

ISSN: 2707-6296 (Print)
ISSN: 2707-630X (Online)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES

**Серія “Регіональна
економіка”**
Series “Regional economy”

Збірник наукових праць
Collection of Scientific Papers

Випуск 18 (71)
Issue 18 (71)

Щорічне видання
Annual Edition

Луцьк 2021

Рекомендовано як фахове видання з економіки,
у якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора наук і доктора філософії.
Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 р. № 886.

Завдяки OPEN JOURNAL SYSTEMS публікації доступні не лише у друкованому вигляді, а
також в електронному форматі у вільному доступі на сайті видання.

*Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного
університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н.,
професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВІП Луцького НТУ, 2021. 280 с.*

У збірнику розглядаються актуальні проблеми соціально-економічного розвитку
регіонів України, сталого розвитку регіону, особливостей розвитку інноваційного
підприємництва та житлового будівництва регіону, розвитку готельної та туристичної
індустрії, нарощення підприємницького потенціалу регіону, функціонування регіональної
системи управління підготовкою кадрів та їх працевлаштування.

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор:

Ковальська Л.Л. д.е.н., професор

Заступник відповідального редактора:

Кривов'язюк І.В. к.е.н., професор

Члени редакційної колегії:

Вахович І.М. д.е.н., професор

Вавдіюк Н.С. д.е.н., професор

Шубалий О.М. д.е.н., професор

Лютак О.М. д.е.н., професор

Ковишун Н.Е. д.е.н., доцент

Газуда Л.М. д.е.н., професор

Муравіов Микола
PhD, професор
(Великобританія)

Бобенік-Хінтосова Анета
PhD, професор
(Словенія)

Барський Ю.М. д.е.н., професор

Дугінець Г.В. д.е.н., професор

Смерічевський С.Ф. д.е.н., професор

Забарна Е.М. д.е.н., професор

Рудь Н.Т. д.е.н., професор

Матвійчук Л.Ю. д.е.н., професор

Буднікевич І.М. д.е.н., професор

Дейнега О.В. д.е.н., професор

Літич Л.Г. д.е.н., професор

Кузьмак О.М. д.е.н., професор

Ляшенко О.М. д.е.н., професор

Талавиря М.П. д.е.н., професор

Князь С.В. д.е.н., професор

Чепурда Л.М. д.е.н., професор

Рекомендовано до друку Вченою радою Луцького національного технічного
університету (протокол № 4 від 25.11.2021 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 15519-4091 ПР від 07.07.2009 р.

Тексти статей представлено в авторській редакції. Автори несуть повну
відповідальність за зміст публікації, а також добір, точність наведених фактів, цитат, власних
імен та інших відомостей.

ЗМІСТ

Василик Н.М., Корецька Н.І. Управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою на основі креативних підходів.....	6
Вахновська Н.А. Податкове адміністрування: регіональний аспект	17
Галазюк Н.М., Кулина О. Вплив ТНК на формування конкурентного середовища країн світу	27
Дзюбинська О.В., Дзюбинський А.В., Голодюк Г.І. Імпорт відходів в Україні: проблема чи перспективи	33
Zabedyuk M. Psychological aspects of consulting	42
Зелінська О.М., Іванішів В. Організаційно-економічні основи функціонування світового ринку зерна	47
Зубко Т.Л. Інструменти інноваційного розвитку торговельного підприємства	54
Ковальська Л.Л. Механізм забезпечення розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі	67
Корецька Н.І. Роль транснаціональних корпорацій в процесах глобалізації світової економіки	75
Кошій О.В. Управління логістичними витратами на підприємстві	84
Кривов'язюк І.В. Міжнародні стратегічні альянси в ІТ-бізнесі: регіональний аспект	91
Куцай Н.С. Управління конфліктами на підприємстві	101
Матвійчук Л.Ю., Чепурда Л.М. Регіональні аспекти забезпечення якості продукції та послуг індустрії гостинності	112

Морохова В.О., Бойко О.В., Лорві І.Ф.	
Маркетинг інновацій як комплексний інструмент досягнення стратегічних цілей підприємства в умовах конкурентного середовища	123
Оксенюк К.І., Нікітін Т.О.	
Підвищення ефективності логістичних процесів шляхом використання інформаційних технологій	131
Рудь Н.Т.	
Розробка методики діагностики інноваційної системи регіонів України	139
Savosh L.V., Pavliuk L.V., Kravchuk O.Ya.	
Features of application of the project management in the field of the higher education	151
Сільвестрова О.Ю., Майборода О.Л., Жук О.М.	
Глобальні ризики як виклики сучасній соціальній роботі	158
Смаль Б.А.	
Регіональні аспекти розвитку конкурентних переваг індустрії гостинності	169
Смолич Д.В.	
Культура та етика керівника в управлінні організацією	180
Стрижеус Л.В., Тендюк А.О., Марчук Ю.С.	
Теоретико-методичні засади підвищення ефективності менеджменту персоналу організації	191
Талавиря М.П., Костюк Т.О.	
Продовольча безпека в умовах сучасних економічних викликів	203
Ткачук І.М.	
Актуальні питання побудови внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві	215
Фесіна Ю.Г.	
Креативний потенціал регіонального розвитку	224
Чмут А.В.	
Стан та тенденції розвитку ринку праці Херсонської області	241

Шматковська Т.О., Дзямулич М.І.

Сучасні інформаційні та комунікаційні технології в професійній діяльності у системі нових тенденцій цифровізації економіки 248

Шубала І.В., Мисковець О.І.

Аналіз та оцінка закономірностей зміни показника робочої сили у регіоні 256

Шубалий О.М., Гриник І.С.

Оцінка фінансового забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону за рахунок коштів зведених місцевих бюджетів 266

УДК 656.076:338.47

Василик Н.М., к.е.н., доцент,

Корецька Н.І., к.е.н., доцент,

Луцький національний технічний університет

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАДАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ СПЕЦТЕХНІКОЮ НА ОСНОВІ КРЕАТИВНИХ ПІДХОДІВ

Стаття присвячена розгляду ключових аспектів управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою. Розглянуто важливість управління якістю надання транспортних послуг із використанням клієнтоорієнтованого підходу. Проведено оцінку рівня якості надання транспортних послуг спецтехнікою та ефективності управління на конкретному підприємстві Волинської області. Запропоновано підприємству шляхи удосконалення управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою із застосуванням креативних підходів.

Ключові слова: управління якістю, оцінка рівня якості надання транспортних послуг, управління якістю надання транспортних послуг.

Vasilik N., Koretska N.

QUALITY MANAGEMENT OF PROVISION OF TRANSPORT SERVICES BY SPECIAL EQUIPMENT ON THE BASIS OF CREATIVE APPROACHES

The article is devoted to the consideration of key aspects of quality management of transport services by special equipment. The importance of quality management of transport services using a customer-oriented approach is considered.

Effective quality management of transport services allows companies in this area to best meet the needs of consumers (customers) and increase competitiveness and profitability.

Quality management of transport services by special equipment is a set of approaches, methods, methods of effective provision of transport services by special equipment, compliance with requirements, terms, norms and standards, in order to meet customer needs.

The object of the study was one of the leading enterprises of the Volyn region LLC "SPETS TECH ZAKHID", the main activities of which are the provision of special equipment, freight, rental of special equipment, sale of bulk construction materials (sand, gravel, cement).

The article presents an assessment of the level of quality of transport services by special equipment from the point of view of the enterprise and from the point of view of customers. It was determined that LLC "SPEC TECH ZAKHID"

overestimates the level of quality of its services to customers. The overall adequacy ratio of quality assessment was 0.91. But in general, both customers and the company itself assessed the level of quality of service at a high level.

In order to develop an effective mechanism to improve the quality of transport services, the company needs to adequately assess the effectiveness of quality management of transport services. To this end, in the course of the study, we diagnosed the existing quality management system for the provision of transport services at LLC "SPETS TECH ZAKHID".

It was found that the company has a number of positive approaches to quality management of transport services with special equipment, but there are some reserves for improvement and refinement.

Based on the conducted research and analysis for LLC "SPETS TECH ZAKHID", it is necessary to implement a number of creative measures to improve the quality management of transport services by special equipment, in particular: to introduce the position of customer relations and quality manager; develop and implement a quality management system (QMS) and obtain ISO certification, use such innovative creative methods of forecasting and improving quality and management as: benchmarking, controlling, budgeting, ABC analysis, Pareto principle, "Just in time" approach, outsourcing, insourcing and others; systematically conduct internal and external quantitative and qualitative (expert) assessment of the quality of transport services with mandatory customer surveys, improve and supplement information about the company and its services on the site, disseminate information in the media, strengthen the positive image of the company; to improve methods and means of feedback with customers by introducing the service on the site "We will call you back", supplementing the site of the company with the section "Customer opinion"; develop an effective system of work motivation, which would encourage employees to perform their work well and be polite to customers; to improve organizational culture.

Key words: quality management, assessment of the level of quality of transport services, quality management of transport services.

Василик Н.М., Корецкая Н.И.

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ТРАНСПОРТНЫХ УСЛУГ СПЕЦТЕХНИКОЙ НА ОСНОВЕ КРЕАТИВНЫХ ПОДХОДОВ

Статья посвящена рассмотрению ключевых аспектов управления качеством предоставления транспортных услуг спецтехникой. Рассмотрена важность управления качеством предоставления транспортных услуг с использованием клиентоориентированного подхода. Проведена оценка уровня качества предоставления транспортных услуг спецтехникой и эффективности управления на конкретном предприятии Волынской области. Предложены

предприятию пути совершенствования управления качеством предоставления транспортных услуг спецтехникой с применением креативных подходов.

Ключевые слова: управление качеством, оценка уровня качества предоставления транспортных услуг, управление качеством предоставления транспортных услуг.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Транспортні послуги спецтехнікою є одним із видів транспортно-еспедиційних послуг і відіграють важливу роль у сфері будівництва та благоустрою як для звичайних домогосподарств так і для підприємств, установ різних форм власності і видів діяльності, територіальних громад, органів влади, тим самим забезпечують соціально-економічний розвиток регіонів та держави в цій сфері. Зі зміною економічних відносин та інформатизації суспільства, змінилися і вимоги до надання послуг спецтехнікою.

Саме клієнт (споживач) транспортних послуг тепер відіграє провідну і визначальну роль та диктує вимоги та напрями транспортного обслуговування. З огляду на це, щоб отримати конкурентні перевага та прихильність клієнтів, підприємствам в даній сфері необхідно систематично проводити оцінку якості надання транспортних послуг, удосконалювати систему управління якістю із застосуванням нових креативних підходів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Висвітленню сутності, вимог, методів оцінки рівня якості надання та управління транспортними послугами займалась ціла низка науковців, серед яким варто виділити таких: В. Біліченко, В. Бондаренко, В. Вінокуров, Н. Гринів, Я. Зав'ялова, К. Зорін, В. Ільченко, О. Криворучко, Г. Кучерук, Д. Мажуга, І. Майорова, Д. Маслов, А. Матвеева, М. Матвієнко, О. Нечепуренко, С. Петровська, Ю. Пічугіна, Г. Подвальна, А. Пятих, Б. Райзберг, І. Савельєва, А. Свершок, С. Свиридко, В. Стаднік, Л. Шокіна, В. Щербина та інші.

Основні постулати розуміння, впровадження та розвитку системи управління якістю були сформовані технічним

комітетом ISO/TK 176 Міжнародної організації із стандартизації, яким розроблено комплекс стандартів з якості ISO 9000, стандарт для аудиту систем якості та/або системи екологічного менеджменту ISO 19011. Загалом дані стандарти дозволяють ефективно впроваджувати систему менеджменту якості на підприємствах та проходити сертифікацію. Для сфери транспортного обслуговування діє ISO/TS 16949:2002 Система менеджменту якості - Окремі вимоги щодо застосування ISO 9001:2000 в автомобільній промисловості і організацій, які надають відповідні послуги.

Попова О.Ю. та Скибенко Г.Г. у своїх дослідженнях [1], відмічають, що більшість вітчизняних підприємств все ще не здатні або не вважають необхідним розвивати управління якістю в контексті розвитку підприємства, проте «системи управління якістю слід вважати безумовно необхідним плацдармом для вітчизняних промислових підприємств, який має збільшувати рівень відповідності сучасним інноваційним технологіям» [1].

Г. Кучерук [2], систематизував та виділив економічних методів управління якістю продукції (послуги), групуючи їх на класичні та інноваційні методи (рис. 1).

В свою чергу, низка вітчизняних науковців, зокрема, М. Бутко, Д. Зінкевич, О. Кузьмін, С.В. Князь, І.В. Литвин, Н. Мала, О. Продіус, І. Свидрук, Н. Савіцька та інші, в своїх публікаціях наголошують на важливості і трендовості застосування креативних підходів в управлінні.

Ці аспекти є важливими і для підприємств у сфері наданні транспортних послуг спецтехнікою. Але детальний огляд наукових джерел показав, що конкретні рекомендації для даних підприємств, щодо управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою, не були розглянуті в працях науковців, що і зумовило необхідність розкриття цієї проблеми в даній статті.

Цілі статті. Виділення основних напрямів удосконалення управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою на підприємстві на основі креативних підходів.

Рис. 1. Класифікація економічних методів управління якістю продукції (послуги) [2]

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Забезпечення належного рівня якості надання транспортних послуг спецтехнікою та в цілому ефективності діяльності транспортно-логістичного підприємства можливе завдяки впровадженню ефективної системи управління якістю. Це дозволить підприємству в повній мірі задовольняти запити клієнтів та покращувати своє економічне та ринкове становище.

Система управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою повинна враховувати вимоги та запити споживачів, бути інноваційною, результативною, орієнтуватись на TQM (Total Quality Management) та в підсумку бути

спрямованою на сертифікацію підприємства відповідно до стандартів якості ISO 9000.

Управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою – це сукупність підходів, способів, методів ефективного надання транспортних послуг спецтехнікою, дотримання вимог, термінів, нормативів та стандартів, з метою задоволення потреб клієнтів.

Під час формування системи управління якістю надання транспортних послуг на підприємстві, необхідно враховувати, що низка зовнішніх і внутрішніх факторів можуть впливати на даний процес. На думку вчених [3], в діяльності транспортних підприємств, можна виділити низку внутрішніх проблемних сторін, що впливають на якість, це: «невелика чисельність персоналу; недостатня гнучкість і пристосованість управління до нових умов господарювання; низька управлінська компетенція керівників та фахівців (в результаті неналежним чином виконуються такі функції, як маркетинг, управління логістичними операціями, організація управління, управління персоналом, менеджмент якості продукції, послуг, стратегічне планування і управління розвитком компанії, управління фінансовими потоками, аналіз фінансових витрат, тощо); недостатнє забезпечення управління» [3].

Разом з тим, якщо на підприємстві буде забезпечено формування креативного середовища, розкриття та максимальне залучення креативного потенціалу працівників, використання креативних методів генерування ідей та прийняття управлінських рішень і в цілому підтримка та мотивування креативних підходів, то це дозволить ефективно вести конкурентну боротьбу і отримувати лідируючі позиції на ринку.

В свою чергу, щоб зрозуміти наскільки ефективно здійснюється управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою на підприємстві, необхідно обов'язково здійснювати комплексну систематичну оцінку рівня якості надання послуг та управління. Така оцінка дозволить вчасно виявити недоліки в обслуговуванні клієнтів та вузькі місця в діяльності підприємства.

Науковці мало уваги приділили розробці методик оцінки саме рівня управління якістю надання транспортних послуг. З огляду на це, ми спробували на конкретному підприємстві, яке надає послуги спецтехнікою, розробити та апробувати нові креативні підходи оцінки рівня якості надання транспортних послуг спецтехнікою на основі зіставлення оцінок клієнтів та самого підприємства та методики оцінку ефективності управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою шляхом побудови профілю.

Для аналізу ми обрали одне із провідних транспортних підприємств Волинської області ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД», яке більше десяти років функціонує на ринку. Воно спеціалізується на вантажних перевезеннях, наданні послуг спецтехнікою та продажу сипучих будматеріалів (пісок, щебінь, цемент) [4]. На сьогоднішній день для виконання робіт підприємство «має сучасний парк авто та спецтехніки різного призначення, а саме: 30 одиниць – самоскиди з напівпричепами Renaultb Volvo, DAF, MAN із загрузкою для перевезення будівельних матеріалів; Бульдозер Liebherr 17 т; Екскатор VOLVO 1,5 куб. (гусеничний); Фронтальний навантажувач 2,5 куб.; Телескопічний навантажувач 2 куб. Впроваджено систему транспортної навігації (GPS), що дає можливість контролювати переміщення та безпеку вантажів. Має досвід у будівництві доріг та співпраці з провідними компаніями України» [4].

Основними конкурентами даного підприємства в області є ТОВ «Джин Спецтех», ТОВ «Надра», ТОВ «Ремплюсбуд», ТОВ «LincTrans» та ряд приватних підприємств.

Значною перевагою, є те, що ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД» має власний сайт (<http://spstex.pp.ua/>) де чітко і зрозуміло представлена інформація про саме підприємство та товари і послуги (з зазначенням вартості послуг), які пропонує клієнтам.

Отже, проведемо оцінку рівня якості надання транспортних послуг ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД» експертним шляхом за 10-ти бальною шкалою. При цьому враховуючи основний принцип – клієнтоорієнтованість, оцінка параметрів була проведена окремо клієнтами та окремо підприємством.

Наочне співставлення оцінки якості надання транспортних послуг підприємством та клієнтами по визначених показниках подане на рисунку 2.

Рис. 2. Порівняння результатів оцінки якості надання транспортних послуг клієнтами та ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД»
Примітка: сформовано авторами

Загалом, загальна експертна самооцінка підприємства по показниках склала 89 балів (при мах 100), а оцінка клієнтів рівня якості надання транспортних послуг підприємством склала 81 балів. Тобто видно, що ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД» переоцінює рівень якості надання своїх послуг клієнтам.

Загальний коефіцієнт адекватності оцінки якості склав 0,91. При цьому, найбільш об'єктивно було оцінено рівень якості по таких параметрах, як схоронність вантажів, асортимент послуг.

Далі, в процесі аналізу, також було розраховано комплексний рівень якості надання послуг підприємством знову із позиції клієнтів та самого підприємства, і відповідно ці

показники склали 8,06 та 8,86. Використовуючи рекомендовану оціночну шкалу: 0–3,3 – низький рівень; 3,4–6,6 – середній рівень; 6,7–10 високий рівень якості надання транспортних послуг, то ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД» на високому рівні надає транспортні послуги, як з точки зору самооцінки так із позиції клієнтів, але є ще резерви для удосконалення і розвитку.

На наступному етапі дослідження, пропонуємо провести оцінку ефективності управління якістю надання транспортних послуг ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД» шляхом виділення і оцінки експертним шляхом, на нашу думку, найбільш важливих параметрів управління якістю та представлення оцінки у вигляді профілю із бальною оцінкою від 1 до 5 та коротким описом реальних досягнень підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Профіль ефективності управління якістю надання транспортних послуг ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД»

Параметри	Бали					Коротка характеристика
	1	2	3	4	5	
1	2	3	4	5	6	7
Асортимент послуг				*		Найбільших в області
Надійність зв'язків з постачальниками					*	Налагоджені постачальниками довгострокові зв'язки 3
Логістичне обслуговування				*		На підприємстві є логіст
Час виконання заявки				*		Швидка обробка заявки, виконання
Спостереження, контроль за ходом виконання заявки				*		Підтримка зворотного зв'язку з клієнтами, GPS
Оформлення необхідної документації					*	Супровід заявок необхідною документацією
Репутація (імідж) компанії					*	Відмінна репутація в області та Україні
Дотримання встановлених вимог та правил надання послуг				*		Дотримання стандартів ДСТУ та корпоративних вимог та правил, умов договорів
Сертифікат ISO	*					Відсутність сертифікації
Наявність клієнтської бази			*			Клієнтська база наповнюється
Частка клієнтів, які повторно звернулись за послугами			*			Орієнтовно складає 55 %
Проведення дослідження потреб споживачів			*			Несистематично проводиться дослідження потреб споживачів

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Проведення оцінки задоволеності клієнтів послугами			*			Вибірково проводиться оцінка задоволеності клієнтів
Частка задоволених клієнтів				*		Орієнтовно складе 85 %
Рівень інформаційного забезпечення				*		Належне програмне забезпечення, GPS, сайт підприємства
Комунікабельний, ввічливий персонал, належний зворотній зв'язок з клієнтами			*			Зворотній зв'язок реалізується телефоном, емейлом, через сайт, очні бесіди, ЗМІ. Переважно ввічливий комунікабельний персонал
Планування та прогнозування заходів із підвищення якості управління			*			Проводиться несистематично, вибірково
Наявність підрозділу чи посадової особи, який координує процеси управління якістю				*		Немає окремого підрозділу. Функції виконує директор, логіст, головний механік, менеджер зі збуту
Придбання нових транспортних засобів і підтримка належного технічного стану в наявних				*		Щорічне оновлення автопарку. Дотримання належного технічного стану автомобілів
Здійснення систематичної оцінки рівня якості			*			Відсутність комплексної методики оцінки, лише вибірково
Стимулювання персоналу за якісне надання послуг			*			Система стимулювання потребує вдосконалення

Примітка: сформовано авторами

Таким чином можна відмітити, що ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД» має низку позитивних підходів до управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою, але прослідковуються певні резерви для покращення і вдосконалення.

Отже, на основі проведених досліджень і аналізу, на нашу думку, для ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД» варто реалізувати низку нових креативних заходів із вдосконалення управління якістю надання транспортних послуг спецтехнікою, зокрема:

- ввести посаду менеджера з підтримки зв'язків з клієнтами та якості, а також ще одну посаду логіста;
- розробити та впровадити систему менеджменту якості (СМЯ) та отримати сертифікат, про відповідність якості надання

транспортних послуг підприємством стандартам ISO;

– використовувати такі інноваційні методи удосконалення якості та управління: бюджетування, ABC-аналіз, бенчмаркінг, принцип Паретто, підхід «Точно в строк», аутсорсинг, інсорсинг, контролінг та інші;

– систематично проводити, за методиками, які були наведені вище в статті, кількісну та якісну (експертну) оцінку якості надання транспортних послуг та оцінку ефективності управління із обов'язковим опитуванням клієнтів,

– використовувати паблік-релейшинз у діяльності;

– посилити засоби та методи зворотного зв'язку з клієнтами, наприклад, шляхом доповнення сайту підприємства розділом «Думка клієнтів» (розмістити опитувальник клієнтів) та введення послуги на сайті «Ми вам передзвонимо», також варто розмістити стрічки для відгуків і пропозицій клієнтів;

– систематично досліджувати та прогнозувати потреби клієнтів, оцінювати ризики і загрози із зовнішнього середовища, (в першу чергу дій конкурентів), а також можливості та тенденції, які можна використовувати в діяльності;

– сформуванню дієву систему мотивації праці до якісного виконання своєї роботи кожним працівником, генерування креативних ідей розвитку підприємства, а також до ввічливого та професійного ставлення до клієнтів;

– удосконалювати організаційну культуру та розвивати креативний менеджмент на підприємстві, тощо.

Висновки. Отже, ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД» покращить свої позиції на ринку, завдяки виділеним шляхам удосконалення управління якістю надання транспортних послуг, підвищить конкурентоспроможність, ефективність діяльності, і що саме головне, клієнти зможуть отримати більш якісне надання транспортних послуг.

Список бібліографічного опису

1. Попова О.Ю., Скибенко Г.Г. Управління якістю як елемент інноваційного розвитку підприємства. *Економіка і організація управління*, 2014. № 3(19)–4(20). С. 194-198.

2. Кучерук Г.Ю. Економічні методи управління якістю транспортних послуг. *Ефективна економіка*. 2012. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1257> (дата звернення 20.09.2021).

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

3. Біліченко В.В., Свершок А.В. Визначення поняття якості пасажирських транспортних послуг та аналіз основних факторів, які на неї впливають. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29128/9334.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення 21.09.2021).

4. Офіційний сайт ТОВ «СПЕЦ ТЕХ ЗАХІД» URL: <http://spectex.pp.ua/about/>

References

1. Popova O.YU., Skybenko N.H. Upravlinnya yakystyu yak element innovatsiyono rozvytku pidpryyemstva. Ekonomika i orhanizatsiya upravlinnya, 2014. No 3(19) - 4(20). pp. 194-198 [in Ukrainian].

2. Kucheruk H. YU. Ekonomichni metody upravlinnya yakystyu transportnykh posluh. Efektyvna ekonomika. 2012. No 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1257>. (accessed 20.09.2021) [in Ukrainian].

3. Bilichenko V.V., Svershok A.V. Vyznachennya ponyattya yakosti pasazhyrs'kykh transportnykh posluh ta analiz osnovnykh faktoriv, yaki na neyi vplyvayut'. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29128/9334.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (accessed 21.09.2021) [in Ukrainian].

4. Ofitsiyynu sayt TOV "SPETS TEKH ZAKHID" URL: <http://spectex.pp.ua/about/> (accessed 23.09.2021) [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-1](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-1)

УДК 332.02

Вахновська Н.А., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ПОДАТКОВЕ АДМІНІСТРУВАННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У публікації підлягають розгляду питання сутності та мети податкового адміністрування; визначено основні напрямки посилення інституційної спроможності податкових органів в контексті адміністрування податків; обґрунтовано ефективність адміністрування податків у взаємодії із територіальними органами влади.

Ключові слова: адміністрування податків, податкові органи, органи місцевого самоврядування, інституційна спроможність органів влади.

Vakhnovska N.

TAX ADMINISTRATION: REGIONAL ASPECT

The publication considers the essence and purpose of tax administration; the main directions of strengthening the institutional capacity of tax authorities in the context of tax administration are identified; the efficiency of tax administration in cooperation with territorial authorities is substantiated.

Today there is a question of reforming the public financial management system. The defining directions and tasks are: improving the functioning of the tax and customs systems, achieving predictability and balance of fiscal policy in the next 3-5 years, identifying fiscal risks and taking measures to minimize their impact on the budget. Thus, the European course of our state provides for the application of effective mechanisms of tax administration.

The purpose of tax administration is the full implementation of the main functions of taxes - fiscal, distributive and regulatory. The term "tax administration" implies a set of decisions and procedures of regulatory authorities that: 1) determine the institutional structure of tax and customs relations; 2) organize the accounting of objects of taxation and taxpayers; 3) provide service to taxpayers; 4) ensure the organization and control over the payment of taxes.

The state of the country's tax administration is assessed by international organizations in order to increase the transparency of accountability in the areas of public finance management and revenue collection. The activity of the tax service in Ukraine in terms of its functional responsibilities in the direction of tax administration and other tax payments is generally in line with international practice of tax administration.

In Ukraine, the organizational model of the State Tax Service is being built on a functional principle with a management vertical. The article identifies specific measures to improve the efficiency of tax authorities in order to strengthen their institutional capacity. There is also a problem of reforming the tax service in the direction of improving the efficiency of tax administration in cooperation with local authorities, businesses and citizens.

The article stipulates that local governments can have a real impact on the amount of tax revenues to local budgets. To establish taxes and the sizes of their rates within the limits of the current legislation belongs exclusively to the competence of territorial bodies of local government. Accordingly, the timely and complete formation of local budgets' own revenues depends on the effective organization of such works. Therefore, it is important and necessary to give local governments the right to use the tax base and resource-material base in order to determine the economic potential of the region or community. It is also advisable to identify incentives for local governments to establish and collect local taxes. This can be done on the basis of: 1) improving the exchange of information between local authorities and tax authorities, 2) simplifying the system of tax administration in general; 3) harmonization of the tax administration system with world standards.

Key words: tax administration, tax authorities, local governments, institutional capacity of authorities.

Вахновская Н.А.

НАЛОГОВОЕ АДМИНИСТРИРОВАНИЕ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

В публикации подлежат рассмотрению вопросы сущности и цели налогового администрирования; определено основные направления усиления институциональной способности налоговых органов в контексте администрирования налогов; обосновано эффективность администрирования налогов во взаимодействии с территориальными органами власти.

Ключевые слова: администрирование налогов, налоговые органы, органы местного самоуправления, институциональная состоятельность органов власти.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Україна нині постає перед масштабними викликами у вигляді пандемії COVID-19 і продовження збройної агресії на сході держави, що потребує додаткових фінансових ресурсів, а з боку державних органів влади – прийняття ефективних і результативних рішень в контексті управління публічними фінансами. В останні роки було прийнято ряд надзвичайно важливих фіскальних заходів, які дозволили досягти макроекономічної стабільності та контрольованості соціально-економічних процесів у регіональному і державному вимірі. Проте, забезпечити відтворення і ріст показників соціально-економічного розвитку держави та її регіонів в середньостроковій перспективі можливо, вживши конкретних заходів по підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, проведенню виваженої бюджетно-податкової політики в напрямку формування публічних фінансів, покращення інвестиційно-інноваційного клімату, удосконаленню системи податкового адміністрування тощо. На сьогодні гостро постає питання реформування системи управління державними фінансами, в процесі якого визначальними напрямками і завданнями є: покращення функціонування податкової та митної систем,

забезпечення передбачуваності та збалансованості фіскальної політики в найближчі 3–5 років, завчасне виявлення фіскальних ризиків та вжиття заходів задля уникнення або мінімізації їх впливу на бюджет. Очевидним є важливість застосування ефективних механізмів податкового адміністрування у реалізації європейського курсу нашої держави.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Основа для реформування системи управління державними фінансами в контексті податкового адміністрування викладена у працях відомих вчених-економістів, зокрема О. Бандурки, О. Драган, В. Кміть, А. Крисоватого, К. Проскури, А. Соколовської, І. Цимбалюк, І. Шавло та ін. Проте, питанням впливу податкового адміністрування на соціально-економічні процеси у регіональному вимірі приділено недостатньо уваги та потребують додаткових наукових пошуків.

Цілі статті: визначити заходи з підвищення ефективності діяльності податкових органів та шляхи посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у адмініструванні податків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Реалізація механізму управління податковими відносинами, що орієнтоване на досягнення конкретних результатів відбувається через адміністрування податків та є практичним втіленням управлінсько-розпорядчого процесу, який здійснюється за допомогою певного механізму та має забезпечити раціональну реалізацію моделі фіскального регулювання, запровадженої у державі. Відповідно, податкове адміністрування має на меті повноцінне виконання основних функцій податків – фіскальної та розподільчо-регулюючої [1].

Класично, термін «податкове адміністрування» передбачає сукупність норм і правил, методів, засобів і дій, за допомогою яких спеціально уповноважені органи держави здійснюють управлінську діяльність у податковій сфері, спрямовану на контроль за дотриманням законодавства про

податки та інші податкові платежі, за правильністю їх нарахування і повнотою сплати та притягнення до відповідальності порушників податкового законодавства [2].

Законодавчо, адміністрування податків – це сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організовують ідентифікацію і облік об'єктів оподаткування та платників податків, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, а також організацію та контроль за сплатою податків, зборів, платежів [3].

Очевидним є те, що стан податкового адміністрування країни як члена міжнародної спільноти підлягає оцінці міжнародними інституціями з метою підвищення прозорості підзвітності у сферах управління державними фінансами та збирання доходів, а також приведення фіскальних інституцій у відповідність до сучасної міжнародної практики.

За результатами щорічного дослідження Paying Taxes 2020 («Оподаткування 2020»), яке проводить Price Waterhouse Coopers (PwC) спільно зі Світовим банком, Україна опустилася з 54-го на 65-те місце серед 190 країн світу. Україна втратила колишню позицію, оскільки інші країни активніше автоматизують і скорочують час адміністрування податків. Крім того, в Україні збільшилося фіскальне навантаження на бізнес (дані рейтингу PwC) [4]. У середньому українці витрачають на облік 328 годин на рік, що вдвічі більше, ніж у розвинених країнах. А за тривалістю обліку ПДВ наша держава посідає 176 сходинку зі 190 [5]. Індекс України за проведенням додаткових процедур після подачі податкової звітності складає 86, в той час як по країнах Європи та центральної Азії в середньому – 68.

Незважаючи на обумовлені недоліки у роботі податкових органів, варто зазначити, що діяльність останніх в Україні за її функціональними обов'язками в напрямку адміністрування податків та інших податкових платежів в цілому відповідає міжнародній практиці податкового адміністрування. Відмінність полягає в якості забезпечення належних умов і значному спрощенні необхідних процедур під час виконання податкового

обов'язку платниками податків, що робить податкову систему України, на думку фахівців, менш ефективною порівняно з іншими країнами [1].

Актуальною залишається подальша діджиталізація роботи податкових органів; скорочення часу, який витрачає бізнес на облік і сплату платежів до бюджету, має стати пріоритетним напрямком удосконалення адміністрування податків на регіональному рівні.

З метою посилення інституційної спроможності податкових органів в Україні вибудовується організаційна модель ДПС за функціональним принципом з управлінською вертикаллю. Тому, визначені наступні заходи з підвищення ефективності діяльності органів ДПС в даному напрямку:

1) чітка координація діяльності податкової, митної служб і окремих підрозділів правоохоронних органів зі створенням електронної інтегрованої системи відстеження руху товарів;

2) формування оптимальної управлінської моделі податкового адміністрування на підставі комплексного оцінювання законодавчих та організаційних засад її функціонування в контексті процесів глобалізації;

3) комплексний підхід до розвитку системи управління податковими ризиками;

4) законодавче обґрунтування поняття і затвердження порядку проведення е-аудиту, запровадження української версії податкового аудиторського файлу (SAF-TUA);

5) виокремлення у складі податкових органів окремих підрозділів, що будуть здійснювати адміністрування місцевих податків на основі взаємодії з органами місцевого самоврядування, з делегуванням останнім частини повноважень з адміністрування податків, зборів та обов'язкових платежів;

6) удосконалення механізмів супроводження справ за участю податкових органів;

7) формування інституційної моделі надання податкових експертиз з метою підвищення ефективності та дієвості здійснення податкового контролю (через створення спеціалізованого наукового підрозділу на базі навчального

закладу при Міністерстві фінансів задля здійснення податкових експертиз);

8) створення і запровадження інституту податкової медіації у вітчизняну практику податкового адміністрування з дотриманням принципу презумпції правомірності рішень платника податку як альтернативи судовому вирішенню конфліктів, що сприятиме зменшенню кількості оскаржень рішень контролюючих органів, скороченню термінів узгодження податкових зобов'язань та їх сплати, зниженню витрат на сплату судового збору [6].

Реформа децентралізації, розпочата в Україні ще у 2014 році, визначила основні стратегічні орієнтири регіонального і територіального розвитку. Особливу роль відведено, при цьому, податковій децентралізації, яка передбачає зміцнення та розширення повноважень і прав органів місцевого самоврядування щодо формування територіальних (місцевих) бюджетів за рахунок отриманих податків (зборів та інших обов'язкових платежів) [7]. Проте, однією із визначальних умов економічного зростання країни залишається ефективна робота податкових органів, яка гарантує повноцінне наповнення бюджету, виконання державою своїх функцій і фінансування необхідних реформ. Тому, постає питання реформування органів ДПС в напрямку підвищення ефективності адміністрування податків у взаємодії із територіальними органами влади, бізнесом і громадянами [8].

Залишається неврегульованим питання інформування органів місцевого самоврядування щодо сум нарахованих, сплачених, надмірно сплачених податків до місцевих бюджетів на відповідних територіях. Відсутність інформації в останніх щодо сум накопиченого, списаного чи відстроченого (розстроченого) податкового боргу і грошових зобов'язань платників, сум наданих податкових пільг у розрізі окремих платників призводить до накопичення податкового боргу і, як наслідок, несвоечасності та неефективності прийняття управлінських рішень органами місцевого самоврядування в контексті формування доходів місцевих бюджетів.

З позиції Міністерства фінансів України органи місцевої влади наділені правом лише встановлювати пільги по сплаті податків, зборів, платежів, і наявність у них податкової інформації в розрізі платників ніяким чином не впливатиме на суму податкових надходжень до бюджетів та податкового боргу. Однак, 16 січня 2020 року було прийнято Закон України № 466-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» [9], яким частково вдалось вирішити питання обміну інформацією між органами ДПС та місцевого самоврядування, зокрема, удосконалено порядок подання податковою службою останнім податкової звітності по юридичних особах – платниках податків [10].

Так, органи місцевого самоврядування реально можуть впливати на обсяги надходжень податкових платежів до відповідних місцевих бюджетів, оскільки їх запровадження та встановлення розміру ставок в межах чинного законодавства належить виключно до компетенції таких територіальних органів влади. Відповідно, від ефективної організації комплексу робіт із встановлення, стягнення та мобілізації податків та зборів залежить своєчасне і повне формування значної частини власних доходів місцевих бюджетів. Тому, важливим і необхідним є надання органам місцевого самоврядування права користуватися податковою та ресурсно-матеріальною базами з метою визначення економічного потенціалу регіону чи громади, а також інформацією про платників податків.

Висновки. Отже, з метою забезпечення об'єктивності та прозорості планування доходів місцевих бюджетів за джерелами податкових надходжень, а також своєчасного виконання затверджених показників за доходами, територіальним місцевим органам влади необхідно володіти достовірною і повною інформацією не тільки про фактично нараховані та сплачені суми податків і зборів до бюджетів територіальних громад, а й про суми податкового боргу чи надміру сплачених податкових зобов'язань в розрізі платників податків, про відстрочення

(розстрочення) або списання податкової заборгованості і про додаткові джерела надходжень або втрати бюджету. Тому, доцільно визначити стимули для органів місцевого самоврядування з метою встановлення та збору місцевих податків, на основі вдосконалення обміну інформацією між ними та податковими органами, спрощення системи адміністрування податків в цілому та її узгодження із світовими стандартами.

Список бібліографічного опису

1. Шавло І.А. Основні напрями вдосконалення системи адміністрування податків в Україні. URL: <https://www.ndifp.com/1129/> (дата звернення 18.10.2021)
2. Бандурка О.М., Понікаров В.Д., Попова С.М. Податкове право : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 312 с.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 18.10.2021)
4. Громов Д. Україна втратила 11 позицій у рейтингу Paying Taxes 2020. URL: <https://gmk.center/ua/news/ukraine-vtratila-11-pozicij-u-rejtingu-paying-taxes-2020/> (дата звернення 20.10.2021)
5. Коментар експертів PwC в Україні щодо результатів спільного зі Світовим банком проєкту Paying Taxes URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/pressroom/2019-paying-taxes-2020.html> (дата звернення 20.10.2021)
6. Удосконалення податкової системи України в контексті викликів та загроз, спричинених поширенням COVID-19 : аналітична записка ; за заг. ред. О. Драган, С. Брехова, О. Нагорічної / Мін-во фінансів України, Ун-т ДФС України, Наук.-дослід. ін-т фіскальної політики. Ірпінь, 2020. 96 с.
7. Кміть В.М., Вовчанський Ю.В. Оцінка механізму адміністрування та регулювання місцевих податків та зборів в Україні. Мукачівський державний ун-т. Електронне наукове фахове видання «Економіка і суспільство». 2018. № 15. С. 656–662.
8. Реформування фіскальних органів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vyaduvannya> (дата звернення 20.10.2021)
9. Закон України від 16.01.2020 р. №466-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві». URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T200466.html
10. Яка податкова інформація необхідна органам місцевого самоврядування і для яких цілей. URL: <https://auc.org.ua/novyna>. (дата звернення 22.10.2021)

References

1. Shavlo I.A. Osnovni napryamy vdoskonalennya systemy administruvannya podatktiv v Ukraini. Available at: <https://www.ndifp.com/1129/> (accessed 18.10.2021) [in Ukrainian]
2. Bandurka O.M., Ponikarov V.D., Popova S.M., eds. Podatkove pravo : navch. posib. Kyiv. Tsentr uchbovoyi literatury, 2012. 312 p. [in Ukrainian]
3. Podatkovyy kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. No2755-IV (zi zminamy i dopovnenyamy). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed 18.10.2021) [in Ukrainian]
4. Hromov D. Ukrayina vtratyla 11 pozytsiy u reytnihu Paying Taxes 2020. Available at: <https://gmk.center.ua/news/ukraina-vtratila-11-pozicij-u-rejtingu-paying-taxes-2020/> (accessed 20.10.2021) [in Ukrainian]
5. Komentar ekspertiv PwC v Ukraini shchodo rezul'tativ spil'noho zi Svitovym bankom proektu Paying Taxes Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2019/paying-taxes-2020.html> (accessed 20.10.2021) [in Ukrainian]
6. Udoskonalennya podatkovoyi systemy Ukrainy v konteksti vylykiv ta zahroz, sprychynenykh poshyrennyam COVID–19: analitychna zapyska. O. Drahan, C. Brekhova, O. Nahorichnoyi, eds. Min-vo finansiv Ukrainy, Un-t DFS Ukrainy, Nauk.-doslid. in-t fiskal'noyi polityky. Irpin', 2020. 96 p. [in Ukrainian]
7. Kmit' V.M., Vovchans'kyy Yu.V. Otsinka mekhanizmu administruvannya ta rehulyuvannya mistsevykh podatktiv ta zboriv v Ukraini. Mukachivs'kyy derzhavnyy universytet. Ekonomika i suspil'stvo, 2018, no. 15. [in Ukrainian]
8. Reformuvannya fiskal'nykh orhaniv. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya> (accessed 20.10.2021) [in Ukrainian]
9. Zakon Ukrainy no. 466-IX “Pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo vdoskonalennya administruvannya podatktiv, usunennya tekhnichnykh ta lohichnykh neuz-hodzhenostey u podatkovomu zakonodavstvi”. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T200466.html [in Ukrainian]
10. Yaka podatkova informatsiya neobkhidna orhanam mistsevoho samovryaduvannya i dlya yakykh tsiley. Available at: <https://auc.org.ua/novyna>. (accessed 22.10.2021) [in Ukrainian]

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-2](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-2)

УДК 339

Галазюк Н.М., к.е.н., доцент

Кулина О.

Луцький національний технічний університет

ВПЛИВ ТНК НА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА КРАЇН СВІТУ

В сучасних глобальних умовах ТНК здійснюють все більше впливають на світову економіку, розвиток якої певним чином визначається особливостями їх розвитку. В статті розкрито роль та місце ТНК в системі міжнародних економічних відносин, розглянуто сучасні та стратегії діяльності ТНК та форми впливу на формування та розвиток конкурентного середовища, як у світовій економіці, так і в окремих країн. Доведено, що на сьогодні, ТНК через ПІІ, постійно посилюють свій вплив, як на розвиток міжнародних економічних відносин, так і на конкурентоздатність національних економік.

Ключові слова: транснаціональна корпорація, прямі іноземні інвестиції, конкурентні переваги, міжнародні економічні відносини, світове господарство.

Galazyk N., Kulyna O.

THE INFLUENCE OF TNCs ON THE FORMATION OF A COMPETITIVE ENVIRONMENT OF COUNTRIES

A characteristic feature of the current stage of development of the world economic system is the rapid development of the transnational sector, TNCs are also a product of the system of international economic relations, which today are developing rapidly and themselves represent a powerful mechanism for influencing them.

Actively influencing international economic relations, TNCs form a system of fundamentally new relations, modify their existing forms. Modern TNCs, their specific management, economic activity, organizational forms are of scientific interest to a number of researchers.

The behavior of TNCs is constantly changing, their impact on new economic world economic processes is ambiguous, so there is a need for in-depth study of such organizational structures at the present stage of the world economy, as well as defining strategic directions of TNCs in the context of increasing competitiveness.

The current competitive environment is dynamic, due primarily to the rapid pace of globalization, uneven socio-economic development of countries, and as a result there is fierce competition between businesses, regions and countries. Obviously, the main goal of each country's government in the first place is a high standard of living, and the main tool to achieve this goal is the country's constant

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

economic growth, through continuous improvement of national business efficiency, increasing foreign economic activity, and increasing the competitiveness of the national economy.

Characteristic features of the current state of the world economy are large-scale operations conducted by TNCs, which are manifested in the constant growth of foreign branches and parent companies. In recent years, the growth rate of global gross investment has halved, in contrast to FDI.

FDI creates joint ventures and entire strategic alliances, and the characteristic feature of such entities is the merger of several small companies that will be able to compete with key market leaders. The main tools for increasing the competitive relations of TNCs in modern conditions are large-scale FDI and financing of innovative technologies and R&D. Competitive advantages of TNCs in the world market are the accumulation of financial resources, innovation and technological developments that are introduced into manufacturing enterprises, resulting in constant updating of products and a wide range of services, as well as the accumulation of significant labor potential.

Key words: transnational corporation, foreign direct investment, competitive advantages, international economic relations, world economy.

Галазюк Н.Н., Кулина О.

ВЛИЯНИЕ ТНК НА ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЫ СТРАН МИРА

В современных глобальных условиях ТНК осуществляют все больше влияют на мировую экономику, развитие которой определенным образом определяется особенностями их развития. В статье раскрыта роль и место ТНК в системе международных экономических отношений, рассмотрены современные и стратегии деятельности ТНК и формы влияния на формирование и развитие конкурентной среды, как в мировой экономике, так и в отдельных стран. Доказано, что на сегодня, ТНК через ПИИ, постоянно усиливают свое влияние, как на развитие международных экономических отношений, так и на конкурентоспособность национальных экономик.

Ключевые слова: транснациональная корпорация, прямые иностранные инвестиции, конкурентные преимущества, международные экономические отношения, мировое хозяйство.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Характерною рисою сучасного етапу розвитку світової господарської системи є стрімкий розвиток транснаціонального сектору, активна діяльність ТНК зумовлює швидкі темпи та масштаби розвитку глобалізації. ТНК стають ключовою ланкою

у розвитку міжнародних економічних відносинах, у процесах поглиблення виробничо-господарських зв'язків між суб'єктами господарювання країн світу та займають вагоме місце у системі сучасного світового ринку.

ТНК одночасно є продуктом системи міжнародних економічних відносин, які сьогодні розвиваються швидкими темпами та самі представляють могутній механізм впливу на них. Активно впливаючи на міжнародні економічні відносини ТНК формують систему принципово нових відносин, видозмінюють сформовані їх форми. ТНК посилюють інтернаціоналізацію світового господарства, а своєю виробничо-господарською діяльністю поєднують національні та регіональні ринки товарів та послуг. Сьогодні практично усі процеси, що відбуваються на міжнародній арені не проходять без участі ТНК.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. ТНК створили економічну базу для глобалізації світового економічного простору, також вони відіграють провідну роль у НТП та здійснюють вплив на конкурентне середовище країн світу. Сучасні ТНК, їх специфіка управління, господарська діяльність, організаційні форми представляють науковий інтерес цілого ряду дослідників. Серед зарубіжних і вітчизняних авторів, які досліджували ТНК, слід назвати Рогач О., Сорока І., Макарчук К., Матросова І., Ткаченко Д., Качур А., Могилко Д. та ін. Разом з тим, поведінка ТНК постійно змінюється, їх вплив на нові економічні світогосподарські процеси неоднозначний, тому виникає необхідність поглибленого вивчення діяльності таких організаційних структур на сучасному етапі світової економіки, а також визначення стратегічні напрямки діяльності ТНК в контексті зростання конкурентоспроможності приймаючих країн.

Цілю даної статті є визначення основних інструментів діяльності ТНК з метою забезпечення конкурентних переваг економік приймаючих країн.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасне конкурентного середовища має динамічний характер, це пов'язано насамперед швидкими темпами глобалізаційних змін, нерівномірним соціально-економічним розвитком країн, і як наслідок відбувається гостра конкурентна боротьба між суб'єктами господарювання, регіонами та країнами.

Очевидно, що основна мета влади кожної країни в першу чергу, це високий рівень життя населення, а головним інструментом досягнення такої цілі є постійне економічне зростання країни, через постійне підвищення показників ефективності національного бізнесу, нарощення темпів розвитку зовнішньоекономічної діяльності, та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки. Остання дедалі більше залежить від ступеня її залучення до «глобальних комплексів, які формуються значною мірою на основі внутрішньофірмового поділу праці ТНК та їхніх активних транскордонних операцій» [1, с. 61].

Сучасний міжнародний ринок висуває жорсткі вимоги щодо конкурентоспроможності. Міжнародний бізнес стикається із складними завданнями в системі оподаткування та ціноутворення, курсу валюти, адаптацією товарів до смаків та уподобань іноземного споживача. Левова частка міжнародного бізнесу припадає на ТНК. Саме тому, основними принципами «конкурентоспроможності ТНК є конкурентні переваги, які відбуваються з покращенням технологій, впровадженням нововведень, фінансуванням НДДКР. Також конкурентні переваги часто створюються у ринкових нішах, до яких конкуренти не виявляли зацікавленості через їх незначну прибутковість та малу ємність на момент засвоєння» [2, с. 38].

ТНК беруть участь у конкурентній боротьбі на світовому ринку, і у своїй діяльності зобов'язані дотримуються глобальної стратегії розвитку. Глобальна стратегія діяльності ТНК вирішує два основні питання:

1) доцільно враховувати можливості окремих країн, щодо раціонального розміщення виробничих потужностей;

2) єдиною метою нарощення обсягів реалізації – це організація та координація роботи усіх ланок компанії.

На сьогоднішній день відбуваються зміни в поняттях та підходах до стратегічного управління ТНК, основною причиною таких змін є необхідність вибору для корпорації найбільш ефективних конкурентних стратегій. М. Портер пропонує обрати корпоративну стратегію «на основі аналізу позиціонування тієї чи іншої ТНК на ринку, диференціації вироблених товарів і цінових переваг» [3].

Відомо, що «базовою теорією міжнародного виробництва і існування самих ТНК як основних його суб'єктів і ПП як засобу його фінансування стала еkleктична парадигма Дж. Даннінга, яка успішно використовується для аналізу основних конкурентних стратегій ТНК» [4, с. 56]. Дана теорія виділяє такі три групи факторів, що надають конкурентні переваги ТНК, як:

- переваги власності;
- переваги локації;
- переваги інтернаціоналізації.

Сучасні ТНК є рушійною силою економічного зростання як окремо взятих країн, так і світового господарства цілому, оскільки вони є ключовим джерелом підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки приймаючої країни.

Характерними ознаками сучасного стану світової економіки є масштабні операції, які проводяться ТНК, що проявляються у постійному зростанні закордонних філій та материнських компаній. За останні роки темпи та обсяги росту світових валових інвестицій скоротилися вдвічі, на противагу до ПП. «Мережа філій ТНК по всьому світі розростається досить швидкими темпами, адже нині близько 80% світових платежів пов'язані з внутрішніми трансакціями ТНК. Про зростання масштабів транснаціоналізації світової економіки свідчить те, що сума внутрішнього та зовнішнього нагромаджених обсягів прямих іноземних інвестицій досягла 1/5 світового ВВП, експорт закордонних філій ТНК становить 1/3 світового

експорту, а ВВП, вироблений за рахунок закордонних філій, складає 7% світового ВВП» [5, с. 56].

За рахунок ПІІ утворюються спільні підприємства та цілі стратегічні альянси, характерною ознакою таких утворень є об'єднання декількох невеликих компаній, які зможуть конкурувати з ключовими ринковими лідерами.

Висновки. Основними інструментами нарощення конкурентних відносин ТНК в сучасних умовах є масштабні ПІІ та фінансування інноваційних технологій та НДДКР. Конкурентними перевагами діяльності ТНК на світовому ринку є акумулювання фінансових ресурсів, інноваційних та технологічних розробок, які запроваджуються у виробничі підприємства, як наслідок проходить постійне оновлення асортименту продукції та різноманітного спектру послуг, а також акумуляція значного трудового потенціалу.

Список бібліографічного опису

1. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються: монографія / Л.В. Руденко-Сударєва, О.М. Мозговий, В.В. Токарь та ін. – Вид. 2-ге, доп. К. : КНЕУ, 2015. 270 с.
2. Портер М.Е. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость. – М.: Экономическая наука, 2005. 167 с.
3. Портер М. Международная конкуренция. URL: <https://f.ua/alpina-publisher/mejdunarodnaja-konkurencija-konkurentniye-preimusheestva-stran.html>
4. Ткаченко Д.О. Аналіз особливостей сучасних теоретичних концепцій формування та функціонування ТНК. Причорноморські економічні студії. Економічний науково-практичний журнал. Випуск 11. 2016 р. С.55-59. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/11-2016/14.pdf>
5. Качур А.В., Могилко Д.М. ТНК та їх роль у сучасних міжнародних економічних відносинах. Економіка і суспільство. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Електронний журнал. Випуск №19. 2018. С.55-62. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/9.pdf

References

1. Transnatsionalizatsiia i konkurentnyi rozvytok natsionalnykh ekonomik: teoriia i praktyka krain, shcho rozvyvaiutsia: monohrafiia / L.V. Rudenko-Sudarieva, O.M. Mozghovyi, V.V. Tokar ta in. – Vyd. 2-he, dop. K. : KNEU, 2015. 270 s. [in Ukrainian].
2. Porter M.E. Konkurentnoe preymushchestvo: kak dostych vysokoho rezultata y obespechyt eho ustoichyvost. – M.: Ekonomicheskaiia nauka, 2005. 167 s.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

3. Porter M. Mezhdunarodnaia konkurentsiya. URL: <https://f.ua/alpina-publisher/mejdunarodnaja-konkurencija-konkurentniye-preimusheestva-stran.html>

4. Tkachenko D.O. Analiz osoblyvosti suchasnykh teoretychnykh kontseptsii formuvannia ta funktsionuvannia TNK. Prychornomorski ekonomichni studii. Ekonomichni naukovo-praktychni zhurnal. Vypusk 11. 2016 r. S.55-59. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/11-2016/14.pdf> [in Ukrainian].

5. Kachur A.V., Mohylko D.M. TNK ta yikh rol u suchasnykh mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosynakh. Ekonomika i suspilstvo. Svitove hospodarstvo i mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. Elektronnyi zhurnal. Vypusk №19. 2018. S.55-62. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/9.pdf. / [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-3](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-3)

УДК 332.1

Дзюбинська О.В., к.е.н., ст. викладач

Дзюбинський А.В., к.е.н., доцент

Голодюк Г.І., к.т.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ІМПОРТ ВІДХОДІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМА ЧИ ПЕРСПЕКТИВИ

В статті розглянуто стан справ у сфері переробки твердих побутових відходів (ТПВ). Відзначається, що не дивлячись на величезні щорічні додаткові обсяги сміття на полігонах, українські переробні підприємства вимушені імпортувати сировину. Висновок з цієї ситуації один: наші ТПВ низької якості та не можуть повноцінно бути використані у переробці. Тобто імпорт є вимушеним. Єдиним виходом з ситуації ми бачимо у якомога більшому охопленні регіонів України роздільним збором твердих побутових відходів.

Ключові слова: імпорт, відходи, сміття, регіон, роздільний збір.

Dziubynska O., Dziubynskyi A., Golodyuk G.

WASTE IMPORTS IN UKRAINE: PROBLEM OR PROSPECTS

Solid waste recycling is a rather complex process that requires not only significant financial investments, but also deal it desire.

An example of rational waste management is Sweden, where not only the own garbage almost completely recycled, but it is also imported. It turns out that recycling can be a business, and tons of waste at Ukrainian landfills and dumps - a cheap resource. Moreover, the current energy crisis in Europe should give impetus to the development of the municipal solid waste management sector, given the possibility of creating additional energy sources, and research in this segment is becoming particularly relevant.

Strange as it may sound, domestic solid waste recycling companies lack their own raw materials (primarily cardboard and paper, glass, polymer and plastic recycling companies). And this despite the fact that millions of tons unprocessed garbage create and will creating in the future huge problems for Ukrainians. One of the main reasons for this state of affairs, according to experts, is the lack of proper institutional support for separate waste collection, which leads to the fact, that Ukrainian waste, for the most part, is of poor quality and unsuitable for recycling. Waste import in Ukraine has a forced character. The main practice of solid waste management is their disposal, although, almost 40 percent of domestic waste amount paper, glass and polymers (these are the same resource-valuable materials, that we importing). The reason is the low level of separate garbage collection, insufficient coverage of settlements by the system of separate collection, which determines the import, as well as the growth of the number of landfills.

Regional authorities in the direction of solid waste management should focus not only on the organization of collection, removal and disposal. The interest should be broader - the interest in creating a value chain, extending the life cycle of resources, its reproduction in new products. This will create additional jobs and encouraging new entrepreneurial initiatives.

Key words: import, waste, garbage, region, separate collection.

Дзюбинская О.В., Дзюбинский А.В., Голодюк Г.И.

ИМПОРТ ОТХОДОВ В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМА ИЛИ ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье рассмотрено ситуацию в сфере переработки твердых бытовых отходов (ТБО). Отмечается, что, несмотря на огромные ежегодные дополнительные объемы мусора на полигонах, украинские перерабатывающие предприятия вынуждены импортировать сырье. Вывод из этой ситуации один: наши ТБО низкого качества и не могут быть полноценно использованы в переработке. То есть импорт вынужденный. Единственным выходом из ситуации мы видим в как можно большем охвате регионов Украины раздельным сбором твердых бытовых отходов.

Ключевые слова: импорт, отходы, мусор, регион, раздельный сбор.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними

завданнями. Переробка твердих побутових відходів – досить складний процес, який потребує не тільки значних фінансових вкладень, але й бажання нею займатися.

Прикладом раціонального налагодження роботи з відходами може слугувати Швеція, де не тільки майже повністю перероблюється власне сміття, але й здійснюється імпорт відходів. Виявляється, переробка може бути бізнесом, а тонни відходів на українських полігонах та сміттєзвалищах – дешевим ресурсом. Разом з тим сьогодняшня енергетична криза в Європі має дати поштовх розвитку сектору поводження з твердими побутовими відходами з огляду на можливість створення додаткових джерел енергії, а дослідження у цьому сегменті стають особливо актуальними.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. В сьогодняшніх умовах розвитку господарювання виникає потреба у пошуку оптимальних шляхів використання ресурсів та їх збереженню. Цього можна досягнути за рахунок зменшення обсягів утворення відходів і збільшення обсягів їх переробки та повторного використання на основі інноваційних технологій та виробництв.

Проблема ресурсозбереження розглядаються в працях І. Сотник, Л. Мельника, Л. Мусіної, С. Скокова, Т. Кваші; дослідження стану поводження з твердими побутовими відходами відображено в роботах О. Надраги, М. Щурика, А. Костюк, Є. Крикавського та О. Шандрівської.

Цілі статті полягають в оцінці перспектив розвитку сфери переробки твердих побутових відходів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як не дивно це звучить, але вітчизняним підприємствам з переробки твердих побутових відходів не вистачає власної сировини (насамперед картонно-паперовій, склопереробній та підприємствам, що переробляють полімери і пластик). І це при тому, що мільйони тонн непереробленого сміття створюють, та створюватимуть в майбутньому, величезні проблеми українцям. Однією з головних причин такого стану справ фахівці вважають

відсутність належної інституційної підтримки роздільного збору сміття, що призводить до того, що українські відходи, в переважній своїй більшості, неякісні та непридатні для використання у переробці. На фоні такої ситуації виникає можливість прирівняти нас до скандинавів, поляків чи чехів та константувати, що ми також є імпортером відходів (лише за 5 місяців 2021 року на імпорт сировини для переробних заводів Україна витратила близько 50 млн дол.). Тільки причини нашого імпорту інші. На звалищах перебувають тонни цінних відходів, 40% з яких – це тверді побутові відходи (ТПВ). За різними оцінками відсутність належної роботи по переробці відходів призводить до втрат від 5 млрд грн щороку.

Показовим прикладом того як сортування сміття впливає на економічний потенціал підприємства з переробки може слугувати Рівненський сміттепереробний завод. У розвиток підприємства було вкладено 7 млн євро. На сьогодні воно функціонує на половину своєї потужності. В усьому винна відсутність якісної сировини: вологість відходів, що пропонуються підприємству становить 40 % при гранично допустимих 20-и. Як наслідок калорійність палива, що виробляється заводом не відповідає стандарту. Вирішення проблеми – імпорт сировини.

За даними Міністерства розвитку громад та територій в нашій країні функціонує підприємств: 17 – переробляють папір; 39 – полімери; 19 – працюють з ПЕТФ-сировиною та 16 займаються переробкою скла. Кожного року на ці заводи постачається 700 тис. т паперу, 120 тис. т пластмаси, 50 тис. т ПЕТ-пляшок, 460 тис. т скла. Функціонування підприємств суттєво залежить від рівня організації роздільного збору ТПВ, існування сортувальних ліній на сміттєзвалищах та пунктів приймання відходів. Стан існуючої системи збору ТПВ не сприяє максимальній завантаженості виробничих потужностей переробних заводів. Як наслідок, ми змушені імпортувати. Результат вражає. Ми завозимо щороку 30 % від потреби у макулатурі та приблизно 20 % бою скла, а потужності з переробки пластику задіяні на 50 % навіть із урахуванням

імпорту. Чи є така ситуація стимулом для інвестування в переробну сферу? Відповідь однозначна – ні.

Які ж саме відходи ми імпортуємо найбільше і чи можливо, в найближчій перспективі, якось вплинути на ситуацію? В таблиці 1[1] подано обсяги експортно-імпортних операцій у 2021 році.

Таблиця 1
Експорт та імпорт окремих видів ТПВ в Україні за 5 місяців 2021 року

Вид відходів	Експорт		Імпорт	
	тонн	млн грн	тонн	млн грн
Макулатура	6777	56	134217	950,53
Пластмаси	1568	10	21939	229,19
Скло	538	1,6	7058	9,76

В Україні нагромаджується близько 1,5 млн тонн макулатури щороку при потребі 1 млн тонн. Схожа ситуація зі склом та пластиком. І знову приходиться констатувати, що більшість наших відходів неможливо переробити. В таблиці 2 [1] представлено географію країн, з яких ми імпортуємо відходи.

Таблиця 2
Географія імпорту ТПВ (5 місяців 2021 року)

Країна	Вид відходів					
	макулатура		пластмаса		скло	
	тонн	млн грн	тонн	млн грн	тонн	млн грн
Польща	66469	496,8	4221	4541	-	-
Словаччина	23299	169,7	11,44	5,73	-	-
Румунія	16225	103,25	19	0,17	-	-
Угорщина	8780	53,53	362	1,77	-	-
Молдова	7874	42,19	-	-	-	-
Латвія	4145	25,79	-	-	1,261	1,36
Чехія	3625	29,5	-	-	-	-
Росія	2123	17,85	57	0,27	-	-
Білорусь	681	3,98	2381	33,25	5,796	8,32
Чехія	-	-	499	4,39	-	-
Болгарія	-	-	39	0,29	-	-
Естонія	-	-	22	0,5	-	-

Висновок з наведених вище даних єдиний – необхідно змінювати підходи у поводженні з твердими побутовими відходами.

Координувати сферу роздільного збору сміття та подальшого його використання належить до повноважень місцевих органів влади, що прописано Законом України «Про житлово-комунальні послуги» [2]. З 01.05.2019 р. місцева влада отримала більші повноваження стосовно переробки чи захоронення ТПВ, а також запровадження тарифів на поводження зі сміттям. Тобто можна говорити про формування регіональної політики поводження з ТПВ, де одну з головних ролей мають відігравати власники відходів. Вони повинні залучатися до процесу роздільного збору. Усі важливі моменти щодо сортування та логістики відходів повинні регламентуватися договором між надавачем послуг та їх власником. Перший має технологічно забезпечити вивіз вмісту контейнерів для роздільного збирання ТПВ, не змішуючи їх. В угодах можна розділяти види відходів, що збиратимуться.

На даний час найбільшого охоплення населених пунктів роздільним збором сміття набуло у Закарпатській області – від 15,9 % у 2016 р. до 29,6 % у 2018 р. (рисунок 1.1.).

Позитивна тенденція в регіоні дещо знизилася в 2019 р., коли кількість населених пунктів, охоплених роздільним збором ТПВ знизилася на кілька десятків. Високою, порівняно з іншими регіонами, є частка роздільного збору відходів населених пунктів у Волинській, Тернопільській, Чернівецькій та Харківській областях. В цих регіонах в останні роки відзначається незначне зростання частки населених пунктів, охоплених роздільним збором сміття.

Не спостерігається ріст у Житомирській та Дніпропетровській областях. У 2019 р. відмічається скорочення питомої ваги охоплення роздільним збиранням ТПВ у Івано-Франківській, Київській, Луганській областях. У Західному макрорегіоні, порівнюючи з іншими, питома вага охоплення роздільним збором сміття є найвищою. У 2019 р. в загальному по Україні роздільний збір відходів був організований у майже

півтори тисячі населених пунктах, в кількісному значенні на 24 % більше (або 281), ніж у 2018 р. У 2019 р., у порівнянні з 2018 р., охоплення роздільним збором відходів найбільше виросла у Волинській області (на 77 населених пунктів). В ряді регіонів цей ріст склав від 5 до 45. Зокрема, у Чернігівській області на 5, Кіровоградській на 8, Херсонській на 10, Одеській на 11, Полтавській на 13, Харківській на 25, Рівненській та Донецькій на 32, Сумській на 37, Тернопільській на 42, Львівській на 44, Вінницькій на 45.

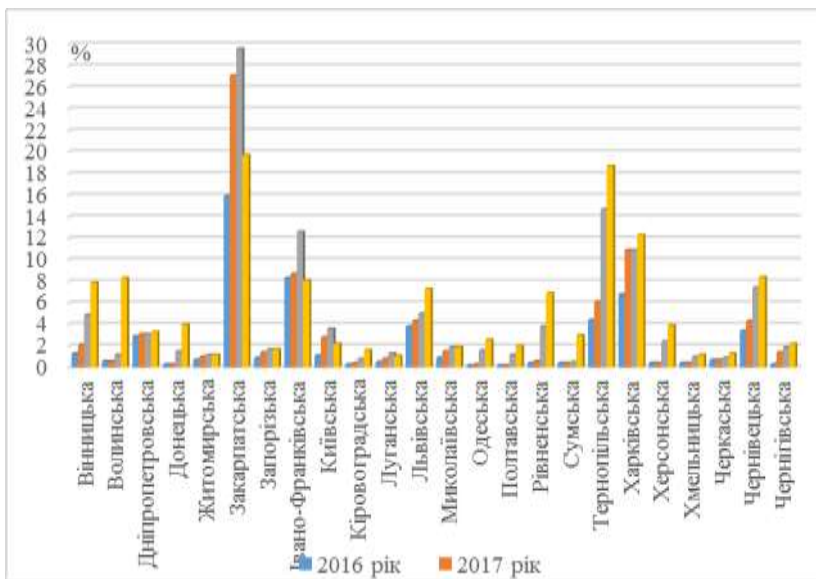

Рис. 1. Динаміка частки охоплення роздільним збором ТПВ населених пунктів у регіонах

Головним результатом використання роздільного збору ТПВ є одержання ресурсоцінних компонентів. Роздільний збір сміття без організації якісних та кількісних параметрів не дає змоги отримати оптимальний вихід компонентів із обсягу отриманих ТПВ. Кількісні – це формування тарного господарства. Якісні – визначаються технологією збору сміття.

Вони є базою для розробки регіональних програм поведінки з ТПВ. Технологічні схеми обираються у відповідності до Методики роздільного збирання побутових відходів [3].

Для встановлення потенціалу зібраних цінних компонентів відходів, важливо також володіти інформацією про морфологічний склад ТПВ. Він відрізняється не тільки в розрізі регіонів, але й залежить від природних факторів, наприклад пори року. Через це морфологічна структура сміття має визначатися періодично.

За допомогою експрес-аналізу деяких міських схем санітарного очищення та програм збирання ТПВ, регіональних програм поводження зі сміттям, стратегій управління ТПВ [4-5], було встановлено, що, в середньому, органіка складає 38 % у загальному обсязі побутових відходів регіонів (діапазон від 14 до 49 %), відходи картону та паперу – 15,6 % (діапазон – 1,2-35%), скло – 10,7 % (діапазон 4-24%), частка пластику становить приблизно 10,5 % (від 3 % до 19,6 %), будівельні відходи займають нішу у 5 % (діапазон 4-6%), деревина – 4,5 % (діапазон 0,3-14%), текстиль – 4,2 % (діапазон 0,1-8%), метал – 4 % (діапазон 1-11%), а гума та шкіра – 2 % (діапазон 0,5-5%). У фокусі дослідження були наступні регіони: міста Кіровоград, Черкаси, Львів, Хмельницький, Івано-Франківськ, а також Донецька, Вінницька, Одеська, Полтавська, Закарпатська, Житомирська, Львівська області. Оцінивши склад відходів легше планувати роботу по їх збору, логістики, переробки чи утилізації.

Висновки. Імпорт відходів в Україні носить вимушений характер. І хоча майже 40 відсотків вітчизняних відходів це папір, скло та полімери (саме ті ресурсоцінні матеріали, що ми імпортуємо), основною практикою поводження з ТПВ є їх захоронення. Причина – низький рівень роздільного збору сміття, недостатнє охоплення населених пунктів системою роздільного збору, що зумовлюють імпорт, а також ріст кількості сміттєвих полігонів.

Регіональні органи влади в напрямку поводження з ТПВ головну увагу мають приділяти не лиш організації збору,

вивезення і захоронення. Інтерес повинен бути ширшим – зацікавленість у створенні ланцюга вартості, подовженні життєвого циклу ресурсів, його відтворення у новій продукції. Це створить додаткові робочі місця та спонукатиме до появи нових підприємницьких ініціатив.

Список бібліографічного опису

1. Україна імпортує відходи з інших країн на мільярди. Чому так та як у нас працює бізнес з переробки сміття? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/06/18/675131/>
2. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017 р. № 2189-VIII. Дата оновлення: 02.04.2020. *Відомості Верховної Ради України. 2018. № 1. С. 1.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19>.
3. Методика роздільного збирання побутових відходів: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01.08.2011 р. № 133. Дата оновлення: 28.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1157-11>.
4. Схема санітарного очищення м. Луцьк Волинської області. Луцьк: Луцька міська рада, 2018. 230 с. URL: www.lutskrada.gov.ua > [documents](#) > [download](#).
5. Матвеев Ю.Б., Гелетука Г.Г. Перспективи енергетичної утилізації твердих побутових відходів в Україні. *Аналітична записка БАУ.* 2019. № 22. 48 с. URL: <https://uabio.org/wp-content/uploads/2020/01/position-paper-uabio-22-ua.pdf>

References

1. Ukraine imports billions from other countries. Why and how does our garbage recycling business work? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/06/18/675131/> [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine on housing and communal services № 2189-VIII. (2017, November 9). Update (2020, April 2). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 1, 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19> [in Ukrainian].
3. Methods of separate collection of household waste: Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine № 133 (2011, August 1). Update (2020, January 28). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1157-11> [in Ukrainian].
4. Scheme of sanitary cleaning of Lutsk, Volyn region. (2018). Lutsk: Lutsk City Council. URL: www.lutskrada.gov.ua > [documents](#) > [download](#). [in Ukrainian].
5. Matvyeyev Yu.B., Heletukha H.H. (2019). Prospects for energy utilization of solid waste in Ukraine. *Analitychna zapyska BAU*, 5. URL: <https://uabio.org/wp-content/uploads/2020/01/position-paper-uabio-22-ua.pdf> [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-4](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-4)

УДК 332.12(477)

Zabedyuk M.

Lutsk National Technical University

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF CONSULTING

The article is devoted to the study of the main aspects of psychological nature, which are inherent in consulting. Emphasis is placed on the importance of mutual understanding between the consultant and the client for a successful consultation process and the achievement of goals. In particular, the psychological approaches used in the process of cooperation of consultants with clients are highlighted.

Consultants should be highly qualified specialists who specialize in providing consulting services for investment management, marketing, financial activities, personnel management, legal services, food quality and safety, land management and other production issues. These should be experienced employees of all levels of management, specialists of research and technological, scientific institutions, pedagogical employees of educational institutions, specialists of marketing services, consulting firms, etc.

As practice shows, in many cases it is effective consulting that helps to prevent significant losses that may occur due to mistakes made by managers and owners in planning, organizing and running a business, building relationships with partners, customers and more.

Psychological aspects of consulting involve the use of modern psychotechnologies in the work of consultants. In particular, to achieve the goals consultants should use psychological approaches in cooperation with clients.

Key words: consulting, consultant, client, psychological approaches, consulting services.

Забедюк М.С.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню основних аспектів психологічного характеру, які притаманні консалтинговій діяльності. Акцентовано увагу на важливості взаєморозуміння між консультантом та клієнтом задля успішного процесу консультування та досягнення поставлених цілей. Зокрема, виокремлено психологічні підходи, що застосовуються у процесі співпраці консультантів із клієнтами.

Ключові слова: консалтинг, консультант, клієнт, психологічні підходи, консультаційні послуги.

Забедюк М.С.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КОНСАЛТИНГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена исследованию основных аспектов психологического характера, присущих консалтинговой деятельности. Акцентировано внимание на важности взаимопонимания между консультантом и клиентом для успешного процесса консультирования и достижения поставленных целей. В частности, выделены психологические подходы, применяемые в процессе сотрудничества консультантов с клиентами.

Ключевые слова: консалтинг, консультант, клиент, психологические подходы, консультационные услуги.

Problem setting and its relationship with important scientific and practical tasks. As a market economy is formed in our country, the need for consulting services is objectively growing. The development of consulting, the importance of which for the functioning of the national economy has long been recognized by both domestic scientists and managers of enterprises and organizations, becomes especially relevant.

Consulting today is seen as an integral infrastructural component of a market economy, a powerful sector of the economy of many developed countries, the leading role of which is related to the essence of the intellectual product created by consulting companies for client organizations to enhance their competitive advantage by mobilizing capacity and using existing business efficiency opportunities.

As practice shows, in many cases it is effective consulting that helps to prevent significant losses that may occur due to mistakes made by managers and owners in planning, organizing and running a business, building relationships with partners, customers and more.

Analysis of recent research of the problem. The works of such scientists as Bezkravny M.F., Kasyan S.Y., Korostelov V.A., Kropyvko M.F., Okhrimenko O.O., Palekha Y.I., Spylnik I.V., Vasilev G.A., Verba V.A. and others are devoted to the research of problems of consulting. However, the psychological aspects in the relationship between the consultant and the client needs more research.

The purpose of the article. The purpose of the article is to study the psychological aspects of interaction between participants in consulting.

The main results and their rationale. The main purpose of consulting is to disseminate and implement in the production of modern advances in science and technology, providing business entities by advisory services on management and marketing [1].

The rapid growth of the number of consulting organizations and the breadth of the range of their products places special demands on the quality of services, requires a clear definition of the boundaries of the consulting profession. In modern conditions, improving the professionalism and quality of services are becoming a defining task of the consulting market. Only through a high level of professionalism and constant efforts to improve it, the consultant is able to effectively use the growing demand for consulting services [2,3].

Consultants should be highly qualified specialists who specialize in providing consulting services for investment management, marketing, financial activities, personnel management, legal services, food quality and safety, land management and other production issues. These should be experienced employees of all levels of management, specialists of research and technological, scientific institutions, pedagogical employees of educational institutions, specialists of marketing services, consulting firms, etc.

Psychological aspects of consulting involve the use of modern psychotechnologies in the work of consultants. In particular, to achieve the goals consultants should use psychological approaches in cooperation with clients (Fig. 1).

The personal and professional relationship between the consultant and the client depends on choosing the right course of action, in particular, appropriate approaches.

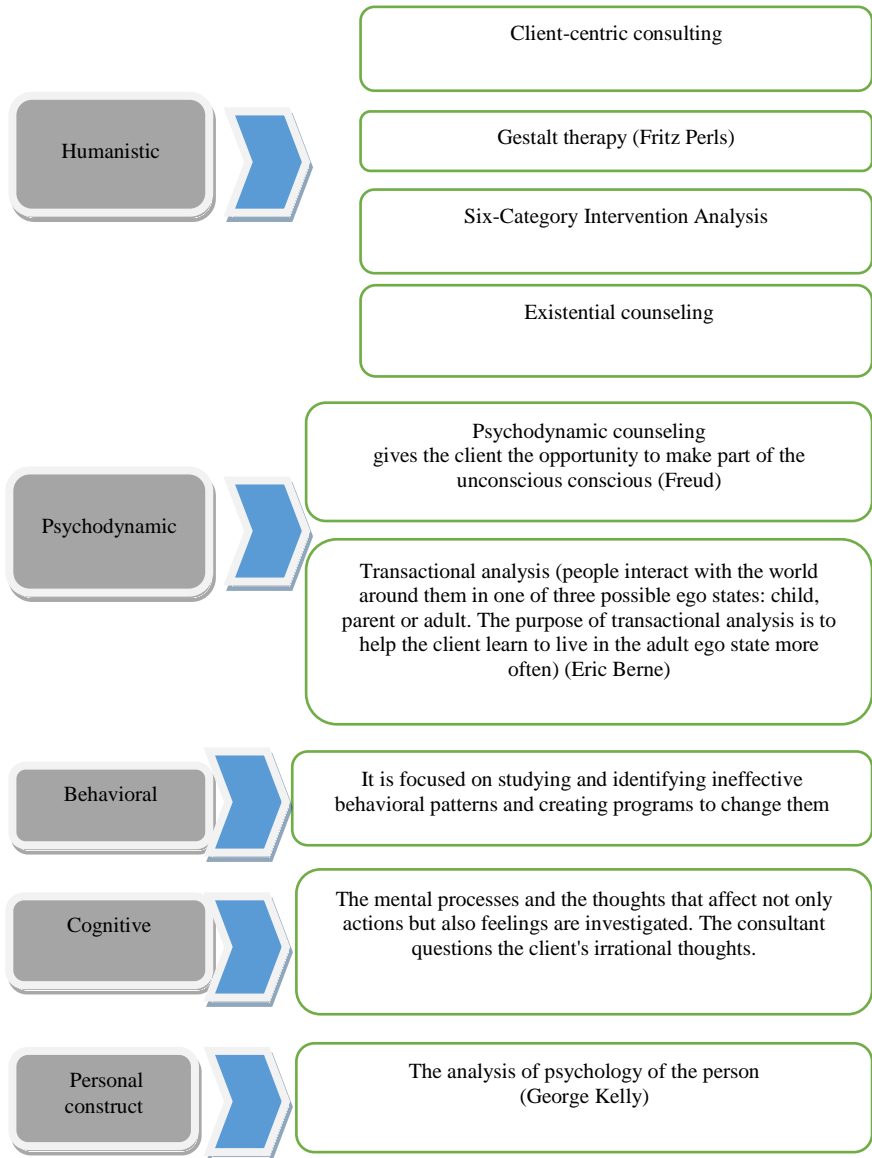

Figure 1. Psychological approaches in consulting

The consultant, providing consulting assistance to the client, must be able to understand his point of view, his problems and goals, the level of his knowledge and skills. Furthermore, It is important for the consultant to "feel" the way of thinking of a particular client. The information provided by the consulting service will be useful only if it is compatible with the way of thinking of the client.

Conclusions. Therefore, it depends on how best the consultant applies the appropriate approaches in his cooperation with clients, whether in general this cooperation take place and be successful. The trust of clients in consultants is an extremely important condition for the effective operation of the consulting services. The client must be convinced that the consultant acts in his interests, treats him kindly, and that he is competent in his field.

References

1. Palekha Y.I., Gorban Y.I. (2020). Information business. Lira-K. 492 p.
2. Spylnik I.V. (2012). Consulting activities: teaching method. complex of discipline (for students of master's programs). Ternopil: TNEU. 156 p.
3. Bezkrivny M.F., Kropyvko M.F., Palekha Y.I., Ishchenko T.D. (2015). Organization information and consulting activities: a textbook. Kyiv: Lira-K. 408 p.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-5](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-5)

УДК 338.43:34

Зелінська О.М., к.е.н., доцент

Іванішів В.

Луцький національний технічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ЗЕРНА

Сьогодні в сучасній науковій літературі присутній ряд дослідницьких праць, пов'язаних з особливостями формування та функціонування світового ринку зерна. Ринок зерна відіграє вагомую роль у забезпеченні світової продовольчої безпеки. У зв'язку з цим, питання аналізу і системного концептуального осмислення організаційно-економічних основ та перспектив розвитку світового ринку зернових на сучасному етапі розвитку глобальної економіки є різномірними за своєю теоретико-методологічною основою: в науково-дослідному і експертному співтоваристві існують принципово неузгоджені теоретичні та практичні відмінності в підходах, що обумовлює необхідність в аргументації мети і завдань даного дослідження.

Ключові слова: світовий ринок зерна, вітчизняний ринок зерна, сільське господарство, зернові культури, посівна площа, експорт зерна.

Zelinska O., Ivanishiv V.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC BASIS OF FUNCTIONING OF THE WORLD GRAIN MARKET

Today the world market of grain products remains one of the key and strategic vectors of domestic exports of agricultural products. Any changes or trends in this market have a direct impact on the state and dynamics of agricultural exports of Ukraine, as a country that is one of the key market players. In modern business conditions, this market is under the lens of constant monitoring. The results of these studies contain valuable information about market conditions, which is necessary for the development and adoption of management decisions.

The grain market is an open organizational and economic system through which economic entities realize their own economic interests in the field of export-import of grain products. The studied market is endowed with the following characteristics: integrity, hierarchy and integration. Exploring the organizational and economic principles of the world market, it is important to study the laws and patterns, as the state of development of this market directly affects the development of related industries and industries. In addition, it should be recalled that grain is a key element of food security of any state. This explains the excessive interest of countries in their participation in this market.

The functioning of the world grain market can be reduced to the following goals: providing the population with basic necessities; providing grain related

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

industries; development of logistics directions from producers to end consumers; carrying out of daring works and realization of commodity interventions in the grain market; cultivation of export consignments of grain.

In the process of development of economic interaction between the subjects of the world grain market, the so-called integration models of producers and consumers of grain have been formed, which represent legally independent companies and various non-profit associations. Such relationships are formed as a result of joint production and marketing activities, mutual settlements, and so on.

In the process of studying the peculiarities of the principles of the world grain market, it should be noted that grain, as a guarantor of food security is also a source of wealth. In addition, grain is a commodity in both domestic and foreign markets, and the grain market is one of the most perfect and predictable in the world.

The main factors that can affect supply and demand in the grain market are the pricing policy of potential exporters, domestic prices, transitional stocks, the state's ability to carry out commodity interventions, the pricing policy of importing countries.

Given the fact that grain as a commodity is not expensive, so the profitability of its export will be slightly higher in the case of large-scale export deliveries. The engine of development of the world grain market is: price, competition, supply and demand. In this case, demand is characterized not so much from the standpoint of purchasing power, as taking into account the regulatory demand for grain. The continuity of the grain market can be ensured by strong competition, which is possible due to the large number of market participants who are unable to influence the market price.

At the present stage of management, most developed countries, in the context of food security and economic independence, develop their economic policies based on the support of grain stocks. Thus, applying elements of the policy of protectionism, the government, first of all, cares about the protection of domestic producers. Leading grain-exporting countries use economic mechanisms to regulate production as a means of state support.

Modern state levers of influence on the formation and development of agriculture in the highly developed countries of the world are formed from two elements – institutional and instrumental. The former are disclosed through the activities of public authorities, and the latter are expressed in regulations referred to by regulatory authorities in the course of their work.

Key words: world grain market, domestic grain market, agriculture, grain crops, sown area, grain export.

Зелинская О.Н., Иванишев В.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МИРОВОГО РЫНКА ЗЕРНА

Сегодня в современной научной литературе присутствует ряд исследовательских работ, связанных с особенностями формирования и

функціонування мирового ринку зерна. Рынок зерна играєт важную роль в обеспечении мировой продовольственной безопасности. В связи с этим, вопросы анализа и системного концептуального осмысления организационно-экономических основ и перспектив развития мирового рынка зерновых на современном этапе развития глобальной экономики являются разнородными по своей теоретико-методологической основой: в научно-исследовательском и экспертном сообществе существуют принципиально согласованы теоретические и практические различия в подходах, что обуславливает необходимость в аргументации целей и задач данного исследования.

Ключевые слова: мировой рынок зерна, отечественный рынок зерна, сельское хозяйство, зерновые культуры, посевная площадь, экспорт зерна.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Характерною особливістю розвитку світового продовольчого ринку є збільшення обсягів міжнародної торгівлі зерновими, зокрема через зростання його попиту та пропозиції. Це, в свою чергу, є значним потенціалом для розвитку вітчизняного аграрного експорту, однак створює певні ризики через мінливість світових цін на зерно.

Розвиток вітчизняного зернового ринку значно залежить від тенденцій розвитку світового ринку зерна. В сучасних умовах господарювання виробництво та експорт зернових здебільшого зосереджено в розвинених країнах світу, які в значній мірі можуть впливати на його розвиток. Останніми роками Україна доєдналася до числа ключових гравців на даному ринку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вцілому питання функціонування та перспективного розвитку світового ринку зерна завжди були актуальними серед економічних досліджень. Проблемам дослідження основ функціонування та розвитку світового ринку зернових приділена велика кількість наукових праць вчених-економістів та експертів-практиків. Фундаментальні дослідження з даної тематики подані у працях Кваші С.М., Камінського І.В., Кузнецової І., Лупенка Ю.О., Шпичака О.М., Месель-Веселяка В.Я., що вивчаючи світові ринки зернових культур проводять експетну оцінку.

Однак, при наявності ґрунтовних наукових напрацювань за зазначеною тематикою, вивчення засад розвитку світової торгівлі зерном та участі в ній України залишається актуальним.

Цілю даної статті є вивчення організаційно-економічних основ формування та функціонування світового ринку зернових культур.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні світовий ринок зернових продуктів залишається одним з ключових та стратегічних векторів вітчизняного експорту аграрної продукції. Будь-які зміни чи тенденції на даному ринку чинять безпосередній вплив на стан та динаміку аграрного експорту України, як країни що є одним з ключових гравців ринку.

В сучасних умовах господарювання даний ринок знаходиться в об'єктиві постійного моніторингу. Результати даних досліджень містять цінну інформацію щодо ринкової кон'юнктури, яка необхідна для розробки та прийняття управлінських рішень.

Ринок зерна – це відкрита організаційно-господарська система, за допомогою якої господарюючі суб'єкти реалізують власні економічні інтереси в сфері експорту-імпорту зернових продуктів. Досліджуваний ринок наділений такими характерними рисами: цілісність, ієрархічність та інтегрованість [1].

Досліджуючи організаційно-економічні засади функціонування світового ринку важливо вивчити закони та закономірності, оскільки стан розвитку даного ринку безпосередньо впливає на розвиток споріднених виробництв та галузей економіки. Крім цього варто нагадати, що зерно є ключовим елементом продовольчої безпеки будь якої держави. Саме цим пояснюється надмірна зацікавленість країн в їх участі на даному ринку.

Функціонування світового ринку зерна можна звести до наступних цілей:

- забезпечення населення товаром першої необхідності;

- забезпечення зерновими споріднені галузі;
- розробка логістичних напрямів від виробників до кінцевих споживачів;
- проведення дерзагтівельних робіт та здійснення товарних інервенцій на ринку зерна;
- вирощування експортних партій зерна [2].

В процесі розвитку економічної взаємодії між суб'єктами світового ринку зерна сформувалися так звані інтеграційні моделі виробників та споживачів зерна, які уособлюють юридично незалежні компанії та різного роду некомерційні об'єднання. Такі взаємовідносини формуються внаслідок спільної виробничої і маркетингової діяльності, взєморозрахунків тощо [3].

Таким чином, світовий ринок зерна є важливою категорією, що вдало поєднує системи соціально-правових та економічних відносин між учасниками зернового ринку. Базові принципи ринку зерна подано на рисунку 1.

Рис. 1. Принципи, що діють на світовому ринку зерна

В процесі вивчення особливостей засад функціонування світового ринку зернових, необхідно відмітити що зерно, будучи гарантом продовольчої безпеки є також джерелом багатства держави. Крім цього зерно являється товаром як внутрішнього та к і зовнішнього ринків, а ринок зерна при цьому – один з найбільш досконалих та прогнозованих у світі [4].

В основу організаційно-економічних засад функціонування світового ринку зернових покладено наступні характеристики:

1. купівля/продаж стратегічного товару;
2. частина товару забезпечує внутрішньовиробниче споживання, решта – експортується;
3. пропозиція даного специфічного товару залежить від погодних факторів;
4. сезонність виробництва створює передумови для формування запасів;
5. гостра конкурентна боротьба між учасниками ринку;
6. попит знаходиться в прямій залежності від наявності переробних підприємств;
7. оскільки попит на хліб має нееластичний характер, то це породжує стійку тенденцію до зростання попиту на зерно.

Основними факторами, що здатні впливати на попит та пропозицію на ринку зерна – це цінова політика потенційних експортерів, ціни на внутрішньому ринку, перехідні запаси, здатність держави здійснювати товарні інтервенції, цінова політика країн-імпортерів [5].

Враховуючи той факт, що зерно, як товар не є дорогавартісним, тому рентабельність його експортування буде дещо вищою у випадку масштабних експортних поставок. Рушієм розвитку світового ринку зернових є: ціна, конкуренція, попит та пропозиція. При цьому попит характеризується не стільки з позиції купівельної спроможності, скільки враховуючи нормативну потребу в зернових. Безперерійність ринку зерна здатна забезпечити потужна конкурентна боротьба, яка є можливою через велику кількість учасників ринку, які не в змозі впливати на ринкову ціну.

На сучасному етапі господарювання, більшість розвинених країн, в контексті продовольчої безпеки та економічної незалежності розробляють свою економічну політику на основі підтримки запасів зернових. Так, застосовуючи елементи політики протекціонізму, влада, в першу чергу, дбає про захист вітчизняного товаровиробника.

Провідні країни-експортери зернових використовують економічні механізми регулювання виробництва як засоби державної підтримки [6].

Сучасні державні важелі впливу на становлення та розвитку сільського господарства в досить розвинених державах світу формуються з двох елементів – інституційних та інструментальних. Перші розкриваються через діяльність органів влади, а другі знаходять своє вираження в постановах, на які посилаються під час своєї роботи регулюючі органи.

Висновки. Проведене дослідження показує, що український зерновий ринок глибокоінтегрований у світовий торговельний простір, тобто вже спроможний як впливати на кон'юнктуру світового ринку зернових, так і знаходитися під її впливом.

Також для використання експортного потенціалу необхідно ґрунтовно вивчати зарубіжний досвід регулювання діяльності ринку зерна, але обов'язково з врахуванням національних, ментальних та економічних особливостей.

Список бібліографічного опису

1. Верховцев А.А. Теоретический аспект развития рынка зерна. Научный альманах. 2018. №11-1 (49). С.32-35
2. Жанабаева Ж.К. Рынок зерна и его значение для развития национальной экономики. Новости науки в АПК. 2018. № 2-2 (11). С. 254-257
3. Жидков С.А. Состояние и перспективы развития мирового рынка продовольственного зерна. Вестник Мичуринского государственного аграрного университета. 2019. №1. С. 154-156
4. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/suchasniy-stan-ta-osoblivosti-rinkiv-zerna-v-ukraini-ta-kanadi.html>
5. Kyrylenko I.H., Ivchenko V.Ye., Demianchuk V.V. Main trends in the development of the world food market and production in Ukraine. Международный научно- производственный журнал «Экономика АПК». 2018. № 9(287). С. 34-45.
6. Суренкова В.А. Зарубежный опыт производства зерна. Colloquium-journal. 2019. №16-9 (40). С. 19-21.

References

1. Verkhovtsev A.A. Teoretycheskyi aspekt razvytyia rynku zerna. Nauchnyi almanakh. 2018. №11-1 (49). S.32-35
2. Zhanabaeva Zh.K. Ryнок zerna y eho znachenye dlia razvytyia natsyonalnoi ekonomyky. Novosty nauky v APK. 2018. № 2-2 (11). S. 254-257

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

3. Zhydkov S.A. Sostoianye y perspektyvy razvytyia myrovoho rynka prodovolstvennoho zerna. Vestnyk Mychurynskoho hosudarstvennoho ahrarnoho unyversyteta. 2019. №1. S. 154-156

4. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/suchasnyy-stan-ta-osoblivosti-rinkiv-zerna-v-ukraini-ta-kanadi.html>

5. Kyrylenko I.H., Ivchenko V.Ye., Demianchuk V.V. Main trends in the development of the world food market and production in Ukraine. Mezhdunarodnyi nauchno- proyzvodstvennyi zhurnal «Экономика АПК». 2018. № 9(287). S. 34-45.

6. Surenkova V.A. Zarubezhnyi opyt proyzvodstva zerna. Colloquium-journal. 2019. №16-9 (40). S. 19-21.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-6](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-6)

УДК 339.176.004

Зубко Т.Л., к.е.н., доцент

Київський національний торговельно-економічний університет

ІНСТРУМЕНТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Торгівля розвивається швидкими темпами як у світі, так і в Україні, що пов'язано не тільки з інвестиціями, але й з інноваціями. Тому вивчення та узагальнення досвіду їх застосування є актуальним. У статті розглянуто теоретичні положення та практичний інструментарій залучення інновацій на торговельних підприємствах. Розглянуто види інновацій та відповідні їм стратегії. В статті також досліджено особливості інноваційної діяльності торговельних підприємств. Удосконалено класифікацію базових інноваційних стратегій, які формуються залежно від положення організації на ринку та значущості інноваційного потенціалу.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інструменти, торгівля, підприємства, євроінтеграція.

Zubko T.

TOOLS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF A TRADE ENTERPRISE

Globalization processes in the world have stimulated the development of international trade, and accordingly, this area needs to find and justify ways to

innovate. Innovation is becoming an integral part of the activities of trade enterprises, which determines the relevance of the study.

Analysis of the evolution of scientific thought shows that the concept of innovation activity in the literature more often applies to enterprises. These works are mostly devoted to methods of assessing and increasing the innovative potential of enterprises. Many Ukrainian scientists study the problems and prospects of retail trade development (in particular, innovation), but the issue of defining tools for innovative development of enterprises remains unresolved.

The purpose of the article is to expand the theoretical knowledge on the introduction of innovations in the activities of commercial enterprises, study and generalize the features of innovative activities in the field of trade of Ukraine.

The processes of globalization and European integration have a significant impact on the economic development and economic security of Ukraine. These processes make new demands on the Ukrainian economy to reform it, to abandon the "raw material" direction and the transition to an "intellectual economy." All this determines the focus of economic processes on the use of intellectual potential and growth of innovation activity.

The article considers the theoretical provisions and practical tools for attracting innovation in commercial enterprises.

According to the scope of innovation in trade can be divided into several groups: improving the trade and technological process, improving the organizational and management process, product innovation and the involvement of templates.

Types of innovations and corresponding strategies are considered. The following types of innovations are most often used: product, technological, innovations in positioning.

The article also examines the features of innovative activities of trade enterprises. The classification of basic innovation strategies, which are formed depending on the organization's position in the market and the significance of innovation potential, has been improved.

Among the promising areas for strengthening the innovation of trade can be identified: new technologies that open up additional opportunities for differentiation of strategies; information and communication technologies for the study and accounting and evaluation of client values; information technologies, including the Internet, which allow to interact with the client anywhere and at any time, carry out the promotion of goods, sales promotion in the trading business through the creation of a modern online trading system

Analysis of trade development makes it possible to identify innovative priorities for Ukraine, namely: active development of e-commerce; introduction into practice of flexible electronic pricing, electronic means of support and bar coding of goods, means of radio frequency technology for monitoring the movements of visitors; use of innovative solutions for the transition to personalized customer accounting through the introduction of club, discount and self-service cards; complex automation of all business processes of modern retail trade; development of format and product innovations, which are aimed at reducing the time of buyers and providing them with environmentally friendly and high-quality goods and services.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

Key words: innovative development, tools, trade, enterprises, European integration.

Зубко Т.Л.

ИНСТРУМЕНТЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ТОРГОВОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Торговля развивается быстрыми темпами как в мире, так и в Украине, что связано не только с инвестициями, но и с инновациями. Поэтому изучение и обобщение опыта их применения актуально. В статье рассмотрены теоретические положения и практический инструментарий для внедрения инноваций на торговых предприятиях. Рассмотрены виды инноваций и соответствующие им стратегии. В статье также исследованы особенности инновационной деятельности торговых предприятий. Усовершенствована классификация базовых инновационных стратегий, которые формируются в зависимости от положения организации на рынке и значимости инновационного потенциала.

Ключевые слова: инновационное развитие, инструменты, торговля, предприятия, евроинтеграция.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізаційні процеси у світі стимулювали розвиток міжнародної торгівлі, і відповідно, ця сфера потребує пошуку й обґрунтування шляхів впровадження інновацій. Інновації стають невід'ємною складовою діяльності підприємств торгівлі, що і обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Аналіз еволюції наукової думки (Є. Галушко (1999), Ю. Слепец, А. Костенко (2001), Р. Ісаксон, П. Йохансон, К. Фішер (2010), О. Богма (2011), Н. Гіл, М. Міоззо, С. Масіні (2012), В. Головатюк (2012), М. Рижков (2014), В. Нижник (2018), Е. Ронді, А. Де Массіс, Дж. Котлер (2019) та інших) свідчить, що поняття інноваційної активності в літературі частіше стосується підприємств [1–9]. Їх праці здебільшого присвячено методам оцінки та збільшення інноваційного потенціалу підприємств. Вивченням проблем і перспектив розвитку роздрібно́ї торгівлі (зокрема,

інноваційного) займається багато українських учених: А. Мазаракі [10], Т. Мельник [10], Г. П'ятницька [11] та інші.

Метою статті є розширення теоретичних знань з впровадження інновацій у діяльність торговельних підприємств, вивчення та узагальнення особливостей інноваційної діяльності сфери торгівлі України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На підприємстві зазвичай об'єктами інноваційної діяльності є: засоби виробництва і технологічні процеси, вироблена (або закуплена продукція) і її якість, кадровий потенціал, організаційний розвиток (управлінський потенціал), соціальна сфера та ін. Суб'єктами інноваційної діяльності на підприємстві виступають об'єднання людей, які спільно здійснюють розробку та впровадження нововведень [8, 12].

В теорії управління інноваційними проектами існує підхід, що інноваційна активність – один з проявів трудової активності персоналу, реалізацією їх творчих здібностей, набутих знань, професіоналізму незалежно від сфери діяльності. За іншим підходом науковці М. Вороновська [13], С. Мочерний [14] вважають, що інноваційна діяльність стосується виключно персоналу і, відповідно, інноваційна активність персоналу – це цілеспрямована діяльність суб'єктів підприємницької діяльності для конструювання, створення і освоєння якісно нових продуктів, об'єктів інтелектуальної власності, впровадження більш досконалих технологій, форм організації і управління виробництвом [14, с. 655].

Вагомий вплив на економічний розвиток та економічну безпеку України мають процеси глобалізації та євроінтеграції. Ці процеси висувають перед українською економікою нові вимоги до її реформування, відмови від «сировинного» спрямування і перехід до «інтелектуальної економіки». Це все зумовлює орієнтацію економічних процесів на використання інтелектуального потенціалу і зростання інноваційної активності. В «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів»

зазначається, що зростаюча залежність національної економіки від зовнішніх факторів, обмеженість і висока вартість енергетичних ресурсів, обмеженість ресурсної бази, мають слугувати стимулом для використання інновацій з метою забезпечення сталого економічного розвитку в цілому [15].

Існують різні види інновацій. На думку колективу авторів [16] для підприємств найчастіше використовуються такі види інновацій: продуктові, технологічні, інновації в позиціонуванні. Усі ці стратегії можуть використовуватися одночасно.

Найпоширенішою інноваційною стратегією є продуктові інновації, тобто зміна продуктів та/або послуг. Зростання конкуренції, зміни потреб і переваг клієнтів, розвиток технологій, зміни законодавства та скорочення життєвих циклів продукції змушують підприємства своєчасно на це реагувати, підвищуючи якість продукції, змінюючи дизайн виробів, тару.

Технологічні інновації визначаються як зміни у способах створення та доставки продукції і послуг. Також до технологічних інновацій належать такі, що полягають у впровадженні нових процесів для підвищення якості продукції, коли підприємства використовують менше традиційних та більше екологічно чистих технологій. Такі інновації дозволяють бренду забезпечити підвищення іміджу. При цьому клієнти купують продукцію обраного бренду, суспільство отримує вигоду від енергозбереження та зменшення відходів. За даними Держкомстату з 20,2% українських підприємств, що втілювали інновації у 2020 році, лише 12% пов'язані з виробами, 2% – з видами матеріалів, і лише 8,9% – з новими технологіями. Інноваційні теоретичні розробки у 2019 році склали близько 18%, але спостерігається тенденція купівлі закордонними компаніями цих розробок. У 2020 році ситуація практично не покращилась і рівень інновацій склав 18,1%. Витрати на інновації в нашій країні, порівняно з країнами Європейського Союзу, незначні.

Інновації в позиціонуванні зосереджені на змінах способу, яким клієнти сприймають або дізнаються про продукцію та/або послуги. За даними Держкомстату із

загальної кількості підприємств, що мали доступ до мережі інтернет, використовували електронні торгівлю (у 2018 р.–5%, у 2019 р. – 4,8%, у 2020 р. – 4,9%), веб-сайт з мультимедійним вмістом (у 2019 р. – 12%, у 2020 р. – 12,5%), засоби обміну знаннями (у 2018 р. – 18,%, у 2019 р. – 18,3%, у 2020 р. – 18,9%). Завдяки розвитку каналів комунікацій та інформаційних технологій у підприємств з'являється можливість в повному обсязі використовувати свої і «чужі» нематеріальні активи, а саме інформацію та знання.

Інноваційний розвиток сфери торгівлі вивчається науковцями нашої та інших країн. Так, Л. Федулова, К. Пугачевська, розглядали вплив інновацій саме в роздрібній торгівлі [17, 18]. Інновації в торгівлі можна поділити на кілька груп за сферою використання (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості інноваційної діяльності сфери торгівлі України

Ознака та характеристика	Приклади використання
Удосконалення торгово-технологічного процесу. Нові технології продажів: FRID –технології, електронні цінники, енергозберігаючі технології, SAP-технології, штрихтехнології	FOZZY розвивають власне виробництво, започаткували власні марки на кшталт «Премія», «Повна чаша», «Зелена країна», «PROTEX». Також FOZZY впровадили роздрібне пакування «на місцях», що є спрощенням логістичного ланцюга.
Удосконалення організаційно-управлінського процесу. Спрощення документообігу та системи збуту. Залучення маркетплейсів	Багато ритейлерів (АШАН, FOZZY-груп, EVA, Ерісентр та ін.) створили власні інтернет-магазини, Перевагами цього є зменшення ціни товарів, безготівкова сплата, і відповідно збільшення кількості покупців та покупок. Запровадження системи дисконтних карток.
Продуктові інновації. Просування новинок	АШАН, FOZZY груп, METRO проводять ознайомлюючі презентації нової продукції, впроваджують початкову льготну ціну, а надалі, при завоюванні певної позиції, ціну «підтягують» до рівня аналогів

Продовження таблиці 1

Залучення темплейтів. Впровадження засобів діджиталізації в торгівлі	На початку квітня цього року на сайті Creatio Marketplace налічувалось не більше двох десятків пропозицій щодо методів збільшення продажів, а зараз вже шістдесят пропозицій темплейтів і їх кількість та варіативність продовжують зростати. З цих темплейтів для підприємства торгівлі доцільно вибрати наступні бізнес-процеси: консультації контакту за вхідним дзвоником; сегментація контрагентів за замовленнями; розрахунок накопичувальної знижки; історія станів замовлення; узгодження знижки в замовленні для торгівельних представників; повторний продаж; партнерський продаж; робота з постачальниками по товарам «під замовлення»; допродаж при оформленні замовлення.
--	--

Джерело: складено автором за [16-20]

Серед перспективних напрямків посилення інноваційності сфери торгівлі можна виокремити: нові технології, що дозволяють відкрити додаткові можливості диференціації стратегій; інформаційно-комунікаційні технології для вивчення й обліку та оцінки цінностей клієнта; інформаційні технології, у т.ч., Інтернет, що дають змогу взаємодіяти з клієнтом у будь-якому місці й у будь-який час, здійснюють просування товарів, стимулювання збуту в торговельному бізнесі завдяки створенню сучасної системи онлайн-торгівлі [17].

Для будь-якого сучасного підприємства інноваційна діяльність стає пріоритетом його розвитку. При цьому виникає потреба у розробці інноваційної стратегії.

На цей час існують базові інноваційні стратегії, які формуються залежно від положення фірми на ринку та значущості інноваційного потенціалу (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація інноваційних стратегій

Назва стратегії	Характеристика	Можливі недоліки	Можливі загрози
Імітаційна	Запозичення технологій на стороні або придбання ліцензій на результати дослідження і розробок	Потреба у значних коштах	Нестача персоналу для впровадження інновацій
Ковзання	Підприємство має середній потенціал і виводить на ринок продукцію тільки після того, як сильніший конкурент її випробує	Характер цієї стратегії наслідуючий, відповідно підприємство отримує менший прибуток ніж лідер	Постійне «відставання» від лідера знижує рівень конкурентоспроможності та економічної безпеки підприємства
Переваги	Передбачається тісний зв'язок підприємства зі світовими досягненнями науки та технології, причому продукція (послуги) користується максимальним попитом. Як правило, таке підприємство – лідер у своєму сегменті, підприємство є першим при впровадженні нововведення на певному сегменті ринку	Концентрація значних коштів для інновацій	Можливе неефективне використання коштів, загрози з боку персоналу
Максимального випередження	Перехід до технологій, організаційного устрою, вищим за середній в галузі, передбачає власні дослідження	Більші часові та матеріальні витрати	Нестача коштів та часу для впровадження, небезпека хибних менеджерських рішень
Відтворення	Застосовується для застарілих у сенсі нововведень продукції (послуг), які ще мають попит. Інновації спрямовуються на вдосконалення процесів виготовлення та збуту. Продукція реалізується на стабільному ринку і більша її частка знаходиться у стадії зрілості	Потребує постійного моніторингу структури товарообігу та відповідно швидкого реагування на зміни	Нестача коштів для усіх видів продукції (послуг), що потребують вдосконалення. Ризик зниження попиту
Якості	Характерна спрямованість на інноваційну діяльність, пов'язану із зростанням якості товарів (послуг), які користуються попитом	Потребує постійного оновлення та удосконалення системи вимог якості	Ризик зниження попиту внаслідок насичення ринку або виникнення потреб у інших товарах

Продовження таблиці 2

Назва стратегії	Характеристика	Можливі недоліки	Можливі загрози
«Зручного випадку» або «Ніші»	Полягає у незначному та маловитратному удосконаленні товару (послуги). Фактично це швидка реакція підприємства на сигнали зовнішнього середовища та своєчасне виявлення ринкових можливостей, які з'являються за нових обставин. При цьому підприємство є майже єдиним на ринку, що випереджає конкурентів.	Потребує висококваліфікованого персоналу, розробки системи управління якістю	Можливе негативне сприйняття продукції цільовими групами споживачів
Опозиції (захисту)	Застосовується для протистояння конкурентам. Характерним є колаборація підприємств для підвищення конкурентоспроможності за допомогою випуску нової продукції (послуг) чи нових технологій. Як правило, вносяться істотні поліпшення, що дозволяє використовувати новачі в інших сферах або ринках. Головне – оптимізувати співвідношення витрати-випуск.	Потребує значних зусиль у науково-дослідницькій сфері. Підприємство змушене приділяти багато уваги навчанню персоналу та рекламі і просуванню на ринок продукції шляхом розгалуженого сервісу та технічного обслуговування.	Нестача коштів на НДДКР. Зміна попиту споживачів внаслідок змін уподобань завдяки конкурентам. Зниження платоспроможності населення.
Виробничої заміненості	Використовується, якщо підприємство виготовляє не менше 50% технологічно подібної між собою продукції.	Продукція підприємства досить однотипна, відповідно попит не зростає	Загроза зниження попиту, загроза несприйняття новим ринком «відносно старої продукції»
Відкриття	Конкурентні переваги новачі незаперечні	Ця стратегія потребує великих грошових витрат і є ризикованою	Несприйняття новачі покупцями. Ризик неплатоспроможності населення. Ризик банкрутства.
Відстоювання	Фактично це спроба зберегти свій сегмент ринку.	Ця стратегія не може бути використана в довгостроковій перспективі. Підприємство, як правило, не має матеріальних та інтелектуальних засобів для відновлення продукції.	Загроза зниження конкурентоспроможності внаслідок розвитку конкурентів; можливість нестачі коштів для розвитку

Джерело: узагальнено за [21, 22]

Для вибору оптимальної стратегії розвитку підприємства на основі інноваційних інструментів необхідно спершу розрахувати значення його інноваційного потенціалу, зважити на показані в таблиці характеристики, можливі недоліки та загрози.

Основою стратегічного управління є вибір стратегії підприємства, тобто плану дій, спрямованого на посилення його позицій, задоволення споживачів та збільшення прибутку. Вибір конкретної стратегії означає, що із усіх можливих варіантів розвитку необхідно вибрати один, у відповідності з яким і буде розвиватися підприємство. Напрямки руху, етапи і дії, спрямовані на досягнення необхідних результатів, називають стратегічним планом підприємства.

Стратегія розвитку підприємства може бути визначена як довгостроковий план, який містить комплекс рішень щодо вибору напрямку його розвитку, визначення його основних цілей, а також моделі дій щодо формування та ефективного використання потенціалу і дає можливість створення сприятливих внутрішніх та зовнішніх умов для успішного подолання основних стадій розвитку.

Висновки. Аналіз розвитку торгівлі дає можливість визначити інноваційні пріоритети для України, а саме: активний розвиток електронної торгівлі; впровадження в практику роботи гнучкого електронного ціноутворення, електронних засобів супроводу і штрихового кодування товарів, засобів радіочастотної технології моніторингу рухів відвідувачів; використання інноваційних рішень для переходу до персоналізованого обліку покупців за рахунок впровадження клубних, дисконтних і карток самообслуговування; комплексна автоматизація усіх бізнес-процесів сучасної роздрібно торгівлі; розробка форматних та товарних новацій, які спрямовані на скорочення часу покупців і надання їм екологічно чистих і якісних для споживання товарів та послуг.

Список бібліографічного опису

1. Галушко Є.С. Підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу в умовах переходу до ринкових відносин: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.02. Донецьк. 1999. 23 с.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

2. Слепец Ю.С., Костенко А.П. Инновационный потенциал как экономическая категория. *Збірник наук. праць НТУ «ХПИ»*. Харків. 2001. Вип.24. С. 93–101.

3. Isaksson R., Johansson P., Fischer K. Detecting Supply Chain Innovation Potential for Sustainable Development. *Journal of Business Ethics* (2010) 97:425–442 Springer, 2010. URL: https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:979822/FULL_TEXT01.pdf DOI 10.1007/s10551-010-0516-z

4. Богма О.С. Сутність інноваційного потенціалу підприємства. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. №1(9). С. 12–15.

5. Gil N., Miozzo M., Massini S. The innovation potential of new infrastructure development: An empirical study of Heathrow airport's T5 project. *Research Policy* 41 (2012) 452–466. URL: <https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/nuno.gil/Journal%20articles/RESPOL%20Innovation%20Potential.pdf>

6. Головатюк В.М. Інвестиційна привабливість інноваційної сфери економіки України / за наук. ред. В.П. Соловйова. Київ: Фенікс, 2012. 364 с.

7. Рижков М.М., Макаренко Є.А., Піскорська Г.А. Інноваційний потенціал України в міжнародних відносинах: монографія. Київ: Центр вільної преси, 2014. 283 с.

8. Нижник В.М. Інноваційне управління промисловими підприємствами в системі ефективного використання конкурентного потенціалу: монографія / за наук. ред. В.М. Нижника. Хмельницький: ХНУ, 2014. 547 с.

9. Rondi E., De Massis A., Kotlar J. Unlocking innovation potential: A typology of family business innovation postures and the critical role of the family system. *Journal of Family Business Strategy*, 10(4), 1-13. 2019. URL: <https://re.public.polimi.it/retrieve/handle/11311/1069328/478958/Rondi%20et%20al.%20Family%20business%20innovation%20postures%20Post-print.pdf>

10. Мазаракі А., Мельник Т. Інновації як джерело стратегічних конкурентних переваг. *Вісник КНТЕУ*. 2010. № 2. С. 5–17.

11. П'ятицька Г.Т., П'ятицька, Н.О. Вплив інноваційних змін на діяльність підприємств ресторанного господарства. *Економіка розвитку*. 2013. № 1 (65). С. 122–126.

12. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации. Киев: Вильямс, 2009. 423 с.

13. Вороновська М.М. Формування системи стимулів і мотивів інноваційної діяльності машинобудівних підприємств. *Регіональна економіка*. 2011. № 2. С. 89–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2011_2_12

14. Мочерний С.В. Економічна теорія. Київ: Академія, 2009. 640 с.

15. Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів. URL: <http://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/36382.pdf>

16. Управління інноваційною складовою економічної безпеки : у 4 т. / за заг. ред. Прокопенко О. В., Школи В. Ю., Щербаченко В. О. — Суми: Триторія, 2017-. Т. 1: Теорія та методологія управління інноваційною складовою економічної безпеки / [Прокопенко О. В. та ін.], 2017. — 463 с.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВІП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

17. Федулова Л. І. Інноваційність розвитку сфери торгівлі. *Вісник КНТЕУ*. 2016. №3. С.17–33. URL: http://visnik.knute.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1790&catid=192&lang=uk

18. Пугачевська К.Й. Стратегічні напрями і тенденції інноваційного розвитку торгівлі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 12. С. 58–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim2015_12_14

19. Сайт Creatio Marketplace <https://marketplace.terrasoft.ua/catalog#/type/temp/category/all/certification/false/functional/25/cost/all/compatibility/all/all/new>

20. Група компаній FOZZY GROUP. URL: <http://www.fozzy.ua/ua>

21. Прохорова В.В., Прохорова Ю.В., Кучеренко О.О. Управління економічною безпекою підприємств: монографія. Харків: УкрДАЗт, 2010. 282 с.

22. Функціональні стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств: монографія / за наук. ред. В.В. Стадник. Хмельницький: ХНУ, 2016. 446 с.

References

1.Ghalushko Je.S. Pidvyshhennja efektyvnosti vykorystannja innovacijnogho potencialu v umovakh perekhodu do rynkovykh vidnosyn: avtoref. diss. ... kand. ekon. nauk: 08.06.02. Donecjk. 1999. 23p. [in Ukrainian]

2.Slepс Ju.S., Kostenko A.P. Ynnovacyonnyj potencyal kak ekonomycheskaja katehoryja. Zbirnyk nauk. pracj NTU «KhPI». Kharkiv. 2001. Vyp.24. pp. 93–101. [in Ukrainian]

3. Isaksson R., Johansson P., Fischer K. Detecting Supply Chain Innovation Potential for Sustainable Development. *Journal of Business Ethics* (2010) 97:425–442 Springer, 2010. Available at: https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:979822/FULL_TEXT01.pdf DOI 10.1007/s10551-010-0516-z

4.Boghma O. S. Sutnistj innovacijnogho potencialu pidprijemstva. *Visnyk Zaporizjkogho nacionaljnogho universytetu*. 2011. No 1(9). pp. 12–15. [in Ukrainian]

5. Gil N., Miozzo M., Massini S. The innovation potential of new infrastructure development: An empirical study of Heathrow airport's T5 project. *Research Policy* 41 (2012) 452–466. Available at: <https://personalpages.manchester.ac.uk/staff/nuno.gil/Journal%20articles/RESPOL%20Innovation%20Potential.pdf>

6.Gholovatjuk V.M. Investycijna pryvablyvistj innovacijnoji sfery ekonomiky Ukrajinj / za nauk. red. V.P. Solovjova. Kyjiv: Feniks, 2012. 364 p. [in Ukrainian]

7.Ryzhkov M.M., Makarenko Je.A., Piskorsjka Gh.A. Innovacijnyj potencial Ukrajinj v mizhnarodnykh vidnosynakh: monoghrafija. Kyjiv: Centr viljnoji presy, 2014. 283 p. [in Ukrainian]

8. Nyzhnyk V.M. Innovacijne upravlinnja promyslovymy pidpryjemstvamy v systemi efektyvnogho vykorystannja konkurentnogho potencialu: monohrafiya / za nauk. red. V.M. Nyzhnyka. Khmeljncyjkyj: KhNU, 2014. 547 p. [in Ukrainian]

9. Rondi E., De Massis A., Kotlar J. Unlocking innovation potential: A typology of family business innovation postures and the critical role of the family system. Journal of Family Business Strategy, 10(4), 1-13. 2019. Available at: <https://re.public.polimi.it/retrieve/handle/11311/1069328/478958/Rondi%20et%20al.%20Family%20business%20innovation%20postures%20Post-print.pdf>

10. Mazaraki A., Meljnyk T. Innovaciji jak dzherelo strategichnykh konkurentnykh perevagh. Visnyk KNTEU. 2010. No 2. pp. 5–17. [in Ukrainian]

11. P'jatnycjka Gh.T., P'jatnycjka, N.O. Vplyv innovacijnykh zmin na dijalnijst pidpryjemstv restorannogho ghospodarstva. Ekonomika rozvytku. 2013. No 1 (65). pp. 122–126. [in Ukrainian]

12. Druker P.F. Byznes y ynnovacyy. Kyev: Vyljijams, 2009. 423 p. [in Ukrainian]

13. Voronovs'jka M.M. Formuvannja systemy stymuliv i motyviv innovacijnoji dijalnijosti mashynobudivnykh pidpryjemstv. Reghionaljna ekonomika. 2011.No 2. Pp. 89–95. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2011_2_12 [in Ukrainian]

14. Mochernyj S.V. Ekonomichna teorija. Kyjiv: Akademija, 2009. 640 p.

15. Strateghiji innovacijnogho rozvytku Ukrajinny na 2010–2020 rr. v umovakh ghlobalizacijnykh vykyliv. Available at: http://kno.rada.gov.ua/uploads/_documents/36382.pdf [in Ukrainian]

16. Upravlinnja innovacijnoju skladovuju ekonomichnoji bezpeky: u 4 Vol. / za zagh. red. Prokopenko O. V., Shkoly V. Ju., Shherbachenko V. O. — Sumy: Trytorija, 2017-. Vol. 1: Teorija ta metodologhija upravlinnja innovacijnoju skladovuju ekonomichnoji bezpeky / [Prokopenko O. V. ta in.], 2017. — 463 p. [in Ukrainian]

17. Fedulova L. I. Innovacijnistj rozvytku sfery torghivli. Visnyk KNTEU. 2016. No 3. pp.17–33. Available at: http://visnik.knute.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1790&catid=192&lang=uk [in Ukrainian]

18. Pughachevs'jka K.J. Strateghichni naprjamy i tendenciji innovacijnogho rozvytku torghivli. Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho universytetu. Serija: Ekonomika i menedzhment. 2015. No 12. pp. 58–60. [in Ukrainian]

19. Sait Creatio Marketplace <https://marketplace.terrasoft.ua/catalog#/type /temp/ category/all/certification/false/functional/25/cost/all/compatibility/all/all/new>

20. Ghrupa kompanij FOZZY GROUP Available at: [http://www.fozzy.ua/ua \(accessed 20/09/2021\)](http://www.fozzy.ua/ua (accessed 20/09/2021)) [in Ukrainian]

21. Prokhorova V.V., Prokhorova Ju.V., Kucherenko O.O. Upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju pidpryjemstv: monohrafiya. Kharkiv: UkrDAZt, 2010. 282 p. [in Ukrainian]

22. Funkcionaljni strateghiji innovacijnogho rozvytku promyslovnykh pidpryjemstv: monohrafiya / za nauk. red. V.V. Stadnyk. Khmeljncyjkyj: KhNU, 2016. 446 p. [in Ukrainian]

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-7](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-7)

УДК 658.8

Ковальська Л.Л., д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА РЕГІОНУ В СФЕРІ ТОРГІВЛІ

В статті розроблено механізм забезпечення розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі. Розглянуто такі елементи механізму як оцінка розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі, обґрунтування мети розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі, визначення цілей розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі, формування регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі, реалізація регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі, контроль за реалізацією регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі, реалізованість цілей розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Обґрунтовано, що запропонований механізм дозволить активізувати розвиток підприємництва в сфері торгівлі у всіх регіонах держави.

Ключові слова: механізм, регіон, підприємництво, розвиток, торгівля, регіональна політика, ціль, стратегія.

Kovalska L.

A MECHANISM TO ENSURE THE DEVELOPMENT OF REGIONAL TRADE-RELATED ENTREPRENEURSHIP

The article develops a mechanism for ensuring the development of entrepreneurship in the region in the field of trade. Such elements of the mechanism as assessment of the development of entrepreneurship in the region in the field of trade, justification of the goal of development of entrepreneurship in the field of trade, determination of goals of development of entrepreneurship in the field of trade, formation of regional policy of development of entrepreneurship in the field of trade, implementation of regional policy of development of entrepreneurship in the field of trade, control over the implementation of regional policy of development of entrepreneurship in the field of trade, implementation of goals of development of entrepreneurship in the field of trade. It is proposed to assess the development of entrepreneurship in the region in the field of trade in two directions: assessment of the prerequisites for the development of entrepreneurship in the field of trade; assessment of the results of the development of entrepreneurship in the field of trade. Three types of regional policies are substantiated: for regions with a low level of development - a regional policy for transforming the processes of entrepreneurship development in the field of trade; for regions with an average level of development - a regional policy for ensuring the stability of entrepreneurship development in the

field of trade; for regions with a high level of development - a regional policy of boosting the development of entrepreneurship in the field of trade. It is proved that the proposed mechanism will activate the development of entrepreneurship in the field of trade in all regions of the state.

Key words: mechanism, region, entrepreneurship, development, trade, regional policy, goal, strategy.

Ковальская Л.Л.

МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА РЕГИОНА В СФЕРЕ ТОРГОВЛИ

В статье разработан механизм обеспечения развития предпринимательства в сфере торговли. Рассмотрены такие элементы механизма как оценка развития предпринимательства региона в сфере торговли, обоснование цели развития предпринимательства региона в сфере торговли, определение целей развития предпринимательства в сфере торговли, формирование региональной политики развития предпринимательства в сфере торговли, реализация региональной политики развития предпринимательства в сфере торговли, контроль по реализации региональной политики развития предпринимательства в сфере торговли, реализуемость целей развития предпринимательства в сфере торговли. Обосновано, что предложенный механизм позволит активизировать развитие предпринимательства в сфере торговли во всех регионах государства.

Ключевые слова: механизм, регион, предпринимательство, развитие, торговля, региональная политика, цель, стратегия

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Активізація процесів розвитку підприємництва в сфері торгівлі вимагає реалізації системи узгоджених дій як з боку державних, так і регіональних органів влади. Відповідно, це вимагає розробки виваженого механізму забезпечення розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Такий механізм повинен забезпечити формування оптимальної структури торгівлі, зростання товарообороту підприємств торгівлі, розширення спектру торговельних послуг, розширення торговельної інфраструктури і т.д.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. У напрацюваннях науковців ведуться

дискусії з приводу розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Серед авторів, що займаються проблемами розвитку підприємництва слід виділити наступних: Андросова Т. [1], Ващенко Ю. [2], Власова Н. [3], Бурак І. [4], Васільєва Л. [5], Власова Н. [6], Саблук О. [7] інші.

Цілі статті. Ціль статті полягає у розробці механізму забезпечення розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Пропонується механізм забезпечення розвитку підприємництва в сфері торгівлі розглядати як циклічний процес, який складається із сукупності взаємоузгоджених цілей, інструментів, методів, які спрямовані на реалізацію регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі з метою задоволення торговельних потреб населення території.

Як бачимо, запропонований механізм забезпечення розвитку підприємництва в сфері торгівлі складається із семи етапів (рис. 1): 1 етап. Оцінка розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі (оцінка передумов розвитку підприємництва в сфері торгівлі; оцінка результатів розвитку підприємництва в сфері торгівлі). 2 етап. Обґрунтування мети розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі. 3 етап. Визначення цілей розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі (низький рівень розвитку підприємництва, середній рівень розвитку підприємництва, високий рівень розвитку підприємства). 4 етап. Формування регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі (низький рівень розвитку підприємства, середній рівень розвитку підприємства, високий рівень розвитку підприємства). 5 етап. Реалізація регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі (інструменти, методи). 6 етап. Контроль за реалізацією регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі. 7 етап. Реалізованість цілей розвитку підприємництва в сфері торгівлі.

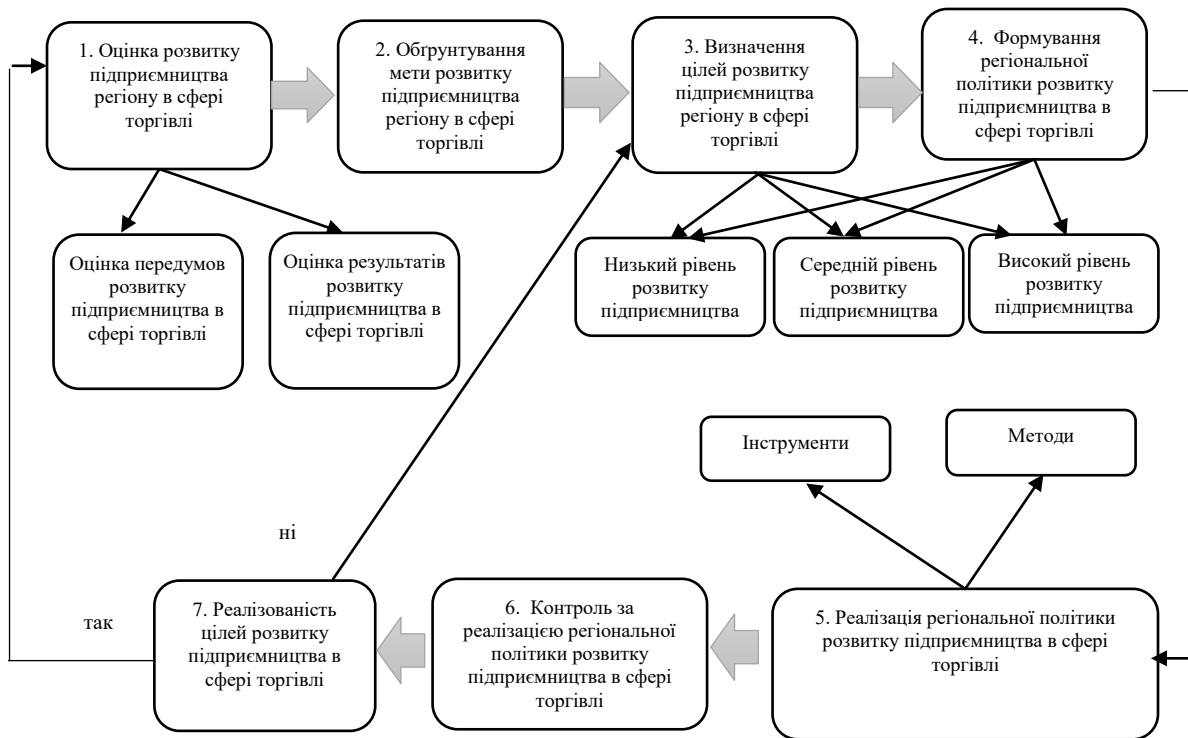

Рис. 1. Механізм забезпечення розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі

На першому етапі механізму здійснюється оцінка розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі. Пропонується таку оцінку здійснювати за двома напрямками: аналіз та оцінка передумов розвитку підприємництва в сфері торгівлі; аналіз та оцінка результатів розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Дослідження за даними напрямками дозволить провести комплексну оцінку рівня розвитку підприємництва в сфері торгівлі.

На другому етапі здійснюється обґрунтування мети розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі. Основною метою в даному напрямі є забезпечення сталого розвитку регіону через задоволення торговельних потреб населення.

На третьому етапі механізму визначаються цілі розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Слід зауважити, що такі цілі повинні виходити із рівнів розвитку підприємництва в сфері торгівлі, а також забезпечувати декомпозицію залежно від рівнів (стратегічного, оперативного, тактичного). Пропонується наступна система цілей розвитку підприємництва регіону в сфері торгівлі. Для регіонів:

– із низьким рівнем розвитку підприємництва в сфері торгівлі пропонується: основна ціль – трансформація процесів розвитку підприємництва в сфері торгівлі; стратегічна ціль – модернізація ринкової інфраструктури регіону; оперативна ціль – забезпечення інвестиційної привабливості регіону; тактична ціль – оптимізація ставок оподаткування та кредитування;

– із середнім рівнем розвитку підприємництва в сфері торгівлі пропонується: основна ціль – забезпечення стабільності розвитку підприємництва в сфері торгівлі; стратегічна ціль – підвищення ефективності використання передумов (можливостей); оперативна ціль – освоєння нових видів торговельної діяльності; тактична ціль – удосконалення структури торгівлі;

– із високим рівнем розвитку підприємництва в сфері торгівлі пропонується: основна ціль – активізація розвитку підприємництва в сфері торгівлі; стратегічна ціль – нарощення потенційних можливостей регіону до здійснення

підприємництва в сфері торгівлі; оперативна ціль – нарощення експортного потенціалу регіону; тактична ціль – налагодження міжнародної співпраці в сфері торгівлі.

Слід також зауважити, що система цілей повинна бути, з однієї сторони взаємоузгоджена у часі, а з іншої сторони – відповідати пріоритетам державної регіональної політики та інтересам суб'єктам підприємницької діяльності.

На четвертому етапі здійснюється обґрунтування вибору регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Формування регіональної політики здійснюється відповідно до рівня розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Вибір типу регіональної політики залежно від рівнів розвитку підприємництва в сфері торгівлі наведено на рисунку 2.

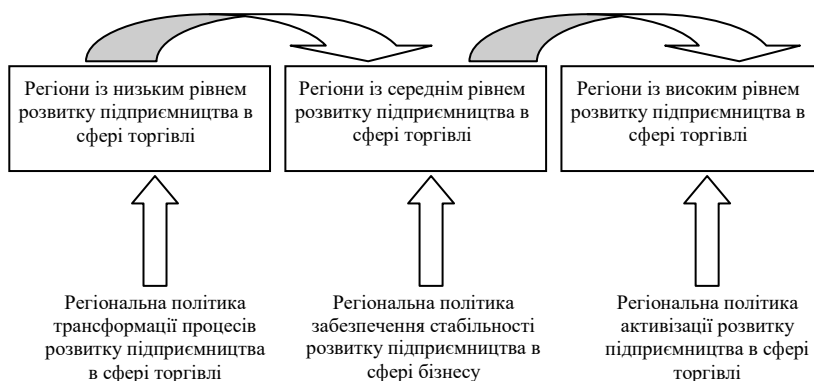

Рис. 2. Вибір регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі

Пропонується три типи політик залежно від рівня розвитку підприємництва в сфері торгівлі: регіональна політика трансформації процесів розвитку підприємництва в сфері торгівлі; регіональна політика забезпечення стабільності розвитку підприємництва в сфері торгівлі; регіональна політика активізації розвитку підприємництва в сфері торгівлі.

Регіональна політика трансформації процесів розвитку підприємництва в сфері торгівлі представляє собою сукупність

послідовних заходів регіональних органів влади, які направлені на позитивні зрушення у структурі торгівлі, підвищення ефективності використання потенційних можливостей території щодо зростання обсягів товарообороту підприємств торгівлі.

Регіони із низьким рівнем розвитку підприємництва в сфері торгівлі характеризуються тим, що існуючі потенційні можливості щодо зростання товарообороту або вичерпані, або неефективно використовуються, що потребує розробки заходів по створенню нових резервів та можливостей забезпечення підприємницької діяльності у торгівлі.

Відповідно до цього, об'єктом регіональної політики виступатимуть процеси трансформації розвитку підприємництва в сфері торгівлі, які будуть спрямовані на вихід регіону із низького рівня та забезпечення позитивних тенденцій у торгівлі.

Регіональна політика забезпечення стабільності розвитку підприємництва в сфері торгівлі представляє собою сукупність послідовних заходів регіональних органів влади, які направлені на підтримку існуючих тенденцій розвитку підприємництва в сфері торгівлі, підвищення ефективності діяльності підприємств торгівлі, налагодження нових торговельних зв'язків.

Об'єктом такого виду регіональної політики виступатимуть процеси забезпечення стабілізації розвитку підприємництва в сфері торгівлі.

Регіональна політика активізації розвитку підприємництва в сфері торгівлі передбачає сукупність послідовних заходів регіональних органів влади, які направлені на активізацію всіх видів економічної діяльності регіону в сфері торгівлі, нарощення існуючих та пошук нових потенційних можливостей задля забезпечення високих показників результативності підприємств торгівлі.

На п'ятому етапі здійснюється реалізація регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Реалізація регіональної політики здійснюється за допомогою системи інструментів та методів. Серед основних інструментів реалізації регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі слід виділити такі як кредитування, оподаткування,

ціноутворення, ліцензування, тарифні ставки, експортні квоти тощо. Основними методами, за допомогою яких реалізуватиметься регіональна політика будуть нормативно-розпорядчі (правові), економічні та організаційні.

На шостому етапі здійснюється контроль за реалізацією регіональної політики розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Контроль виступає основним мірилом досягнення поставлених цілей в процесі реалізації механізму забезпечення розвитку підприємництва в сфері торгівлі. Функція контролю повинна бути присутня на усіх етапах реалізації механізму задля вчасного виявлення відхилень на кожному із етапів та прийняття завчасних заходів усунення відхилень (при їх виникненні). Контроль дозволяє оцінити фактично отримані показники із поставленими плановими значеннями показників та визначити рівень досягнення поставлених цілей.

На останньому шостому етапі оцінюється реалізованість цілей розвитку підприємництва в сфері торгівлі. За умов досягнення цілей переходимо циклічно до першого етапу механізму; за умов наявності відхилень та недосяжності поставлених цілей переходимо до етапу формування цілей. Причинами такої невідповідності можуть бути високі цілі, які не відповідають потенційним можливостям території.

Таким чином, запропонований механізм дозволить активізувати розвиток підприємництва в сфері торгівлі у всіх регіонах держави.

Список бібліографічного опису

1. Андросова Т.В. Торгівля в ринковій економіці: навч. посібник. Харків: ХДУХТ, 2001. 120 с.
2. Вашенко Ю.В. Банківське право. Київ: Центр навчальної літератури. 2006. 344с.
3. Власова Н.О., Красноусов А.В. Теоретичні аспекти змісту «комерційної діяльності» підприємств торгівлі. *Економіка розвитку*. ХНЕУ. 2005. № 2 (34). С. 66–68.
4. Бурак І.О. Концептуальні підходи до визначення сутності та видів торговельної діяльності. *Молодий вчений*. 2016. №3(30).
5. Васільєва Л.М. Поняття і сутність підприємництва. *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету*. 2010. №1. С.175–178.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

6.Власова Н.О., Чорна М.В., Беляєва М.В. Економічний механізм регулювання підприємницької діяльності в роздрібній торгівлі: монографія. Харків: ХДУХТ, 2013. 155с.

7.Саблук О. Суть і принципи комерційного підприємництва і комерційної діяльності. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2018. № 1 (10).

References

1.Androsova T.V. (2001) *Torhivlia v rynkovii ekonomitsi: navch. posibnyk*. Kharkiv: KHDUKHT, 120 p. [In Ukrainian]

2.Vashchenko Yu.V. (2006) *Bankivske pravo*. Kyiv: Tsentр navchalnoi literatury. 344p. [In Ukrainian]

3.Vlasova N.O., Krasnousov A.V. (2005) *Тепретыchni aspekty zmistu "komertsiiinoi diialnosti" pidpriemstv torhivli*. *Ekonomika rozvytku*. KHNEU. No. 2 (34). P. 66–68. [In Ukrainian]

4.Burak I.O. (2016) *Kontseptualni pidchody do vyznachennia sutnosti ta vydiv torhovelnoi diialnosti*. *Molodyi vchenyi*. No.3 (30). [In Ukrainian]

5.Vasilieva L.M. (2010) *Poniattia i sutnist pidpriemnytstva*. *Visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho ahrarnoho universytetu*. No.1. P.175–178. [In Ukrainian]

6.Vlasova N.O., Chorna M.V., Beliaieva M.B (2013) *Ekonomichniy mekhanizm reguliuvannia pidpriemnytskoi diialnosti v rozdrubnii torhivli: monohrafiia*. Kharkiv: KHDUKHT, 155p. [In Ukrainian]

7.Sabluk O. (2018) *Sut i pryntsyipy komertsiiinoho pidpriemnytstva I komertsiiinoi diialnosti*. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O.Sukhomlynskoho*. *Ekonomichni nauky*. № 1 (10) [In Ukrainian]

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-8](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-8)

УДК 339.5:334.7

Корецька Н.І., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

РОЛЬ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В ПРОЦЕСАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено роль транснаціональних компаній для міжнародного економічного розвитку, їх зосередження в регіонах світу. Розглянуто рейтинги найбільших транснаціональних корпорацій у світі у 2020 році. Визначено провідні

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

ТНК за доходом та представлено їх поділ за країною базування та виробничою спеціалізацією.

Ключові слова: транснаціональні компанії, країни базування, виробнича спеціалізація.

Koretska N.

THE ROLE OF TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN THE PROCESSES OF GLOBALIZATION OF THE WORLD ECONOMY

Transnational corporations are one of the most important and most dominant phenomena of the modern world economy, which make qualitatively new changes in the international economic space. The growth in the number of multinational companies and their activities is also reflected in changes in the sectoral structure and related changes in the geographical structure of TNCs.

Today, there are more than 70 thousands TNCs in the world and they control more than 860,000 branches worldwide. Increasingly, their total capital exceeds the total GDP of some countries, gaining a leading position in strategic types of international economy. Yes, they control more than 50% of world industrial production; 70% of international trade; 90% of foreign direct investment; more than 80% of patents and licenses for new equipment, technologies and know-how.

TNCs are the leading organizational structure in the international market and control a significant portion of international capital and trade. TNCs penetrate foreign markets, conquer them, achieve competitive advantages through corporate policy, support profits and profits, becoming leading players in the international market order with states.

The article analyzes the place of TNCs in international economic development, their concentration in the regions of the world.

Assessment of the geographical structure of the most powerful world TNCs prove the leadership of the United States among most countries, but with each year, their role decreases and China's influence grows.

A comparison of the annual income of TNCs with the GDP of some countries.

In 2020, the most common sector was technology, with large technologies dominating the top ten. A significant number of companies were characterized by the consumer, financial and medical sectors.

Thus, TNCs, controlling a significant part of the world's resources and using a significant share of the most qualified staff, occupy new market niches, seek to further expand economic power, provide additional opportunities for economic growth and economic development. Therefore, in view of the above, the problem of increasing the influence of TNCs and deepening the processes of transnationalization of the economy remains relevant.

Key words: multinational companies, home countries, production specialization.

Корецкая Н.

РОЛЬ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРПОРАЦИЙ В ПРОЦЕССАХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье исследована роль транснациональных компаний для международного экономического развития, их сосредоточение в регионах мира. Рассмотрены рейтинги крупнейших транснациональных корпораций в мире в 2020 году. Определены ведущие ТНК по доходу и представлены их разделение по стране базирования и производственной специализации.

Ключевые слова: транснациональные компании, страны базирования, производственная специализация.

Постанова проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. В умовах інтеграційних, інтернаціоналізаційних і глобалізаційних процесів діяльність транснаціональних корпорацій є основною рушійною силою економічного зростання. З одного боку, глобалізація та регіоналізація створюють дуже хороші умови для розвитку транснаціональних корпорацій (ТНК), а з іншого – ТНК підсилюють ці процеси своїм експортом і здійсненням прямих іноземних інвестицій.

За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональні корпорації – це підприємства, які складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів (при цьому ТНК можуть набувати як статусу корпорації, так і не мати його) [1].

До ТНК належать міжнародні компанії, показники діяльності яких задовольняють наступні критерії:

– наявність материнської компанії та підрозділів за кордоном не менше, ніж у 2 країнах світу (закордонні підрозділи можуть засновуватися компанією на основі прямих іноземних інвестицій шляхом створення виробничих потужностей або шляхом злиття та/або поглинання інших компаній;

– діяльність в різних правових, політичних і валютних системах;

– переважно централізований контроль і управління;

– контроль активів підрозділів за кордоном (частка акціонерного капіталу в дочірній компанії, що належить материнській в іншій країні повинна становити від 10%.

ТНК здійснюють діяльність в глобальному масштабі і нині, це компанії, фінансових капітал яких зосереджений в трьох найбільш розвинених регіонах світу: Північній Америці; Європі; Південно-Східній Азії. І переважно це США, Великобританія, країни Європейського Союзу, Японія, Китай, Індія.

Нині у світі нараховується більше 70 тис. ТНК і під їх контролем знаходиться більше 860 тис. філій по всьому світі. Все частіше їх загальний капітал перевищує загальне ВВП деяких країн, завойовуючи провідні позиції у стратегічних видах міжнародної економіки. Так, вони контролюють понад 50% світового промислового виробництва; 70% міжнародної торгівлі; 90% прямих іноземних інвестицій; понад 80% патентів і ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Діяльності ТНК присвячено численні звіти ООН, СОТ, МВФ, конференції ООН з торгівлі та розвитку. Аналізу діяльності ТНК в регіонах світу присвячено дослідження вітчизняних (В. Белошапка, О. Білорус, В. Гарбар, Д. Лук'яненко, М. Лучко, Л. Руденко, В. Рокоч, О. Плотніков, інші) та зарубіжних вчених (П. Друкер, А. Мовсесян, А. Ругман, Б. Чуб, С. Шагурін, інші). Незважаючи на значний внесок цих та інших науковців, актуальність проблеми діяльності ТНК, на наш погляд, потребує подальшого дослідження.

Цілі статті: здійснення аналізу місця ТНК у міжнародному економічному розвитку, їх зосередження в регіонах світу.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. ТНК є провідною організаційною структурою на міжнародному ринку і контролюють значну частину міжнародного капіталу та торгівлю. ТНК легко проникають на іноземні ринки, завойовуючи їх, досягають конкурентних переваг за допомогою проведеної корпоративної політики, отримують прибутки і надприбутки,

стаючи головними гравцями на міжнародному ринку поряд з державами [2, с. 112].

Щороку журнал Forbes Global проводить дослідження щодо найбільших міжнародних компаній світу, в основі якого лежить такий критерій як виручка учасників.

Так, у 2018–2019 роках загальна виручка усіх ТНК рейтингу склала відповідно 32,7 та 33,3 трлн. дол., а прибуток – 2,15 та 2,1 трлн. дол. Сумарно в цих компаніях у ці роки працювало відповідно 69,3 і 69,9 млн. осіб. У квітні 2021 року стан 100 найбільших ТНК світу досяг рекордних 31,7 трлн. дол., що на 48% більше, ніж у 2020 році (при цьому варто зазначити, що у 2020 році сукупний ВВП США та Китаю склав 35,7 трлн дол.).

Щорічний рейтинг Forbes Global 2000 визначив найбільші публічні міжнародні компанії: з 61 країни, представленої в рейтингу, найбільша кількість розташована в США (575 ТНК), Китаї та Гонконгу (309 ТНК), Японії (223 ТНК) (рис. 1).

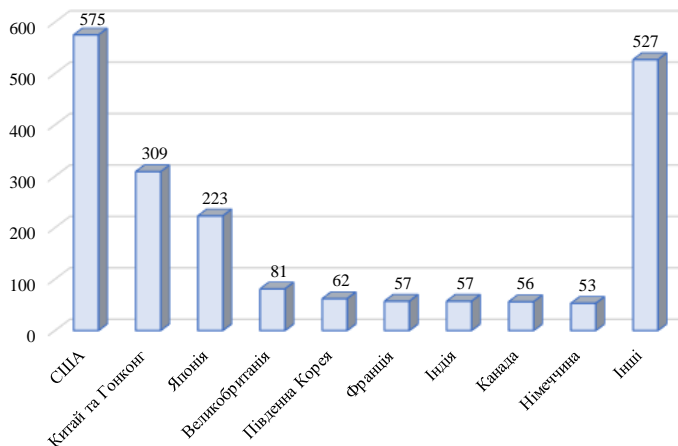

Рис. 1. Країни базування ТНК у 2020 році згідно з Forbes Global 2000

Примітка. Джерело: [3]

Отже, такі регіони світу як США, Китай і Гонконг, Японія є найбільш популярними місяцями розміщення штаб-квартир ТНК.

Рейтинг 15 найбільших ТНК за Forbes Global 2000 подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтинг 15 найбільших ТНК за Forbes Global 2000

Ранг	ТНК	Країна	Продажі, млрд. дол.	Прибуток, млрд. дол.	Активи, млрд. дол.	Ринкова вартість, млрд. дол.
1	ICBC	Китай	190,5	45,8	4914,7	249,5
2	JPMorgan Chase	США	136,2	40,4	3 689,3	464,8
3	Berkshire Hathaway	США	245,5	42,5	873,7	624,4
4	China Construction Bank	Китай	173,5	39,3	4301,7	210,4
5	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	Саудівська Аравія	229,7	49,3	510,3	1897,2
6	Apple	США	294	63,9	354,1	2252,3
7	Bank of America	США	98,8	17,9	2832,2	336,3
8	Ping An Insurance Group	Китай	169,1	20,8	1453,8	211,2
9	Agricultural Bank of China	Китай	153,9	31,3	4 159,9	140,1
10	Amazon	США	386,1	21,3	321,2	1711,8
11	Samsung Electronics	Південна Корея	200,7	22,1	348,2	510,5
12	Toyota Motor	Японія	249,4	14,3	561,9	219,2
13	Alphabet	США	182,4	40,3	319,6	1538,9
14	Bank of China	Китай	134	27,9	3731,4	116,7
15	Microsoft	США	153,3	51,3	304,1	1966,6

Примітка. Джерело: [3]

Недивлячись на торгово напруженість з Китаєм, фінансові звіти ТНК, нове американське податкове законодавство тощо,

першу позицію займав промислово-комерційний банк Китаю (7-й рік поспіль), який контролював активи на суму понад \$4,9 трлн.

В цілому згідно з даними рейтингу 15 ТНК, Китай в 2020 році твердо займав п'ять лідируючих позицій (ICBC, China Construction Bank, Ping An Insurance Group, Agricultural Bank of China, Bank of China). Причиною зростання ролі ТНК в Китаї є досягнення нею найвищих темпів економічного розвитку, отримання найкращих результатів у міжнародній торгівлі, визнання її як головного торгового партнера.

Також до рейтингу Forbes Global 2000 входили сім ТНК США: JP Morgan Chase, Berkshire Hathaway, Apple, Bank of America, Amazon, Alphabet, Microsoft. Така ситуація свідчить про потужний економічний потенціал цих обох країн.

Найбільші ТНК за виробничою спеціалізацією розподілені на рисунку 2.

Рис. 2. Поділ 100 найбільших ТНК за виробничою спеціалізацією у 2020 році, %

Примітка. Джерело: [3]

З даних рисунку 2 видно, що у 2020 році найбільш поширеним сектором був технологічний, при цьому великі технології домінували в першій десятці. Значною кількістю компаній характеризувалися споживчий, фінансовий та медичний сектори.

Порівняємо доходи ТНК (див. табл. 1) і ВВП країн їх базування (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння доходів найбільших транснаціональних корпорацій світу з ВВП країн базування (2020 р.)

Країна	ВВП, млрд. дол.	ТНК	Доходи, млрд. дол.
Китай	24191	ICBC	190,5
		China Construction Bank	173,5
		Ping An Insurance Group	169,1
		Agricultural Bank of China	153,9
		Bank of China	134,0
США	20894	JPMorgan Chase	136,2
		Berkshire Hathaway	245,5
		Apple	294
		Bank of America	98,8
		Amazon	386,1
		Alphabet	182,4
		Microsoft	153,3
Саудівська Аравія	1869,3	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	229,7
Південна Корея	2307,7	Samsung Electronics	200,7
Японія	5451,5	Toyota Motor	249,4

Взявши до уваги лише перші ТНК-лідери за кожною країною, можна зробити висновок, що частка доходу усіх ТНК у порівнянні з ВВП країни базування, буде значною.

Висновки. Отже, ТНК, контролюючи значну частину світових ресурсів і використовуючи значну частку найбільш кваліфікованого персоналу, займають нові ринкові ніші, прагнуть до подальшого розширення економічної влади, дають додаткові можливості для економічного зростання і розвитку економіки країн світу. Тому з огляду на вище наведене проблема збільшення впливу ТНК і поглиблення процесів транснаціоналізації економіки залишається актуальною.

Географічна структура найпотужніших світових ТНК засвідчує лідерство США серед більшості країн, проте з кожним роком зростає вплив Китаю як країни базування. Галузями, в

яких ТНК найбільш розвиваються і показують найбільший приріст прибутку, є технологічне виробництво, споживчий сектор, фінанси та охорона здоров'я.

В цілому, роль ТНК у світовій економіці постійно зростає. Їх сильні позиції обумовлені функціями, які вони виконують [4]:

- рух ресурсів, потужність виробництва і торгівлі;
- стимулювання розвитку та економічної ефективності;
- реструктуризація;
- посилення ринкової конкуренції;
- інтеграція корпорацій та економік.

Тому активізація діяльності ТНК відкриває нові можливості для економіки кожної країни, сприяє інтеграції та підвищенню конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Список бібліографічного опису

1. World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development. UNCTAD, United Nations. New York and Geneva, 2007.

2. Волошко Н.О. Транснаціональні корпорації: теоретико-методологічні основи організації діяльності в умовах глобалізації економіки. Економіка та держава №7. 2020. С. 110–113.

3. GLOBAL 2000. How The World's Biggest Public Companies Endured The Pandemic. URL: <https://www.forbes.com/lists/global2000/#36685b455ac0>

4. Monika Wyrzykowska, Ph.D. Torun School of Banking Role of transnational corporations in the international trade. URL: <https://www.etsg.org/ETSG2010/papers/Wyrzykowska.pdf>

References

1. World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development. UNCTAD, United Nations. New York and Geneva, 2007.

2. Voloshko N. O. Transnational corporations: theoretical-methodological foundations of organization activity in conditions of globalization of the economy. Economy and State №7. 2020. S. 110–113.

3. GLOBAL 2000. How The World's Biggest Public Companies Endured The Pandemic. URL: <https://www.forbes.com/lists/global2000/#36685b455ac0>

4. Monika Wyrzykowska, Ph.D. Torun School of Banking Role of transnational corporations in the international trade. URL: <https://www.etsg.org/ETSG2010/papers/Wyrzykowska.pdf>

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-9](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-9)

УДК 658.8

Кошій О.В. д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ВИТРАТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В статті розглянуто питання управління логістичними витратами на вітчизняних підприємствах. Доведено, що недоліки в управлінні логістичними витратами на вітчизняних підприємствах призводять до високих загальних витрат та негативно відображаються на ефективності їх функціонування на ринку та конкурентоспроможності. Обґрунтовано необхідність зниження логістичних витрат на вітчизняних підприємствах. Запропоновано основні напрямки у сфері зниження логістичних витрат на вітчизняних підприємствах.

Ключові слова: вітчизняні підприємства, витрати, логістичні витрати, управління логістичними витратами, зниження логістичних витрат, логістичний контролінг.

Koschiy O.

LOGISTICS COST MANAGEMENT AT THE ENTERPRISE

The article substantiates the need to reduce the costs of domestic enterprises and considers the search for ways to reduce them. The important role of reducing the logistics costs of enterprises as a prerequisite for improving the efficiency of their operation in the market is substantiated. The significant lag of Ukraine from the highly developed countries of the world (USA, EU countries, etc.) according to the logistics efficiency index calculated by the World Bank is revealed. A number of shortcomings in the management of logistics costs at domestic enterprises have been identified. It is proved that shortcomings in the management of logistics costs at domestic enterprises lead to high overall costs and negatively affect the efficiency of their operation in the market and competitiveness. The need to reduce logistics costs at domestic enterprises is substantiated. The structure of logistics costs in the context of functional areas of logistics is considered and the areas of logistics that need the most effort to reduce logistics costs are identified. The main directions of reducing logistics costs at domestic enterprises in various functional areas of logistics are proposed: supply logistics, production logistics, distribution logistics. The necessity of application of logistic controlling at the domestic enterprises for maintenance of proper management of logistic expenses is proved. It is described that the introduction of logistics controlling at the enterprise allows to optimize its logistics costs, increase profits and increase the profitability of the market.

Keywords: domestic enterprises, costs, logistics costs, logistics costs management, reduction of logistics costs, logistics controlling.

Кошій О.В.

УПРАВЛЕНИЕ ЛОГИСТИЧЕСКИМИ РАСХОДАМИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

В статье рассмотрены вопросы управления логистическими затратами на отечественных предприятиях. Доказано, что недостатки в управлении логистическими затратами на отечественных предприятиях приводят к высоким общим расходам и негативно отражаются на эффективности их функционирования на рынке и конкурентоспособности. Обоснована необходимость снижения логистических затрат на отечественных предприятиях. Предложены основные направления в сфере снижения логистических затрат на отечественных предприятиях.

Ключевые слова: отечественные предприятия, расходы, логистические затраты, управление логистическими затратами, снижение логистических затрат, логистический контроллинг.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В даний час важливим аспектом зростання ефективності функціонування суб'єктів господарювання як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, в умовах жорсткої конкуренції, є пошук і застосування нових підходів до оптимізації витрат, пов'язаних з виробництвом і обігом продукції, що випускається.

Важливу роль у цьому може відіграти логістика та логістичні витрати, які представляють собою витрати, пов'язані з виконанням логістичних операцій і процесів (транспортування, складування, пакування тощо [1]).

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблемі зниження логістичних витрат підприємств присвятили праці Балог Л.В., Безсмертна О.В., Крикавський В.Є., Радецька Л.П., Шварц І.В. тощо. Проте на вітчизняних підприємствах не приділяється належна увага управлінню логістичними витратами, що потребує ретельнішого вивчення даного питання.

Цілі статті. Ціль статті полягає у пошуку шляхів зниження логістичних витрат на вітчизняних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Особливо актуальним є пошук шляхів зниження логістичних витрат

для вітчизняних підприємств. Адже на вітчизняних підприємствах не приділяється належна увага питанню управління логістичними витратами.

Витрати на логістику в Україні в даний час приблизно на 40 % вищі, ніж в провідних країнах світу, і за таким показником, як індекс ефективності логістики, який розраховує Всесвітній банк, Україна істотно відстає від США і країн ЄС [2].

Згідно досліджень науковців логістичні витрати можуть сягати до 45 % загальних витрат підприємства та становити до 16 % його доходів (табл. 1).

Таблиця 1

Логістичні витрати підприємства

Частка логістичних витрат	Значення, %
У сукупних доходах підприємства	7-16
У адміністративних витратах підприємства	10-35
У загальних витратах підприємства	20-45

Джерело: [3]

Ці високі значення логістичних витрат відображають їх суттєвий вплив на економічні показники діяльності підприємства та засвідчують потребу у пошуці шляхів їх зниження.

Для зменшення витрат підприємства потрібно володіти інформацією про тенденцію їх зміни та їх структуру. Упродовж 2015–2019 рр. на вітчизняних підприємствах спостерігалась тенденція до збільшення питомої частки витрат на оплату праці. В той же час питома частка матеріальних витрат, амортизації, відрахувань на соціальні заходи та інших витрат зменшилась.

Вивчення структури витрат вітчизняних підприємств свідчить, що найбільшу частку у їх виробничих витратах займають матеріальні витрати (71,4 % у 2019 р.), другу за вагомістю позицію займають витрати на оплату праці (16,0 % у 2019 р.), третю позицію – амортизація (7,3 % у 2019 р.) (рис. 1, рис. 2) [4].

Таким чином, для пошуку шляхів зниження витрат вітчизняних підприємств в першу чергу слід звернути увагу на логістичні витрати пов'язані з управлінням матеріальними

потоками на підприємстві. Слід приділяти увагу і питанням оптимізації витрат на оплату праці, оскільки протягом 2015–2019 рр. їх питома частка зросла на 3,9 відсоткові пункти.

Рис. 1. Структура витрат підприємств в Україні на виробництво продукції (товарів, послуг) у 2015 р., %
Джерело: [4]

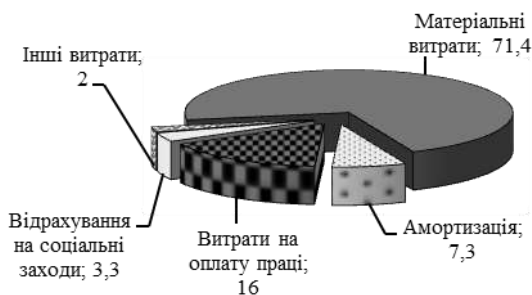

Рис. 2. Структура витрат підприємств в Україні на виробництво продукції (товарів, послуг) у 2019 р., %
Джерело: [4]

Структура логістичних витрат в розрізі функціональних сфер логістики представлена на рис. 3.

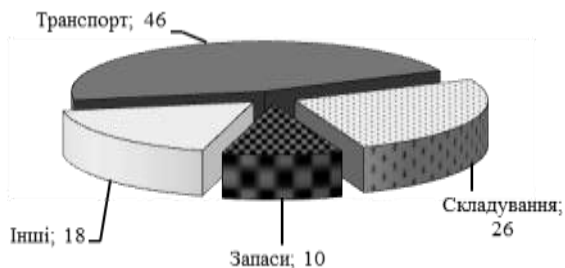

Рис. 3. Структура логістичних витрат в розрізі функціональних сфер логістики
Джерело: [3]

Дані рис. 3 свідчать, що на вітчизняних підприємствах найбільшу частку у логістичних витратах займають витрати на транспортування (46 %) та складування (26 %). Отож, в процесі управління логістичними витратами підприємства, слід звертати увагу на пошук можливостей зниження саме цих видів логістичних витрат.

Для підвищення ефективності функціонування підприємства на ринку та його конкурентоспроможності слід докладати комплексні зусилля для зменшення різноманітних логістичних витрат. Можна виділити наступні підходи до зниження витрат у різних функціональних сферах логістики:

1. Логістика постачання: вибір постачальників ресурсів з найкращими пропозиціями цін і якості продукції; координація діяльності підприємства з постачальниками і можлива інтеграція; пошук дешевших замінників ресурсів; створення систем регулювання запасів; проведення інвентаризації; оновлення складського обладнання; зменшення ненормативних складських запасів; створення єдиної номенклатури для обліку та пошуку ресурсів на складах.

2. Логістика виробництва: інвестування в технологічне і технічне удосконалення виробництва (автоматизація, роботизація, комп'ютеризовані системи управління); вдосконалення організації виробництва і праці; аутсорсинг

менш продуктивної діяльності; підвищення продуктивності праці і рівня механізації виробництва; підвищення технічного рівня виробництва; спрощення конструкції виробу.

3. Логістика розподілу: визначення точної структури ринку і прогноз попиту; точне дослідження каналів розподілу; підвищення точності дотримання термінів; координація діяльності підприємства з дистриб'юторами і можлива інтеграція; аутсорсинг другорядних процесів.

Важливим інструментом скорочення витрат на підприємстві є контролінг. Манн Р. та Є. Майнер трактують логістичний контролінг як систему забезпечення здатності підприємства до виживання [5].

Радецька Л.П. зазначає, що логістичний контролінг – це в першу чергу управління витратами, які є найважливішими для підприємства [6].

Об'єктом логістичного контролінгу виступають процеси виробництва як процеси збільшення його цінності і накопичення витрат, предметом – витрати і цінність продукту, що виробляється. Контролінг витрат полягає у виявленні факторів, що викликають відхилення фактичних значень витрат від планових, а також визначенні місця виникнення таких відхилень, знаходженні способів їх подолання та пошуку шляхів їх мінімізації.

Проведення логістичного контролінгу на підприємстві дозволяє [5]: оптимізувати логістичні витрати підприємства; збільшити прибуток підприємства; підвищити рентабельність функціонування підприємства.

Висновки. Таким чином, на вітчизняних підприємствах не приділяється належної уваги управлінню логістичними витратами, що призводить до зростання сукупних витрат та цін на їх продукцію. Це негативно відображається на ефективності функціонування вітчизняних підприємств на ринку та їх конкурентоспроможності і вимагає пошуку шляхів зниження логістичних витрат. Для зниження логістичних витрат на вітчизняних підприємствах слід підходити комплексно і шукати можливості їх оптимізації з врахуванням усіх сфер логістики.

При цьому особливу увагу слід приділити запровадженню на вітчизняних підприємствах логістичного контролінгу.

Список бібліографічного опису

1. Крикавський В.С. Логістика. Основи теорії : підруч. для вищ. навч. закл. Л. : Львівська політехніка, 2005. 683 с.

2. Експерт: Логістика в Україні дорожче, чем в ЕС и США. URL: <http://agroportal.ua/news/ukraina/ekspert-logistika-v-ukraine-dorozhe-chem-v-es-i-ssha/> (дата звернення 02.10.2021).

3. Шварц І.В., Безсмертна О.В. Вплив структури логістичних витрат на фінансові результати молокопереробних підприємств. URL: <http://global-national.in.ua/issue-20-2017/28-vipusk-20-gruden-2017-r/3615-shvarts-i-v-bezsmertna-o-v-vpliv-strukturi-logistichnikh-vitrat-na-finansovi-rezultati-molokopererobnikh-pidpriemstv>

4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 05.10.2021).

5. Балог Л.В. Сутність логістичного контролінгу та його роль в процесі управління підприємством. URL: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/64.pdf> (дата звернення 05.10.2021).

6. Радецька Л.П. Удосконалення управління логістичними витратами у системі стратегічного управлінського обліку. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 5. Т. 3. С. 243-246.

References

1. Krykav's'kyy V.Ye. (2005) Lohistyka. Osnovy teoriyi : pidruch. dlya vyshch. navch. zakl. L. : L'vivs'ka politekhnikha [In Ukrainian].

2. Експерт: Lohistyka v Ukrayne dorozhe, chem v ES y SShA. URL: <http://agroportal.ua/news/ukraina/ekspert-logistika-v-ukraine-dorozhe-chem-v-es-i-ssha/> [In Ukrainian].

3. Shvarts I.V., Bezsmertna O.V. Vplyv struktury lohistychnykh vytrat na finansovi rezul'taty molokopererobnykh pidpryyemstv. URL: <http://global-national.in.ua/issue-20-2017/28-vipusk-20-gruden-2017-r/3615-shvarts-i-v-bezsmertna-o-v-vpliv-strukturi-logistichnikh-vitrat-na-finansovi-rezultati-molokopererobnikh-pidpriemstv> [In Ukrainian].

4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [In Ukrainian].

5. Baloh L.V. Cutnist' lohistychnoho kontrolinhu ta yoho rol' v protsesi upravlinnya pidpryyemstvom. URL: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/64.pdf> [In Ukrainian].

6. Radets'ka L.P. (2010) Udoskonalennya upravlinnya lohistychnymy vytratamy u systemi stratehichnoho upravlins'koho obliku. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu, no 5, t. 3, pp. 243-246 [In Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-10](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-10)

УДК 339.944:004.9

Кривов'язюк І.В., к.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

МІЖНАРОДНІ СТРАТЕГІЧНІ АЛЬЯНСИ В ІТ-БІЗНЕСІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

В статті вирішено складне наукове завдання – поглиблення дослідження регіональних аспектів ІТ-бізнесу, що здійснюється в межах міжнародних стратегічних альянсів. Критичний аналіз наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних учених сучасності дозволив розкрити особливості співпраці міжнародних стратегічних альянсів у сфері ІТ-бізнесу, визначити важливість і вагомість ролі регіональних альянсів. Проаналізовано показники розвитку ІТ-бізнесу в період поширення пандемії COVID-19 та визначено розподіл ринку інформаційно-комунікаційних технологій за регіонами світу, визначено перспективність розвитку цього ринку для компаній країн Близького Сходу. Розкрито регіональний розподіл стратегічних альянсів в країнах ЄС. Виявлено тенденцію децентралізації у формуванні європейського ринку стратегічних альянсів у період, що передувє поширенню пандемії COVID-19. Вказано на важливість врахування системи факторів мотивування створення та розвитку міжнародних стратегічних альянсів у ІТ-сфері.

Ключові слова: міжнародний стратегічний альянс (МСА), інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), ІТ-бізнес, регіональний аспект.

Kryvovyazyuk I.V.

INTERNATIONAL STRATEGIC ALLIANCES IN IT- BUSINESS: A REGIONAL ASPECT

At the present stage of international business development, the issues of mutually beneficial cooperation between companies, which is provided based on the distribution and coordination of general principles of management, benefits and costs, the creation of new value for companies, are becoming increasingly important. Such cooperation between companies in the IT field is especially important, because it aims to maintain greater share of autonomy, achieve new goals, expand the customer base, improve the quality of provided services, allows receiving financial assistance, the effectiveness of which depends on the chosen types of organizational design of relationships of the international strategic alliances and ways of their management, helping to reduce pressure from competitors, reduce risks, improve the exchange of modern technologies.

Critical analysis of scientific publications of modern domestic and foreign scientists allowed to reveal the peculiarities of cooperation of ISA in the field of IT business, note the prospects of joining such alliances by Ukrainian companies,

emphasize the importance of taking into account the role of ISA in developing competitive strategies of domestic enterprises in the IT sector, to determine the factors of ISA formation, their advantages and disadvantages. The importance and significance of the role of regional alliances, operational coordination of IT business in inter-operational relations, strategic IT opportunities, and peculiarities of management in global, regional and local production and sales chains of implementation of IT services are also determined.

The indicators of IT business development during the spread of the COVID-19 pandemic are analysed and the distribution of the information and communication technologies market by regions of the world is determined, the key role of ISA companies from the USA, EU and China is indicated. Determined prospects for the development of this market for companies in the Middle East which will be achieved through government initiatives in the field of digital transformation and adoption by companies of revolutionary technologies such as artificial intelligence and the Internet of Things, development of a portfolio of ICT services for corporations, including programs to monetize investments in 5G network, cloud computing, cybersecurity, block chain, etc.

The regional distribution of strategic alliances in the EU countries is revealed. The tendency of decentralization in the formation of the European market of strategic alliances in the period preceding the spread of the COVID-19 pandemic is revealed as well. It was found that for almost all studied countries the average values of the ESA number are much lower than the average values of the number of ISA. That is, companies in European countries are more focused on creating strategic alliances with companies of other regions of the world.

The importance of taking into account the system of factors motivating the creation and development of ISA in the IT field is indicated, in particular the adjacency of high-tech industries and sectors of business partners, taking into account the conditions of COVID-19 spread, the coherence of strategic goals of partners before and after COVID-19 spread, the interchangeability of methods and forms of work in the market depending on the conditions of COVID-19 spread, the speed of business diversification regarding the spread of the pandemic and introduced quarantine restrictions in partner countries, compliance of partners' contributions to the scale of business during the pandemic; strengthening operational integration as the strategic alliance develops.

Key words: international strategic alliance (ISA), information and communication technologies (ICT), IT-business, regional aspect.

Кривовязюк И.В.

МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТРАТЕГИЧЕСКИЕ АЛЬЯНСЫ В ИТ-БИЗНЕСЕ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

В статье решено сложная научная задача – углубление исследования региональных аспектов ИТ-бизнеса, которое осуществляется в рамках международных стратегических альянсов. Критический анализ научных

публикацій отечественних и зарубешных ученых современности позволил раскрыть особенности сотрудничества международных стратегических альянсов в сфере ИТ-бизнеса, определить важность и значимость роли региональных альянсов. Проанализированы показатели развития ИТ-бизнеса в период распространения пандемии COVID-19 и определено распределение рынка информационно-коммуникационных технологий по регионам мира, определена перспективность развития этого рынка для компаний стран Ближнего Востока. Раскрыто региональное распределение стратегических альянсов в странах ЕС. Выявлена тенденция децентрализации в формировании европейского рынка стратегических альянсов в период, предшествующий распространению пандемии COVID-19. Указано на важность учета системы факторов мотивации создания и развития международных стратегических альянсов в ИТ-сфере.

Ключевые слова: международный стратегический альянс (МСА), информационно-коммуникационные технологии (ИКТ), ИТ-бизнес, региональный аспект.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. В сучасних умовах господарювання все більшої ваги набувають питання взаємовигідного співробітництва між міжнародними компаніями, що забезпечується на основі розподілу та узгодження загальних засад управління, вигід і витрат, створення нової цінності для компаній. Таке співробітництво між компаніями в ІТ-сфері є особливо важливим, адже спрямоване на збереження більшої частки автономії, досягнення нових цілей, розширення бази клієнтів, поліпшення якості наданих послуг, дозволяє отримувати фінансову допомогу тощо [1, с. 55–56], результативність яких залежить від обраних видів організаційного оформлення відносин МСА і способів їх менеджменту [2, с. 16–18], сприяючи зменшенню тиску зі сторони конкурентів, зниженню ризиків, покращенню обміну сучасними технологіями. В умовах поширення COVID-19, аналіз наявної динаміки та прогнозування світових витрат на ІТ, вказують на значне підвищення інтересу до секторів ІТ-бізнесу [3], особливо за обставин зростання краху бізнесу в багатьох сферах під тиском пандемії [4, с. 179–184], що підкреслює значимість досліджуваної проблематики в напрямку вирішення важливих наукових і практичних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Досліджувана проблематика широко представлена в наукових доробках як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Зокрема, Дугінець Г. і Ніжейко К. розкривають особливості співпраці МСА у ІТ-сфері та відзначають перспективність вступу до таких альянсів українських компаній [5, с. 35–47], проте недостатню увагу приділили питанням доцільності здійснення такої взаємодії. Габрелян А.Ю., відзначаючи зростання взаємозалежності компаній у сфері інформаційних технологій, підкреслює значимість врахування ролі МСА при розробці конкурентних стратегій вітчизняних підприємств ІТ-сфери [6, с. 469–478], однак результати його досліджень здійснено у прековідний період, відтак дещо втратили свою актуальність. Такі вчені як Орлов В.М., Петрашевська А.Д., Драган К. Ю., Статірова К.В. визначають фактори формування МСА, їх переваги та недоліки, особливості формування синергетичного ефекту компаній – партнерів по альянсу [7], але меншою мірою стосуються аналізу діяльності ІТ-сфери. Максименко І.Я. та Єфімова М.О., порівнюючи особливості формування МСА на вітчизняному та міжнародному ринках, підкреслюють їх значення для реалізації окремих науково-виробничих проєктів, угод про співпрацю, ліцензійних угод, угод про спільні розробки та дослідження, виробництво на основі пайової участі в статутному капіталі компанії-партнера тощо [8]. Про зростання ролі ІТ-бізнесу для міжнародних ринків йдеться в [9]. Натомість, про важливість і вагомість ролі регіональних альянсів йдеться в роботах таких зарубіжних учених як [Abraha D.](#) and [Hyder A.S.](#), що розкрили особливості трансформації стратегічних альянсів на ринках країн, що розвиваються [10]; Trang S., Mandrella M., Marrone M. та Kolbe L. M., які зосередили увагу на дослідженні ролі оперативного узгодження ІТ-бізнесу в міжопераційних відносинах, використовуючи вибірку з 241 регіонального сіткового об'єкта [11]; [Panda S.](#), ще раз підкреслюючи стратегічні ІТ-можливості, вказує на обмежувальний вплив COVID-19 [12]; Keijser Ch., Belderbos R., Goedhuys M. визначають особливості

управління в глобальних, регіональних і місцевих виробничо-збутових ланцюгах реалізації ІТ-послуг для країн Південної Африки [13]. Не зважаючи на багатогранність підходів учених до вивчення питань взаємодії компаній ІТ-бізнесу на міжнародних ринках, відзначаємо недостатність уваги щодо регіональних аспектів його здійснення, адже в сучасних умовах посилення тенденцій централізації та подальшого поширення пандемії, дана проблематика вимагає додаткового дослідження.

Цілі статті. Метою дослідження є виокремлення регіональних аспектів ІТ-бізнесу, що здійснюється в межах міжнародних стратегічних альянсів.

Виклад основного матеріалу. ІТ-бізнес є таким, що характеризується динамічним розвитком впродовж останнього десятиліття. Незважаючи на той факт, що у 2020 році витрати на ІТ зазнали серйозного удару через поширення пандемії COVID-19, у 2021 році прогнозується їх зростання на 9,5% із загальними витратами близько 4,2 трлн дол США. Станом на 2021 рік на регіон США припадає понад 34% світової частки ринку ІКТ, на регіон ЄС – близько 15%, на Китай – 11%, значно менше на регіони Близького Сходу та Африки [14]. Водночас, саме ринок ІКТ на Близькому Сході буде зростати після пандемії найвищими темпами, що буде зумовлено низкою ініціатив зі сторони урядів у сферах цифрової трансформації та прийняття компаніями таких революційних технологій як штучний інтелект і інтернет речей. Окрім цього, перспективною вважається розробка портфеля послуг ІКТ для корпорацій, зокрема програм для монетизації інвестицій в мережу 5G, хмарні обчислення та центри обробки даних, кібербезпека, ІТ-екосистеми, блокчейн, промислові роботи тощо [15].

Прогнозована динаміка витрат на ІТ-бізнес у світі в найближчі роки зведена нами на рис. 1.

Україна прагне до інтеграції з ЄС, тому цікавим буде вивчення регіонального розподілу кількості міжнародних стратегічних альянсів і виділенням тенденції їх формування (табл. 1).

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВІП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

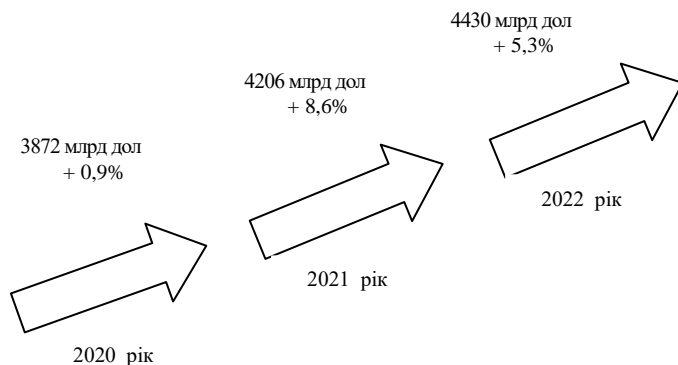

Рис. 1. Як змінюватимуться витрати на ІТ-бізнес у світі в період 2020–2022 років [16]

Таблиця 1

Стратегічні альянси на європейському ринку: регіональний розподіл у період, що передує поширенню пандемії COVID-19 [17, с. 51]

Країна	Усереднене значення кількості МСА	Усереднене значення кількості ЄСА
Австрія	25,11	9,22
Бельгія	39,11	15,33
Болгарія	40,33	2,28
Кіпр	1,11	0,50
Чехія	10,11	4,33
Данія	21,56	7,17
Естонія	2,44	0,56
Фінляндія	34,33	11,22
Франція	208,11	64,77
Німеччина	290,88	66,38
Греція	7,61	3,33
Угорщина	22,44	10,06
Ірландія	24,94	7,83
Італія	103,27	37,05
Латвія	1,50	0,44
Литва	2,33	1,00
Люксембург	9,00	3,77

Продовження таблиці 1

Мальта	0,33	0,22
Нідерланди	114,67	32,61
Норвегія	124,78	12,56
Польща	22,00	9,94
Португалія	9,44	4,28
Румунія	43,67	3,61
Словаччина	3,67	2,17
Словенія	1,22	0,39
Іспанія	48,83	20,89
Швеція	61,67	21,28
Туреччина	80,22	5,22
Великобританія	422,72	79,61

Результати показали наявність тенденції децентралізації у формуванні європейського ринку стратегічних альянсів у період, що передує поширенню пандемії COVID-19. Практично для усіх досліджуваних країн усереднені значення кількості ЄСА значно нижчі за усереднені значення кількості МСА. Тобто компанії європейських країн більшою мірою орієнтовані на створення стратегічних альянсів з компаніями інших регіонів світу.

В період поширення пандемії COVID-19 для мотивування створення та розвитку міжнародних стратегічних альянсів у IT-сфері особливу увагу слід приділяти таким факторам як суміжність високотехнологічних галузей та секторів партнерів за бізнесом із врахуванням умов поширення COVID-19, суміжність стратегічних цілей партнерів до і після поширення COVID-19, взаємозамінність методів і форм роботи на ринку залежно від умов поширення COVID-19, швидкість диверсифікації бізнесу відносно поширення пандемії та введених режимів карантинних обмежень у країнах партнерів, відповідність внеску партнерів масштабам бізнесу під час пандемії, посилення оперативної інтеграції у міру розвитку стратегічного альянсу [3].

Висновки. Поглиблення досліджень в напрямку вивчення регіональних аспектів, які супроводжують процеси створення та розвитку міжнародних стратегічних альянсів є

важливим з тих причин, що дозволяє уточнити розподіл ринку інформаційно-комунікаційних технологій за регіонами світу, регіональний розподіл стратегічних альянсів, а також тенденції формування такого розподілу.

Критичний аналіз наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних учених дозволяє розкрити особливості співпраці міжнародних стратегічних альянсів у сфері ІТ-бізнесу, і вказує на вагомість ролі регіональних альянсів, зокрема у формуванні ІТ-бізнесу компаній з різних регіонів світу.

Подальший аналіз показників розвитку ІТ-бізнесу в період поширення пандемії COVID-19 дозволив виявити ключову роль компаній МСА з регіону США, країн ЄС і Китаю. В той самий час перспективність розвитку цього ринку для компаній країн Близького Сходу є найкращою, що буде досягнуто завдяки поширенню ініціатив зі сторони урядів у сферах цифрової трансформації та прийняття компаніями таких революційних технологій як штучний інтелект і інтернет речей, розробки портфеля послуг ІКТ для корпорацій. Аналіз регіонального розподілу стратегічних альянсів в країнах ЄС виявив тенденцію децентралізації у формуванні європейського ринку стратегічних альянсів у період, що передує поширенню пандемії COVID-19.

Для подальшого мотивування створення та розвитку міжнародних стратегічних альянсів у ІТ-бізнесі запропоновано враховувати фактори, що вказують на суміжність високотехнологічних галузей та секторів партнерів за бізнесом, суміжність стратегічних цілей партнерів, взаємозамінність методів і форм роботи на регіональних ринках тощо із врахуванням умов поширення COVID-19.

Подальші дослідження пропонується спрямовувати на пошук механізмів удосконалення взаємодії партнерських відносин в межах міжнародних стратегічних альянсів у сфері ІТ-бізнесу з метою вивчення можливостей покращення співпраці.

Список бібліографічного опису

1. Ніжейко К. Міжнародні технологічні альянси в ІТ-сфері. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2021. № 3. С. 52–63.

2. Морозова І.В., Чернова О.В. Стратегічні альянси як феномен глобальної економіки. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 1 (18). С. 14–19.

3. Кривов'язюк І.В. Фактори успіху міжнародних стратегічних альянсів у ІТ-сфері в умовах поширення COVID-19. *Економічний форум*. 2021. № 4.

4. Amankwah-Amoah J., Khan Z. & Wood, G. COVID-19 and business failures: The paradoxes of experience, scale, and scope for theory and practice. *European Management Journal*. 2020. Vol. 39. Issue 2. PP. 179–184.

5. Дугінець Г., Ніжейко К. Міжнародні технологічні альянси: співпраця компаній в ІТ-сфері. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 6. С. 35–47.

6. Габрелян А. Ю. Особливості функціонування міжнародних стратегічних альянсів в ІТ-сфері. *Правові системи. Науково-практичний електронний журнал*. 2018. № 1/2. С. 469–478.

7. Орлов В. М., Петрашевська А. Д., Драган К. Ю., Статірова К. В. Фактори формування стратегічних альянсів. *Бізнес Інформ*, 2019. № 12. С. 76-81.

8. Максименко І. Я., Єфімова М. О. Особливості формування стратегічних альянсів на міжнародному та українському ринках. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7485> (дата звернення: 10.09.2021).

9. Strilchuk R., Kryvovuzkyuk I. Market of information and communication technologies and place of Ukraine in it. *Економічний форум*. 2017. №2. С. 152–157.

10. [Abraha D.](#) and [Hyder A.S.](#) Transformation of Strategic Alliances in Emerging Markets. Emerald Publishing Limited, Bingley, 2021. 163 p.

11. Trang S., Mandrella M., Marrone M., Kolbe L. M. Co-creating business value through IT-business operational alignment in inter-organisational relationships: empirical evidence from regional networks. *European Journal of Information Systems*. 2021. DOI: [10.1080/0960085X.2020.1869914](https://doi.org/10.1080/0960085X.2020.1869914).

12. [Panda S.](#) Strategic IT-business alignment capability and organizational performance: roles of organizational agility and environmental factors. *Journal of Asia Business Studies*. 2021. Vol. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/JABS-09-2020-0371>.

13. Keijser Ch., Belderbos R., Goedhuys M. Governance and learning in global, regional, and local value chains: The IT enabled services industry in South Africa. *World Development*. 2021. Volume 141. 105398. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2021.105398>.

14. Alsop T. Yearly growth forecast IT spending worldwide 2016-2022 / 2021 Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/268940/percent-growth-in-it-spending-worldwide-by-segment/> (дата звернення: 10.09.2021).

15. Middle East ICT Market Outlook, 2021 - Innovative Business Models Spur Growth / 2021 Research and Markets. URL: <https://www.researchandmarkets.com/reports/5333041/middle-east-ict-market-outlook-2021-innovative> (дата звернення: 10.09.2021).

16. Gartner Forecasts Worldwide IT Spending to Grow 9% in 2021. Technology Spending Enters a New Build Budget Phase. STAMFORD, Conn., July 14, 2021. Press Release / 2021 Gartner, Inc. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2021-07-14-gartner-forecasts-worldwide-it-spending-to-grow-9-percent-2021> (дата звернення: 10.09.2021).

17. Alhorr H. S., Boal K., Cowden B. J. Regional economic integration and international strategic alliances: evidence from the EU. *Multinational Business Review*, 2012. Vol. 20. № 1. P. 44–66.

References

1. Nizheyko K. Mizhnarodni tekhnolohichni al'yansy v IT-sferi. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 2021, no. 3, pp. 52–63. [in Ukrainian].

2. Morozova I.V., Chernova O.V. Stratehichni al'yansy yak fenomen hlobal'noyi ekonomiky. *Pryazovs'kyy ekonomichnyy visnyk – Priazovsky Economic Bulletin*, 2020, no. 1 (18), pp. 14–19. [in Ukrainian].

3. Kryvovyazyuk I.V. Success factors of international strategic alliances in the IT sphere in the conditions of COVID-19 spreading. *Ekonomichnyy forum – Economic forum*, 2021, vol. 1 (4). [in Ukrainian].

4. Amankwah-Amoah J., Khan Z. & Wood, G. COVID-19 and business failures: The paradoxes of experience, scale, and scope for theory and practice. *European Management Journal*, 2020, Vol. 39, Issue 2, pp. 179–184.

5. Duhinets' H., Nizheyko K. Mizhnarodni tekhnolohichni al'yansy: spivpratsya kompaniy v IT-sferi. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo – Foreign trade: economics, finance, law*, 2020, no. 6, pp. 35–47. [in Ukrainian].

6. Habrelyan A.Yu. Osoblyvosti funktsionuvannya mizhnarodnykh stratehichnykh al'yansiv v IT-sferi. *Pravovi systemy – Legal systems*, 2018, no. 1/2, pp. 469–478. [in Ukrainian].

7. Orlov V.M., Petrashevs'ka A.D., Drahan K.Yu., Statirova K.V. Faktory formuvannya stratehichnykh al'yansiv. *Biznes Inform – Business Inform*, 2019, no. 12, pp. 76–81. [in Ukrainian].

8. Maksymenko I.Ya., Yefimova M.O. Osoblyvosti formuvannya stratehichnykh al'yansiv na mizhnarodnomu ta ukrayins'komu rynkakh. *Efektynva ekonomika*, 2019, no. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7485> (accessed 10.09.2021). [in Ukrainian].

9. Strilchuk R.M., Kryvovyazyuk I.V. Market of information and communication technologies and place of Ukraine in it. *Ekonomichnyy forum – Economic forum*, 2017, no. 2, pp. 152–157. [in Ukrainian].

10. [Abraha D.](#) and [Hyder A.S.](#) Emerging Markets: European Transition Economies, Transformation of Strategic Alliances in Emerging Markets, 2021, vol. 1, Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 145–157.

11. Trang S., Mandrella M., Marrone M. & Kolbe L. M. Co-creating business value through IT-business operational alignment in inter-organisational

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

relationships: empirical evidence from regional networks. *European Journal of Information Systems*. 2021. DOI: [10.1080/0960085X.2020.1869914](https://doi.org/10.1080/0960085X.2020.1869914).

12. [Panda S.](#) Strategic IT-business alignment capability and organizational performance: roles of organizational agility and environmental factors. *Journal of Asia Business Studies*. 2021. Vol. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/JABS-09-2020-0371>.

13. Keijser Ch., Belderbos R., Goedhuys M. Governance and learning in global, regional, and local value chains: The IT enabled services industry in South Africa. *World Development*. 2021. Volume 141. 105398. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2021.105398>.

14. Alsop T. Yearly growth forecast IT spending worldwide 2016-2022 / 2021 Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/268940/percent-growth-in-it-spending-worldwide-by-segment/> (дата звернення: 10.09.2021).

15. Middle East ICT Market Outlook, 2021 - Innovative Business Models Spur Growth / 2021 Research and Markets. URL: <https://www.researchandmarkets.com/reports/5333041/middle-east-ict-market-outlook-2021-innovative> (дата звернення: 10.09.2021).

16. Gartner Forecasts Worldwide IT Spending to Grow 9% in 2021. Technology Spending Enters a New Build Budget Phase. STAMFORD, Conn., July 14, 2021. Press Release / 2021 Gartner, Inc. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2021-07-14-gartner-forecasts-worldwide-it-spending-to-grow-9-percent-2021> (дата звернення: 10.09.2021).

17. Alhorr H. S., Boal K., Cowden B. J. Regional economic integration and international strategic alliances: evidence from the EU. *Multinational Business Review*, 2012. Vol. 20. № 1. P. 44–66.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-11](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-11)

УДК 331.109

Куцай Н.С., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті розглянуто основні причини та особливості впливу конфлікту в трудовому колективі на підприємстві, визначено елементи конфліктних ситуацій, проведено характеристику факторів, які впливають на рівень конфліктних ситуацій на підприємстві та розглянуто причини їх виникнення. Запропоновано кроки для ефективного управління вирішення конфліктів на підприємстві.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

Ключові слова: конфлікт, управління конфліктами, конфлікти на підприємстві, конфліктні ситуації, особливості управління конфліктами на підприємстві.

Kutsai N.

CONFLICT MANAGEMENT AT THE ENTERPRISE

The article considers the main causes and features of the impact of conflict in the workforce at the enterprise, identifies elements of conflict situations, describes the factors that affect the level of conflict situations at the enterprise and considers the causes of their occurrence. Steps for effective management of conflict resolution in the enterprise are offered.

Conflict is an integral aspect of the lives of people and organizations that occur in almost any enterprise. Conflicts arise in enterprises as a result of competition for an advantage that does not correspond to the style of leadership, the lack of common resources. They exist both in large holdings and in small enterprises. Conflict-free enterprises are very rare, so timely detection and resolution plays a very important role in enterprise management.

Using world practices in enterprise development, it is important to remember that introducing them on the Ukrainian market, a variety of conflict situations can arise. Therefore, it is very important to find out the main causes and features of the impact of conflict in the workforce at the company, identify the main elements of conflict situations, characterize the factors that affect the level of conflict situations at the company and consider the causes of various conflicts in the company.

The concept of the word "conflict" is colored in shades of negativity such as: aggression, argument, clarification of attitude, quarrel, anger, rage and threats. As a result, it is thought that conflict is always an undesirable phenomenon that should always be avoided. As for even the emergence of controversial situations. But every conflict has two sides: good and bad. The positive side of conflicts is that with its help you can get benefits and experience from the situation, identify the main problem and as a result of the dispute to find ways to resolve them. Depending on the situation, conflict can be useful.

Usually speaking of conflict, it can be noted that it is a competition to meet their needs, contradictions in views, ideas, goals, thoughts that arise in the interaction and collision of people, accompanied by negative emotions that go beyond generally accepted standards. Thus, a conflict is an exchange of energy, which requires at least two people who understand the conflict as a lack of agreement between people or entire teams in the enterprise.

Key words: conflict, conflict management, conflicts at the enterprise, conflict situations, features of conflict management at the enterprise.

Куцай Н.С.

УПРАВЛЕНИЕ КОНФЛИКТАМИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

В статье рассмотрены основные причины и особенности влияния конфликта в трудовом коллективе на предприятии, определены элементы конфликтных ситуаций, проведена характеристика факторов, влияющих на уровень конфликтных ситуаций на

предприятия и рассмотрены причины их возникновения. Предложены шаги по эффективному управлению разрешения конфликтов на предприятии.

Ключевые слова: конфликт, управление конфликтами, конфликты на предприятии, конфликтные ситуации, особенности управления конфликтами на предприятии.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Конфлікт це невіддільний аспект в житті людей і організації, які зустрічаються майже на будь-якому підприємстві. Конфлікти виникають на підприємствах в результаті конкуренції за перевагу, що не відповідає стилю керівництва, дефіциту загальних ресурсів. Вони існують як в великих холдингах, так і на малих підприємствах. Підприємства без конфліктів зустрічаються дуже рідко, тому своєчасне виявлення і дозвіл його відіграє дуже важливу роль в менеджменті підприємства.

Використовуючи світові практики в розвитку підприємства, важливо пам'ятати, що впроваджуючи їх на українському ринку, можуть виникнути найрізноманітніші конфліктні ситуації. Тому дуже важливо з'ясувати основні причини та особливості впливу конфлікту в трудовому колективі на підприємстві, визначити основні елементи конфліктних ситуацій, провести характеристику факторів, які впливають на рівень конфліктних ситуацій на підприємстві та розглянути причини їх виникнення, що допоможе зменшити появу різних конфліктів на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Визначень сутності конфлікту дуже багато, і тому завдання дати точне визначення поняттю «конфлікт» виявилася нелегкою. Багато вітчизняних та зарубіжних учених в своїх наукових роботах зіставляли різні визначення конфлікту, до яких можна віднести Анцупова А.Я., Біловодську О.А., Краснову Н.П., Новікову Н., Сергієнко Т.І., Сочинську-Сибірцеву І.М. [1-6], і прийшли до висновку про відсутність сформованого загально визнаного розуміння конфлікту. Разом з тим сучасна практика розвитку підприємства дає змогу усвідомити, що проблеми ефективного управління

конфліктами на підприємстві набувають додаткової актуальності в мінливому середовищі.

Цілі статті. Мета дослідження полягає у виявленні основних причини та особливостей управління впливу конфлікту в трудовому колективі на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття, яке несе слово «конфлікт», забарвлене в відтінки негативу такі як: агресія, суперечка, з'ясування ставлення, сварка, люття, злість і загрози. В результаті з'являється думка, що конфлікт це завжди небажане явище, яке треба завжди уникати. Що стосується навіть появи спірних ситуацій. Але у кожного конфлікту є дві сторони: хороша і погана. Позитивною стороною в конфліктах є те, що з його допомогою можна отримати користь і досвід із ситуації яка трапилася, визначити головну проблему і в результаті суперечки знайти способи їх вирішення. Залежно від ситуації конфлікт буває корисний.

Зазвичай кажучи про конфлікт, можна відзначити, що це конкуренція задоволення своїх потреб, протиріччя в поглядах, ідеях, цілях, думках, що виникають при взаємодії і зіткненні людей, супроводжуються негативними емоціями, які виходять за рамки загальноприйнятих стандартів.

Таким чином, конфлікт це обмін енергією, в якій потрібні мінімум дві людини, розуміють конфлікт як відсутність згоди між людьми, або цілими колективами на підприємстві.

В основі будь-якого конфлікту на підприємстві лежить протиріччя та непорозуміння. При конфлікті, можна виділити наступні три основні стадії його розвитку: 1) передконфліктна; 2) конфліктна; 3) післяконфліктна [7].

Передконфліктна стадія – це такий стан справ, інтересів, думок учасників конфлікту, які вступають в протиріччя, але відкритого зіткнення один з одним ще немає. Тут конфліктна ситуація не має чіткого початку і завершення. У багатьох випадках, така конфліктна ситуація виникає з великих суперечностей, але іноді буває, що конфлікт виник через дрібниці: різко сказаних слів, різниці у думках і т. д. Дати

відповідь на питання, чому відбуваються конфлікти в повною мірою неможливо. Але кожній людині необхідно знати основні базові уявлення про природу конфлікту. Звичайно, це не означає, що людина, яка знає базові уявлення про природу конфлікту, не буде конфліктувати, швидше за навпаки він буде застосовувати своє знання, для того, щоб виходити з конфліктних ситуацій переможцем. Там, де є конфлікт, є і його елементи, які вказані на рисунку 1.

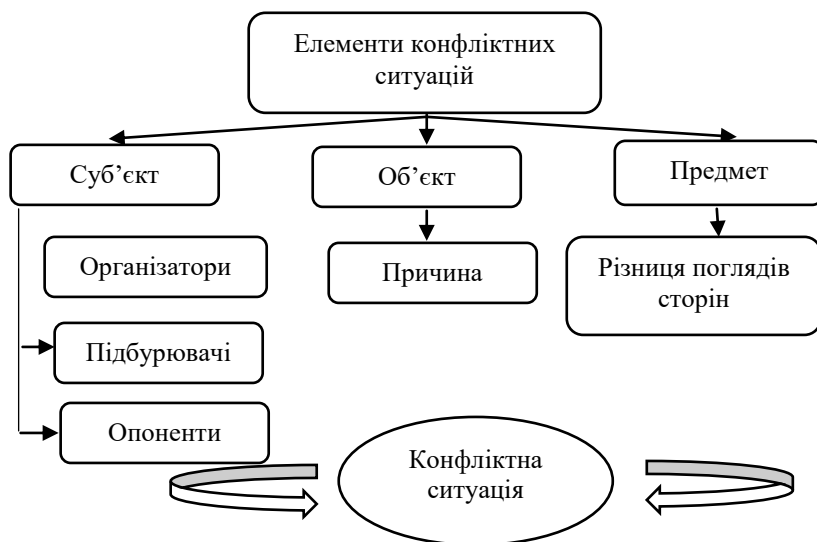

Рис. 1. Елементи конфліктних ситуацій на підприємстві
Джерело: побудовано за [7]

Одним з головних елементів конфліктної ситуації є суб'єкт (учасники конфлікту). Суб'єктом можуть бути опоненти, підбурювачі і організатори. Підбурювачі це особи, які підштовхують різні сторони до конфлікту, підливають масло у вогонь. Організатори – це ті особи, які тримаються на нейтральній стороні або можуть бути самостійною особою яка планує конфлікт, при цьому отримують вигоду при виникненні конфлікту.

Іншим важливим елементом конфліктної ситуації є об'єкт, через який така ситуація виникає на підприємстві. Об'єктом зазвичай є дефіцитний ресурс. Якщо об'єкт перестає існувати, то і конфліктна ситуація зникне. Відмінність поглядів сторін на об'єкт (кожна прагне їм володіти) утворює предмет конфліктної ситуації.

Друга стадія конфлікту являє собою сам конфлікт. На цій стадії суперечка стає відкритою і яскраво виражається в різних видах конфліктної поведінки.

Третя стадія – післяконфліктна. Тут переглядаються результати спору та робляться висновки.

На підприємстві існує безліч причин конфліктів; проте конфлікти всередині людини зазвичай виникають, коли людина не впевнена в тому, яке завдання він повинен виконувати, якщо він не чітко визначений керівником або відповідальною особою.

Крім того, якщо завдання окремих осіб, які працюють в групі, чітко не визначені керівництвом, це призводить до більшої кількості конфліктів. Конфлікти можуть виникнути між окремими особами і групами, якщо цілі не вказані для окремих осіб усередині групи. Крім того, є й інші джерела конфліктів всередині підприємства, а саме: спільне використання ресурсів, особливо робочої сили, грошових матеріалів, обладнання та простору. Ресурсів дуже мало, людям завжди доводиться боротися за них, і кінцевий результат призведе до конфлікту. Взаємозалежність співробітників один від одного також може привести до конфлікту. Зазвичай це відбувається, коли два або більше завдання залежать один від одного для завершення роботи, особливо коли завдання проходить етапи в різних відділах, один відділ завершить роботу своєчасно, а інший відділ може затримати кінцеве виконання завдання. Керівництво може звинуватити всі підрозділи, які беруть участь в цьому процесі, що може привести до конфлікту.

Виділяють дві групи факторів конфліктів, що сприяють виникненню соціальної напруженості в трудовому колективі на підприємстві: внутрішні та зовнішні (табл. 1) [8].

Внутрішні конфлікти виникають на підприємстві і дозволяються, як правило, через існуючі нормативи і угоди, тобто так звані правила, прийняті на певному рівні і між зацікавленими сторонами.

Таблиця 1

Внутрішні та зовнішні фактори конфліктів на підприємстві

Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
Невиконання керівництвом підприємства своїх обіцянок і небажання пояснити людям дійсний стан справ, неможливість для членів трудового колективу добре заробити.	Дестабілізація стану в країні, зіткнення інтересів різних політичних груп.
Відсутність видимих результатів предметної турботи про поліпшення умов праці, побуту і відпочинку працівників.	Виникнення гострого дефіциту на продукти і товари першої необхідності.
Конфронтація персоналу управління і працівників з-за несправедливого розподілу матеріальних благ і фонду оплати праці.	Обмеження соціальних пільг в нових законодавчих актах.
Впровадження інноваційних технологій і радикальних перетворень без урахування інтересів працівників	Різне ослаблення правового соціального захисту інтересів членів трудового колективу.
Підбурююча діяльність неформальних лідерів.	Забезпечення чесної і сумлінної праці, незаконне збагачення окремих громадян.

Конфлікти із зовнішнім середовищем – це конфлікти в більшості керівників і власників підприємств з конкурентами, клієнтами, постачальниками, з власною профспілкою.

Причин появи конфліктів на підприємстві дуже багато, в основному у кожного конфлікту буває по кілька причин. Головні причини наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Причини конфліктів на підприємстві

Причини конфліктів на підприємстві	Короткий опис конфлікту
Обмеженість ресурсів і спосіб їх розподілу на підприємстві	Навіть у найбільших підприємствах ресурси завжди обмежені. Керівництво повинне вирішити, як розподілити матеріали, людські ресурси і фінанси між різними групами, щоб найбільш ефективним чином досягти цілей підприємства.
Взаємозв'язок завдань на підприємстві	Актуальною в складних організаційних системах, коли залежність виконання завдань від інших людей або груп присутня.
Відмінності в баченнях і цінностях	Різні розуміння в цінностях, у характері, меті, відповідальності людей часто є причиною конфлікту.
Різниця в цілях різних підрозділів	Цілі одного підрозділу сходяться з цілями іншого.
Неефективні комунікації	Складність передачі інформації, її недолік або несвоєчасне виконання завдань при неефективній передачі інформації можуть привести до конфліктів.

Профілактика та попередження конфліктів в першу чергу полягає в тому, щоб правильно організувати діяльність підприємства. Це завдання керівного складу та менеджерів з персоналу. необхідно вчасно відслідковувати невдоволення, появу неформальних лідерів, здатних негативно впливати на робочий процес. В основному присутні три різні стратегії розвитку конфліктів, використовувані на підприємстві:

1. Стимуляція конфліктів. Іноді, конфлікт потрібен для ефективної роботи підприємства. У таких випадках керівники навмисно стимулюють конфлікти. Наступні методи можуть

використовуватися керівництвом для стимулювання конфлікту. Перебудова організації. Зміна структури на підприємстві є ефективним методом стимулювання конфліктів.

2. Запобігання конфліктам. Для запобігання конфліктам можна використовувати такі стратегії: Зменшення взаємозалежності. Потенціал конфлікту дуже великий, коли два або більше відділів взаємозалежні і спільно використовують ресурси. Отже, конфлікт може бути зведений до мінімуму, шляхом зменшення взаємозалежності між відділами. Ротація персоналу. Ротація співробітників між взаємозалежними відділами може поліпшити сприйняття і взаєморозуміння. співробітники можуть бачити загальну картину і обмінюватися думками один з одним. вони стають більш уважними і кооперативними. Створення взаємної довіри і спілкування.

3. Вирішення конфліктів або їх уникнення. У цьому методі робиться спроба об'єднати конфліктуючі сторони і поділитися загальними проблемами. акцент робиться на обмін інформацією, щоб уникнути непорозумінь і знайти області, що представляють спільний інтерес. Питання про те, хто правий або хто винен, уникає. Цей метод підходить для вирішення конфліктів, що виникають через непорозуміння.

Керівникам, менеджерам, лідерам на підприємстві потрібно робити певні кроки для ефективного управління вирішення конфліктних ситуацій на підприємстві:

1 крок. Визначити джерело конфлікту. Чим більше інформації про причини конфлікту, тим легше допомогти в його вирішенні.

2 крок. Подивитися за межі інциденту. Часто це не ситуація, а погляд на ситуацію, яка викликає гнів, і в кінцевому підсумку призводить до кричущої розбіжності або іншим видам і руйнівним ознакам конфлікту. Джерелом конфлікту може бути невелика проблема, яка виникла кілька місяців тому, але рівень стресу виріс до такої ступеня, що обидві сторони почали нападати один на одного, а не на вирішення реальної проблеми.

3 крок. Запит рішень. Після того, як кожна сторона побачить точку зору на конфлікт, наступним кроком буде з'ясувати, як можна змінити ситуацію.

4 крок. Визначити рішення, які можуть підтримати обидва учасники конфлікту. Висловити найбільш прийнятний курс дій. вказати гідності різних ідей не тільки з точки зору один одного, але і з точки зору переваг для підприємства.

5 крок. Угода. Посереднику потрібно, щоб обидві сторони потиснули один одному руки і погодилися на одну з альтернатив, визначених на кроці 4.

Висновки. Управління конфліктами на підприємстві являє собою процес впливу на персонал, необхідний для досягнення цілей, поставлених перед персоналом і підприємством в цілому. Конфлікт стає проблемою на підприємстві, коли виникають надмірні рівні стресу і непорозуміння. У всіх підприємствах існують конфлікти, протягом усього циклу його існування. Часткове пояснення цьому полягає в тому, що в структурі підприємства керівники зосереджують всі свої зусилля для того, щоб досягти мети. А загальна атмосфера на робочому місці, стан персоналу і хороший клімат залишаються непоміченими.

Список бібліографічного опису

1. Анцупов А.Я., Баклановський С.В. Конфліктологія в схемах та коментарях: навчальний посібник; 2-ге вид., перераб. Санкт-Петербург: Пітер, 2009. 304 с.
2. Біловодська О.А., Кириченко Т.В. Управління конфліктами в системі управління людським потенціалом підприємств. Економіка і суспільство. 2017. No 10. С. 177–182. URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/33.pdf.
3. Краснова Н.П. Причини конфліктів у діловому спілкуванні Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 1. С. 18–26.
4. Новікова Н. Управління конфліктами в організації: підходи до вирішення та профілактики. Галицький економічний вісник. 2013. No 2. С. 79–83. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2013_2_14.
5. Сергієнко Т.І. Конфлікти в колективі і роль керівника у їх вирішенні. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2012. Вип. 48. С. 236–242. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgevzdia_2012_48_27.
6. Сочинська-Сибірцева І.М. Креативні технології управління конфліктними ситуаціями на вітчизняних підприємствах. Бізнес Інформ. 2012. No 10. С. 271–275.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

7. Алексеев О.А. Специфика virишення конфліктів у організації // Збірники конференцій НДЦ Соціосфера [Електронний ресурс].- 2013.- Режим доступу: <http://elibrary.ru>

8. Batool, H & Riaz, S. Managing the conflict // A situational analysis of Organization in UAE. -Ulsan, 2013. – P.193-199.

References

1. Antsupov A.Y., Baklanovsky SV Conflictology in schemes and comments: textbook; 2nd ed., Reworked. Saint Petersburg: Peter, 2009. 304 с. [In Russian]

2. Bilovodskaya OA, Kirichenko TV Conflict management in the system of human resources management of enterprises. Economy and society. 2017. № 10. S. 177–182. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/33.pdf. [in Ukrainian]

3. Krasnova NP Causes of conflicts in business communication Social pedagogy: theory and practice. 2013. N 1. S. 18–26. [in Ukrainian]

4. Novikova N. Conflict management in the organization: approaches to resolution and prevention. Galician Economic Bulletin. 2013. № 2. S. 79–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2013_2_14. [in Ukrainian]

5. Sergienko TI Conflicts in the team and the role of the leader in their resolution. Humanitarian Bulletin of the Zaporizhia State Engineering Academy. 2012. Vip. 48. S. 236–242. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgzdia_2012_48_27. [in Ukrainian]

6. Sochinskaya-Sibirtseva IM Creative technologies of conflict management at domestic enterprises. Business Inform. 2012. № 10. S. 271–275. [in Ukrainian]

7. Alekseev OA Specifics of conflict resolution in the organization // Proceedings of conferences NDC Sociosphere [Electronic resource] .- 2013.- Access mode: <http://elibrary.ru> [In Russian]

8. Batool, H & Riaz, S. Managing the conflict // A situational analysis of Organization in UAE. -Ulsan, 2013. - P.193-199. [In Russian]

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-12](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-12)

УДК 338.48

Матвійчук Л.Ю., д.е.н., професор,

Луцький національний технічний університет

Чепурда Л.М., д.е.н., професор,

Черкаський державний технологічний університет

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ПОСЛУГ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

У статті визначено та систематизовано основні показники якості продукції та послуг індустрії гостинності в регіонах України. Доведено що одним з основних показників якості є туристичний збір. Проведено аналіз обсягів туристичного збору в регіонах України. На прикладі міста Луцьк охарактеризовано основні регіональні продукти та послуги індустрії гостинності, Визначено напрями підвищення рівня їх якості території дослідження.

Ключові слова: якість продукції та послуг, регіон, туристичний збір, індустрія гостинності.

Matviichuk L., Chepurda L.

REGIONAL ASPECTS OF QUALITY ASSURANCE OF PRODUCTS AND SERVICES OF THE HOSPITALITY INDUSTRY

The article identifies and systematizes the main indicators of quality of products and services of the hospitality industry in the regions of Ukraine. The essence of the category «quality of products and services of the hospitality industry» is generalized and defined as an economic category that is measurably majestic and reflects the degree of satisfaction of consumer needs in the form of comprehensive tourism services provided by hospitality industry entities. It is determined that the quality of products and services of the hospitality industry in the regions is characterized by such indicators as the number of tourists, the money they spent during the trip, leisure time, as well as the range of services offered.

It has been proven that one of the main indicators of quality is the tourist tax levied on tourists by local authorities in order to invest in the development of the hospitality industry in the region (restoration or revitalization of monuments, infrastructure development, landscaping, events, etc.). Tourist tax is paid by tourists and guests of the region who come to the city or region for recreation. Analysis of the volume of tourist tax in the regions of Ukraine showed that the total amount of revenues to local budgets in 2020 amounted to about 130 million UAH, which is

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

34% less than in 2019. The leaders in this indicator in 2020 are Luhansk, Mykolaiv and Kyiv regions.

The state of the hospitality industry in Lutsk is analyzed. The analysis showed an increase in tourist fees in the city until 2019. The main regional products and services of the hospitality industry are described on the example of the city of Lutsk. To substantiate the feasibility of forming new proposals for products and services of the hospitality industry that meet international standards and find effective ways to improve the quality of the studied processes, we will conduct a SWOT-analysis of the development of the hospitality industry in the city. The conducted analysis showed sufficient resource potential in the city for the formation and provision of products and services of the hospitality industry of high quality.

The directions of increase of the level of their quality of the research territory are determined. It is proposed to increase the level of quality of products and services of the hospitality industry of the city of Lutsk by; formation of new tourist offers that would meet modern norms, rules and quality standards. increasing the level of promotion of the tourist potential of the city; increasing the number of tourist information centers in the city, as well as the introduction of regional organizations for the management of the tourist destination «Lutsk».

Key words: quality of products and services, region, tourist tax, hospitality industry.

Матвийчук Л.Ю., Чепурда Л.М.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ПРОДУКЦИИ И УСЛУГ ИНДУСТРИИ ГОСТЕПРИИМСТВА

В статье определены и систематизированы основные показатели качества продукции и услуг индустрии гостеприимства в регионах Украины. Доказано, что одним из основных показателей качества является туристический сбор. Проведен анализ объемов туристического сбора в регионах Украины. На примере города Луцк охарактеризованы основные региональные продукты и услуги индустрии гостеприимства. Определены направления повышения уровня их качества на территории исследования.

Ключевые слова: качество продукции и услуг, регион, туристический сбор, индустрия гостеприимства.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний рівень якості продукції та послуг індустрії гостинності, в регіонах України зумовлений значною кількістю факторів, серед яких визначальними є економічні, політичні, природні, соціальні, безпекові (поширення пандемії «COVID-19») тощо. Тенденції, які відбуваються в Україні та

світі за останні роки, найбільшою мірою вплинули на індустрію гостинності. Якість продукції та послуг індустрії гостинності в регіонах України можна проаналізувати за показниками туристичного збору. Можна припустити, що відносно високі показники туристичного збору свідчать про зацікавленість туристів місцевими локаціями та відносну задоволеність якістю наданих послуг та спожитих продуктів. Крім того, періодично з'являються сучасні тренди в індустрії гостинності (новітні інформаційно-комунікаційні технології, електронна торгівля тощо), які визначають конкурентні переваги суб'єктів господарювання в регіоні та задають напрям розвитку індустрії гостинності регіону. Такі процеси зумовлюють пошук оптимальних шляхів підвищення якості продукції та послуг індустрії гостинності в регіонах, формування туристичної інфраструктури територій відповідно до міжнародних стандартів та кращих світових практик.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Ґрунтовні наукові результати в дослідженні питань забезпечення якості продукції та послуг індустрії гостинності туристичних територій отримані такими вченими: О. Бандирською, Г. Бедрадіною, В. Кифяком, Н. Кудлою, М. Мальською, С. Нездойміновим, В. Паппом, О. Решетняком, Т. Ткаченко, Л. Чепурдою та іншими. Серед зарубіжних вчених, що займалися підвищенням рівня якості надання туристичних послуг слід виділити, праці Д. Гарвіна, Дж. Джурана, А. Зоріна, В. Квартального, Дж. Харрінгтона та інших. Водночас процеси підвищення якості продукції та послуг на рівні регіону не стали об'єктом системних досліджень, а тому потребують подальших досліджень.

Цілі статті. Метою дослідження є наукове обґрунтування можливих шляхів підвищення якості продукції та послуг індустрії гостинності в регіонах України на основі аналізу обсягів туристичного збору, а також формування пропозицій щодо підвищення рівня якості досліджуваних процесів індустрії гостинності міста Луцьк.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Якість є одним з основним інструментів, що формує попит та асортимент пропозиції на ринку туристичних послуг регіонів. Якість сприяє поліпшенню конкурентних переваг регіонів України та окремих громад. Зазначене зумовлено доцільністю проведення аналізу якості продукції та послуг базуючись на показниках туристичного збору та пошуку пропозиції адаптації наявних регіональних туристичних продуктів до сучасних вимог та потреб туристів, що змінюються відповідно до умов часу.

Соціально-економічний розвиток регіонів потребує змін не тільки в структурі виробництва продукції та послуг індустрії гостинності, а й суттєвих змін в організації їх виробництва, просування та споживання. Зазначене вимагає наукового обґрунтування теоретичних положень і методологічних підходів підвищення якості продукції та послуг регіонів України [2].

Підходи вчених до застосування економічних засад формування якісних продукції та послуг на рівні регіону вимагають чіткого визначення категоріального апарату, що ґрунтується на великій кількості наукових досліджень з економіки туризму, регіональної економіки, рекреаційної географії тощо. Аналізуючи підходи вчених до категорії «якість продукції та послуг», можна дійти висновку, що якість є однією зі складних понять. Багатозначність трактувань такої дефініції визначається тим, що під терміном «якість» розуміється велика кількість специфічних властивостей предметів і явищ. Так, термін «якість», згідно з ДСТУ ISO 9000:2009 [10], означає ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги. Стандарт ДСТУ 2925-94 «Якість продукції. Оцінювання якості. Терміни та визначення» відмінений, а в стандарті ДСТУ ISO 9000:2009 щодо оцінювання якості немає згадки.

Якість як задоволення потреб, як корисність для клієнта доволі поширене серед вчених, задоволення потреб, проте, потреби виникають постійно, коли нема продукції чи послуги, можливості для їх задоволення у споживача, і спрямовані на усунення незадоволеності людини [8, 11]. Ринок орієнтований

не просто на задоволення потреб споживачів, а на задоволення платоспроможного попиту, що впливає з його потреб. У визначенні якості поняття потреб є вихідним. Їхні характеристики повинні відповідати характеристикам якості об'єкта. Американський спеціаліст Дж. Харрінгтон підходить до цього поняття наступним чином: якість – це «задоволення очікувань споживача за ціну, яку він може собі дозволити, коли в нього виникає потреба»; висока якість – це «перевищення очікувань споживача за більш низьку ціну, ніж він планує» [9].

Категорія якості як рівень досконалості стосується успішності регіональних продуктів та послуг. Проте, для різних груп споживачів якість однієї й тієї ж продукції чи послуги буде мати свою специфіку. На нашу думку, якість доцільно розглядати з двох сторін: з позиції суб'єкта господарювання, що формує такі продукти та послуги, а також з позиції туриста, що споживає їх. Турист прагне до вибору з пропонованого асортименту регіональних товарів та послуг, що забезпечать або перевершить його сподівання за відповідну ціну. Для суб'єкта господарювання, якість пропонованих продукції та послуг – це раціональне використання усіх наявних ресурсів в найоптимальніший спосіб з врахуванням наявних норм, правил та стандартів якості [1].

Як економічна категорія, якість пов'язана конкретними економічними показниками, такими як наприклад туристичний збір в регіонах, який свідчить про популярність туристичних пропозицій, їх атрактивність серед туристів та відповідність якості продукції та послуг регіону визначеній ціновій політиці, що також впливає на конкурентоспроможність туристичних регіонів. У свою чергу, конкурентоспроможність продукції та послуг індустрії гостинності пов'язана з двома основними показниками – рівнем ціни і рівнем якості продукції та послуг [3].

Таким, чином, якість продукції та послуг в регіоні є економічною категорією, яка є вимірною величиною та відображає ступінь задоволеності потреб споживачів у вигляді

комплексної туристичної послуги, що надається суб'єктами господарювання індустрії гостинності.

Статистичні дані щодо сплати туристичного збору у розрізі регіонів України засвідчили, що загальна сума надходжень до місцевих бюджетів у 2020 році склала близько 130 млн грн. (рис 1). Це на 34% менше, ніж у 2019 році (понад 196 млн грн). Проте, попри карантинні обмеження, для трьох регіонів України у 2020 році характерним був значний приріст по обсягах туристичного збору. Такий приріст спостерігався у Луганській (33,8%), Миколаївській (7,1%) та Київській (4,9%) областях. Трохи більше 6000 тис. грн. сплатили Харківська (6602,35 тис. грн), Закарпатська (6436,38 тис. грн) та Запорізька (6200,46 тис. грн) області. Близько в рейтингу за цими показниками є Івано-Франківська (5 599,17 тис. грн) та Дніпропетровська (5 592,42 тис. грн) області. На десятому місці опинилась Миколаївська область (4 648,61 тис. грн). Волинська область займає дев'ятнадцяту позицію у рейтингу (1044,63 тис. грн) [6].

Туристичний збір – це збір, що стягується з туристів місцевою владою з метою вкладання в розвиток індустрії гостинності регіону (реставрацію чи ревіталізацію пам'яток, розвиток інфраструктури, благоустрій, проведення івентивних заходів тощо) [4, 5]. Туристичний збір сплачують туристи та гості регіону, які прибувають на територію міста чи області не з метою відрядження.

Найбільші показники туристичного збору характерні для туристичних міст регіонів. Позитивні тенденції сплати туристичного збору характерні для міста Луцьк.

Спостерігаємо зростання доходу від туристичного збору в період 2016–2019 рр., особливо у 2017 р., так в 2016 р. він склав – 146132, грн, а у 2017 – 247826 грн, що на 69% більше ніж за попередній рік, це пояснюється тим, що саме у 2017 р. почався активний розвитку туризму в Луцьку. Проте, у 2020 році обсяг туристичного збору в місті зменшився на 73700 тис. грн, що пов'язано з карантинними обмеженнями COVID-19 [7].

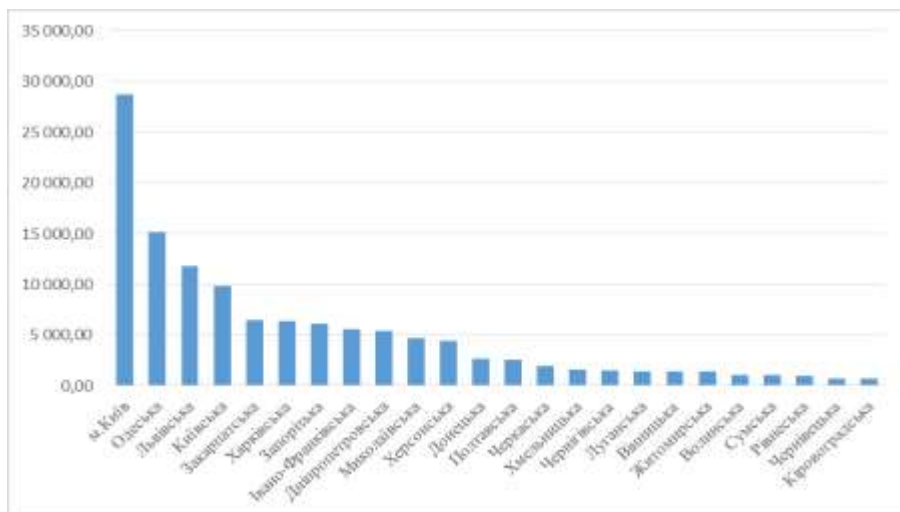

Рис. 1. Обсяги туристичного збору в регіонах України у 2020 році (тис. грн).

Таблиця 1
Обсяги туристичного збору у місті Луцьк за період 2016–2020 рр (тис. грн)

2016	2017	2018	2019	2020
146 132	247 826	253 808	587 600	513 900

Луцьк характеризується відносно розвинутою інфраструктурою. У місті є достатня готельна мережа. Наявна можливість комфортно розмістити гостей міста в 17 сучасних готелях. Функціонує також ряд хостелів. У місті функціонує ряд закладів ресторанного господарства. У місті є розвинена мережа закладів культури, це 2 театри, 4 клубних заклади, 3 кінотеатри, 4 центри дозвілля, 23 музеї та 2 парки відпочинку.

Через місто проходять автомобільні шляхи загальнодержавного значення: М-08 Устилуг-Луцьк-Рівне, М-19 Доманове-Ковель-Чернівці-Мамалига.

Про якість продукції та послуг індустрії гостинності міста свідчить асортимент івентивних заходів. Протягом року в Луцьку відбувається більше 200 різноманітних культурно-мистецьких подій (місцевих, всеукраїнських та міжнародних). Найпопулярнішими серед них є: фестиваль «Князівський бенкет», арт-шоу «Ніч в Луцькому замку», міжнародний фестиваль «Art Jazz Cooperation», міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня», молодіжний фестиваль альтернативної музики та сучасного мистецтва «Бандерштат», міжнародний театральний фестиваль «Мандрівний вішак», Міжнародний музичний фестиваль імені Стравінського «Стравінський та Україна», Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором», міжнародний фестиваль «JAZZ BEZ», західний гастрономічний фестиваль «Lutsk Food Fest».

Луцьк славиться своєю історико-культурною спадщиною, у місті функціонує історико-культурний заповідник «Старий Луцьк» площею близько 41 гектар. На території заповідника розміщено 52 пам'ятки, що знаходяться під охороною держави, з них 39 – національного значення.

Таким чином, Луцьк має значну ресурсну базу для розвитку індустрії туризму та значний асортимент продукції та послуг для туристичного споживання.

Проте, якість туристичних послуг міста знижується через незначну кількість туристичних операторів, які формують внутрішні туристичні пропозиції. Більшість туристичних організацій, а таких на туристичному ринку міста одиниці, здебільшого обмежуються об'єктами історико-культурного заповідника «Старий Луцьк», і показують їх у всім відомому звичному ракурсі.

Для обґрунтування доцільності формування нових пропозицій продукції та послуг індустрії гостинності, які відповідають міжнародним стандартам та пошуку ефективних шляхів підвищення рівня якості досліджуваних процесів, проведемо SWOT-аналіз розвитку індустрії гостинності міста (табл. 2).

Таблиця 2

SWOT- аналіз розвитку індустрії гостинності міста Луцьк

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - вигідне географічне положення; - достатня кількість туристичних ресурсів; - розвиток брендування міста; - розвиток інфраструктури; - прикордонне розташування; - застосування програмних інструментів розвитку туризму; - достатнє транскордонне співробітництво; - мультикультурність міста; - наявність кваліфікованих кадрів. 	<ul style="list-style-type: none"> - незручне залізничне сполучення; - недостатнє використання туристичного потенціалу; - конкуренція з боку сусідніх міст; - незначний рівень промоції туристичного потенціалу міста; - недостатнє володіння іноземними мовами персоналу індустрії; - недостатність фінансування галузі; - проблеми з благоустроєм міста; - недостатній асортимент туристичних пропозицій.

Продовження таблиці 2

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - наявність умов для розвитку нових видів туризму; - залучення інвестицій; - промоція туристичного потенціалу; - розширення асортименту послуг; - участь у грантових програмах; - налагодження транспортного сполучення із великими містами; - налагодження системи міських громадських перевезень; - покращення стану доріг у місті та доріг обласного значення. 	<ul style="list-style-type: none"> - поширення пандемії; - нестабільна економічна і політична ситуація в Україні; - зниження обсягів фінансування; - популяризація виїзного туризму; - зниження купівельної спроможності споживачів продукції та послуг; - інфляційні процеси; - низький рівень культури відпочинку серед населення; - пасивність громади щодо розвитку.

Проведений аналіз засвідчив достатній ресурсний потенціал у місті для формування та надання продукції та послуг індустрії гостинності високої якості. Вважаємо за доцільне рівень якості продукції та послуг індустрії гостинності збільшити шляхом формування нових туристичних пропозицій, які б відповідали сучасним нормам, правилам та стандартам якості. Крім того, доцільно збільшити рівень промоції туристичного потенціалу міста. Пропонуємо збільшити кількість центрів туристичної інформації у місті та запровадити функціонування регіональної організації з менеджменту

туристичної дестинації «Луцьк», яка функціонуватиме на основі партнерства і взаємодії органів влади, місцевого самоврядування, господарюючих суб'єктів у сфері туризму, підприємств і об'єктів туристської інфраструктури і сфери обслуговування, громадських організацій і асоціацій, зацікавлених в якості туристичних послуг.

Висновки. Узагальнено та визначено сутність категорії «якість продукції та послуг індустрії гостинності», як економічну категорією, яка є вимірною величиною та відображає ступінь задоволеності потреб споживачів у вигляді комплексної туристичної послуги, що надається суб'єктами господарювання індустрії гостинності. Визначено, що якість продукції та послуг індустрії гостинності в регіонах характеризується такими показниками як кількість туристів, кошти витрачені ними під час подорожі, час відпочинку, а також асортимент пропонованих послуг.

Проведений аналіз обсягів туристичного збору в регіонах України засвідчив, що загальна сума надходжень до місцевих бюджетів у 2020 році склала близько 130 млн грн, що на 34% менше, ніж у 2019 році. Лідерами за цим показником є Луганська (приріст 33,8%), Миколаївська (приріст 7,1%) та Київська (приріст 4,9%) області.

Запропоновано підвищувати рівень якості продукції та послуг індустрії гостинності міста Луцьк шляхом: формування нових туристичних пропозицій, які б відповідали сучасним нормам, правилам та стандартам якості; підвищення рівня промоції туристичного потенціалу міста; збільшення кількості центрів туристичної інформації у місті, а також запровадження функціонування регіональних організацій з менеджменту туристичної дестинації.

Список бібліографічного опису

- 1.Бандирська О. Якість. Розуміння, підхід, трактування. Стандартизація. Сертифікація. Якість. 2003. № 1. 54-60 с
- 2.Карпюк І.В. Актуальні проблеми забезпечення якості туристичних послуг в регіонах України. *Актуальні проблеми економіки*. 2020, випуск №5. С.83-97.
- 3.Матвійчук Л.Ю., Масечко І.В. Регіональний вимір рівня якості надання туристичних послуг. *Економічні науки: зб. наукових праць Луцького*

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

національного технічного університету. Серія «Регіональна економіка». Вип. 13 (51). Редкол.: відп. ред. д.е.н., проф. Л.Л. Ковальська. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2017. С. 245-253.

4.Нездоймінов С.Г., Бедрадіна Г.К. Напрями імплементації міжнародних стандартів в сфері управління якістю туристичних послуг. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes. Monograph. Edited by Magdalena Gawron-Łapuszek, Yana Suchukova. Publishing House of University of Technology, Katowice. 2021. 1239 с. С. 1084-1089.*

5.Нездоймінов С.Г., Бедрадіна Г.К. Науково-методичні основи оцінювання якості туристичних послуг. *Вісник соціально-економічних досліджень*. зб. наук. праць Одеського національного економічного університету. Одеса, 2018. Вип. 67 (3). С. 63-72.

6.Офіційний сайт Державне агентство розвитку туризму України. Режим доступу URL: <https://www.tourism.gov.ua/about-dart>

7.Офіційний сайт Управління туризму та промоції міста Луцької міської ради. Режим доступу URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/departments/upravlinnia-turyzmu-ta-promotsii-mista>

8.Папп В.В. Організаційний механізм управління якістю послуг на туристичних підприємствах. *Економіка і суспільство*. Випуск 15. 2018. Режим доступу URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-15/22-stati-15/1873-papp-v-v-boshota-n-v>

9.Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колект. монографія. за наук. ред. Л. Матвійчук. Луцьк: РВВ Луцького НТУ. 2019. 324 с.

10. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів: ДСТУ ISO 9000:2007 (ISO 9000:2005), ІДТ. Чинний від 2008-01-01. К: Держспоживстандарт України, 2008. 29 с. Національний стандарт України.

11. Юхновська Ю. О. Дослідження потенціалу туристичної галузі конкурентоздатних регіонів України. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. № 5 (110). 2019. С. 65-70.

References

1. Bandirskaya O. (2003) Quality. Understanding, approach, interpretation. Standardization. Certification. Quality. № 1. 54-60 p.

2. Karpyuk I. (2020) Current problems of ensuring the quality of tourist services in the regions of Ukraine. *Current economic problems*. Issue №5. P.83-97.

3. Matviychuk L., Masechko I. (2017) Regional measurement of the level of quality of tourist services. *Economic sciences: coll. scientific works of Lutsk National Technical University. Regional Economy Series*. Issue 13 (51). S. 245-253.

4. Nezdoiminov S., Bedradina G. (2021) Directions of implementation of international standards in the field of quality management of tourist services. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes. Monograph. Edited by Magdalena Gawron-Łapuszek,*

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

Yana Suchukova. Publishing House of the University of Technology, Katowice. 1239 p. Pp. 1084-1089.

5. Nezdoiminov S., Bedradina G. (2018) Scientific and methodological bases of assessing the quality of tourist services. Bulletin of socio-economic research. collection. Science. Works, Odessa National Economic University. Odessa. Issue 67 (3). Pp. 63-72.

6. Official site of the State Agency for Tourism Development of Ukraine. Access mode URL: <https://www.tourism.gov.ua/about-dart>

7. Official site of the Department of Tourism and Promotion of the city of Lutsk City Council. Access mode URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/departments/upravlinnia-turyzmu-ta-promotsii-mista>

8. Papp V. Organizational mechanism of quality management of services at tourist enterprises. *Economy and society*. Issue 15. 2018. Access mode URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-15/22-stati-15/1873-papp-v-v-boshota-n-v>

9. Prospects for tourism development in Ukraine and the world: management, technology, models. Collect. Monograph (2019) According to the scientific edition L. Matviychuk. Lutsk: ED Lutsk NTU. 324 p.

10. Quality management systems. Basic provisions and glossary of terms: DSTU ISO 9000: 2007 (ISO 9000: 2005), IDT. Valid from 2008-01-01. K: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2008. 29 p. National standard of Ukraine.

11. Yukhnovska Y. (2019) Research of the potential of the tourism industry of competitive regions of Ukraine. *State and regions. Series: Economics and Entrepreneurship*. № 5 (110). S. 65-70.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-13](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-13)

УДК 339.138:330.341.1

Морохова В.О., к.е.н., професор

Бойко О.В., к.е.н., доцент

Лорві І.Ф., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

МАРКЕТИНГ ІННОВАЦІЙ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто питання маркетингового забезпечення інноваційної діяльності підприємств на засадах побудови ефективної системи маркетингу

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

інновацій. Систематизовано дослідження вітчизняних науковців стосовно особливостей маркетингу інновацій як комплексного інструменту досягнення стратегічних цілей підприємства. Визначено комплекс завдань маркетингу інновацій, які об'єднано в три групи: стратегічні, тактичні та оперативні. Доведено практичну значимість маркетингу інновацій в обслуговуванні процесу розробки та реалізації інновацій.

Ключові слова: маркетинг, інновації, маркетинг інновацій, інноваційна діяльність, потреби споживачів, прогнозування попиту, конкурентні переваги, маркетингова інноваційна стратегія.

Morokhova V., Boyko O., Lorvi I.

MARKETING OF INNOVATIONS AS A COMPREHENSIVE TOOL FOR ACHIEVING STRATEGIC GOALS OF THE ENTERPRISE IN A COMPETITIVE ENVIRONMENT

The article considers the issues of marketing support of innovative activity of enterprises on the basis of building an effective system of innovation marketing. The study of the problems of innovation management of enterprises has shown that their innovative development is impossible without effective marketing support. The goal of creating innovations can be achieved only when innovations will be in demand among certain groups of consumers and will fully meet their needs. Innovation marketing facilitates the timely identification and control of factors that determine the effectiveness of innovation in the market.

The research of domestic scientists on the peculiarities of innovation marketing as a complex tool for achieving the strategic goals of the enterprise is systematized. The use of marketing innovations to identify market opportunities and minimize market threats is significantly relevant in an unstable market with fierce competition. Innovation marketing is aimed at the commercialization of innovations, the creation of which should be preceded by marketing research of consumer needs, market conditions and the definition of the market segment to meet the needs of which innovation will be directed. Innovation marketing ensures the production and sale of innovative competitive products that fully meet current demand. The approaches of scientists to the interpretation of marketing innovations are revealed: as a concept of market activity of the enterprise; as a process of analysis of market opportunities; as a means of active influence on consumers; as a function of innovation management; as a means of orienting enterprises to innovative development.

A set of tasks for innovation marketing has been identified, which are grouped into three groups: strategic, tactical and operational. Strategic objectives can be implemented by conducting marketing research of the innovation market, analysis of real consumption and potential demand for innovation, study of the level of competition and development of innovative models of enterprise behavior in the market. Marketing innovation strategy is one way to ensure sustainable competitive

advantage. Tactical tasks include the development of specific product innovations (portfolio of product innovations) within the selected options for innovation development and assessment of their commercial prospects, taking into account the possibility of multivariate market developments. The operational objectives of innovation marketing are related to the implementation of the chosen innovation strategy with the help of modern marketing technologies by initiating constant changes in needs, updating the range, achieving new levels of satisfaction of needs, using new forms of communication and sales.

The practical significance of innovation marketing in servicing the process of innovation development and implementation is proved. Innovation marketing not only helps to meet consumer needs, but is also an effective tool for identifying them and provides a link between the innovation process and consumption. Further research should be aimed at improving the system of marketing support for innovative development of enterprises on the basis of active implementation of marketing innovations.

Key words: marketing, innovations, marketing of innovations, innovative activity, needs of consumers, demand forecasting, competitive advantages, marketing innovation strategy.

Морохова В.А., Бойко О.В., Лорви И.Ф.

МАРКЕТИНГ ИННОВАЦИЙ КАК КОМПЛЕКСНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ДОСТИЖЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЦЕЛЕЙ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЫ

В статье рассмотрены вопросы маркетингового обеспечения инновационной деятельности предприятий на основе построения эффективной системы маркетинга инноваций. Систематизированы исследования отечественных ученых по особенностям маркетинга инноваций как комплексного инструмента достижения стратегических целей предприятия. Определено комплекс задач маркетинга инноваций, которые объединены в три группы: стратегические, тактические и оперативные. Доказана практическая значимость маркетинга инноваций в обслуживании процесса разработки и реализации инноваций.

Ключевые слова: маркетинг, инновации, маркетинг инноваций, инновационная деятельность, потребности потребителей, прогнозирование спроса, конкурентные преимущества, маркетинговая инновационная стратегия.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.
Дослідження проблем управління інноваційною діяльністю

підприємств показало, що їх інноваційний розвиток неможливий без ефективної маркетингової підтримки. Досягти мети створення інновацій можна лише тоді, коли інновації будуть користуватись попитом у певних груп споживачів та повною мірою задовольнятимуть їх потреби. Зазначене обумовлює необхідність використання маркетингу інновацій для своєчасного виявлення і контролювання факторів, що визначають ефективність інновацій на ринку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання маркетингового забезпечення інноваційної діяльності підприємств знайшли своє відображення в роботах таких зарубіжних і українських науковців, як: І. Ансофф, Ф. Котлер, М. Портер, Й. Шумпетер, Л.Л. Антонюк, Л.В. Балабанова, С.М. Ілляшенко, Ю.В. Каракай, С.В. Ковальчук, Т.С. Максимова, А.О. Старостіна І.Л. Решетнікова, П.Г. Перерва, Н.І. Чухрай та ін. Проте прикладні аспекти застосування інструментарію маркетингу інновацій в інноваційній діяльності вітчизняних підприємств залишаються актуальними і такими, що потребують подальших досліджень.

Метою статті є визначення особливостей маркетингу інновацій як комплексного інструменту досягнення стратегічних цілей підприємства в умовах конкурентного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Переважна більшість дослідників відзначає визначальний вплив маркетингу на формування і зміст інноваційної стратегії підприємств. Застосування маркетингу інновацій для виявлення ринкових можливостей і мінімізації ринкових загроз значно актуалізується в умовах нестабільного ринку із жорсткою конкуренцією.

На думку С.М. Ілляшенка, «маркетинг інновацій передбачає реалізацію традиційних функцій та завдань маркетингу в процесі створення та поширення інновацій задля найкращого задоволення потреб і запитів споживачів і виробників» [1, с. 36].

Вербицька Г.Л. під маркетингом інновацій пропонує розуміти діяльність, що спрямована на комерціалізацію інновацій, створенню яких повинні передувати маркетингові дослідження потреб споживачів, кон'юнктури ринку та визначення сегменту ринку, на задоволення потреб якого будуть спрямовані інновації. Автор основною метою маркетингу інновацій формулює наступну: «створення такої продукції, яка б не просто задовольнила, але й перевершила очікування споживачів» [2, с. 38]. Тобто інновація буде успішною за умов володіння атрибутами, які відсутні у конкурентів.

На практичних аспектах маркетингу інновацій наголошують автори публікації [3]. На їх думку, маркетинг інновацій забезпечує виробництво і збут інноваційної конкурентоспроможної продукції, яка в повному обсязі задовольняє актуальний попит. Науковці визначають маркетинг інновацій як «діяльність, що спрямована на пошук нових сфер бізнесу, розробку абсолютно нових видів продукції та впровадження у виробництво інновацій для вже існуючих товарів» [3, с. 188].

Каракай Ю.В., наголошуючи на зростанні ролі інновацій у процесі соціально-економічного розвитку, розглядає маркетинг інновацій як сферу маркетингової діяльності організації «щодо розробки та просування товарів, послуг, проектів, які мають нові значущі властивості (стійкі конкурентні переваги)» [4, с. 20].

Окремі дослідники розглядають маркетинг інновацій з точки зору системного підходу як «комплексну систему підприємства, спрямовану на аналіз і управління нововведеннями на основі маркетингової інформації і за допомогою маркетингових засобів» [5, с.83].

В цілому сукупність поглядів науковців на маркетинг інновацій можна представити наступним чином: 1) як концепція ринкової діяльності підприємства; 2) як процес аналізу ринкових можливостей; 3) як засіб активного впливу на споживачів; 4) як функція інноваційного менеджменту; 5) як засіб орієнтації підприємств на інноваційний розвиток.

Маркетинг інновацій виконує комплекс завдань, які можна об'єднати в три наступні групи [2]:

- стратегічні (спрямовані на формування стратегічного бачення інноваційного розвитку підприємства та розробку маркетингової інноваційної стратегії);
- тактичні (спрямовані на формування портфеля товарних інновацій та оцінку їх комерційних перспектив);
- оперативні (спрямовані на розробку комплексу засобів маркетингу для інноваційних товарів).

Стратегічні завдання можуть бути реалізовані шляхом проведення маркетингових досліджень ринку інновацій, аналізу реального споживання і потенційного попиту на інновацію, дослідження рівня конкуренції та розробки інноваційних моделей поведінки підприємства на ринку. Стратегічний інноваційний маркетинг визначається, насамперед, сегментуванням ринку та позиціонуванням товару, а ключовим його аспектом виступає дослідження і прогнозування попиту на новий товар, що базується на ретельному вивченні сприйняття споживачем інновації. Маркетингові дослідження надають необхідну інформацію про споживачів, яка виступає основою для пошуку найбільш ефективних шляхів задоволення потенційних потреб ринку та розробки стратегії поведінки підприємства на ринку. Маркетингова інноваційна стратегія є одним із способів забезпечення стійких конкурентних переваг. Однак, як зазначено в [3], при розробці такої стратегії фахівці з маркетингу повинні володіти ґрунтовними знаннями і навичками стосовно створення цінності для споживачів за рахунок надання їм нових товарів, розробки та використання інноваційних методів просування і збуту продукції, комерціалізації інновацій, тощо.

Тактичні завдання передбачають розробку конкретних товарних інновацій (портфелю товарних інновацій) у межах обраних варіантів інноваційного розвитку та проведення оцінки їх комерційних перспектив з урахуванням можливості багатоваріантного розвитку подій на ринку.

Оперативні завдання маркетингу інновацій пов'язані з реалізацією обраної інноваційної стратегії за допомогою сучасних маркетингових технологій шляхом ініціювання постійних змін потреб, оновлення асортименту, досягнення нових рівнів задоволення потреб, використання нових форм комунікацій та продажів.

Таким чином, практичне значення маркетингу інновацій полягає в обслуговуванні процесів розробки та реалізації інновацій, формування інноваційної стратегії підприємства, а також у виявленні факторів, від яких залежить конкурентоспроможність нових товарів та підприємства в цілому.

Висновки. Маркетингове забезпечення інноваційної діяльності підприємств передбачає здійснення відповідних маркетингових заходів: 1) проведення маркетингових досліджень ринку, що дає можливість виявити незадоволені потреби споживачів та генерувати ідеї інновації; 2) підбір відповідних елементів комплексу маркетингу з метою адаптації інновації до потреб ринку; 3) формування ринкового попиту на нововведення. Маркетинг інновацій не просто сприяє задоволенню споживчих потреб, а й є ефективним інструментом їх виявлення та забезпечує зв'язок інноваційного процесу та споживання. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на вдосконалення системи маркетингового забезпечення інноваційного розвитку підприємств на засадах активного впровадження маркетингових інновацій.

Список бібліографічного опису

1. Ілляшенко С.М. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: монографія. Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2010. 623 с.
2. Вербицька Г.Л. Особливості маркетингової підтримки інновацій вітчизняних промислових підприємств в умовах міжнародних економічних відносин. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Логістика. 2016. № 846. С. 36-41.
3. Курбацька Л.М., Кадирус І.М. Впровадження маркетингових інновацій у діяльність промислових підприємств. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 187-190.
4. Каракай Ю.В. Маркетинг інноваційних товарів : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 226 с.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВІП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

5. Мостова А.Д. Теоретичні аспекти інноваційного маркетингу та маркетингу інновацій. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2017. № 1. С. 79-86.

References

1. Ilyashenko S.M. (2010) *Marketynh. Menedzhment. Innovatsii: monohrafiia* [Marketing. Management. Innovations: monograph]. Sumy: Papyrus Printing House LLC, 2010. 623 p. (in Ukrainian)

2. Verbytska G.L. *Osoblyvosti marketynhovoї pidtrymky innovatsii vitchyznianskykh promyslovykh pidpriemstv v umovakh mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn* [Peculiarities of marketing support of innovations of domestic industrial enterprises in the conditions of international economic relations]. *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Logistics*. 2016. № 846. pp. 36-41. (in Ukrainian)

3. Kurbatskaya L.M., Kadyrus I.M. *Vprovadzhennia marketynhovykh innovatsii u diialnist promyslovykh pidpriemstv* [Implementation of marketing innovations in the activities of industrial enterprises]. *Economy and state*. 2020. № 4. pp. 187-190. (in Ukrainian)

4. Karakay Y.V. *Marketynh innovatsiinykh tovariv : monohrafiia* [Marketing of innovative goods: monograph]. Kyiv: KNEU, 2005. 226 p. (in Ukrainian)

5. Mostova A.D. *Teoretychni aspekty innovatsiinoho marketynhu ta marketynhu innovatsii* [Theoretical aspects of innovation marketing and innovation marketing]. *European vector of economic development*. 2017. № 1. pp. 79-86. (in Ukrainian)

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-14](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-14)

УДК 330.3

Оксенюк К.І., к.е.н., доцент

Нікітін Т.О.

Луцький національний технічний університет

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджено ключові аспекти підвищення ефективності логістичних процесів шляхом використання інформаційних технологій. Доведено, що інформаційні технології є інструментом управління, який служить для координації і контролю логістичних процесів. Проаналізовано інформаційні технології: Big Data, аналітичні платформи ланцюгів постачань, інтернет речей, штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн.

Ключові слова: логістичний процес, інформаційні технології, Big Data, інтернет речей, штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн.

Oksenyuk K., Nikitin T.

IMPROVING THE EFFICIENCY OF LOGISTICS PROCESSES THROUGH THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES

The article examines the key aspects of improving the efficiency of logistics processes using Information Technologies. It is proved that information technologies are a management tool that serves to coordinate and control business in general and logistics processes in particular. Information technologies contribute to the rational management of all types of enterprise resources; improve the use of warehouse capacities, automated cargo selection and production inventory management.

The international logistics performance indicator (LPI) is analysed. LPI takes into account the expert assessment of customs functioning, logistics infrastructure, international deliveries, tracking of deliveries, timely deliveries and logistics competencies. The logistics index fluctuates with negative dynamics, which is due to two factors: inefficient work of customs authorities, deterioration of infrastructure. Timeliness and tracking indicators are above average, which has a positive effect on the logistics efficiency index. Indicators of international shipments and logistics competencies are at an average level. According to the logistics efficiency index, Ukraine ranks 69th in the world ranking.

To improve the efficiency of logistics processes, information technologies were analysed: Big Data, supply chain analytical platforms, Internet of Things, artificial intelligence, machine learning, and blockchain. The above technologies are based on collecting and analysing large amounts of information to find optimal

supply chains and improve the efficiency of logistics processes. The features of using information technologies in the implementation of internal logistics processes at enterprises are determined.

The problems of developing logistics processes are the high level of corruption, imperfect legislative framework and inefficient work of Customs and border authorities, low logistics infrastructure (2.38 on the LPI and 105th place in the world) and low rates of innovative development.

The introduction of information technologies in logistics processes will improve interaction between all participants in the logistics process, contribute to increasing productivity and strategic planning, and ensure profitability growth.

Key words: logistics process, efficiency, information technology, Big Data, internet of things, artificial intelligence, machine learning, blockchain.

Оксенюк Е.И., Никитин Т.О.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ ПУТЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье исследованы ключевые аспекты повышения эффективности логистических процессов путем использования информационных технологий. Доказано, что информационные технологии являются инструментом управления, который служит для координации и контроля логистических процессов. Проанализированы информационные технологии: Big Data, аналитические платформы цепей снабжений, интернет вещей, искусственный интеллект, машинная учеба, блокчейн.

Ключевые слова: логистический процесс, информационные технологии, Big Data, интернет вещей, искусственный интеллект, машинная учеба, блокчейн.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні умови розвитку та стрімкі інтеграційні процеси зумовлюють необхідність дослідження впливу інформаційних технологій на логістичні процеси суб'єктів господарювання. Підвищення ефективності логістичних процесів шляхом застосування інформаційних технологій покращує використання складських потужностей, автоматизований відбір вантажів та управління виробничими запасами. Інформаційні технології сприяють ефективному плануванню ресурсів розподілу та логістичних процесів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичні та прикладні аспекти дослідження логістичних процесів знайшли своє відображення в роботах провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: М. Бернон, Н. Гринчак, А. Іваніщева, Д.Дж. Клос, Я. Корнага, М. Крістофер, К. Мельник, Дж. Сток, Ю. Тільняк, Д. Уотерс, О. Позняк, Д. Пруненко та інші. Однак, багато проблем пов'язаних із розробкою напрямів підвищення ефективності логістичних процесів шляхом використання інформаційних технологій є фрагментарними, що зумовлює необхідність подальших поглиблених досліджень.

Метою статті є дослідження напрямів підвищення ефективності логістичних процесів шляхом використання інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для оцінки загального стану логістики в Україні проаналізуємо міжнародний Індекс ефективності логістики (Logistics Performance Index), який розраховується міжнародним банком. Індекс враховує експертну оцінку функціонування митниці, логістичну інфраструктуру, міжнародні поставки, відстеження поставок, своєчасність поставок та логістичні компетенції (таблиця 1).

Згідно проведених досліджень, за індексом ефективності логістики Україна посіла 66 місце серед 160 країн. Індекс логістики коливається, що обумовлено двома факторами: неефективною роботою митних органів (95 позиція в світі) та погіршенням інфраструктури (105 позиція в світі). Показники своєчасності (54 позиція в світі) та відстеження (54 позиція в світі) мають значення вище середніх, що позитивно впливає на індекс ефективності логістики. Показники міжнародних відвантажень (81 позиція в світі) та логістичних компетенцій (70 позиція в світі) перебувають на середньому рівні [2].

Для удосконалення ефективності логістичних процесів пропонуємо використання інформаційних технологій: Big Data,

аналітичні платформи ланцюгів постачань, інтернет речей, штучний інтелект та машинне навчання, блокчейн.

Таблиця 1

Рейтинг країн світу за субіндексами LPI у 2018 р. [1]

Країна	Рейтинг LPI	Оцінка LPI	Митниця		Інфраструктура		Міжнародні відвантаження		Логістична компетентність		Відстеження		Своєчасність	
			Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка
Польща	31	3,5	31	3,26	40	3,17	19	3,57	29	3,49	33	3,49	26	3,94
Угорщина	32	3,41	36	3,18	32	3,31	35	3,29	36	3,27	29	3,61	32	3,82
Словаччина	47	3,14	46	2,94	44	3,09	42	3,19	43	3,13	57	3,02	54	3,45
Румунія	50	3,1	58	2,73	58	2,86	46	3,15	53	3,01	48	3,19	45	3,61
Україна	69	2,83	95	2,46	105	2,38	81	2,77	70	2,76	54	3,08	54	3,45
Росія	85	2,69	131	2,25	73	2,64	105	2,59	73	2,74	88	2,67	74	3,23
Білорусь	110	2,54	126	2,29	103	2,39	124	2,47	102	2,53	124	2,44	87	3,1
Молдова	113	2,52	122	2,31	131	2,21	90	2,69	123	2,36	133	2,36	90	3,1

Big Data формують можливості для організацій отримувати нову цінність та створювати конкурентні переваги, а саме наявність великої кількості структурованої інформації. Для бізнесу Big Data допомагає підвищити ефективність, якість продуктів та послуг, рівень задоволеності споживачів та прибутку. Для логістики дає можливість пошуку оптимальних ланцюгів поставок та оптимізацію витрат.

Big Data дозволяє проводити різноманітні види аналізу, зокрема: описовий, який виявляє майбутні ймовірності та тенденції, дає уявлення про те, що може відбутися в майбутньому; діагностичний, за допомогою якого досліджують причинно-наслідкові зв'язки; прогностичний, у якому використовується багато методів, таких як пошук даних та штучний інтелект, для аналізу поточних даних та складання

майбутніх сценаріїв; прескриптивний, використовує результати попередніх видів аналізу для пошуку необхідних рішень [3].

Компанія Transmetrics успішно застосовує методи Big Data, є провідним постачальником програмного забезпечення для прогнозних рішень з оптимізації логістичної галузі. Transmetrics пропонує інтелектуальну оптимізацію програмного забезпечення послуги на базі штучного інтелекту. Продукція Transmetrics допомагає компаніям постійно підвищувати свою операційну ефективність та зменшувати витрати. Transmetrics розробляє нові інструменти для підтримки динамічного управління запасами та оцінки портфеля клієнтів. Цьому сприятимуть власні прогностичні алгоритми компанії та унікальна методологія очищення даних, яка різко скорочує час інтеграції системи.

Наступним інформаційно-технологічним методом ведення логістичних процесів є застосування логістичних аналітичних платформ. Такі компанії допомагають аналізувати інформацію стосовно ланцюгів поставок, здійснювати автоматизацію процесів, зберігати та здійснювати обмін інформацією між різними системами. Аналітичні платформи досить популярні за кордоном, проте в Україні не мають широкого застосування. До сучасних логістичних платформ можна віднести: Transmetrics, Youredi, Mulesoft Anypoint, Dell Boomi, Jitterbit та інші.

Youredi iPaaS – це хмарна інтеграційна платформа, призначена для надійного обміну інформацією між різними бізнес-системами. Системи можуть розташовуватися локально, у хмарі, в різних організаціях, забезпечувати інтерфейси та використовувати типи даних. Youredi забезпечує миттєву синхронізацію інформації по всьому світу, працює як керована послуга, тому клієнтам компанії не потрібно враховувати деталі хостингу [4]. Youredi iPaaS особливо ефективно поєднує ланцюжки поставок та логістичні потоки даних між різними організаціями та континентами. Його функціональні можливості включають автоматичний аналіз та перетворення стандартних повідомлень логістичної галузі.

Інтернет речей (ІР) відноситься до екосистеми, в якій додатки та послуги керуються даними, зібраними з пристроїв, що взаємодіють з фізичним світом. Важливі сфери застосування ІР охоплюють основні сектори економіки: охорону здоров'я, освіту, сільське господарство, транспорт, виробництво, електричні мережі та багато інших [5]. Програмне забезпечення ІР вирішує свої ключові сфери мереж та дій за допомогою платформ, вбудованих систем, партнерських систем та проміжного програмного забезпечення. Ці індивідуальні та головні програми відповідають за збір даних, інтеграцію пристроїв, аналітику в режимі реального часу, а також розширення програм та процесів у мережі ІР. Вони використовують інтеграцію з критичними бізнес-системами (наприклад, системами замовлення, робототехнікою, плануванням тощо) при виконанні відповідних завдань тощо.

Оптимізація використання активів для підвищення оперативної ефективності лежить в основі цінності ІР за розрахунками Cisco (один із найбільших у світі виробників мережевого обладнання), на нього припадає приблизно 25 відсотків загальної вартості ставок від ІР. Зокрема, в автомобільній сфері були вкладені значні кошти у підключення технологій у транспортні засоби, включаючи системи відновлення. Прикладом таких є LoJack (система для відслідковування викрадених автомобілів), послуги для водіїв у транспорті OnStar від General Motors, яка передбачає інформаційну підтримку клієнтів, забезпечує зв'язок із екстреними службами, безпеку в дорозі тощо.

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) з кожним роком стає все більш популярнішим і не винятком є логістика. Зокрема у дослідженні, проведеному Crisp Research AG серед осіб, що приймають рішення в галузі ІТ, сектор логістики виявився одним із секторів, де найбільша кількість компаній вже активно використовує процеси машинного навчання. Стає очевидним те, що вектор до широкого застосування ШІ є незворотнім і змушує суб'єктів господарювання підлаштовуватись під сучасні вимоги ринку. ШІ забезпечується обчислювальними приладами та

технологіями, які підтримують відбір та аналіз великих масивів інформації з логістики та ланцюга поставок. Це у свою чергу допомагає оптимізувати ланцюг поставок, що може зменшити експлуатаційні витрати та управляти запасами. Завдяки поєднанню ІІІ та машинного навчання, компанії отримують нові уявлення про різні сфери, які включають управління складами, логістику та управління ланцюгами поставок. Інноваціями, які використовуються в цих частинах, є візуальна інспекція, керована ІІІ, щоб сприймати шкоду та робити необхідний засіб, фотографуючи навантаження за допомогою виняткових камер.

Технологія блокчейну може допомогти полегшити гальмування у глобальній торговій логістиці, включаючи закупівлі, управління транспортом, відстеження, митну співпрацю та торгове фінансування. Основна увага блокчейну у логістиці зосереджена на судноплавних перевезеннях, тому що понад 50 000 торгових суден, залучені світову галузь судноплавства, та численні митні органи, що регулюють перевезення вантажів.

Компанії в галузі логістики можуть застосовувати децентралізовані концепції відстеження товарів і транспортних контейнерів. Це обумовлено сучасними вимогами до прозорості в ланцюгу поставок, що дозволяє простежити від початку до кінця, впроваджувати необхідні технічні рішення. Вищезазначене є проблемою для ІТ-рішень, які зосереджені на централізованих рішеннях із повним доступом. Блокчейн або похідні концепції можуть забезпечити засіб виправлення, оскільки вони вже вирішили ці проблеми, пов'язавши взаємозалежність блоку до ланцюга – блокчейну. Зміна транзакції на блокчейні вимагатиме зворотної сили.

Яскравим прикладом застосування блокчейну у логістиці є американська компанія Shipchain. Спеціалістами компанії було створено логістичну платформу, що базується на технологіях блокчейн, для підтримки процесу доставки з місця відправки до місця призначення. Платформа дозволяє всім учасникам мережі отримувати оновлену інформацію про місцезнаходження

контейнера, а також передбачуваний час прибуття через зашифровані державні книги.

Висновки. Стан розвитку логістики в Україні на середньому рівні. За індексом ефективності логістики Україна посідає 69 місце у світовому рейтингу. Проблеми розвитку логістичних процесів: високий рівень корупції, недосконала законодавча база, малоефективна робота митних та прикордонних органів, низька логістична інфраструктура, низькі темпи інноваційного розвитку.

Виділено інформаційних технологій у логістиці: Big Data, аналітичні платформи ланцюгів постачань, інтернет речей, штучний інтелект та машинне навчання та блокчейн. Вищезазначені технології базуються на зборі та аналізі великих масивів інформації для пошуку оптимальних ланцюгів постачання та підвищення ефективності логістичних процесів.

Список бібліографічного опису

1. Connecting to Compete 2018: The Logistics Performance Index and Its Indicators [Electronic resource] / [J.-F. Arvis, L. Ojala, C. Wiederer, B. Shepherd, A. Raj, K. Dairabayeva, T. Kiiski]. Mode of access: https://www.researchgate.net/publication/327044979_Connecting_to_Compete_2018_Trade_Logistics_in_the_Global_Economy.

2. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lpi.worldbank.org/>

3. Riahi Y. Big Data and Big Data Analytics: Concepts, Types and Technologies. International Journal of Research and Engineering. Vol. 5 No. 9. PP. 524-528. URL:

https://www.researchgate.net/publication/328783489_Big_Data_and_Big_Data_Analytics_Concepts_Types_and_Technologies.

4. Reliable and versatile iPaaS. Youredi. URL: <https://www.youredi.com/technology>.

5. Internet of things. Tutorials point. URL: https://www.tutorialspoint.com/internet_of_things/internet_of_things_tutorial.pdf

References

1. Arvis, J.-F. Ojala, L. Wiederer, C. Shepherd, B. Raj, A. Dairabayeva, K. and Kiiski, T. (2018), "Connecting to Compete 2018: The Logistics Performance Index and Its Indicators". Available at: https://www.researchgate.net/publication/327044979_Connecting_to_Compete_2018_Trade_Logistics_in_the_Global_Economy.

2. Official site of World Bank Group (2020). Available at: <https://lpi.worldbank.org>.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

3. Riahi, Y. (2018), "Big Data and Big Data Analytics: Concepts, Types and Technologies". International Journal of Research and Engineering. Vol. 5 No. 9. PP. 524-528. Available at: https://www.researchgate.net/publication/328783489_Big_Data_and_Big_Data_Analytics_Concepts_Types_and_Technologies.

4. Reliable and versatile iPaaS. Youredi. Available at: <https://www.youredi.com/technology>

5. Internet of things. Tutorials point. Available at: https://www.tutorialspoint.com/internet_of_things/internet_of_things_tutorial.pdf

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-15](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-15)

УДК 332.12:330.341.1

Рудь Н.Т., д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ДІАГНОСТИКИ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

В статті наведено приклади деяких регіонів України, які уже впродовж десяти років створюють інноваційні системи. В основу розробленої методики діагностики покладені міжнародні, російські і українські методології, методи і методики.

Для побудови методики виділено елементи оцінки, за якими формуються аналітичні матриці. Методика діагностики науково-інноваційного ресурсу і освітнього потенціалу розглядається як один із засобів формування інноваційної системи регіону.

Використання методики діагностики стану науково-інноваційної діяльності у регіоні дозволяє більш ефективно здійснювати базові функції управління: мотивацію, контроль і організацію діяльності, а також спеціальні функції управління – виявлення потенціалу і ресурсу для інноваційного розвитку регіону.

Ключові слова: регіон, регіональна інноваційна система, діагностика, етапи, напрямки, індикатори.

Rud N.T.

DEVELOPMENT OF DIAGNOSTIC METHODS OF INNOVATIVE SYSTEM OF REGIONS OF UKRAINE

The article gives examples of some regions of Ukraine, which have been creating innovative systems for ten years, they have passed a certain way in this

direction and gained some experience (in Kharkiv, Ivano-Frankivsk, Dnipro). The developed diagnostic methods are based on international, Russian and Ukrainian methodologies, methods and techniques.

To build a methodology for diagnosing the innovation system of the region, evaluation elements are identified. Analytical matrices are formed for each evaluation element. It is proposed to consider the assessment of the content of innovation activity, the assessment of the innovation resource and the educational potential of the region as integral indicators of assessment.

Methods of diagnostics of scientific and innovative resources and educational potential are considered as one of the means of forming the innovation system of the region. The sequence of diagnosis (assessment) of RIS: confirmation of the diagnostic methodology and the choice of parameters for assessing the state of RIS; selection of RIS assessment indicators (indicative assessment of these parameters has features in each region); formation of the information base necessary for carrying out diagnostics according to the established parameters and indicators; choice of methods and tools for collecting information; analysis of the received information; development of recommendations for the development of the innovation system of the region.

The use of methods for diagnosing the state of scientific and innovative activities in the region allows more effective implementation of basic management functions: motivation, control and organization of activities, as well as special management functions – identifying potential and resources for innovative development of the region.

Key words: region, regional innovation system, diagnostics, stages, directions, indicators.

Рудь Н.Т.

РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ ДИАГНОСТИКИ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

В статье приведены примеры некоторых регионов Украины, которые уже на протяжении десяти лет создают инновационные системы. В основу разработанной методики диагностики положены международные, российские и украинские методологии, методы и методики.

Для построения методики выделено элементы оценки, по которым формируются аналитические матрицы. Методика диагностики научно-инновационного ресурса и образовательного потенциала рассматривается как одно из средств формирования инновационной системы региона.

Использование методики диагностики состояния научно-инновационной деятельности в регионе позволяет более эффективно осуществлять базовые функции управления: мотивацию, контроль и организацию деятельности, а также специальные функции управления – выявление потенциала и ресурса для инновационного развития региона.

Ключевые слова: регион, региональная инновационная система, диагностика, этапы, направления, индикаторы.

Постановка проблеми. Становлення інноваційної системи країни в цілому формується через створення регіональних інноваційних систем (РІС). Саме тут і виникає проблема правильної побудови дій влади і бізнесу у регіоні для швидкого вирішення цього завдання. Деякі регіони України уже впродовж десяти років створюють інноваційні системи, вони пройшли визначений шлях у цьому напрямку і отримали певний досвід.

Зазначимо, що вже сьогодні на інноваційній мапі країни присутні моделі-аналоги РІС. У м. Харкові проблематика створення РІС розробляється провідними науковими організаціями (Північно-Східний Науковий Центр НАН і МОН України, Харківський національний економічний університет, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України). Узагальнення результативної частини виконаних робіт дозволяє відзначити наступне: обґрунтована і опрацьована ідеологія регіональної інноваційної території і роль у ній РІС; запропонована концепція формування і розвитку РІС; розроблені варіанти організаційної структури такої системи; запропоновані основи системи управління РІС.

В Івано-Франківську при активній підтримці місцевої влади політика інноваційного розвитку формується на принципах інвестиційної привабливості міста і області. На міжнародному інвестиційно-економічному форумі «Партнерство і перспективи» було визнано, що Івано-Франківськ зробив дійсно суттєвий інноваційний прорив. Зарубіжні інвестиції працюють на 205 підприємствах і більше 80% цих інвестицій спрямовані саме в промисловість. У регіон прийшли більше десяти потужних компаній зі світовими брендами – «Краузе», «Електролюкс», «Тайко Електронікс». Основа успіху – цільова робота обласної адміністрації, завдяки чому у короткі терміни вирішено організаційні питання – створено Центр надання адміністративних послуг та Центр обслуговування платників податків. Спрацьовує і фактор

дешевої робочої сили. Зареєструвати фірму можна протягом одного дня, а дозвільні документи оформляються за тиждень. Таким чином, можна вважати, що в Івано-Франківську сформовано особливий тип моделі РІС, що розбудована на адміністративних засадах.

Інший приклад РІС нового типу демонструє Дніпро. Ідею і практику Дніпра підтримала Асоціація Європейських регіонів. В Дніпрі впроваджується модель проектно-цільового управління. Регіон стає самостійною територією (в економічному, а не в політичному сенсі) міжнародних відносин, як «Шанхай» чи «Гонконг». На Дніпропетровський регіон приходиться найбільший в Україні обсяг прямих іноземних інвестицій. Функції РІС виконує Регіональне інвестиційне агентство (РІА). РІА адмініструє портфель інвестиційних пропозицій більше, ніж на 1 млрд. доларів. Доповнює нову модель блок оптимізації управління – система електронного управління регіоном. Цей складний проєкт нараховує 50 підпроєктів – «від оптимізації та стандартизації дозвільних процедур до управління сферами медицини і освіти». Підкреслюється важливий позитив електронного управління – економіка виходить із тіні, знижується рівень корупції в структурах державного управління, оскільки послуги не персоніфікуються. Як слідує з наведених прикладів, проблема забезпечення інноваційного розвитку полягає не в часових термінах створення РІС, а у відповідних механізмах управління інноваційними процесами.

Цей досвід могли б використати і інші регіони України для більш швидкого формування цілей і завдань, що стосуються побудови РІС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Побудова (створення) регіональної інноваційної системи (РІС) стала об'єктом уваги законодавців і практиків з кінця 1990-х років, коли Україна задекларувала необхідність переходу економіки на інноваційний шлях розвитку. Проблеми створення та функціонування національних та регіональних інноваційних систем розкрито у працях таких іноземних вчених як Б.-А. Лундвалл, Ф. Кук, Д. Нортон, К. Фрімен. Серед українських

дослідників, що вивчають цю проблематику, слід відзначити: Т. Білорус, І. Брикову, П. Бубенка, І. Дегтярьову, Н. Дронову, М. Козоріз, І. Корнілову, Н. Мігай, К. Нетудихату, А. Поручника, В. Третяк, Л. Федулову та ін.

Цілі статті – розробка методики діагностики інноваційної діяльності регіонів держави для вирішення управлінських завдань під час формування регіональної інноваційної системи (РІС).

Виклад основного матеріалу. В основу розробленої методики діагностики покладені міжнародні, російські і українські методології, методи і методики: оцінки інтелектуальної власності, при цьому інтелектуальна власність розглядається і як самостійна цінність, і як інструмент посилення конкурентних переваг інноваційної продукції [1, 2]; методика оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств [3]; інноваційна стратегія регіону [4,5], оцінка інноваційного потенціалу регіону [6] оцінку елементів інноваційної інфраструктури регіону [7].

Основні завдання, які вирішуються у процесі розробки методик:

- 1) обґрунтування методології оцінки інноваційної системи регіону;
- 2) розробка змісту, структури, індикаторів і показників, процедури організації та проведення діагностики інноваційної системи регіону.

Для побудови методики діагностики інноваційної системи регіону виділимо елементи оцінки, які включають в себе:

- 1) нормативно-правову базу з основних напрямків оцінки [8];
- 2) інноваційний потенціал регіону [6] – підсистема освоєння знань;
- 3) науковий потенціал регіону [6] – підсистема генерації знань;
- 4) потенціал освітньої сфери, направлений на вирішення завдань кадрової політики регіону для супроводу інноваційного сектора [9] – підсистема формування знань;

5) діяльність створених елементів інноваційної інфраструктури регіону [10] – підсистема трансферу знань.

За кожним елементом оцінки формуються аналітичні матриці. В якості часткових показників оцінки розглядаються індекси вказаних підсистем, а інтегральний як оцінка рівня розвитку інноваційної системи регіону [9, 11].

Послідовність здійснення діагностики (оцінки) РІС:

1 етап: підтвердження методології діагностики і вибір параметрів оцінки стану РІС.

Побудова будь-якої РІС базується на дослідженні таких цілей:

– забезпечення значного росту нової доданої вартості, створеної підприємствами регіону;

– створення у регіоні сприятливих умов для розвитку існуючих і нових підприємств, компаній, фірм на основі використання науково-інноваційного потенціалу регіону і/або науково-технологічних досягнень, отриманих в Україні та за кордоном;

– забезпечення ринкової орієнтації діяльності вузів і наукових організацій регіону (комерціалізація наукових розробок).

Для досягнення вищезазначених цілей необхідно розвивати діяльність за таким напрямками:

1) стимулювати існуючі компанії, які працюють у регіоні до освоєння інновацій (підвищення інноваційної активності підприємств);

2) підтримувати створення малих інноваційних підприємств;

3) залучати у регіон зовнішні інвестиції, переважно у високотехнологічну сферу;

4) створювати ефективно працюючу інфраструктуру для розвитку і підтримки науково-інноваційної діяльності в регіоні;

5) активізувати систему підготовки кадрів для усіх видів інноваційної діяльності і інноваційної інфраструктури;

б) підвищувати рівень інноваційної культури у регіоні, забезпечити інформаційну підтримку заходам, що направлені на створення РІС.

Виходячи з цього, в якості параметрів оцінки РІС прийняті вищезазначені напрямки діяльності, розвиток яких сприятиме формуванню і побудові на території регіону інноваційної системи.

2 етап: вибір індикаторів оцінки РІС.

Індикативна оцінка вказаних параметрів має особливості у кожному регіоні, проте в кожному із зазначених напрямків необхідно оцінити:

Напрямок 1:

1) наявність кластерів, працюючих в ключових технологічних сферах;

2) наявність системи, що забезпечить учасників кластерів інформацією про наукові розробки і наукові дослідження в організаціях науково-освітнього комплексу регіону;

3) наявність системи фінансової підтримки, яка ведеться за замовленнями компаній, а також системи фінансової підтримки робіт студентів, аспірантів, молодих учених (державно-приватне партнерство);

4) наявність системи фінансової підтримки інноваційних проєктів;

5) наявність системи фінансової і організаційної підтримки проведення спільних семінарів, форумів, інформаційних майданчиків учених і підприємців.

Напрямок 2:

1) створення офісів комерціалізації, інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів як центрів генерації нових ідей;

2) формування каналів фінансування нових підприємств: інноваційні фонди, грантові фонди, венчурне фінансування, крауд-інвестування, бізнес-ангели;

3) організація системи просування продукції нових підприємств: центри трансферу технологій, наявність у регіоні системи виходу в міжнародні мережі типу RTTN;

4) організація регіональних конкурсів серед малих інноваційних підприємств;

5) наявність системи навчання для підприємців-початківців.

Напрямок 3:

1) наявність системи, яка забезпечує представлення регіону зовнішнім інвесторам;

2) наявність планів заходів, що направлені на підвищення інвестиційної привабливості регіону;

3) наявність на території регіону міжнародних дослідницьких лабораторій, центрів.

Напрямок 4:

1) наявність динаміки у створенні відсутніх елементів інфраструктури розвитку науково-інноваційної діяльності: офісів комерціалізації, бізнес-інкубаторів, центрів сертифікації, дизайну, маркетингу, міжнародного патентування тощо;

2) створення «карти компетенції» існуючих елементів інноваційної інфраструктури;

3) наявність системи оцінки ефективності діючих елементів інноваційної інфраструктури.

Напрямок 5:

1) наявність системи підготовки кадрів для нових компаній і бізнес-команд;

2) наявність системи підготовки кадрів для зростаючих інноваційних виробництв (мережеві освітні програми, центри перепідготовки і підготовки кадрів для інноваційної діяльності);

3) наявність системи підготовки консультантів для роботи в організаціях інноваційної інфраструктури;

4) наявність системи підготовки (перепідготовки) за основами інноваційної діяльності співробітників засобів масової інформації.

Напрямок 6:

- 1) інформаційна підтримка у засобах масової інформації дій органів місцевого самоврядування;
- 2) випуск спеціалізованих інформаційних бюлетенів;
- 3) проведення регіональних інноваційних форумів, конференцій тощо;
- 4) наявність системи обміну інформацією з розвитку науково-інноваційної діяльності у регіоні з іншими регіонами;
- 5) моніторинг і оцінка реалізації процесу розвитку науково-інноваційної діяльності у регіоні в засобах масової інформації.

3 етап: формування інформаційної бази, необхідної для проведення діагностики відповідно до установлених параметрів та індикаторів:

- 1) аналіз законодавчої і нормативно-правової бази, яка регулює науково-інноваційну діяльність регіону;
- 2) аналіз відповідних даних статистики;
- 3) вивчення матеріалів відкритих інформаційних джерел, включаючи Інтернет-ресурси;
- 4) проведення робочих зустрічей та інтерв'ю з представниками адміністрації регіону, керівниками великих промислових, малих і середніх інноваційних підприємств;
- 5) проведення анкетувань представників освітніх, наукових, науково-технічних, виробничих, фінансових та інноваційних організацій регіону;
- 6) вибіркове відвідування та аналіз діяльності організацій інфраструктури підтримки науково-інноваційної діяльності (бізнес-інкубатори, технопарки, центри трансферу технологій, інноваційно-технологічні центри, консалтингові організації тощо);
- 7) використання результатів аналогічних досліджень в інших регіонах.

4 етап: вибір методів та інструментів збирання інформації.

Основним методом збирання інформації для діагностики може бути оформлення запитів на адресу органів місцевого

самоврядування. Важливим інструментом збирання необхідної інформації є анкетування для оцінки:

- 1) інноваційного ресурсу і потенціалу сфери освіти регіону України;
- 2) потенціалу і активності організацій інноваційної інфраструктури регіону;
- 3) інноваційного потенціалу та інноваційної активності підприємства;
- 4) інноваційного потенціалу і активності наукової організації (вузу) регіону.

5 етап: аналіз отриманої інформації.

Аналіз отриманих даних базується на їх статистичній обробці та експертній інтерпретації за допомогою кількісних і якісних методів за алгоритмом:

- 1) опис фактичної ситуації;
- 2) порівняння фактичних показників створення елементів інноваційної системи з цільовими (плановими);
- 3) аналіз причин успіхів чи невдач побудови елементів ПІС;
- 4) формування результатів діагностики.

6 етап: розробка рекомендацій з розвитку інноваційної системи регіону, а саме:

- 1) розробки інноваційної стратегії регіону на 5–7 років;
- 2) розробки обласної цільової програми розвитку науково-інноваційної діяльності на 3 роки;
- 3) розробки обласної цільової програми розвитку малого підприємництва у регіоні на 2–3 роки;
- 4) розробки обласної цільової програми зі створення системи підготовки кадрів для забезпечення науково-інноваційної діяльності.

В даній методології в основу покладені особливості діагностики, що повністю розкривають можливість отримання об'єктивних оцінок стану науково-інноваційної діяльності у регіоні в таких напрямках:

- забезпечення росту нової доданої вартості, створеної підприємствами регіону;

- розвитку інноваційної інфраструктури на основі використання інноваційного потенціалу регіону;
- ефективності комерціалізації наукових розробок вузів та наукових організацій регіону.

В управлінні інноваційними процесами методика виконує такі функції, як оцінка результативності, стану науково-інноваційної діяльності та прийняття рішення про способи і механізми створення інноваційної системи; оцінка впливу інноваційного потенціалу і ресурсу на соціально-економічний розвиток регіону.

Висновки. Використання методики діагностики стану науково-інноваційної діяльності у регіоні дозволяє більш ефективно здійснювати базові функції управління: мотивацію, контроль і організацію діяльності, а також спеціальні функції управління – виявлення потенціалу і ресурсу для інноваційного розвитку регіону.

Список бібліографічного опису

1. Рудь Н.Т. Дослідження методів оцінки об'єктів інтелектуальної власності. *Економічні науки: [зб. наук. пр.]. Серія: «Економіка та менеджмент»*. Випуск 3(10). Ч. 1. Луцьк: ЛДТУ, 2006. С. 223–233.
2. Рудь Н.Т., Копера К. Інтелектуальний потенціал та капітал: взаємозв'язок та часові горизонти. *Економічний форум*. 2019. №1. С.188–198.
3. Рудь Н.Т., Гура О.С. Комплексний аналіз складових елементів інноваційного потенціалу підприємства та його оцінка. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Випуск 22. С.510–517.
4. Рудь Н.Т. Роль інноваційних стратегій у підвищенні інноваційного потенціалу регіону. *Економіка. Управління. Інновації*. 2010. №2(4). URL: <http://www.nbuiv.ua/e-journals/eui/index.html>.
5. Рудь Н.Т., Махомет Ю.В. Інноваційна стратегія перспективного розвитку регіону. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2010. Випуск 3 (липень-вересень). С. 58–69.
6. Рудь Н.Т. Інноваційний потенціал регіону: нові підходи до оцінки. *Регіональна економіка*. 2011. №4(62). С. 140–160.
7. Рудь Н.Т. Інноваційна інфраструктура регіону: методичні підходи до оцінювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №3(129). С. 224–230.
8. Рудь Н.Т., Федас Д. Державне регулювання та підтримка інноваційного розвитку економіки в Україні. *Економічний форум*. 2021. №3. С. 26–38.

9. Рудь Н., Марчук О. Інноваційні кластерні структури: аналіз передумов формування та розвитку. *Економіст*. 2014. №9. С.28 – 31

10. Рудь Н.Т. Механізм формування та реалізації інфраструктурного забезпечення інноваційних процесів регіону. *Економічний форум*. 2018. №1. 81–91.

11. Рудь Н.Т. Оцінювання інноваційних процесів у регіонах України // Процесне та соціально-компетентне управління інноваційним розвитком підприємницьких систем: монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. О.М. Полінкевич. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 203–223.

References:

1. Rud' N.T. (2006). Doslidzhennya metodiv otsinky ob'ektiv intelektual'noyi vlasnosti [Research of methods of valuation of intellectual property]. *Ekonomichni nauky: [zb. nauk. pr.]*. Seriya: «Ekonomika ta menedzhment». Vypusk 3(10). CH. 1. – Economic sciences: [col. Science. etc.]. Series: "Economics and Management". Issue 3 (10). Part 1. Luts'k: LDTU, S. 223–233 [in Ukrainian].

2. Rud' N.T., Kopera K. (2019). Intelektual'nyy potentsial ta kapital: vzayemozv'yazok ta chasovi horizonty [Intellectual potential and capital: the relationship and time horizons]. *Ekonomichnyy forum – Economic forum*. №1. S.188–198 [in Ukrainian].

3. Rud' N.T., Hura O.S. (2018). Kompleksnyy analiz skladovykh elementiv innovatsiynoho potentsialu pidpryemstva ta yoho otsinka [Comprehensive analysis of the constituent elements of the innovative potential of the enterprise and its evaluation]. *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*. Vypusk 22. S.510–517 [in Ukrainian].

4. Rud' N.T. (2010). Rol' innovatsiynykh stratehiy u pidvyschenni innovatsiynoho potentsialu rehionu [The role of innovation strategies in increasing the innovation potential of the region]. *Ekonomika. Upravlinnya. Innovatsiyi – Economy. Management. Innovations*. №2(4). URL: [http:// www.nbu.v.ua /e-journals/eui/index.html](http://www.nbu.v.ua/e-journals/eui/index.html) [in Ukrainian].

5. Rud' N. T., Makhomet YU.V. (2010). Innovatsiyna stratehiya perspektyvnoho rozvytku rehionu [Innovative strategy of perspective development of the region]. *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of Ternopil National Economic University*. Vypusk 3 (lypen'-veresen'). S. 58–69 [in Ukrainian].

6. Rud' N.T. (2011). Innovatsiynyy potentsial rehionu: novi pidkhody do otsinky [Innovative potential of the region: new approaches to evaluation]. *Rehional'na ekonomika – Regional economy*. №4(62). S. 140–160 [in Ukrainian].

7. Rud' N.T. (2012). Innovatsiyna infrastruktura rehionu: metodychni pidkhody do otsinyuvannya [Innovation infrastructure of the region: methodological approaches to evaluation]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Current economic problems*. №3(129). S. 224–230 [in Ukrainian].

8. Rud' N.T., Fedas D. (2021). Derzhavne rehulyuvannya ta pidtrymka innovatsiynoho rozvytku ekonomiky v Ukrayini [State regulation and support of

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

innovative economic development in Ukraine]. Ekonomichnyy forum – Economic forum. №3. S. 26–38 [in Ukrainian].

9. Rud' N., Marchuk O. (2014). Innovatsiyni klasterni struktury: analiz peredumov formuvannya ta rozvytku [Innovative cluster structures: analysis of the preconditions for formation and development.]. Ekonomist – Economist. №9. S.28 – 31 [in Ukrainian].

10. Rud' N.T. (2018). Mekhanizm formuvannya ta realizatsiyi infrastruktornoho zabezpechennya innovatsiynykh protsesiv rehionu [The mechanism of formation and realization of infrastructural maintenance of innovative processes of the region]. Ekonomichnyy forum – Economic forum. №1. 81–91 [in Ukrainian].

11. Rud' N.T. (2017). Otsynuyuvannya innovatsiynykh protsesiv u rehionakh Ukrainy // Protseste ta sotsial'no-kompetentne upravlinnya innovatsiynym rozvytkom pidpryyemnyts'kykh system: monohrafiya / za nauk. red. d-ra ekon. nauk, prof. O.M. Polinkevych [Estimation of innovation processes in the regions of Ukraine // Process and socially competent management of innovation development of business systems: monograph / for science. ed. Dr. Econ. Sciences, Prof. OHM. Polinkevich.]. Luts'k: Vezha-Druk, s. 203–223 [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-16](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-16)

УДК 005.8:378

Savosh L.V., Pavliuk L.V., Kravchuk O.Ya.

Lutsk National Technical University

FEATURES OF APPLICATION OF THE PROJECT MANAGEMENT IN THE FIELD OF THE HIGHER EDUCATION

The article considers the peculiarities of the use of project management in the field of higher education. The essence of the concepts "project", "project management", "program" for higher education is analyzed.

In general, the Project Management Institute (USA) describes a "project" as a specific, time-limited activity aimed at creating a unique product or service, using limited resources. The main features that define the project are its uniqueness, uniqueness, limited resources for its implementation, and limited time.

About higher education, the following general definition of a higher education project is a unique set of coordinated actions to transform an information resource into an information product of a university management system, aimed at achieving a focused useful result of the required quality in limited resources.

The general definition of "project management" is given by the Project Management Institute (USA) as the art of managing and coordinating human and material resources throughout the project life cycle by applying a system of modern management methods and techniques to achieve project results in terms of composition and scope of work, cost, quality, and satisfaction of the needs of project participants.

Project management in the field of higher education has its peculiarities related to the specifics of functioning: a significant accumulation of information and intellectual resources, small stocks of own material resources, intangible content of the final product, and so on. At the same time, project management for the education sector is seen as a temporary activity aimed at implementing the project with maximum efficiency with given constraints (time, resources, quality) of the final results of the project, as well as the process of human, financial and material resources management.

Along with the project, such a concept as "program" is considered. In the field of higher education, international programs are of special importance, which is aimed at developing partnerships and cooperation between higher education institutions of different countries, as well as to support the professional and personal development of the population.

The specifics of project management for the educational sphere are highlighted: the existence of a regulatory framework for the activities of higher education institutions implementing projects; if we estimate the number of funds raised, then in the educational sphere is implemented mainly small projects; in the field of higher education are implemented mainly short- (up to 3 years) and medium-term projects (3-5 years), taking into account the duration of strategic programs; projects of the following types are mainly implemented in higher educational institutions: research and development projects; organizational projects; social projects; as for the structure of the project, in the field of education are implemented mainly mono-projects, ie individual projects of a certain type and size; according to the level of participants, both international and domestic projects are implemented in the field of higher education, although due to the reduction of the already low level of education funding, considerable attention is paid to attracting grant funds; projects implemented in the field of higher education are mostly simple in terms of complexity and are rarely complex and extremely complex.

Key words: project, project management, the sphere of higher education, program, project management, an institution of higher education.

Савош Л.В., Павлюк Л.В., Кравчук О.Я.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто особливості використання проектного менеджменту у сфері вищої освіти. Проаналізовано сутність понять «проект», «управління проектами», «програма» для сфери вищої освіти. Виділено специфіку проектного менеджменту для освітньої сфери.

Ключові слова: проект, управління проектами, сфера вищої освіти, програма, проектний менеджмент, заклад вищої освіти.

Савош Л.В., Павлюк Л.В., Кравчук О.Я.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТА В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены особенности использования проектного менеджмента в сфере высшего образования. Проанализирована сущность понятий «проект», «управление проектами», «программа» для сферы высшего образования. Выделена специфика проектного менеджмента для образовательной сферы.

Ключевые слова: проект, управление проектами, сфера высшего образования, программа, проектный менеджмент, заведение высшего образования.

Problem statement in general and its connection with important scientific and practical tasks. The main tasks of the modern sphere of higher education concern the rapid adaptation to the requirements of a dynamic global educational environment, which is characterized by rapid innovation processes, powerful information flows, the global labor market, etc. [1]. Successful implementation of projects using modern methods of project management is of great importance for solving these problems and ensuring the high competitiveness of the national education system.

Until recently, project management tools were used mainly in the manufacturing sector of the economy in the implementation of innovation and investment projects. Active implementation of projects and project activities for higher education institutions requires a detailed study of the application of project management tools in this area.

With the recognition of project activities as one of the areas of scientific and pedagogical activities of higher education institutions, there is a need to expand the system of knowledge about the conceptual framework and methodology of project management in educational projects [2].

Analysis of recent research that has begun to address the problem. The issues of the peculiarities of the application of project management in projects in the field of higher education are complex and diverse. They relate to the clarification of theoretical concepts, testing the application of existing and introduction of new methods

of project management for the successful implementation of projects in the field of higher education. Therefore, domestic and foreign researchers, such as Vashchenko L., Zholud A., Kerzner G., Novikov D., Oliynyk R., Tsyutsyura M., Chernov S. and others, paid great attention to the coverage of these issues. However, given the global nature, as well as the complexity and dynamism of the educational sphere, many issues related to project management in the higher education system remain unresolved.

Objectives of the article. The purpose of the scientific publication is to highlight the results of the study of the peculiarities of the application of project management tools in the field of education.

Presentation of the main material of the study with a full justification of the obtained scientific results. "Today, projects, programs, and development strategies are recognized as the most important elements in achieving the strategic goals of the organization both in the business environment and in the public sector" [3, p.148]. Thus, project activities, including project management, have become commonplace in modern higher education institutions, the main purpose of which is to provide quality educational services, develop science and technology and ensure close ties with business.

Of particular importance is the disclosure of the essence of such concepts as "project", "project management" and "program" for higher education. Many different definitions of "project" and "project management" are given in the modern scientific literature. They differ in wording depending on the area in which the project activity is carried out. In general, the Project Management Institute (USA) describes a "project" as a specific, time-limited activity aimed at creating a unique product or service, using limited resources [4]. The main features that define the project are its uniqueness, limited resources for its implementation, and limited time. Of course, the definition of a project is somewhat transformed depending on the scope of the project activity.

With regard to higher education, the following general definition of the project of higher education is "a unique set of

coordinated actions to transform the information resource into an information product of the university management system, aimed at achieving a focused useful result of the required quality in limited resources" [5; 6, p. 43].

The general definition of "project management" is given by the Project Management Institute (USA) as "the art of managing and coordinating human and material resources throughout the project life cycle by applying a system of modern management methods and techniques to achieve project results in composition and scope, works, cost, quality and satisfaction of the needs of project participants" [7, p. 21-22].

Project management in the field of higher education has its peculiarities related to the specifics of functioning: a significant accumulation of information and intellectual resources, small stocks of own material resources, intangible content of the final product, and so on. However, project management for the education sector is seen as a temporary activity aimed at "project implementation with the maximum possible efficiency with given constraints (time, resources, quality) of the final results of the project, as well as the process of human, financial and material resources management" [8, p. 58].

Along with the project, such a concept as "program" is considered. Programs differ significantly from projects in that, firstly, it is a set of projects and other activities that form the program, and secondly, programs are developed for much longer periods of time, which are often extended, while projects are implemented over shorter and fixed periods. Thus, the program is a set of measures and a set of coordinated projects, which are united by a strategic goal to achieve a result that cannot be achieved through the implementation of individual projects [9]. In the field of higher education, international programs are of special importance, which is aimed at developing partnerships and cooperation between higher education institutions of different countries, as well as to support the professional and personal development of the population. One of the most well-known international programs for higher education is the European Union's Erasmus + Program, the main objectives of which

are to modernize education by improving the quality of teaching, learning, and employment [10]. Also, among other programs in the field of higher education, the Poland-Belarus-Ukraine Cross-Border Cooperation Program is well-known and long-lasting. [11].

The set of measures, projects, and project programs that are combined for the strategic purposes of the organization and to ensure more effective management is called a portfolio of projects [12, p. 55-58]. Note that this term is rarely used in relation to individual institutions of higher education, due to insufficient development of project activities.

Having analyzed the features of terminology, we highlight the specifics of project management in the field of education:

1) availability of regulatory framework for higher education institutions implementing projects. Regulations in the field of education are more detailed than regulations governing the manufacturing sector. And, given the autonomy of universities, the regulatory framework of a particular university may slightly differ from others;

2) if we estimate the number of funds raised, then in the educational sphere are implemented mainly small projects (according to the American classification: 10-15 million US dollars with labor costs of 40-50 thousand man-hours) [6, p. 44];

3) in the field of higher education are implemented mainly short- (up to 3 years) and medium-term projects (3-5 years), taking into account the duration of strategic programs;

4) projects of the following types are mainly implemented in higher educational institutions: research and development projects - projects based on research activities; organizational projects - projects aimed at reforming the system of organization and management of the university, the creation of a new structural unit, conferences, seminars, round tables, etc.; social projects - projects designed to solve the problems of the social component of the educational process. It should be noted that often the customers of educational projects can be the participants themselves;

5) as for the structure of the project, in the field of education are implemented mainly mono projects (individual projects of a

certain type and size);

6) according to the level of participants, both international and domestic projects are implemented in the field of higher education, although due to the reduction of the already low level of education funding (from 1.6% of GDP in 2015 to 1.2% in 2019) [13, p. 17], much attention is paid to attracting grant funds. This task is formulated in the Draft Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2021–2031 [13, p. 48];

7) projects implemented in the field of higher education are mostly simple in terms of complexity, and are almost never complex and extremely complex.

Conclusions. One of the important tasks facing Ukraine on the path to European integration is to bring the domestic education system closer to the European one in accordance with its standards, goals, and objectives. Effective project activities of higher education institutions with the involvement of grant funds are important for this task, which will allow implementing best European and world experience, improve the quality of education and employment indicators, intensify research and strengthen the connection between academic and business environment.

References

1. Zholud A. Osvitni proekty. Rozrobka systemy upravlinnia osvitnimy IT-proektamy. URL: https://vnu.edu.ua/sites/default/files/Files/zholud_osvitni_proekti-iloivepdf-compressed.pdf.
2. Vashchenko L. Upravlinnia osvitnimy proektamy. URL: <https://ru.osvitya.ua/school/method/technol/1411/>.
3. Oliinyk R.Iu. Proektnyi menedzhment: osoblyvosti kliuchovykh kontseptiv ta zastosuvannia u publichnomu sektori. Pravo ta derzhavne upravlinnia. 2019. №2 (35), tom 2. S. 147-151.
4. A Guide to the Project Management Body of Knowledge. Project Management Institute. Pennsylvania, USA. 2000.
5. Oberemok I.I. Metody ta zasoby proektno-orientovanoho upravlinnia u vyshchykh navchalnykh zakladakh: avtoref. dys. kand. tekhn. nauk: 05.13.22 / Oberemok Ivan Ivanovych; Kyivskiy natsionalnyi universytet budivnytstva i arkhitektury. Kyiv, 2004. 20 s.
6. Prydatko O.V. Osvitni proekty ta prohramy yak ob'iekt proektnoho menedzhmentu. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system. 2015, №24. S. 42-48.
7. Upravlinnia proektamy: navchalnyi posibnyk. Uklad.: L.Ie. Dovhan, H.A. Mokhonko, I.P. Malyk. K.: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2017. 420 s.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

8. Ivasiv O.V. Upravlinnia proiektamy u zakladi osvity. DVNZ «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy. 2020. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17176/1/4_Ivasiv.pdf.

9. Turner J., Simister S. Grower handbook of project management. 4th Editional. 2004. P. 153–183. URL: https://www.academia.edu/19871273/Gower_Handbook_of_Project_Management_4th_Edition.

10. Ofitsiyni sait Natsionalnoho Erasmus+ ofisu v Ukraini URL: <https://erasmusplus.org.ua/erasmus/pro-prohramu.html>.

11. Ofitsiyni sait Prohramy transkordonnoho spivrobotnytstva Polshcha-Bilorus-Ukraina. URL: <https://www.pbu2020.eu/ua/pages/251>.

12. Kerzner H. Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling and Controlling. USA. 2003. P. 230–267. URL: <https://books.mec.biz/tmp/books/55F1OL4WQC7HL2OBCGHS.pdf>.

13. Proekt Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021-2031 roky. URL: http://www.reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-17](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-17)

УДК 364-78:614.8.026.1

Сільвестрова О.Ю., к.філос.н., доцент

Майборода О.Л., к.іст.н., доцент

Жук О.М., к.іст.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ГЛОБАЛЬНІ РИЗИКИ ЯК ВИКЛИКИ СУЧАСНІЙ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті проаналізовано ризики сучасного світу, які безпосередньо впливають на специфіку, форми і методи соціальної роботи на початку XXI століття. Звернено увагу, що з поширенням пандемії COVID-19 ризики поглибилися та вимагають від соціальних працівників більшої гнучкості у наданні допомоги.

Розглянуто ініціативу Американської академії соціальної роботи та соціального забезпечення «Великі виклики соціальної роботи» та охарактеризовано її основні положення.

Ключові слова: ризик, «суспільство добробуту», «суспільство ризику», «Великі виклики соціальної роботи».

Silvestrova O.Yu., Maiboroda O.L., Zhuk O.M.

GLOBAL RISKS AS CHALLENGES TO MODERN SOCIAL WORK

The end of the twentieth and the beginning of the twenty-first century was called the «society of risk» in socio-philosophical research. German social philosopher W. Beck proposed to call this period so. He stressed that the number of risks has increased, and their severity has increased sharply in our time. Moreover, in the context of globalization, social systemic risks go beyond certain regions and countries and become global.

These risks have a significant impact on modern social work, as they require a rapid response to social problems, difficult life situations, as well as require new approaches to solving these problems. Therefore, the article analyzes the main approaches to the idea of «welfare society», which from the 40s - 50s of the twentieth century to the present day has undergone transformation and criticism.

The article presents the connection between the idea of a «welfare society» and the idea of social citizenship. The latter emphasizes the importance of non-discrimination of certain members of society due to the narrowing of their rights and opportunities due to the fact that they need help.

The outlined problems are directly related to social work, as modern social transformations are happening rapidly. Clients of social work, social workers do not keep up with changes in the social sphere. The challenge is to provide the best customer support based on effective strategies and methods of assistance. Whatever the social conditions, social workers need to balance care and control in working with service users, promote empowerment and protect clients, provide support and carry out observations. Social workers face individual and social tensions and risks, working on changes in the individual and society, working on specific cases and carrying out preventive work.

Therefore, in 2015, the American Academy of Social Work and Welfare identified the so-called «Great Challenges to Social Work» - key issues that require a rapid response to mitigate their negative impact on people's lives, well-being and social security. Such challenges include: ensuring the healthy development of young people, closing gaps in health care, combating domestic violence, increasing life expectancy and productivity, eradicating social exclusion, addressing homelessness, to changes in the environment, use of technologies for social welfare, the promotion of reasonable imprisonment, reduction of extreme economic inequality, the provision of equal financial opportunities for all, the achievement of equal opportunities and justice.

In 2021, the «Great Challenges to Social Work» was supplemented by another - the elimination of racism. The risks have deepened and require more flexibility for social workers to provide assistance in the event of a COVID-19 pandemic.

The conclusions indicate that in the conditions of rapid transformation of society, social workers are faced with the task of providing the most effective

assistance and support to their clients, paying attention to social change. Therefore, the risks of the modern world directly affect the specifics, forms and methods of social work at the beginning of the XXI century.

Key words: risk, «welfare society», «risk society», «Great challenges to social work».

Сильвестрова О.Ю., Майборода О.Л., Жук О.Н.

ГЛОБАЛЬНЫЕ РИСКИ КАК ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОЙ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ

В статье проанализированы риски современного мира, которые непосредственно влияют на специфику, формы и методы социальной работы в начале XXI века. Обращено внимание, что с распространением пандемии COVID-19 риски углубились и требуют от социальных работников большей гибкости в предоставлении помощи.

Рассмотрены инициативу Американской академии социальной работы и социального обеспечения «Большие вызовы социальной работе» и охарактеризовано ее основные положения.

Ключевые слова: риск, «общество благосостояния», «общество риска», «Большие вызовы социальной работе».

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. Стан суспільного буття, характерний для кін. ХХ – поч. ХХІ ст. у соціально-філософській літературі прийнято називати «суспільством ризику». Термін був уперше вжитий німецьким соціальним філософом Ульріхом Беком у 1992 р. у роботі «Від індустріального суспільства до суспільства ризику». У. Бек говорить про те, що «місце спільності потреби займає спільність страху» [1, с. 161], і якщо для кін. ХІХ – другої половини ХХ ст. суспільним ідеалом була ідея рівності, то ідеалом сучасного суспільства – безпека, а цінності рівності замінюються на цінності безпеки. Адже загрози і ризики в добу глобалізації міняють свій характер з локальних на глобальні, виявляються у всіх сферах суспільного життя, виходять за межі окремої країни, а «міжнародна безпека» перетворюється на «міжнародну небезпеку». З огляду на масштабні терористичні акти (за період 2015 – поч. 2021 рр. їх загальна кількість становить більше 80), найбільш продуктивною стає «економіка

страху». Безпека стає одним із суспільно організованих споживчих благ [1, с. 10-11]. «Наше суспільство залишкового ризику стало товариством без гарантій, воно незастраховане, і парадокс у тому, що захищеність зменшується по мірі зростання небезпек», – наголошує У.Бек [3, с. 165].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. У загальному ризику як елемент суспільного розвитку досліджувалися представниками філософської, політологічної та соціологічної думки, зокрема, У. Беком, Д. Беллом, Р. Даррендорфом, Е. Гідденсом, Р. Інглхартом, Н. Луманом, Т. Парсонсом, С. Хантінгтоном та ін.

Питання аналізу та запобігання соціальним ризикам висвітлювали В. Антонюк, С. Березіна, Є. Болотіна, Н. Борецька, Є. Лібанова, В. Капильцова, Т. Семигіна та ін. Проте питання впливу системних глобальних ризиків на сучасну соціальну роботу є малодосліджене у вітчизняній теорії соціальної роботи.

Цілі статті. Метою дослідження є аналіз впливу системних ризиків та їх вплив на соціальну роботу на поч. XXI століття, а також аналіз т.зв. «Великих викликів соціальної роботі» - глобальних проблем, вирішення яких є першочерговим для системи соціального забезпечення на рівні суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

З 40-х по 80-ті рр. ХХ ст. відбулися суттєві зрушення у соціальній політиці, що призвело до формування ідеї «суспільства добробуту». Вона була сформульована англійським економістом В.Беверіджем та мала на меті боротьбу з «п'ятьма гігантами»: бідність, хвороби, злидні, невігластво та неробство. Послідовник В.Беверіджа, англійський соціолог Т.Х. Маршалл додав до ідеї «суспільства добробуту» таку форму громадянства, як соціальне громадянство, яка охоплювала права на матеріальні ресурси та соціальні послуги. Т.Х. Маршалл вважав, що соціальне громадянство доповнює та

підсилює громадянські та політичні права, які були утверджені у Західній Європі та Північній Америці у XVIII–XIX ст.

На думку англійського соціолога Е. Гідденса, соціальне забезпечення передбачає наявність у громадян не тільки прав, але й обов'язків, які формуються та забезпечуються системою відповідних стимулів і санкцій [1, с. 106–107].

Наслідком звіту В. Беверіджа (1942) стало поступове прийняття урядом Великобританії законодавчих актів щодо соціальних реформ через національне страхування та виплати, медичну службу, освітні реформи, будівництво житла та політику повної зайнятості. Ці реформи були підтримані політиками, значною мірою запроваджені на початку 1950-х рр. та стали основою для створення «соціальної держави». Таким чином у суспільній думці зміцніла і набула сили ідея, що тільки держава може контролювати та вирішувати соціальні проблеми.

Однозначно, з 50-х рр. XX ст. відбулися значні зрушення у соціальній політиці. Проте з кін. XX ст. системні загрози та ризики набувають такого розмаху та масштабності, що сучасні дослідники все більш активно заявляють, що відбулася зміна підходів: від «суспільства добробуту» до «суспільства ризику», де відповідальність за соціальне благополуччя покладається не на державу та її інституції, а на окремого громадянина. У той же час підкреслюється, що зосередження тільки на ризиках може призвести до того, що потреби окремих осіб та груп можуть лишитися незадоволеними. На думку Н. Лумана, оцінка ризику і готовність його прийняти – це проблема не тільки ментальна, пов'язана зі сприйняттям окремої особи, але перш за все соціальна [2, с.136].

На думку С. Даффі, філософа і соціального новатора, засновника Центру за реформу соціального забезпечення (2009 р.), необхідна зміна соціальних та політичних систем, щоб кожен міг бути повноцінним та активним громадянином. Проте реформа у сфері соціальної роботи та соціального забезпечення неможлива без формування активної громадянської позиції та відповідальності громадян. Залучення громадян до цих питань дає можливість брати участь і створювати умови для гідного

життя для усього суспільства. Інакше є загроза дискримінації окремих представників суспільства через звуження їх прав та можливостей саме внаслідок того, що вони самі потребують допомоги [6]. На жаль, соціальна політика європейських держав у першому десятилітті XXI ст. переорієнтувалася на скорочення соціальних допомог, пільг та податкових кредитів, навіть у більших обсягах, ніж того вимагали фіскальні управління [6, р. 16].

Американська академія соціальної роботи та соціального забезпечення виступила з ініціативою «Великі виклики соціальній роботі» [5, р. 16], у якій окреслено 12 напрямків, на які слід першочергово звернути увагу:

1. Забезпечення здорового розвитку молоді. Завдання соціальної роботи у цьому напрямку – реалізація програм для кращого розвитку дітей та підтримки їх психічного здоров'я. Проблеми з поведінкою в дитинстві та підлітковому віці часто суттєво впливають на емоційний стан та фінансовий добробут.

2. Усунення прогалин у галузі охорони здоров'я. Акцент робиться на розробці ефективних рішень для подолання обмеженого доступу до медичного обслуговування, дискримінації, бідності (як наслідок – життя в небезпечних для здоров'я умовах). Расові, етнічні, статеві, вікові ознаки, статус інвалідності, географії проживання, сексуальна та гендерна ідентичність, соціально-економічний статус не повинні ставати на перешкоді доступу до медичної допомоги.

3. Зупинення насильства в сім'ї. Втручання соціальних працівників дозволяють організувати допомогу на ранніх етапах виникнення проблеми та запобігти її появі у майбутньому. За 5 років реалізації Великих викликів відбулося розширення розуміння даного виклику від жорстокого поводження з дітьми та насильства з боку інтимних партнерів до насильства на основі відмінностей у владі між домінуючими та недомінуючими групами (стать, раса) і таким, що підтримується переважаючими соціальними нормами та структурами. Мета Великого виклику є амбіційною, але конкретною: зменшити міжособистісне насильство на 10% протягом десятиліття

шляхом зміцнення здорових стосунків.

4. Збільшення тривалості життя та його продуктивності. Глобальна тенденція старіння населення підвищує ризики виникнення та поглиблення проблем, пов'язаних зі здоров'ям, посилює тиск на сферу охорони здоров'я та соціальних послуг. Для соціальних працівників це означає ускладнення розробки програм допомоги особам похилого віку та зміцнення загального стану здоров'я на фоні старіння населення. Розширення завдань цього Великого виклику полягає у розвитку наукових знань, щоб інформувати про розробку справедливої політики та програм у сфері зайнятості, волонтерства, піклування та освіти, щоб максимізувати здоров'я, забезпечити економічну безпеку та більше можливостей для цілеспрямованого життя для різного віку. Цей грандіозний виклик має на меті знищити ейджизм, расизм, сексизм та інші форми гноблення, оскільки вони обмежують такі можливості.

5. Викорінення соціальної ізоляції. Робота у цьому напрямку орієнтована на сприяння соціальній взаємодії одиноких людей із соціумом, що дозволить покращити їх психічне, фізичне та духовне здоров'я. Основна увага приділяється соціальній ізоляції через прояви расизму, ксенофобії, сексизму, джентрифікації та ін., що призводять до індивідуальної та групової соціальної ізоляції на макрорівні. Недавні дослідження показали, що соціальна ізоляція настільки ж небезпечна для здоров'я людини, як і куріння, проте не отримує належної уваги з боку громадськості, медиків та політиків. Таким чином, Великий виклик викорінення соціальної ізоляції має на меті виховання громадськості, поширення практики, що базується на фактичних даних, реформування соціальної політики задля поглиблення соціальних зв'язків для людей різного віку. Із настанням пандемії COVID-19 та впровадженням заходів соціального дистанціювання для уповільнення її поширення, соціальна ізоляція досягла рівня кризи.

6. Virішення проблеми бездомності. Світова практика соціальної роботи у цьому напрямку орієнтована на програми

забезпечення доступного житла, проте в українських реаліях, на жаль, її реалізація є проблематичною через високі відсоткові ставки при отриманні кредитів на житло, величезну недостатність державного житлового фонду тощо. Зменшити ризики безпритульності як безпосередньо, так і опосередковано, планується шляхом розширення доступного житла та створення більшої стабільності доходів.

7. Соціальна відповідь на зміни середовища. Вона ґрунтується на визнанні того, що зміни навколишнього середовища нерозривно пов'язані зі здоров'ям та добробутом людей. Екологічні проблеми, такі як урбанізація, приріст населення та екстремальні погодні явища, також є питаннями соціальної справедливості з непропорційним впливом на найбільш вразливі члени суспільства. Одна з нових тенденцій у сучасній соціальній роботі – т.зв. «зелена», або «екологічна соціальна робота», пріоритетним завданням якої є гармонійний розвиток людства та навколишнього середовища задля послаблення негативного впливу останнього на соціальні умови життя людей, на сприяння сталому розвитку та протидію екологічній несправедливості [2; 3]. Проте «зелена соціальна робота» не вичерпується лише подоланням складної екологічної ситуації, а спрямована на подолання соціально-політичної та економічної нестабільності як суттєвих причин її виникнення.

8. Використання технологій для соціального блага. Ефективність надання допомоги окремим особам чи громадам може бути підвищена завдяки використанню цифрових технологій (зокрема, для планування, проведення оцінювання стану клієнтів). Великий виклик використанню технологій для соціального блага є унікальним серед інших викликів тим, що має на меті не вирішити конкретну проблему, а принципово перетворити сферу соціальної роботи щодо її відношення до технологій. Зокрема, він спрямований на використання великих даних та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності соціальних програм, прискорення темпів соціальних змін та зменшення нерівності. Суттєва зміна відбулася у 2020 році, оскільки заходи

соціального дистанціювання, пов'язані з COVID-19, різко прискорили впровадження технологій на місцях (віддалена робота та навчання з використанням відеоконференцій). У цьому сенсі пандемія коронавірусу привернула до цього Великого виклику нову увагу та показала його актуальність.

9. Сприяння розумному позбавленню волі. Соціальні працівники можуть сприяти розумному «розв'язуванню арешту» – виведенню осіб з інституцій – і знаходити ефективні способи зменшити кількість осіб, які потрапляють до в'язниць, пропонуючи при цьому достатні рішення для загальної громадської безпеки. Одним із засобів вирішення даної проблеми є процедура пробації, зокрема, досудова, наглядова та пенітенціарна пробація.

10. Зменшення надзвичайної економічної нерівності. Необхідно подолати розбіжність між податками та доходами еліти та людей з низьким рівнем заробітної плати для зменшення крайньої економічної рівності. Щоб зменшити нерівність у багатстві та доходах, подолати фінансові прогалини між расовими групами та між чоловіками й жінками, стратегії включають створення нових робочих місць, зниження податку на прибуток, програми переказу готівки та доступ до догляду за дітьми, а також посилення трудових стандартів та розробку нової політики для заохочення інклюзивного, поступового нарощування багатства.

11. Фінансові можливості для всіх. Нова соціальна політика, спрямована на підтримку отримання доходів та зменшення економічних труднощів, дозволяє соціальним працівникам ефективніше обслуговувати сім'ї з фінансовими проблемами. Великий виклик побудови фінансової спроможності та активів для всіх гарантує, що всі люди матимуть доступ до фінансової політики, послуг, підтримки, знань та інструментів, що дозволяють їм досягти фінансової стабільності та безпеки.

12. Досягнення рівних можливостей та справедливості. Перешкодою для доступу до освіти та можливостей працевлаштування є упередження. Тому протидія расизму,

стереотипам та іншій несправедливості збільшує можливості для кожного у просуванні в суспільстві. Великим викликом досягнення рівних можливостей та справедливості визнається кричуща нерівність у доступі до медичного обслуговування, доступного житла, якісної освіти та отримання прибутку. Він вбачає життєво важливу роль соціальної роботи у реконструкції основних упереджень та стигматизації, що посилюють цю несправедливість. Соціальні працівники розглядаються як чинники змін у своїх громадах та установах.

У січні 2021 р. були підведені підсумки 5-річної роботи по «Великих викликах» та визначено цілі на наступні 5 років. До Великих викликів соціальної роботи був доданий ще один – усунення расизму. Значимість цього виклику посилилася внаслідок подій у 2020 р. у США, коли дії поліції призвели до смерті чорношкірих американців, що викликало масові протести та породило рух Black Lives Matter [7].

Висновки. Суспільство трансформується швидкими темпами, і перед соціальними працівниками постає те ж саме завдання, щоб надавати найбільш ефективну допомогу та підтримку своїм клієнтам. Професіонали соціальної роботи знайомляться зі справами, в яких зосереджено насильство, зловживання наркотиками, ізоляцію, нерівність тощо. Завдяки досвідченому, належному навчанню та позитивному настрою соціальні працівники по всій країні розробили стратегії вирішення цих проблем, але багато проблем залишаються.

Список бібліографічного опису

1. Гидденс Э. Неспokoйный и могущественный континент: что ждет Европу в будущем? М.: Издат. дом «Дело» РАНХ и ГС, 2015. 240 с.

2. Луман Никлас. Понятие риска. *THESIS*. 1994, вып. 5. С. 135-160. URL : https://igiti.hse.ru/data/423/313/1234/5_2_Luhm.pdf (дата звернення 14.09.2021)

3. Семигіна Т. В. Зелена соціальна робота: чи потрібна вона Україні? *Сучасні проблеми екологічної психології: життєве середовище особистості у психологічному вимірі*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (18 – 19 травня 2018 року, Київ) / за ред. Ю.М. Швалба. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. С. 105-109. URL :

https://www.researchgate.net/publication/325300591_ZELENA_SOCIALNA_ROBOTA_CU_POTRIBNA_VONA_UKRAINI (дата звернення 14.09.2021)

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

4. Семигіна Т. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. № 2. С. 11-27. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_2_4 (дата звернення 02.10.2021)

5. Coyle, Sue . The Grand Challenges for Social Work: An Update. *Social Work Today*. Vol. 19 No. 5 P. 16. URL : <https://www.socialworktoday.com/archive/SO19p16.shtml> (дата звернення 14.09.2021)

6. Duffy, Simon. Citizenship and the Welfare State. The centre for welfare reform. URL : <https://www.centreforwelfarereform.org/uploads/attachment/487/citizenship-and-the-welfare-state.pdf> p.16 (дата звернення 02.10.2021)

7. Progress and Plans for the Grand Challenges. An Impact Report at Year 5 of the 10-Year Initiative. *Grand Challenges*. URL : <https://grandchallengesforsocialwork.org/wp-content/uploads/2021/01/GCSW-Impact-Report.pdf> for Social Work. (дата звернення 14.09.2021)

References

1. Hyddens Э. Nespokoіный y mohushchestvenный kontynent: chto zhdet Evropu v budushchem? М.: Yzdat. dom «Delo» RANKh y HS, 2015. 240 s.[In Russian]

2. Luman Nyklas. Poniatyе ryska. THESIS. 1994, vыр. 5. S. 135-160. URL : https://igiti.hse.ru/data/423/313/1234/5_2_2Luhm.pdf (data zvernennia 14.09.2021) [In Russian]

3. Semyhina T.V. Zelena sotsialna robota: chy potribna vona Ukraini? Suchasni problemy ekolohichnoi psykhologii: zhyttieve seredovyshche osobystosti u psykhologichnomu vymiri: materialy IV Mizhnarodnoi naukovо-praktychnoi konferentsii (18 – 19 travnia 2018 roku, Kyiv) / za red. Yu.M. Shvalba. Kyiv : Instytut psykhologii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2018. S. 105-109. URL : https://www.researchgate.net/publication/325300591_ZELENA_SOCIALNA_ROBOTA_CI_POTRIBNA_VONA_UKRAINI (accessed 14.09.2021) [in Ukrainian]

4. Semyhina T. Chomu sotsialna robota nabuvaie zelenoho koloru? Visnyk Akademii pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu. 2018. № 2. S. 11-27. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_2_4 (accessed 02.10.2021)[in Ukrainian]

5. Coyle, Sue . The Grand Challenges for Social Work: An Update. *Social Work Today*. Vol. 19 No. 5 P. 16. URL : <https://www.socialworktoday.com/archive/SO19p16.shtml> (accessed 14.09.2021)

6. Duffy, Simon. Citizenship and the Welfare State. The centre for welfare reform. URL : <https://www.centreforwelfarereform.org/uploads/attachment/487/citizenship-and-the-welfare-state.pdf> p.16 (accessed 02.10.2021)

7. Progress and Plans for the Grand Challenges. An Impact Report at Year 5 of the 10-Year Initiative. *Grand Challenges*. URL : <https://grandchallengesforsocialwork.org/wp-content/uploads/2021/01/GCSW-Impact-Report.pdf> for Social Work. (accessed 14.09.2021)

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-18](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-18)

УДК 334.012.42:338

Смаль Б.А., аспірант

Луцький національний технічний університет

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

В статті досліджено регіональні засади розвитку готельного господарства в Україні. Визначено зміст та значення готельного господарства у структурі регіонального розвитку індустрії гостинності. Проаналізовано міжнародний досвід розвитку готельного господарства. Проведено аналіз розвитку готельного господарства в динаміці та у регіональному розрізі. Систематизовано конкурентні переваги готельного господарства в регіонах України. Запропоновано напрями розвитку конкурентних переваг готельного господарства.

Ключові слова: конкурентні переваги, готельне господарство, індустрія гостинності.

Smal B.

REGIONAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE HOSPITALITY INDUSTRY

The hotel industry plays an important role in the development of the region, stimulating its socio-economic development, increasing competitive advantages, forming a positive image of tourists and guests of the region, providing jobs to the local population and more. All this is possible under the condition of coordinated work of all participants in the development of the hotel industry in the region and the presence of a clear and well-thought-out action plan given the presence of modern negative factors. Given the subject of our study, we consider it appropriate to consider the international experience of organization and development of the hotel industry and to determine the content and regulatory support of the studied processes.

The role of the hotel industry in the structure of regional development of the hospitality industry is generalized and determined. It is proved that the hotel industry is a priority in the development of tourism in most regions of Ukraine. In the region, the hotel industry performs an infrastructural function and allows the traveler to move into the category of a tourist, which to stay in the region for a longer time and spend more money.

It is proved that the hospitality sphere in the region is formed under the influence of a number of factors. Such factors include: development of tourist infrastructure, availability of attractive tourist facilities in the region; development of

institutional support for the activities of hospitality entities, the volume of tourist flows, the promotion of the region as a tourist, interesting and safe place for tourists, the availability of qualified personnel in the hospitality industry, etc.

The international experience of hotel industry development is studied. It was found out that today Ukraine occupies one of the last places among the world's countries, especially European ones, in terms of quantitative and qualitative indicators of hotel development. Quantitatively, there are 27 thousand inhabitants per 1 hotel in Ukraine, while in the Czech Republic – 2.3 thousand, Estonia – 3.4 thousand, Bulgaria – 3.9 thousand.

The regional factors of development of competitive advantages of hotel economy (seasonality, specialization of hotel economy in region (tourist, resort, business, level of safety of region), availability of the developed tourist infrastructure, qualification of personnel of hotel economy, range of hotel services in region, complexity are defined regional tourism product, etc) It is proven that competitive advantage is beneficial, it must meet the requirements: to distinguish the hotel industry; to ensure a long-term market position; to meet the relevant modern needs of consumers; to build on available resources; changes in the market environment, to be formed at the strategic level, taking into account the interaction of all stakeholders.

Key words: competitive advantages, hotel industry, hospitality industry.

Смаль Б.А.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ ИНДУСТРИИ ГОСТЕПРИИМСТВА

В статье исследованы региональные основы развития гостиничного хозяйства в Украине. Определены содержание и значение гостиничного хозяйства в структуре регионального развития индустрии гостеприимства. Проанализирован международный опыт развития гостиничного хозяйства. Проведен анализ развития гостиничного хозяйства в динамике и региональном разрезе. Систематизированы конкурентные преимущества гостиничного хозяйства в регионах Украины. Предложены направления развития конкурентных преимуществ гостиничного хозяйства.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, гостиничное хозяйство, индустрия гостеприимства.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Поширення пандемії в Україні та світі, процес глобалізації світової економіки, загострення конкуренції, нестабільність політичної та економічної ситуації, мінливість

зовнішнього середовища є ключовими факторами, які впливають на індустрію гостинності [1]. Останнім часом, індустрія гостинності зазнала серйозних втрат, найбільші збитки були характерні для готельного господарства. Зазначене зумовлює пошук оптимальних шляхів розвитку конкурентних переваг індустрії гостинності в регіонах, а саме конкурентних переваг готельного господарства відповідно до міжнародних стандартів та кращих світових практик.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Значну увагу щодо дослідження проблем конкурентоспроможності індустрії гостинності, підвищення її рівня та формування конкурентних переваг на різних ієрархічних рівнях досліджуваної індустрії, здійснили українські та зарубіжних вчені, такі як: Горіна Г., Данилова О., Зайцева В., Ковальчук Т., Лупич О., Підвальна О., Сідина Л., Тітомир Л., Юхновська Ю. та ін. Проте процеси підвищення конкурентоспроможності готельного господарства на рівні регіону не знайшли достатнього висвітлення в працях, а тому потребують подальших досліджень.

Цілі статті. Метою дослідження є наукове обґрунтування можливих шляхів підвищення конкурентоспроможності готельного господарства в регіонах України на основі визначення його ролі в індустрії гостинності регіону, здійсненні аналізу регіонального розвитку готельного господарства, а також огляду міжнародного досвіду досліджуваних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Готельне господарство є однією з основних складових як індустрії гостинності так і соціально-економічного розвитку більшості регіонів. До виникнення пандемії COVID-19, індустрія гостинності у світі розвивалась доволі швидкими темпами [5].

Індустрію гостинності регіону розглядаємо як системне утворення в регіоні, яке є відносно регульоване, відкрите, характеризується рядом складових елементів (колективні засоби розміщення, гастрономія, туристична галузь, івентивна індустрія тощо), що визначає мультиплікативність системи та

складність взаємозв'язків між суб'єктами цієї системи. В регіоні індустрія гостинності формується під впливом ряду факторів, основними серед яких, на нашу думку, є [2]:

- туристична інфраструктура;
- наявність атрактивних туристичних об'єктів;
- інституційне забезпечення діяльності суб'єктів гостинності регіону;
- обсяг туристичних потоків, кількість надходжень;
- промоція туристичного потенціалу регіону;
- кваліфіковані кадри сфери гостинності тощо.

Схематичне зображення місця готельного господарства у структурі регіонального розвитку сфери гостинності сформовано на рис. 1.

Готельне господарство є пріоритетним напрямом розвитку туризму більшості регіонів України. На рівні регіону, готельне господарство виконує інфраструктурну функцію та дозволяє подорожуючому перейти в категорію туриста, тобто залишитись в регіоні на довший час та потратити більше коштів (рис. 1). Внесок туризму в соціально-економічний розвиток регіону визначається кількістю витрачених коштів туристами, саме готельне господарство дозволяє та стимулює туристів затриматись довше в регіоні та лишити більше коштів, купуючи регіональні товари та послуги. Крім розміщення туристів, готельне господарство забезпечує реалізацію ряду базових потреб людини [3].

Спеціалізована інфраструктура регіону, що представлена окрім готельного господарства, ресторанними закладами та індустрією розваг і подій в регіоні також є визначальною для розвитку конкурентних переваг регіону. Готельне господарство в даному аспекті є визначальним.

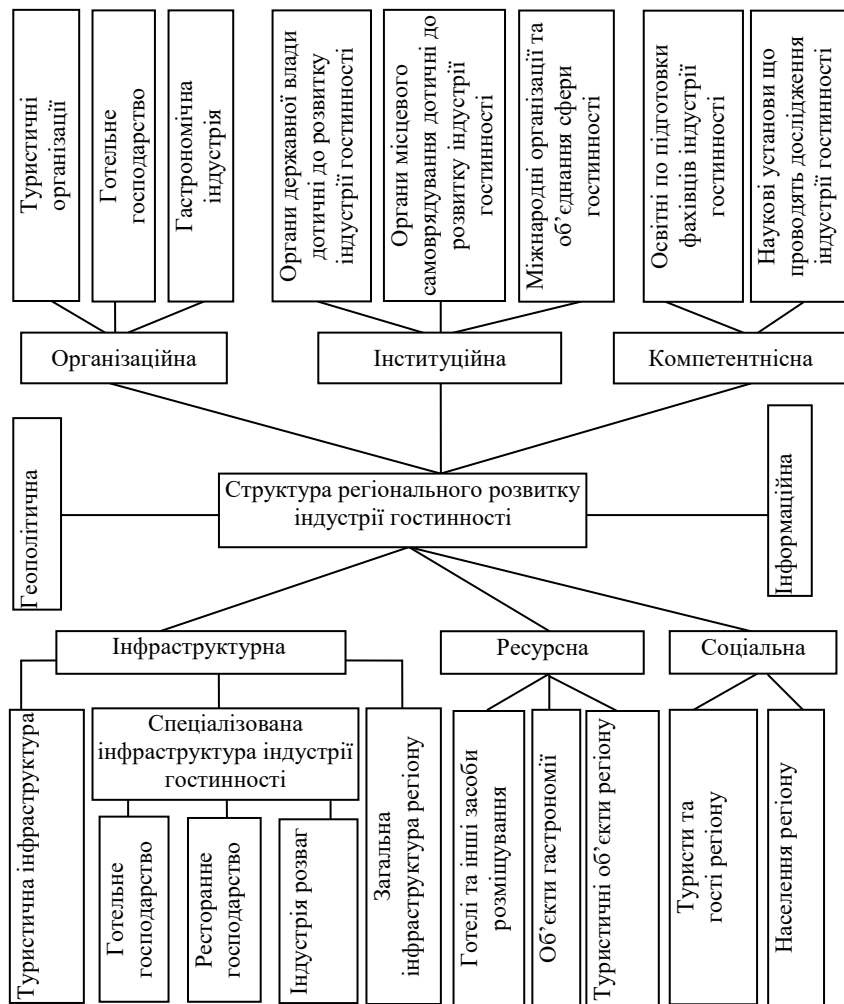

Рис. 1. Роль готельного господарства в структурі регіонального розвитку індустрії гостинності.

Готельне господарство відіграє важливу роль у розвитку регіонів, підвищуючи їх конкурентні переваги, стимулюючи їх соціально-економічний розвиток, надаючи місцевому

населенню робочі місця тощо. Зазначене можливе за умови злагодженої роботи усіх стейкхолдерів розвитку індустрії гостинності в регіоні [4, 9].

Дослідження міжнародного досвіду є одним з шляхів підвищення конкурентних переваг індустрії гостинності в регіонах України. Україна посідає одне з останніх місць серед світових країн, особливо Європейських, за кількісними та якісними показниками розвитку готельного господарства. Так кількісно в Україні на 1 готель припадає 27 тис. жителів, тоді як у Чехії – 2,3 тис., Естонії – 3,4 тис., Болгарії – 3,9 тис. [10].

Результатами досліджень свідчать про збільшення попиту на готелі категорії люкс. Попит на послуги готелів вищого класу збільшується швидкими темпами. Ключовими критеріями таких готелей є високий рівень якості послуг та значний їх асортимент, що може задовольнити потреби сучасних гостей [6].

Ринок елітних готелів оцінюється у 82,77 млрд дол. За прогнозами експертів його вартість у 2025 р. становитиме 114,35 млрд дол. Так наприклад, з 2016 по 2018 роки середні витрати на одного туриста зросли на 3,2 % з 2534 до 2700 доларів [8].

Лідером серед країн світу щодо доходу на ринку елітних готельних послуг є США, де цей показник становить 75,5 %. Швидкими темпами розвивається елітна готельна індустрія в Китаї та Індії. Аналіз динаміки розвитку luxury-сервісу на ринку готельних послуг засвідчив також розвиток такої індустрії в Китаї та Індії. Згідно оприлюднених результатів аналітичного звіту компанії Global Data кількість готелів категорії люкс у 2019 р. становила 1067 одиниць, що на 20 одиниць більше, ніж у 2018 році [6].

З метою підтримки готельної індустрії під час пандемії більшість країн Європейського союзу розробили та запровадили програми підтримки у таких напрямках: [10]

- вплив на ліквідність готельного бізнесу (Латвія, Франція, Греція та Німеччина запровадила знижену ставку податку на додану вартість у 5 % для готельних підприємств; Швейцарія запровадила мораторій на вимоги клієнтів, що виникають

внаслідок неможливості надати готельну послугу, яка була оплачена; Греція, Італії та ще 18 країн Європейського союзу запровадили спеціальні кредитні лінії для готельного бізнесу);

- створення програми субсидій для місцевого населення на відпочинок (Корея, Німеччина і Швеція надавала своїм працівникам бонуси за відпустку, еквівалентні 25 % вартості відпустки; Японія покривала витрати на готелі протягом перших трьох днів відпочинку);

- інвестиції в цифрові рішення для заміни людських контактів в індустрії гостинності (Франція та Німеччина субсидують автопідприємства, оновлюють свій автопарк електричними автомобілями; більшість країн Європейського союзу фінансують розробку Інтернет-додатків для бронювання готельних та туристичних послуг) [7].

Зазначене показує зацікавленість урядів більшості країн в розвитку готельного господарства.

Аналіз розвитку готельного господарства засвідчив, що в Україні у 2019 році кількість готелів та аналогічних засобів розміщення, у порівнянні з 2020 роком була достатньо (1626 одиниць). У 2020 році у порівнянні з 2019 роком кількість готельних господарств зменшилася майже на 283 одиниць. Дані значення досить показово корелюють з поширенням деструктивних факторів в регіонах. Найбільша кількість готельних господарств припинила свою діяльність у Одеській області – 40 суб'єктів.

Динаміка розвитку готельного господарства в регіонах України за 2019–2020 роки представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Регіональний розвиток готельного господарства в Україні

Регіон	Кількість суб'єктів			Кількість місць		
	2019	2020	відхилення	2019	2020	відхилення
Вінницька	21	10	-11	1869	1017	-852
Волинська	61	36	-25	3309	1987	-1322
Дніпропетровська	106	87	-19	13070	8047	-5023
Донецька	88	65	-23	10884	7396	-3488
Житомирська	19	16	-3	1615	1193	-422
Закарпатська	59	48	-11	4672	3905	-767
Запорізька	133	119	-14	17938	16169	-1769

Продовження таблиці 1

Івано-Франківська	64	50	-3	5912	5002	-910
Київська	96	80	-16	10184	9910	-274
Кіровоградська	37	20	-17	2377	1223	-1154
Луганська	11	7	-4	952	642	-310
Львівська	130	111	-19	13188	12086	-11902
Миколаївська	103	83	-20	12081	11327	-754
Одеська	187	147	-40	26151	21707	-4444
Полтавська	44	43	-1	3453	3393	-60
Рівненська	18	13	-5	1588	619	-969
Сумська обл.	21	17	-4	1424	1300	-124
Тернопільська	15	13	-2	1392	1269	-123
Харківська	73	66	-7	7824	6698	-1126
Херсонська.	88	70	-18	16594	12582	-4012
Хмельницька	31	28	-3	2606	2078	-528
Черкаська	55	43	-12	4308	3076	-1232
Чернівецька	13	11	-2	2108	1135	-973
Чернігівська	24	22	-2	1949	1391	-558
м. Київ	129	132	-3	20662	19877	-785
Усього	1626	1337	-289	186840	155029	-31811

Загальна кількість місць у колективних засобах розміщування за регіонами у 2020 році зменшилась, у порівнянні з 2019 роком, на 31811 одиниць. Найвищий такий показник характерний для Львівської області – 11902 місць у колективних засобах розміщування.

Таким чином, для подолання негативних тенденцій розвитку готельного господарства доцільно розвивати їх конкурентні переваги. Щоб конкурентна перевага приносила користь, вона має відповідати вимогам: вигідно відрізнити готельне господарство регіону, забезпечувати довгострокове положення на туристичному ринку, задовольняти відповідні сучасні потреби споживачів, базуватись на наявних ресурсах, мати інноваційну спрямованість, бути гнучкою, адаптуватися до змін у ринковому середовищі, формуватися на стратегічному рівні з урахуванням взаємодії усіх стейкхолдерів.

Висновки. Узагальнено та визначено роль готельного господарства в структурі регіонального розвитку індустрії гостинності. Доведено, що готельне господарство є

пріоритетним напрямом розвитку туризму більшості регіонів України. В регіоні, готельне господарство виконує інфраструктурну функцію та дозволяє подорожуючому перейти в категорію туриста, тобто залишитись в регіоні на довший час та потратити більше коштів.

Доведено, що в регіоні сфера гостинності формується під впливом ряду факторів. До таких факторів віднесено: розвиток туристичної інфраструктури, наявність атрактивних туристичних об'єктів в регіоні; розвиток інституційного забезпечення діяльності суб'єктів гостинності, обсяг туристичних потоків, промоція регіону, як туристичного, цікавого та безпечного місця для туристів, наявність кваліфікованих кадрів індустрії гостинності тощо.

Досліджено міжнародний досвід розвитку готельного господарства. Вияснено, що сьогодні Україна посідає одне з останніх місць серед світових країн, особливо Європейських, за кількісними та якісними показниками розвитку готельного господарства. Кількісно в Україні на 1 готель припадає 27 тис. жителів, у Чехії – 2,3 тис., Естонії – 3,4 тис., Болгарії – 3,9 тис.

Визначено регіональні фактори розвитку конкурентних переваг готельного господарства (сезонність, спеціалізація готельного господарства в регіоні (туристична, курортна, ділова, рівень безпеки регіону (особливо в час пандемії), наявність розвиненої туристичної інфраструктури, кваліфікація персоналу готельного господарства, асортимент готельних послуг в регіоні, комплексність регіонального туристичного продукту тощо). Доведено, щоб конкурентна перевага приносила користь, вона має відповідати вимогам: вигідно відрізнити готельне господарство; забезпечувати довгострокове положення на ринку; задовольняти відповідні сучасні потреби споживачів; ґрунтуватися на наявних ресурсах; мати інноваційну спрямованість; бути гнучкими, адаптуватися до змін у ринковому середовищі; формуватися на стратегічному рівні з урахуванням взаємодії усіх стейкхолдерів.

Список бібліографічного опису

1. Горіна Г.О. Стратегічні пріоритети розвитку ринку туристичних послуг України в умовах поглиблення інтеграційних процесів. *Вісник*

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія : Економічні науки. 2016. №3 (64). С. 103-109.

2. Індустрія гостинності в Україні: стан і тенденції розвитку : монографія / колектив авторів ; за ред. проф. М. Зайцевої ; Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: Просвіта, 2017. 240 с.

3. Ковальчук Т. Г. Перспективи розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні в умовах глобалізації світового господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 23. Ч. 1. С. 126-130.

4. Лупич О.О. Формування конкурентоспроможного готельного господарства регіону: 08.00.04. Ужгород, 2017. 279 с.

5. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>

6. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колект. монографія. за наук. ред. Л. Матвійчук, Ю. Барського, М. Лепкого. Луцьк: РВВ Луцького НТУ. 2021. 360 с.

7. Підвальна О. Фактори розвитку сфери туризму: регіональний аспект. *Підприємництво та інновації*, (11-2), 2020. 66-71.

8. Сідина Л. П. Перспективи розвитку готельно-ресторанної індустрії України: теорія, практика, інновації розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 5. С. 58–62.

9. Тітомир Л.А., Данилова О.І. Концептуальні стратегії розвитку готельно-ресторанних підприємств на півдні України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 33. С. 138-142.

10. Туристичний та готельно-ресторанний бізнес: світовий досвід та перспективи розвитку для України: Матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції студентів, аспірантів та вчених, 15 квітня 2020 р.: у 3-х томах. Т. 2. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2020. 459 с.

11. Юхновська Ю. О. Дослідження потенціалу туристичної галузі конкурентоздатних регіонів України. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. № 5 (110). 2019. С. 65-70.

References

1. Gorina G. (2016) Strategic priorities of development of the market of tourist services of Ukraine in the conditions of deepening of integration processes. *Bulletin of Donetsk National University of Economics and Trade. Mikhail Tugan-Baranovsky. Series: Economic Sciences*. №3 (64). Pp. 103-109.

2. Hospitality industry in Ukraine: state and development trends: monograph / team of authors; for general ed. prof. V. Zaitseva; Zaporizhia National Technical University. Zaporozhye: Prosvita, 2017. 240 p.

3. Kovalchuk T. (2019) Prospects for the development of hotel and restaurant business in Ukraine in the context of globalization of the world economy. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series «International Economic Relations and the World Economy»*. Issue. 23. Part. 1. P. 126-130.

4. Lupich O. (2017) Formation of competitive hotel industry of the region: 08.00.04. Uzhhorod. 279 p.

5. COVID-19 pandemic and its consequences in the field of tourism in Ukraine Access mode <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>

6. Prospects for tourism development in Ukraine and the world: management, technology, models: collection. Monograph (2021) According to the scientific edition. L. Matviychuk, Yr. Barsku, M. Lepkyj. Lutsk: PD Lutsk NTU. 360 p.

7. Basement, O. (2020). Factors of tourism development: regional aspect. *Entrepreneurship and Innovation*, (11-2), 66-71.

8. Sidina L. (2019) Prospects for the development of the hotel and restaurant industry of Ukraine: theory, practice, innovation. *Investments: practice and experience*. № 5. P. 58–62.

9. Titomir L., Danilova O. (2019) Conceptual strategies for the development of hotel and restaurant enterprises in southern Ukraine. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. Issue. 33. P. 138-142.

10. Tourism and hotel and restaurant business: world experience and development prospects for Ukraine: Proceedings of the International scientific-practical conference of students, graduate students and scientists, April 15, 2020: in 3 volumes. Vol. 2. Odessa: Odessa National Economic University, 2020. 459 p

11. Yukhnovska Y. (2019) Research of the potential of the tourism industry of competitive regions of Ukraine. *State and regions. Series: Economics and Entrepreneurship*. № 5 (110). P. 65-70.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-19](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-19)

УДК 331.108.2:174

Смолич Д.В. к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

КУЛЬТУРА ТА ЕТИКА КЕРІВНИКА В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЮ

У статті розглянуто роль культури та етики в управлінні організацією. Досліджено сутність поняття управлінська культура, визначенні структурні елементи загальної та професійної культури керівника. Досліджено зв'язок між культурою керівника та корпоративною культурою організації. З'ясовано об'єктивний та суб'єктивний характер культури управління. Охарактеризовано основні структурні елементи управлінської культури. Розглянуто особливості формування управлінської культури майбутніх українських керівників нової генерації.

Ключові слова: культура, етика, загальна культура, професійна культура, корпоративна культура.

Smolych D.

CULTURE AND ETHICS OF THE MANAGER IN THE MANAGEMENT OF THE ORGANIZATION

The article considers the role of culture and ethics in the management of the organization. The essence of the concept of managerial culture, definition of structural elements of the general and professional culture of the head is investigated. The connection between the culture of the leader and the corporate culture of the organization is investigated. The objective and subjective nature of the management culture is clarified. The main structural elements of management culture are characterized. Peculiarities of formation of managerial culture of future Ukrainian leaders of the new generation are considered.

The personal culture of the leader, his general culture is an important characteristic of his personal development. Its components are as follows: intellectual culture, worldview culture, speech culture, moral culture, aesthetic culture, physical culture, political culture, legal culture and environmental culture, communication culture, culture of feelings or emotional culture and other subsystems of culture, which due to their system of interconnections ties, interdependencies and interactions form a systemic integrity.

The professional culture of the leader is an integral characteristic of him as a specialist and determines the level of his qualifications and authority in the professional environment and the level of mastery of the philosophy of personnel management, psychology and management technology. The structure of professional culture includes the following components: high level of professional knowledge

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

and skills; understanding the development trends of their professional sphere; value perception of the profession; observance of professional ethics; the desire to realize their potential; constant professional self-improvement.

The objective nature of management culture is determined by the fact that both the phenomenon of management and the culture of its implementation are subject to certain laws, aimed at ensuring a high level of efficiency of joint activities of relevant people, groups, organizations and other social systems and depend on the objectives. The subjective nature of the culture of management should be considered because the management itself is always carried out by a specific person of a leader.

The complex and ambiguous essence of culture and its role in public life requires, first, the consideration of culture not only as a kind of phenomenon that not only expresses the result of human spiritual activity, but also forms its spiritual world. Secondly, it is important to distinguish between such different, albeit interrelated, varieties and manifestations of personal culture, professional culture, and corporate culture. Third, there are differences in the field of manifestation and application of culture. It is no coincidence that such varieties as political culture, managerial culture, pedagogical culture, production culture, etc. are determined. And each of them can have its own structure. Thus, management culture contains such subsystems as moral culture, psychological culture, communicative.

Key words: culture, ethics, general culture, professional culture, corporate culture.

Смолич Д.В.

КУЛЬТУРА И ЭТИКА РУКОВОДИТЕЛЯ В УПРАВЛЕНИИ ОРГАНИЗАЦИЕЙ

В статье рассмотрена роль культуры и этики в управлении организацией. Исследована сущность понятия управленческой культуры, определении структурных элементов общей и профессиональной культуры руководителя. Исследована связь между культурой руководителя и корпоративной культурой организации. Выяснен объективный и субъективный характер культуры управления. Охарактеризованы главные структурные элементы управленческой культуры. Рассмотрены особенности формирования управленческой культуры будущих украинских руководителей нового поколения.

Ключевые слова: культура, этика, всеобщая культура, профессиональная культура, корпоративная культура.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Одним із чинників, що вагомо впливає на ефективність менеджменту підприємства, а відповідно й на

результати господарської діяльності, є управлінська культура та етика. Високий рівень культури та етики керівника забезпечує не лише ефективне управління компанією, а також формує позитивний психологічний клімат в колективі, сприяє лояльному ставленню працівників до компанії, формуванню в них почуття цінної приналежності до організації, в якій вони працюють.

Важливим завданням для керівників, особливо молодих, є забезпечення в процесі реалізації управлінської діяльності оптимального поєднання вимогливості (дисциплінованості) та доброзичливості (демократичності). Здатність знаходити підхід до підлеглих, вміння налагодження взаємовідносин з працівниками є індикатором не тільки професійності менеджера, його компетенції, а й рівня культури та етики.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичні аспекти культури управління досліджували: Садковий В.П., Домбровська С.М., Лозовий В.О., Пономарьов О.С., Харченко А.О. Морально-етичні засади управлінської діяльності розглянуті в працях Алюшина Н.О., Новаченко Т.В., Чмут Т.К., Брич В. Разом з тим, актуальним залишається дослідження особливостей формування управлінської культури та етики майбутніх управлінців, з урахуванням сучасних ринкових тенденцій, у взаємозв'язку із зміною умов ведення господарської діяльності.

Цілі статті. Метою статті є дослідження змісту, структури управлінської культури та етики як чинників, що вагомо впливають на ефективність управління організацією.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Управління завжди було і залишається престижною, проте дуже складною та відповідальною діяльністю, адже його результативність впливає не лише на матеріальний добробут працівників компанії, але й на їх морально-психологічний стан, що корелює з продуктивністю праці, самомотивацією, тощо. При підготовці фахівців з менеджменту левову частку мають посідати опанування та здобуття не тільки професійних

управлінських компетентностей та навиків, а й формування та розвиток їх культури та етики, тобто тих особистісних рис і якостей, які забезпечуватимуть авторитетність майбутніх керівників в колективах, високу ефективність їх діяльності.

Сьогодні керівник може бути успішним, а його діяльність – ефективною, якщо він не тільки досконало володіє технологією управління, але й у нього є своя філософія управління, він добре розуміє психологію людини і групи та психологію управління. Ці знання і вміння інтегруються у поняття культури управління [1, с. 5].

Розглядаючи зміст управлінської культури, очевидним є те, що базисними для позначення даного поняття виступають такі терміни як культура та управління.

Під управлінням прийнято вважати цілеспрямований вплив суб'єкта на керовану систему з метою збереження її стану (якщо він задовільняє керівника), або переведення з одного стану в інший.

Культура являє собою явище, яке створюється людиною, людським суспільством і яке утворює їх. Воно, на відміну від біологічних основ людини, не успадковується генетично, а засвоюється нею в процесі діяльності [2, с. 7].

З даного визначення бачимо, що люди творять культуру, але при цьому і навпаки, культура є визначальним складником соціокультурного простору, в якому живуть і розвиваються люди, набувають особистісні якості і етичні риси.

Поняття «культура» охоплює всю сукупність традицій певної спільноти, які визначають поведінку її членів [3, с. 61].

В цілому, культуру можна класифікувати за часовим критерієм (антична, середньовічна та інші), регіональним (українська, англійська), сферою прояву (спілкування, споживання їжі, правова, управлінська), тощо.

З окресленого бачимо, що культура являє собою і суспільний і індивідуальний феномен, що впливає на розвиток і соціалізацію людини та охоплює практично всі сфери її діяльності.

Досліджуючи управлінську культуру, не доцільно розглядати її як безпосереднє поєднання розглянутих вище понять, оскільки вона виступає якісно новим явищем. Разом з тим, сенс управлінської культури полягає у результативному використанні загальнолюдського культурного надбання саме у сфері професійної управлінської діяльності.

Оволодіння культурою управління нині постає невід'ємним складником професійного та особистісного становлення і розвитку керівника, надійною запорукою його успішної управлінської діяльності й забезпечення її високої ефективності. Але культура управління істотною мірою залежить від загальної культури керівника і його прагнення підвищувати її рівень [1, с. 14].

Беззаперечно, загальна культура керівника є платформою для формування його управлінської культури та власної філософії управління. Загальна культура (особистісна) характеризує розвиток людини та охоплює низку складових, що відображено на рисунку 1.

Рис. 1. Управлінська культура керівника як інтегральна характеристика його загальної і професійної культури

Крім загальної культури, в управлінській культурі визначальною є професійна (фахова) культура керівника, яка характеризує його як експерта, фахівця своєї справи, визначає рівень його кваліфікації і авторитету у професійному середовищі, володіння технологією управління.

Слід відмітити, що в структурі професійної культури керівника важливим є високий рівень не лише його управлінських знань і здібностей з менеджменту, а й експертні знання сфери суспільного виробництва, в якій функціонує керована ним компанія.

Культура управління виступає, необхідною, але не гарантованою умовою успішного управління. Вона ефективно відіграватиме свою важливу роль лише у разі, якщо доповнює високу професійну та управлінську компетенцію керівника та його належні морально-етичні якості.

Досліджуючи зміст поняття управлінська культура, слід зауважити, що в науковій літературі його зміст, структура належним чином недостатньо визначені, оскільки нині є невелика кількість джерел, в яких розглядається дана тематика. Водночас, в літературних джерелах такі питання як управління організацією, працівниками, корпоративна культура є глибоко досліджені. Власне, на сьогодні проблематика корпоративної культури є очевидно більш глибоко з'ясованою, в порівнянні з управлінською культурою керівника, в той час як остання відіграє визначальну роль у забезпеченні ефективності управління.

Корпоративна культура являє собою певну сукупність норм, правил і моделей поведінки, які сформувалися й затвердилися в організації в процесі її становлення, розвитку й адаптації до умов зовнішнього середовища, а також які стали результатом внутрішньої інтеграції, які визнані й прийняті більшістю працівників та виявили свою ефективність [6, с. 53].

На наш погляд, корпоративна культура – це визначені та схвалені усіма працюючими правила, що закріплюються за допомогою регламентацій, принципів у кодексах, деклараціях, стратегіях компаній.

Корпоративна культура включає як суб'єктивні, так і об'єктивні елементи. До суб'єктивних елементів корпоративної культури належать вірування, цінності, історії, міфи та легенди, пов'язані з діяльністю організації та життям її засновників, звичаї, складені норми спілкування, гасла та інші елементи.

Об'єктивні елементи корпоративної культури показують матеріальний бік життя організацій. Це, наприклад, кольорова гамма, що відповідає фірмовому стилю компанії, зручність і оформлення інтер'єрів, зовнішній вигляд будівель, устаткування, меблі.

Важливо акцентувати, що в досліджуваній нами управлінській культурі також можна водночас виокремити і об'єктивний, і суб'єктивний характер. Об'єктивний характер управлінської культури характеризується тим, що менеджмент та культура його реалізації підпорядковуються визначеним принципам, законам, закономірностям, спрямовуються на забезпечення високого рівня ефективності господарської діяльності організацій.

Суб'єктивний аспект управлінської культури обумовлений тим, що управління реалізується конкретною людиною, а саме керівником, що входить до апарату управління (системи менеджменту). Власне, кожній особистості притаманне своє уявлення про розвиток компанії, свої підходи до постановки цілей, особливості прийняття та реалізації управлінських рішень, індивідуальна культура управління, стиль, етика спілкування та взаємодії, тощо. Важливими в даному аспекті є лідерські здібності та потенціал керівника.

Культура управління полягає також у глибокому розумінні керівником, що він не тільки виступає носієм певної сукупності владних повноважень, які визначаються його посадовим статусом, але й носієм культури, взірцем для своїх підлеглих. І саме остання обставина постає вирішальним чинником його особистісного авторитету [1, с. 20].

Структура управлінської культури представлена на рисунку 2.

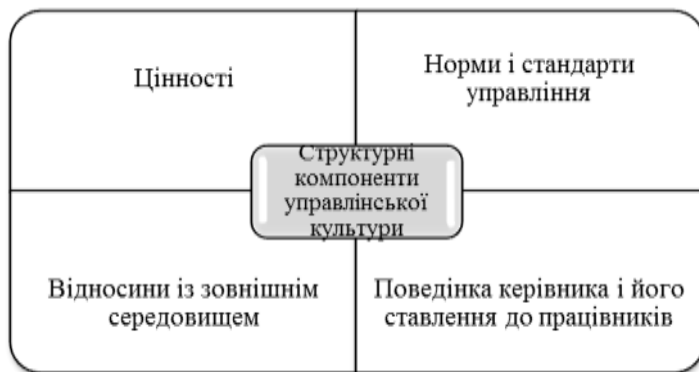

Рис. 2. Структурні компоненти управлінської культури

З рисунку 2 бачимо, в структурі управлінської культури є чотири основні групи структурних компонентів:

1. цінності, тобто системне бачення та ставлення до таких категорій як моральність, чесність, справедливість, відповідальність, тощо.

Цінності керівника очевидно відображаються в характері його управління та впливають на стиль керівництва.

Стиль керівництва — сукупність засобів впливу керівника на підлеглих, яка обумовлена специфікою завдань, поставлених перед підприємством, взаємовідносинами керівника з підлеглими, обсягом його посадових повноважень, особовими якостями всіх членів колективу.

2. норми і стандарти управління, тобто цілісна сукупність принципів і положень, що визначають характер управлінських дій і рішень, висловлювань, вчинків і загальної поведінки керівника та відповідним чином впливають на поведінку, вчинки й дії персоналу організації та його ставлення до своїх обов'язків, до самої організації та її керівника.

Норми і стандарти управління можуть втілюватися у формі законів або своєрідних професійних чи організаційних кодексів та виступати проявами організаційної культури.

3. відносини із зовнішнім середовищем.

Зовнішнє середовище представлено сукупністю факторів макро- та мікросередовища, які позитивно (у формі можливостей) або негативно (у формі загроз) можуть впливати на організацію та її господарську діяльність.

Прямий, або опосередкований вплив факторів зовнішнього середовища на організацію зумовлює необхідність зміни цілей, стратегії фірми, зміни управлінських дій, впливаючи в тому числі й на форму та характер управлінської культури.

З-поміж факторів макросередовища, які є джерелами впливу на управлінську культуру слід виокремити, стан економіки країни, соціокультурний простір, соціальний розвиток держави. Факторами мікросередовища виступають: покупці (споживачі), конкуренти, постачальники та посередники.

4. взаємовідносини з персоналом організації (поведінка керівника та його ставлення до людей).

Слід зауважити, що керівник може вибудовувати свої відносини з підлеглими на основі владних повноважень, тоді вони матимуть суто субординаційний зміст та регламентуватимуться адміністративно-правовими нормами. Або ж керівник може підтримувати з працівниками товариські стосунки, тобто такі що ґрунтуються на адміністративно-моральних нормах.

В окремих випадках, менеджер може з деякими із своїх підлеглих встановлювати й підтримувати дружні відносини, які як правило, базуються на морально-психологічних нормах взаємодії між особистостями. Ставлення управлінця до людей, комунікація з працівниками визначає характер взаємовідносин керівника і підлеглих.

Управлінська етика є інструментом, що сприяє налагодженню ефективної комунікації та взаємодії в колективах. Вона розглядає принципи і норми моральних відносин між працівниками різного службового статусу, які мають неоднакові службові права і обов'язки.

Управлінська етика включає наступні явища: моральні принципи працівників організації; моральний (психологічний) клімат в організації; норми ділового етикету.

Оскільки умови ведення бізнесу на національному і особливо на глобальному рівнях змінюються, розвивається й управлінська культура та етика. Набуття теоретичних знань та практичних фахових вмінь майбутніх менеджерів та відбуватися на принципах: загальнолюдських цінностей. моральності, відповідальності.

Формування управлінської культури майбутніх українських керівників нової генерації набуває надзвичайно важливого значення та характеризується такими особливостями:

- відбувається у непростих соціально-економічних умовах;

- здійснюється в умовах мінливого зовнішнього середовища (в тому числі в умовах світової пандемії, що суттєво вплинула на діяльність більшості галузей);

- реалізується в умовах діджиталізації;

- здійснюється в умовах міжнародної інтеграції бізнесу, що обумовнює необхідність володіння іноземною мовою та знаннями міжкультурної етики, оскільки на підприємствах нині часто працюють працівники різних національностей;

- здійснюється в умовах науково-технічного прогресу, що обумовлює необхідність таких якостей в менеджера як креативність та інноваційність, здатність генерувати ідеї;

- здійснюється в умовах гендерної рівності.

Висновки. Умовою ефективного досягнення цілей, мобілізуючим засобом інтелектуальних, фізичних та емоційних зусиль працівників фірми, інструментом спрямування їх на належне виконання своєї роботи задля досягнення спільних очікуваних результатів є культура управління організацією.

Управлінська культура та етика виступають важливими чинниками впливу на ефективність управлінської діяльності за умови, коли вони осмислені самим керівником, його бажанням сформувати власну філософію управління організацією, а не нав'язані йому ззовні. Управлінська культура формується на

основі загальної та професійної культури керівника, на узагальненні ним свого досвіду, усвідомленні вагової ролі культури та етики менеджменту у забезпеченні високої результативності не тільки своєї власної діяльності, а й спільної діяльності людей, які знаходяться в його підпорядкуванні.

Список бібліографічного опису

1. Культура управління: монографія Садковий В.П., Назаров О.О., Домбровська С.М., Крутий О.М, Пономарьов О.С., Харченко А.О. Харків: НУЦЗУ, 2018. 218 с.
2. Лозовий В.О. Культура особистості та етикет у діловому спілкуванні: навч. посібник В. О. Лозовий, О. В. Уманець, М.Б. Ценко. Харків: Регіон-інформ, 2010. 140 с.
3. Гусинский Э. Н., Турчанинова Ю. И. Введение в философию образования. М.: Логос, 2001. 224 с.
4. Брич В., Корман М. Управлінська етика як складова ефективної ділової взаємодії. *Економічний аналіз*. 2012 рік. Випуск 11. Частина 1. С.47-50.
5. Морально-психологічні засади управлінської діяльності: навч.-метод. матеріали Н.О. Алюшина, Т.В. Новаченко. К.: НАДУ, 2013. 60 с.
6. Савчук Л. М. Теоретичні аспекти впливу корпоративної культури на ефективність організації. Київ, 2011. 230 с.
7. Дмитренко М.Й. Корпоративна культура та її функціональний потенціал. *Економіка, фінанси, право*. 2014. № 9 (88). С. 244–249.
8. Синицька О.І. Корпоративна культура: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 12. С. 229–234
9. Кам'янська О.В. Корпоративна культура в системі управління інноваційним підприємством. *Економіка та держава*. 2010. № 8, С. 24.

References

1. *Kul'tura upravlinnya: monohrafiya Sadkovyy V., Nazarov O., Dombrov'ska S., Krutyi O., Ponomar'ov O. & Kharchenko A. (2018) Kharkiv: NUTSZU [in Ukrainian].*
2. *Lozovyy V. Lozovyy, O. Umanets' & M. Tsenko. (2010) Kharkiv: Rehion-inform [in Ukrainian].*
3. *Husynskyy É. & Turchanyanova YU. Vvedeniye v fylosofiyyu obrazovanyya. (2001) M.: Lohos [in Russian].*
4. *Brych V. & Korman M. Upralins'ka etyka yak skladova efektyvnoyi dilovoyi vzyayemodiyi. Ekonomichnyy analiz (2012) Vypusk 11 [in Ukrainian].*
5. *Moral'no-psykholohichni zasady upravlins'koyi diyal'nosti: navch.-metod. materialy N. Alyushyna & T. Novachenko (2013). K.: NADU [in Ukrainian].*
6. *Savchuk L. Teoretychni aspekty vplyvu korporatyvnoyi kul'tury na efektyvnist' orhanizatsiyi. (2011) Kyiv [in Ukrainian].*

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВІП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

7. Dmytrenko M.Y. Korporatyvna kul'tura ta yiyi funktsional'nyy potentsial. *Ekonomika, finansy, pravo*. (2014). № 9 (88) [in Ukrainian].

8. Synyts'ka O. Korporatyvna kul'tura: zarubizhnyy ta vitchyznyanyy dosvid. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*. (2012). № 12. [in Ukrainian].

9. Kam'yans'ka O. Korporatyvna kul'tura v systemi upravlinnya innovatsiynym pidpryemstvom. *Ekonomika ta derzhava*. (2010). № 8 [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-20](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-20)

УДК 005.95

Стрижеус Л.В., Тендюк А.О., Марчук Ю.С.

Луцький національний технічний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

У публікації проведено дослідження теоретичних та методичних аспектів менеджменту персоналу організації, обґрунтовано його сутнісну характеристику, зміст та значення. Виокремлено основні функції менеджменту персоналу організації. Охарактеризовано методичні підходи до оцінки ефективності менеджменту персоналу організації.

Ключові слова: організація, персонал, ефективність, менеджмент персоналу, продуктивність персоналу, кадрова політика.

Stryzheus L., Tendencyuk A., Marchuk Yu.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF THE PERSONNEL MANAGEMENT OF THE ORGANIZATION

The publication studies the theoretical and methodological aspects of personnel management of the organization, substantiates its essential characteristics, content and significance. The main functions of personnel management of the organization are highlighted. Methodical approaches to assessing the effectiveness of personnel management of the organization are described. It is indicated that personnel management in modern conditions is an important element in the overall management system of the organization. It has been proven that the art of management not only of the organization, but also of its employees is an important indicator of the economic formula for success in business. It is noted that the poorly

chosen concept of personnel management leads to conflicts. They create a tense atmosphere in the team, interfere with the productive work of employees of the organization. It is noted that personnel management will be based on modern procedures, methods, functions and principles of effective management of the organization. Management has individual specifics, elements of technology, approaches and components. It is determined that the specific features of personnel management are determined by the real conditions of the organization, on the basis of which it is advisable to choose the appropriate personnel strategy. It is noted that personnel management as a direction of professional activity has a great applied value, as it not only provides the organization with personnel, but also is responsible for its productive professional and internal development. It is proven that the development of personnel management of the organization uses a wide range of functions. It is determined that there are certain exceptions, taking into account the specifics of the functioning of the organization in the absence of special positions in the management structure. It is proved that the effective staffing of the organization, the optimal use of staff potential and its professional and social development are the main goals of the formation of personnel management system. It is noted that when assessing the effectiveness of personnel management of organizations, a set of external and internal factors is taken into account, so it is also advisable to use regression models. It is substantiated that the effectiveness of personnel management has a direct impact on the level of costs of the organization and the quality of its activities in general. It is confirmed that the diagnosis of available human capital at different levels of the management hierarchy of the organization in today's environment is important because it not only demonstrates the skills, abilities and knowledge of management, but also to identify potential opportunities and abilities. It is noted that the existing assessment methods are characterized by significant ambiguity and versatility, which allows them to be grouped by classification. It is substantiated that in modern conditions it is impossible to form a universal only correct methodological approach to assessing the effectiveness of personnel management of the organization, as it must be aimed at the strategic goals and objectives of a particular organization. As a result of systematization of theoretical bases of increase of efficiency of management of the personnel of the organization it is revealed that in modern conditions of rapid changes in market economy the main factors of growth become universal skills, qualification, adaptability, productivity and innovation.

Key words: organization, personnel, efficiency, personnel management, personnel productivity, personnel policy.

Стрижеус Л.В., Тендюк А.А., Марчук Ю.С.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕНЕДЖМЕНТА ПЕРСОНАЛА ОРГАНИЗАЦИИ

В публикации проведено исследование теоретических и методических

аспектов менеджмента персонала организации, обоснована его существенная характеристика, содержание и значение. Выделены основные функции менеджмента персонала организации. Охарактеризованы методические подходы к оценке эффективности менеджмента персонала организации.

Ключевые слова: организация, персонал, эффективность, менеджмент персонала, производительность персонала, кадровая политика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Менеджмент персоналу в умовах сьогодення є важливим елементом в системі загального менеджменту організації. Саме від якості управління залежать успішність організації в довгостроковій перспективі. Тому мистецтво управління не лише організацією, але й її співробітниками є важливим показником економічної формули успіху в бізнесі.

Менеджмент персоналу організацій здійснюється в межах організаційних структур управління, завдяки чому забезпечується цілеспрямований систематичний вплив на поведінку персоналу, а також на механізм взаємовідносин між ними. Організаційна структура управління має на меті сприяти ефективному та продуктивному управлінню трудовим потенціалом та усією організацією на основі застосування методів та функцій менеджменту. Організаційна форма визначає лінію організаційної поведінки учасників трудового колективу, в той час як вибір стилю керування та методів менеджменту зумовлюють побудову певної організаційної структури.

Невдало вибрана концепція менеджменту персоналу призводить до конфліктів, що створюють напружену атмосферу в колективі, заважають продуктивній роботі співробітників організації. Тому менеджменту організацій надзвичайно важливо об'єктивно оцінювати існуючі умови праці, специфіку діяльності, особливості трудового колективу, і відповідно, виходячи з цього, формувати власний алгоритм управління.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Науковою спільнотою висвітлені основні теоретико-методичні аспекти менеджменту персоналу організації. Вченими детально досліджено економічну сутність, значення та зміст менеджменту персоналу організації, якісну

структуру персоналу, питання оцінки рівня забезпеченості та ефективності використання трудових ресурсів. Суттєвий внесок у розвиток проблематики менеджменту персоналу зробили Н. Бондаренко, А. Величко, М. Виноградський, Н. Гавкалова, В. Данюк, А. Кібанов, А. Колот, О. Крушельницька, С. Олійник, А. Силаєв, В. Петюх, С. Цимбалюк та ін. Разом з тим, мають місце проблемні питання, які пов'язані з підвищенням ефективності менеджменту персоналу організації, що визначило тему дослідження та його своєчасність.

Цілі статті: науково-методичне обґрунтування теоретичних положень щодо підвищення ефективності менеджменту персоналу організації та розробка рекомендацій щодо їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Менеджмент персоналу базується на сучасних процедурах, методах, функціях та принципах ефективного управління організацією, а також має індивідуальну специфіку, елементи технології, підходи та складові.

Аналіз поглядів науковців та практиків щодо наукового обґрунтування управлінської діяльності дозволив виокремити основні підходи до визначення сутності менеджменту персоналу організації.

Як зазначає В. Горфінкель, «управління працівниками реалізується системним, плановірним, організованим впливом, сукупністю взаємопов'язаних організаційних, економічних та соціальних заходів, створенням умов нормального розвитку та використання потенціалу робочої сили на рівні підприємства» [1].

А. Файолем, Г. Емерсоном, Ф. Тейлором та Г. Фордом менеджмент персоналу трактується як «комплексна прикладна наука про чинники, способи та методи впливу на персонал підприємства» [2].

На думку М. Виноградського, менеджмент персоналу спрямований «на ефективне використання людей (персоналу) з метою досягнення як індивідуальних цілей, так і цілей

організації» [3].

Як стверджує М. Суровкін, менеджмент персоналу доцільно трактувати як «діяльність, що здійснюється окремими та спрямована на реалізацію стратегічної мети розвитку підприємства, а також на виконання тактичних завдань з ефективного використання зайнятих на підприємстві працівників» [4].

На думку А. Колота під менеджментом персоналу варто розуміти «цілеспрямований вплив на працівників підприємства, метою якого є досягнення максимальної відповідності можливостей персоналу цілям, стратегіям і умовам розвитку організації» [5].

Менеджмент персоналу включає в себе комплекс методів організаційно-розпорядчого, соціально-психологічного, та економічного характеру, що пов'язані між собою та забезпечують ефективність роботи персоналу, його конкурентоспроможність та конкурентоздатність організації.

Специфічні риси менеджменту персоналу визначаються реальними умовами діяльності організації, виходячи з яких доцільно обирати відповідну кадрову стратегію.

Менеджмент персоналу як напрям професійної діяльності має велике прикладне значення, оскільки не лише забезпечує організацію персоналом, але й несе відповідальність за його продуктивний професійний і внутрішньо-організаційний розвиток, створення безпечних умов для роботи, а також ефективне стимулювання. Зазначене вище вимагає чітких та злагоджених інформаційних і організаційних зв'язків суб'єктів менеджменту персоналу з усіма функціональними службами та підрозділами організації. Тому систему менеджменту персоналу доцільно формувати на засадах патерналізму.

Технологія менеджменту персоналу організації використовує широкий спектр функцій, базовими серед яких є:

- 1) відбір персоналу приймання, наймання персоналу;
- 2) навчання кадрів, їх перепідготовка та підвищення кваліфікації;
- 3) дотримання етики ділових відносин та мотивація

праці;

- 4) управління стресами та конфліктами в організації;
- 5) ділова оцінка персоналу в процесі добору, приймання та атестації;
- 6) трудова адаптація та професійна орієнтація;
- 7) управління соціальним розвитком трудового колективу.

Існують певні виключення, які враховують специфіку функціонування організації за умови відсутності у структурі управління спеціальних посад. За таких умов складно виокремити відповідальних фахівців за реалізацію контролю, мотивації, планування та організації з-поміж учасників трудового колективу.

Особливості клієнтоорієнтованого управління відображаються у структурі персоналу організації, кадровому відборі (оскільки він є технологією, що найбільше підходить для пошуку кваліфікованих фахівців).

Функції менеджменту персоналу організації включають:

- 1) формування (аналіз, планування, залучення, відбір, набір) персоналу;
- 2) використання (адміністрування, організація ефективної праці, відповідальність та оцінка результатів праці, координація трудової діяльності, розвиток на основі навчання, мотивація, контроль, компенсації) персоналу;
- 3) формування іміджу організації та корпоративної культури;
- 4) планування службово-професійного зростання;
- 5) забезпечення соціальної стабільності в колективі;
- 6) залучення через коучинг, лізинг, аутсорсинг.
- 7) розвиток компетенцій співробітників на основі впровадження інновацій;
- 8) соціальна відповідальність персоналу.

С. Олійник зазначає, що основними завданнями менеджменту персоналу є: «розробка кадрової концепції і політики, створення умов упевненості всього персоналу і кожного працівника в завтрашньому дні; створення ефективної

кадрової системи; управління соціальним розвитком трудового колективу; організація набору і відбору персоналу у конкретних умовах; атестація персоналу та використання її результатів; вдосконалення методів оцінки персоналу, управління внутрішніми переміщеннями і кар'єрою працівників; оцінювання ефективності та результативності системи кадрового менеджменту» [6].

Ефективне кадрове забезпечення організації, оптимальне використання потенціалу персоналу, а також його професійний, і соціальний розвиток є основними цілями формування системи менеджменту персоналу.

Завдяки системі менеджменту персоналу, яка характеризується комплексом погоджених та взаємопов'язаних кадрових важелів і методів, що спрямовані на упорядкування та ефективну організацію роботи, реалізуються функції управління в організації.

Головним в менеджменті персоналу, на думку Н. Гавкалової, є «вміння працювати з людьми, домагатися їх зацікавленості у підвищенні свого кваліфікаційного рівня з метою послідовного поліпшення економічних результатів діяльності організації» [7].

Науковець А. Кібанов доводить, що «головним елементом всієї системи управління є кадри, які одночасно можуть бути як об'єктом, так і суб'єктом управління» [8].

На практиці, як стверджує Н. Бондаренко, «керівники знаходяться в постійному контакті із середовищем, що змінюється, і зобов'язані приймати рішення з урахуванням випадкових явищ і конкретних ситуацій, спираючись на власний досвід та інтуїцію. Творчі пошуки оптимального, нетривіального рішення надають управлінню рис мистецтва, адже вміння знайти розумний компроміс з мінімальними втратами є проявом мистецтва керуючого» [9].

Науковці А. Величко та А. Силаєв висловлюють слушну думку, що «кадрову політику доцільно розглядати як ефективний інструмент процесів реконструкції виробництва. Вона повинна бути в першу чергу орієнтована на забезпечення

реалізації моделі українського виробництва» [10].

Вивчення кадрової ситуації, як елементу менеджменту персоналу, необхідно здійснювати з метою формування власної лінії поведінки організації, що спрямована на підвищення ефективності управління персоналом, а також на зміну існуючої кадрової політики на сучаснішу, нову та більш прогресивну.

Суб'єкти господарювання використовують інструментарій економіко-статистичних методів для оцінки ефективності менеджменту персоналу організацій, зокрема, методи укрупнених нормативів, які базуються на визначенні чисельності управлінського персоналу працівників через вивчення типових структур, що узгоджуються з запланованими та фактично досягнутими показниками діяльності.

При оцінці ефективності менеджменту персоналу організацій враховується комплекс зовнішніх та внутрішніх чинників, тому доцільним також є застосування регресійних моделей.

Так, метод визначення зайнятості корисною (продуктивною) діяльністю в організаціях передбачає два варіанти розрахунків:

- використання нормативних значень показників задля визначення трудомісткості окремих видів роботи персоналу;
- використання експертних оцінок за рекомендаціями трудового колективу (показники зайнятості апарату управління середнього рівня, а також фахівців).

При визначенні дієвості та результативності менеджменту персоналу організації широке застосування здобув «метод Розенкранца» [11], з допомогою якого визначають кількість видів операцій, які виконує адміністративний персонал у поєднанні з функціями менеджменту за визначеними пороговими значеннями показників використання робочого часу.

Ефективність менеджменту персоналу безпосередньо впливає на рівень витрат організації та якісні результати її діяльності в цілому. Тому необхідним є аналіз відповідності стратегічних цілей організації кваліфікації персоналу та

перспективним напрямкам її розвитку. Зазначена оцінка обумовлює необхідність визначення рівня використання кадрового потенціалу організації, визначення шляхів нарощення компетентності співробітників, результативності праці, що сприятиме вдосконаленню напрямків діяльності та досягненню бажаного рівня розвитку. Діагностика наявного людського капіталу на різних щаблях управлінської ієрархії організації в умовах сьогодення набуває важливого значення, оскільки вона не лише виявляє вміння, навички та знання суб'єктів управління, але дозволяє виявити потенційні можливості і здібності. Компетентнісний підхід в менеджменті персоналу дозволяє враховувати активні зміни у всіх сферах діяльності організації, залежність від комплексу факторів, які впливають на розвиток культури комунікацій, а також дозволяє розкрити трудовий потенціал співробітників.

Методи оцінки персоналу, на думку Л. Федулової, доцільно подіяти на «методи індивідуальної та групової оцінки» [12].

Науковці О. Крушельницька та Д. Мельничук переконані, що повинне бути розподілення методик оцінювання персоналу на «традиційні та нетрадиційні» [13].

Колектив авторів під керівництвом А. Колота стверджує, що «із теоретичної та практичної точок зору важливо розрізнити два види оцінки персоналу: самооцінку та зовнішню оцінку. Брак одного з видів оцінки може сприяти розвитку навіть негативних явищ» [14].

Колектив авторів під керівництвом В. Данюка стверджує, що «за формою вираження кінцевого результату виділяють описові (оцінка подається в текстовій формі), кількісні та комбіновані методики (використовуються шкали оцінок, які дають змогу кількісно виміряти різні рівні виконання робіт на підприємстві)» [15].

Здійснивши діагностику базових методичних підходів оцінки менеджменту персоналу організації, вважаємо: існуючі методики оцінювання характеризуються значною неоднозначністю та багатогранністю, що дозволяє згрупувати їх

за певними класифікаційними ознаками: за інструментами оцінки (практичні, імітаційні, прогностичні); за формою викладення кінцевого результату (описові, комбіновані і кількісні).

В сучасних умовах неможливо сформувати універсальний єдино правильний методичний підхід до оцінювання ефективності менеджменту персоналу організації, оскільки він повинен бути спрямований на стратегічні цілі та завдання конкретної організації. Найкращим варіантом буде поєднання декількох методичних підходів при здійсненні такого оцінювання, а також пристосування існуючих методик до галузевої та функціональної специфіки організації, приналежності до певних ринків, а також внутрішніх і зовнішніх умов та можливостей діяльності конкретної організації.

Висновки. В результаті систематизації теоретичних засад підвищення ефективності менеджменту персоналу організації виявлено, що в сучасних умовах стрімких змін в ринковій економіці головними чинниками зростання стають універсальні навички, кваліфікація, адаптивність, продуктивність та інноваційність. Від науки управління це вимагає підвищення уваги до працівника та його професійних, особистих, ділових якостей. Тому забезпечення ефективного менеджменту персоналу організації стає першочерговим завданням бізнесу. Здійснення комплексної регулярної оцінки ефективності кадрового менеджменту за критеріями, обраними організацією, дасть змогу визначити базові пріоритети розвитку персоналу, планувати та прогнозувати його проходження по кар'єрних сходинках. За таких умов менеджмент організації отримає можливість сформувати у кожного співробітника мотивацію до розвитку компетентностей, які необхідні підприємству для досягнення стратегічних цілей.

Список бібліографічного опису

1. Горфинкель В.Я., Швандар В.А. Экономика предприятия. 4-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. 670 с.
2. Файоль А. Эмерсон Г., Тейлор Ф., Форд Г. Управление – это наука и искусство. М.: Республика, 1992. С. 12.
3. Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шапова О.М.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

Управління персоналом : навч. посібник; 2-ге вид. К. : Центр учбової літератури, 2009. 502 с.

4. Суровкин Н.В. Система управления персоналом как инновация. *Служба управления персоналом: интерактивный интернет-журнал*. URL: <http://personaldept.h12.ru/nomer1/supinn1.html> (дата звернення: 03.09.2021р.)

5. Колот А.М. Мотивация персонала : підручник. К. : КНЕУ, 2002. 345 с.

6. Олійник С.У. Теорія та практика менеджменту персоналу : підручник. Нар. укр. акад. Х. : Вид-во НУА, 2014. 376 с.

7. Гавкалова Н.Л. Менеджмент персоналу : навч. посіб. Х. : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2004. 276 с.

8. Кибанов А.Я. Основы управления персоналом организации : учеб. по спец. 062100 «Управление персоналом». 4-е изд., доп. и перераб. М. : 2010. 695 с.

9. Бондаренко Н.В., Пантелєєв М.С., Овод М.В. Формування сучасних систем управління персоналом підприємства. *Комунальне господарство міст Харків*, 2014. С. 267-272.

10. Величко А.В., Силаєв А.В. Особливості формування кадрової політики організації в сучасних умовах. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1 (5). Том 2. С. 38-44.

11. Данюк В.М., Петюх В.М., Цимбалюк С.О. Менеджмент персоналу: навч. посібник. К. : КНЕУ, 2004. 398 с.

12. Федулова Л.І. Менеджмент організацій: підручник. К.: Либідь, 2004. 448 с.

13. Крушельницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: Навчальний посібник. Видання друге, перероблене й доповнене. К. : «Кондор», 2005. 308 с.

14. Колот А.М., Грiшнова О.А., Герасименко О.О. Економіка праці та соціально-трудові відносини; за наук. ред. А.М. Колота. Київ: КНЕУ, 2009. 711 с.

15. Данюк В.М., Колот А.М., Суков Г.С. Управління персоналом. Київ: КНЕУ; Краматорськ: НКМЗ, 2013. 666 с.

References

1. Horfynkel' V.Ya., Shvandar V.A. *Экономика predpriyatiya*. 4-e yzd., pererab. y dop. М.: YuNYTY-DANA, 2007. 670 s.

2. Fayol' A. Эмerson H., Teylor F., Ford H. *Upravlenye – eto nauka y yskusstvo*. М.: Respublika, 1992. S. 12.

3. Vynohrads'kyu M.D., Vynohrads'ka A.M., Shkapova O.M. *Upravlinnya personalom* : navch. posibnyk ; 2-he vyd. К. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2009. 502 s.

4. Surovkin N.V. *Systema upravleniya personalom kak ynnovatsiya*. Sluzhba upravleniya personalom: ynteraktyvnyy ynternet-zhurnal. URL: <http://personaldept.h12.ru/nomer1/supinn1.html> (data zvernennya: 03.09.2021r.)

5. Kolot A.M. *Motyvatsiya personalu* : pidruchnyk. К. : KNEU, 2002.

345 s.

6. Oliynyk S.U. Teoriya ta praktyka menedzhmentu personalu : pidruchnyk. Nar. ukr. akad. Kh. : Vyd-vo NUA, 2014. 376 s.

7. Havkalova N.L. Menedzhment personalu : navch. posib. Kh. : Vydavnychyy Dim «INZhEK», 2004. 276 s.

8. Kybanov A. Ya. Osnovy upravleniyya personalom orhanyzatsyy : ucheb. po spets. 062100 «Upravleniye personalom». 4-e yzd., dop. y pererab. M. : 2010. 695 s.

9. Bondarenko N.V., Pantelyeyev M.S., Ovod M.V. Formuvannya suchasnykh system upravlinniya personalom pidpriyemstva. Komunal'ne hospodarstvo mist Kharkiv, 2014. S. 267-272.

10. Velychko A.V., Sylayev A.V. Osoblyvosti formuvannya kadrovoyi polityky orhanizatsiyi v suchasnykh umovakh. Byuleten' Mizhnarodnoho Nobelivs'koho ekonomichnoho forumu. 2012. # 1 (5). Tom 2. S. 38-44.

11. Danyuk V.M., Petyukh V.M., Tymbalyuk S.O. Menedzhment personalu: navch. posibnyk. K. : KNEU, 2004. 398 s.

12. Fedulova L.I. Menedzhment orhanizatsiy: pidruchnyk. K.: Lybid', 2004. 448 s.

13. Krushel'nyts'ka O.V., Mel'nychuk D.P. Upravlinniya personalom: Navchal'nyy posibnyk. Vydannya druhe, pereroblene y dopovnene. K. : «Kondor», 2005. 308 s.

14. Kolot A.M., Hrishnova O.A., Herasymenko O.O. Ekonomika pratsi ta sotsial'no-trudovi vidnosyny; za nauk. red. A.M. Kolota. Kyiv: KNEU, 2009. 711 s.

15. Danyuk V.M., Kolot A.M., Sukov H.S. Upravlinniya personalom. Kyiv: KNEU; Kramators'k: NKMZ, 2013. 666 s.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-21](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-21)

УДК 338.439.54

Талавирия М.П., д.е.н., професор

директор науково-дослідного інституту

Костюк Т.О., к.е.н., доцент кафедри економіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВИКЛИКІВ

Актуальність досліджуваної проблематики додатково визначається потребами одночасної екологізації й соціалізації сільськогосподарського виробництва, з метою збереження навколишнього природного середовища за рахунок раціонального природо-користування та мінімізації безробіття на селі.

У статті охарактеризовано сучасний стан продовольчої безпеки. Сформульовано основні напрямки її розвитку. Детально проаналізовано сучасний стан продовольчої безпеки в умовах нових викликів. Обґрунтовано рекомендації та організаційно-методичні підходи до розвитку продовольчої безпеки.

Ключові слова: продовольча безпека; економічна безпека; соціальна безпека; індикатори; інтегральний індекс; екологічна безпека; вектори.

Talavyrya N., Kostyuk T.

FOOD SECURITY IN THE CONDITIONS OF MODERN ECONOMIC CHALLENGES

The relevance of the studied issues is additionally determined by the needs of simultaneous greening and socialization of agricultural production, in order to preserve the environment through the rational use of nature and minimize unemployment in rural areas.

The article describes the current state of food security. The main directions of its development are formulated. The current state of food security in the face of new challenges is analyzed in detail. Recommendations and organizational and methodological approaches to the development of food security are substantiated.

Key words: food security; economic security; social security; indicators; integral index; environmental safety, vectors.

Талавирия Н.П., Костюк Т.О.

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВЫЗОВОВ

Актуальность исследуемой проблематики дополнительно определяется потребностями одновременной экологизации и социализации

сельскохозяйственного производства, с целью сохранения окружающей среды за счет рационального природопользования и минимизации безработицы на селе.

В статье охарактеризовано современное состояние продовольственной безопасности. Сформулированы основные направления ее развития. Детально проанализировано состояние продовольственной безопасности в условиях новых вызовов. Обсуждены рекомендации и организационно методические подходы к развитию продовольственной безопасности.

Ключевые слова: продовольственная безопасность; экономическая безопасность; социальная безопасность; индикаторы; интегральный индекс; экологическая безопасность; векторы.

Мета статті – зробити наукову оцінку сучасного стану продовольчої безпеки в умовах нових викликів щодо шляхів розвитку економічної безпеки сільського господарства України в умовах сучасних викликів.

Методика дослідження. Використовувалися такі методи: монографічний (для всебічного й глибокого вивчення окремих явищ, процесів та виявлення причинно-наслідкових зв'язків їх розвитку), системний (полягає у дослідженні певних об'єктів як складних систем), економіко-математичний (дав змогу встановити кількісний вплив окремих факторів на досліджуваний результат), статистичний (під час роботи зі статистичною інформацією та аналітичних розрахунків).

Результати дослідження. Для ідентифікації рівня соціальної та екологічної складових економічної безпеки у галузі сільського господарства розроблено перелік індикаторів розвитку для різних сфер діяльності. Наведений перелік не є сталим та може бути змінений залежно від глибини та цілей дослідження.

В процесі дослідження запропоновано новий підхід визначення індикатора оцінки векторів порогових значень (нижній поріг барер, оптимальний, верхній допустимий, верхній поріг) за методом "t-критерію". Ми встановили та визначили головні загрози безпечного існування економічної системи – соціально-екологічної безпеки сільського господарства України. Економічні виклики базуються на майже

78 % показників, які становлять відповідний рівень безпечного існування.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних і практичних рекомендацій щодо формування пріоритетів зміцнення економічної безпеки сільського господарства України.

Постановка проблеми. У сучасних умовах від рівня економічної безпеки сільського господарства залежить розвиток національної економіки України, оскільки сільське господарство та суміжні галузі формують значну частку експортного ринку, слугують надійним джерелом валютних надходжень до державного бюджету. Водночас загальний рівень економічної безпеки сільського господарства характеризується значною економічною розбалансованістю і соціально-екологічними диспропорціями, неготовністю реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, які ставлять під загрозу подальший розвиток національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Детально проаналізовано сучасний стан продовольчої безпеки в умовах нових викликів та зроблено оцінку показників економічної безпеки у наукових працях вітчизняних учених, серед яких В. Заліско, З. Варналій, А. Сухоруков, В. Геєць, Я. Жаліло, Ю. Харазішвілі, Б. Данилишин, В. Мунтян, А. Сундук, С. Кваша, та інші дослідники. Іноземні вчені внесли вагомий вклад у вивчення даного питання: Л. Абалкін, В. Богомолов, М. Фрідмен, І. Кроз, В. Кузнєцов, Ф. Роджерс, В. Сенчагов.

Виклад основних результатів дослідження. У більшості наукових досліджень, зокрема й в офіційній методиці оцінки економічної безпеки відсутня соціально-екологічна складова, що суттєво обмежує їх доказову базу. Спираючись на принципи сталого розвитку, на нашу думку, соціально-екологічна складова являє собою найважливішу складову не лише економічної безпеки сільського господарства, а й усієї національної економіки. Додатково це підкреслюється 13 статтею Конституції України, де серед іншого зазначено, що Україна є соціальною державою [1]. Підвищення рівня

економічної безпеки на всіх рівнях національної економіки неможливе без соціальної та екологічної захищеності населення у містах та селах нашої країни. На сьогодні існує недостатньо сформоване наукове підґрунтя для кількісного визначення цих стратегічних індикаторів.

Значна частина вчених не пов'язували свої дослідження з екологічними проблемами розвитку сільського господарства. Разом із тим, незважаючи на досить велику кількість публікацій у сфері сталого розвитку та економічної безпеки (О. Новікова, О. Амоша, В. Антонюк [8], Ю. Харазішвілі, В. Дронь, В. Ляшенко [9], В. Залізко [10, 11] та інші), дослідження соціальної та екологічної складових економічної безпеки сільського господарства залишилися недостатньо висвітленими у науковій літературі.

Соціальна, економічна та екологічна безпека досліджувалися у провідних наукових центрах України та світу.

Такий підхід дозволяє на теоретичному рівні оцінити становище соціальної інфраструктури сільських територій, враховуючи їх деградацію, низькі доходи сільського населення, демографічні та екологічні проблеми. Це перетворює подібне дослідження не лише на актуальне, а й нагальне, оскільки воно за сучасних умов значною мірою впливає на рівень економічної захищеності сільського господарства.

Нижче детальніше будуть розглянуті соціальні та екологічні складові та їх індикатори економічної безпеки сільського господарства. Кожна складова має відповідний набір індикаторів, які можна віднести до *стимуляторів* або до *де стимуляторів*.

Для однозначного оцінювання соціальної складової економічної безпеки сільського господарства аналітично визначимо інтегральний індекс, який забезпечуватиме методологічну єдність усіх показників. Дослідження методичних підходів до інтегрального оцінювання стану розвитку або безпеки виявило низку недоліків, які призводять до викривлених оцінок, тому застосовуються сучасні досягнення інтегрального оцінювання рівня безпеки [15].

Отже, використовуючи для розрахунку інтегрального індексу оцінювання соціальної складової економічної безпеки сільського господарства сучасні підходи [11, 16, 17, 15], отримаємо динаміку інтегрального індексу соціальної безпеки.

Різнобічний підхід інтегрального оцінювання рівня безпеки, що використовується, передбачає одночасне нормування як індикаторів. Новий підхід дав оцінку порівнювати в одному масштабі динаміку інтегрального індексу та інтегральних порогових значень, тобто ідентифікувати стан виробничої безпеки.

За аналізований період рівень соціальної безпеки сільського господарства тільки у 2006–2012 рр. знаходився між нижнім пороговим та нижнім оптимальним значеннями, тобто у передкризовій зоні, а з 2013 по 2016 рр. – нижче нижнього порогового значення з негативною динамікою. Наведене вказує на значну загрозу соціальній безпеці та свідчить про неефективне керування соціальною безпекою галузі. З 70% індикаторів соціальної безпеки 40% знаходиться нижче нижнього порога, 35% – на межі нижнього порога і тільки один – в оптимальній зоні.

Отже, головною причиною низького інтегрального рівня соціальної безпеки сільського господарства України є перебування низки індикаторів нижче або на межі нижнього порога.

Екологічна безпека сільського господарства. Враховуючи територіальні особливості розміщення, спочатку дослідимо проблем зміцнення екологічної безпеки селітебних та сільськогосподарських земель, які безпосередньо впливають на економічну безпеку сільського господарства, сільських територій та країни загалом.

У ХХІ ст. економічні та екологічні проблеми у результаті глобалізаційних процесів створюють загрозу голоду та скорочення життя на всій планеті. Негативний антропогенний вплив на якість ґрунтів, висока інтенсивність господарювання, масове вирубування лісів, чорнобильська катастрофа, утворення міст та сіл «привидів» (спустошених у результаті спаду

економічної діяльності або техногенних катастроф) призводять до серйозних еколого-економічних деформацій, які ослаблюють економічну безпеку України та сусідніх країн, що підтверджує актуальність та важливість досліджуваної тематики.

За часів колишнього Радянського Союзу в економіках його республік працювало олімпійське правило «вище, швидше, сильніше», яке в основному втілювалось у зростанні валового внутрішнього продукту. Вважалося, чим більше буде розорано та посіяно, і в результаті зібрано урожаю, тим швидше настане комунізм і покращиться добробут населення. Проблеми екології, що стосуються якості земель, історичної їх цінності, не були тоді на першому плані, і навіть сьогодні вони розглядаються виключно у теоретичній площині. Так само, як за часів фашистської окупації вивозили ешелонами український родючий чорнозем, сьогодні, щоправда в інший спосіб, знищується віковий капітал України – родюча земля. Останнім часом спостерігається «варварське» ставлення до земель сільськогосподарського призначення та селітебних сільських територій, яке не підлягає логічному поясненню.

Нагадаємо, що поняття «селітебна територія» застосовується до тих земель, на яких розміщуються житлові квартали, ділянки культурно-побутових та суспільних будівель, зелені насадження суспільного призначення, вулиці, площі тощо. Дослідження у цій сфері частіше проводяться для міських територій, оскільки там антропогенний вплив більш значний внаслідок високої концентрації населення.

Для вирішення екологічних проблем останнім часом відбулася активізація кредитних операцій серед сільських жителів та підприємців, що деякими вченими вважається позитивною ознакою і можливим шляхом до економічного зростання та розширення середнього класу на селі (йдеться про так звані «теплі кредити»). Проте більшість кредитних ставок коливаються від 2 до 4 % на місяць і, враховуючи страхові внески та інші виплати, за два роки користування такими кредитами переплата становитиме майже 100 % суми кредиту. Невигідність вітчизняного кредитування підтверджується

даними Державного управління статистики, згідно з яким учасниками фінансово-кредитних відносин є лише 13,6 % провідних сільськогосподарських приватних підприємств (21,8 % респондентів вважають, що не зможуть повернути отриманий кредит [11]). Погоджуємося з думкою В. Залізка щодо недоцільності використання однакових методів вирішення соціальних проблем для всіх населених пунктів України, оскільки це все одно що розробляти їх для кожного окремо. Найоптимальнішим способом зміцнення економічної безпеки сільського господарства видається виокремлення характерних соціо-еколого-економічних загроз, які пропонується оцінювати за методологією інтегрального оцінювання з позицій економічної безпеки [10].

За результатами розрахунків рівень екологічної безпеки сільського господарства за 12 років знаходиться практично у стабільному передкризовому стані – на рівні нижнього порогового значення. Це вказує на повну бездіяльність керівництва галузі в екологічній сфері сільського господарства, що підтверджує динаміка індикаторів екологічної безпеки. З 5-ти індикаторів екологічної безпеки 3 знаходяться у критичній зоні – нижче нижнього порогового значення: рівень удобреної площі мінеральними добривами, % (S); рівень розораності території, % (D); рівень розораності сільськогосподарських земель, % (D).

Виконуючи наступний етап інтегральної згортки порогових значень (табл. 1) та індикаторів, отримаємо динаміку інтегрального індексу соціально-екологічної безпеки сільського господарства.

Відомо, що одну з найголовніших складових інфраструктури будь-якої системи становить її енергетична складова. Наявність електропостачання відкрила широкі можливості використання сучасних науково-технічних винаходів, що спростило виконання багатьох видів сільськогосподарських робіт та покращило побутові умови проживання сільського населення. Проте на сьогодні електрична

енергія на сільських територіях використовується не повною мірою.

Таблиця 1
Вектори порогових значень складових соціально-екологічної безпеки сільського господарства України*

Вид безпеки	Нижнє порогове	Нижнє оптимальне	Верхнє оптимальне	Верхнє порогове
Соціальна	0,3533	0,5563	0,7196	0,8852
Екологічна	0,2028	0,4325	0,6469	0,9211
Соціально-екологічна безпека сільського господарства	0,2726	0,4946	0,6847	0,9018

Так, на опалення споруд та підігрівання води витрачається енергія згорання природного газу чи твердого палива (дрова, вугілля, брикет і т.д.). Це при тому, що показники коефіцієнта корисної дії у них гірші, а закупівельні ціни – високі. Більше того, держава невиправдано витрачає бюджетні кошти на газифікацію сіл, тоді як за останні роки виникало ряд політично-газових та військових проблем, зростали ціни на природний газ і нафтопродукти. Звідси зрозуміло, що варто інтенсивніше використовувати електроенергію.

Як відомо, на території України (до останнього часу) електроенергії вироблялося з надлишком. У такому разі доцільно шукати інноваційні способи збільшення інтенсивності та ефективності використання електричної енергії на сільських територіях України. Зокрема, видається доречним введення додаткових пільг на електроенергію у сільській місцевості. Як наслідок, для приватного бізнесу з'явиться стимул активніше відкривати в межах сільських територій несільськогосподарські підприємства, які потребують значних витрат електроенергії. У свою чергу це позитивно вплине на зниження сільського безробіття та надасть поштовх економіці сільського господарства.

За поширення на більшості сільських територій України аграрного виробництва, нині у зв'язку зі створенням сучасних автоматизованих комплексів із використанням комп'ютерних технологій кількість людей, задіяних у сільськогосподарському виробництві, зменшилася у рази. Так, приватному підприємцю за наявності сучасної техніки достатньо вісьмох працівників для обслуговування понад 5000 га орних земель. Тобто, скупивши (чи взявши в оренду) землі сільських територій одного села роботу отримає до 1 % населення. Однією з відповідей на питання, що робити решті 99 %, можливо, є модернізація сільської системи складських приміщень, ангарів та заготівельних контор, а також створення на таких сільських територіях пунктів з переробки вирощеної продукції, на яких буде розміщено сушильне, охолоджувальне, сортувальне обладнання тощо.

Отже, на перспективу подальших досліджень існує необхідність врахування індикаторів енергетичної безпеки сільського господарства в екологічній складовій. Для соціальної складової потрібне залучення індикаторів рівня життя, тіньової зайнятості, тіньової заробітної плати та ін.

Список бібліографічного опису

1. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

2. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

3. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

4. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

5. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних

фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

6. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

7. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

8. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

9. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

10. Залізко В. Д. Сільські території України: стратегічні пріоритети розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки : [монографія] / В. Д. Залізко ; Національний університет ДПС України. – Ірпінь : Видавництво НУДПСУ, 2014. – 502 с.

11. Залізко В.Д. Сільські території України: стратегічні пріоритети розвитку в контексті зміцнення економічної безпеки : [монографія] / В. Д. Залізко ; Національний університет ДПС України. – Ірпінь : Видавництво НУДПСУ, 2014. – 502 с.

12. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

13. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

14. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

15. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

16. Качинський А.Б. Засади системного аналізу безпеки складних систем. – К. : ДП "НВЦ "Євроатлантик інформ", 2006. – 336 с.

17. Блинов Н., Кокарев М., Крашенинников В. Об обеспечении экономической безопасности России / Н. Блинов, М. Кокарев, В. Крашенинников // Экономист. – 1996. – № 4. – С. 47–51.

18. Про внесення змін до Закону України "Про фермерське господарство" щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : закон України від 31.03.2016 № 1067-19 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 21, ст.406

19. Talavyriya M., Nikolenko L., Kolesnyk T., Samborska O. Ensuring the sustainable development of the Ukrainian agrarian sector in conditions of globalization. Problems and Perspectives in management. 2018. № 3. P. 245-258.

References

1. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

2. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

3. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

4. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

5. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

6. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

7. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

8. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

9. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

10. Zalizko VD Rural territories of Ukraine: strategic priorities of development in the context of strengthening economic security: [monograph] / VD Zalizko; National University of the State Tax Service of Ukraine. - Irpin: NUDPSU Publishing House, 2014. - 502 p.

11. Zalizko VD Rural territories of Ukraine: strategic priorities of development in the context of strengthening economic security: [monograph] / VD

Zalizko; National University of the State Tax Service of Ukraine. - Irpin: NUDPSU Publishing House, 2014. - 502 p.

12. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

13. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

14. On amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

15. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

16. Kaczynski AB Principles of system security analysis of complex systems. - Kyiv: SE "Euroatlantic Inform", 2006. - 336 p.

17. Blinov N., Kokarev M., Krashennnikov V. On ensuring the economic security of Russia / N. Blinov, M. Kokarev, V. Krashennnikov // Economist. - 1996. - № 4. - P. 47–51.

18. On Amendments to the Law of Ukraine "On Farming" to stimulate the establishment and operation of family farms: the law of Ukraine of 31.03.2016 № 1067-19 / Bulletin of the Verkhovna Rada (VVR), 2016, № 21, p.406

19. Talavyriia M., Nikolenko L., Kolesnyk T., Samborska O. Ensuring the sustainable development of the Ukrainian agrarian sector in conditions of globalization. Problems and Perspectives in management. 2018. № 3. P. 245–258.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-22](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-22)

УДК 657

Ткачук І.М., к.е.н, доцент

Луцький національний технічний університет

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОБУДОВИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті висвітлено актуальні питання притаманні процесу організації внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві. Як відомо, система внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності необхідна щоб забезпечити впевненість власників у тому, що покладені на керівництво підприємства завдання та обов'язки виконуються вчасно та на належному рівні. В процесі дослідження розглянуто та проаналізовано фактори, що впливають ефективність впровадження внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві. Обґрунтовано, що внутрішній контроль зовнішньоекономічної діяльності, який здійснюється бухгалтером включає в себе перевірку законності та достовірності господарських операцій, вивчення результатів зовнішньоекономічної операції в цілому.

Ключові слова: внутрішній контроль, зовнішньоекономічна діяльність, інформаційне забезпечення, управлінські рішення, відповідальна особа.

Tkachuk I.

CURRENT ISSUES OF CONSTRUCTION OF INTERNAL CONTROL OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY AT THE ENTERPRISE

The article highlights current issues inherent in the process of organizing internal control of foreign economic activity at the enterprise. As you know, in order to avoid violations of the law, an effective and efficient tool for management staff is internal control. That is why the system of internal control of foreign economic activity is necessary to ensure the confidence of the owners that the tasks and responsibilities assigned to the management of the enterprise are performed on time and at the appropriate level. Of course, control does not exist in itself, it is significantly influenced by the owner, the person authorized by him and the staff. In the course of research the factors influencing efficiency of introduction of internal control of foreign economic activity at the enterprise are considered and analyzed.

It is substantiated that the internal control of foreign economic activity, which is carried out by the accountant, includes checking the legality and reliability

of business transactions, studying the results of foreign economic transactions in general. It is established that the construction of the system of internal control of foreign economic activity is influenced by a number of factors: the form of the business entity, its structure, types of activity; the attitude of the owner and the authorized person to the internal control, its purpose and mechanism; level of information support and computerization of activity; availability of financial resources for control.

Key words: internal control, foreign economic activity, information support, management decisions, responsible person.

Ткачук И.Н.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПОСТРОЕНИЯ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИИ

В статье освещены актуальные вопросы присущи процессу организации внутреннего контроля внешнеэкономической деятельности на предприятии. Как известно, система внутреннего контроля внешнеэкономической деятельности необходима чтобы обеспечить уверенность владельцев в том, что возложенные на руководство предприятия задачи и обязанности выполняются вовремя и на должном уровне. В процессе исследования рассмотрены и проанализированы факторы, влияющие на эффективность внедрения внутреннего контроля внешнеэкономической деятельности на предприятии. Обосновано, что внутренний контроль внешнеэкономической деятельности, осуществляется бухгалтером включает в себя проверку законности и достоверности хозяйственных операций, изучение результатов внешнеэкономической операций в целом.

Ключевые слова: внутренний контроль, внешнеэкономическая деятельность, информационное обеспечение, управленческие решения, ответственное лицо.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З метою прийняття ефективних управлінських рішень кожен суб'єкт господарювання здійснює внутрішній контроль господарської та фінансової діяльності. Не є виключенням в даному випадку зовнішньоекономічна діяльність (надалі – ЗЕД) підприємства і питання, які включаються до процесу внутрішнього контролю залежать від обсягів ЗЕД та відповідальних осіб.

Важливе місце у зовнішньоекономічній діяльності підприємства має відводити саме внутрішньому контролю, який забезпечує перевірку належного виконання поставлених цілей всіма підрозділами або відповідальними особами. І як відмічено Гоголь Т.А. та Маргасовою В.Г. «ефективність системи внутрішнього контролю залежить від його місця в організаційній структурі підприємства. Найчастіше в системі управління діяльністю малого підприємства внутрішній контроль покладено на керівника або на головного бухгалтера» [3].

Необхідність впровадження підприємством внутрішнього контролю ЗЕД розкрито у дослідженні Кінзерської Н.В. Автором особлива увага приділена питанням методичного забезпечення ЗЕД, зокрема «реалізація завдань системи внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику забезпечується шляхом формування належного методичного забезпечення та механізмів контролю, які забезпечать ефективне здійснення бізнес-процесів в сфері ЗЕД» [6].

В ідеалі внутрішній контроль зовнішньоекономічної діяльності представляє собою безперервний процес відстеження її ефективності та доцільності, виявлення негативних моментів та своєчасне їх усунення, визначення та застосування внутрішніх резервів, оцінку досягнення поставлених цілей з урахуванням понесених відповідних витрат.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання необхідності запровадження внутрішнього контролю, механізм його застосування розкривається у дослідженнях багатьох вчених та практиків. Так, про актуальність та необхідність внутрішнього контролю на підприємстві розкрито у працях таких авторів: Гевчук А.В. [1], Гоголь Т.А., Маргасова В.Г. [3], Михалків А.А., Косташ Т.В.[5], Дайновський Ю.А. [4] та ін. Питання внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності висвітлено у дослідженні Кінзерської Н.В. [6], Глущенко Я.І. [2].

Результати представлених науковцями досліджень свідчать про необхідність удосконалення системи внутрішнього

контролю, з урахуванням особливостей діяльності підприємства та вимог сьогодення щодо інформатизації процесу ЗЕД.

Метою статті є дослідження актуальних питань щодо побудови внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження науковців та практиків свідчить, що внутрішній контроль поширюється на всю систему управління підприємством і відповідно, потребує ефективної організації. Як підмічено Гевчук А.В. «контроль являє собою сукупність дій і операцій, здійснюваних спеціально уповноваженими органами, з метою контролю за дотриманням суб'єктами господарювання норм права в процесі створення, розподілу і використання фінансових ресурсів для своєчасного отримання повної і достовірної інформації про хід реалізації прийнятих управлінських і фінансових рішень» [1]. Відносно необхідності функціонування системи внутрішнього контролю, актуальною є думка Михалків А.А. та Косташ Т.В., що «створення і розвиток системи внутрішнього контролю є одним з основних умов становлення правових відносин на підприємстві» [5].

Варто відмітити, що проведення внутрішнього контролю на належному рівні забезпечує готовність суб'єкта господарювання до контролю зовнішнього. Так, процес зовнішньоекономічної діяльності є об'єктом для контролю зі сторони контролюючих органів. При цьому, на противагу внутрішньому контролю, за результатами зовнішнього контролю ЗЕД відповідальні особи притягаються до фінансової, адміністративної та кримінальної відповідальності.

І так, плануючи впровадження внутрішнього контролю ЗЕД, суб'єкт господарювання має визначити для себе головні його етапи побудови (рис. 1).

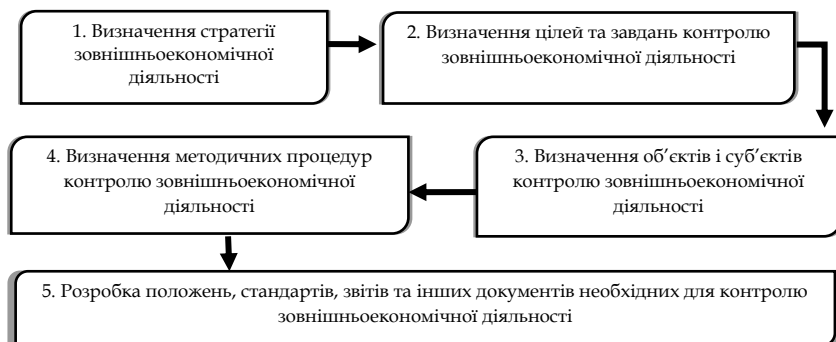

Рис. 1. Послідовність впровадження внутрішнього контролю ЗЕД

Джерело: сформовано автором

Узагальнюючи вище зазначене визначено, що основною метою здійснення внутрішнього контролю ЗЕД є забезпечення успішної діяльності суб'єкта господарювання. Визначити завдання контролю зобов'язані власник або уповноважена ним особа. За даними сформованих завдань визначаються об'єкти, які підлягають контролю та суб'єкти, які є відповідальними за проведення контролю та його ефективність. Як саме проводити контроль і за допомогою якого методичного інструментарію узгоджується суб'єктами контролю.

В даному випадку, заслуговує на увагу підхід Дайновського Ю.А. стосовно використання методів задля зростання ефективності системи внутрішнього контролю, а саме: «метод розподілу повноважень і відповідальності між працівниками, ротація кадрів, здійснення контролю за окремими напрямками діяльності, вдосконалення контролю при плануванні продажу, збору інформації та формування справи-дос'є на покупців і замовників, діагностики і прогнозування проблем» [4].

Побудова внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності знаходиться під впливом низки факторів (рис. 2).

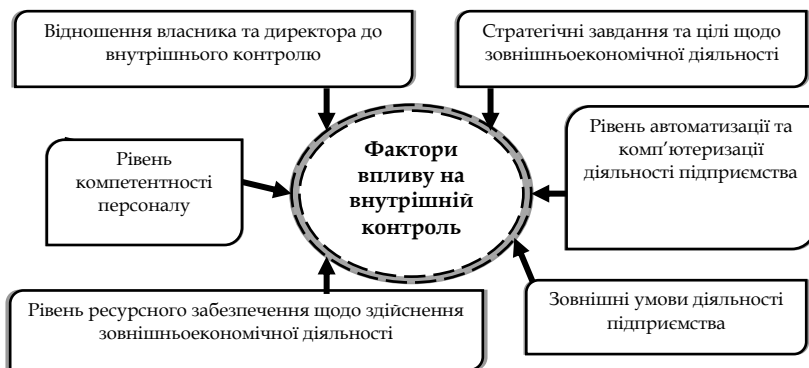

Рис. 2. Фактори, що впливають на побудову внутрішнього контролю ЗЕД

Джерело: сформовано автором

Вирішальне значення в процесі побудову внутрішнього контролю ЗЕД має відношення до нього власника або уповноваженої ним особи, тобто на скільки керівництвом визнається необхідність контролю та його роль в діяльності підприємства. На практиці питання здійснення внутрішнього контролю в цілому належить до повноважень власника або уповноваженої ним особи (директора). Контроль, що проводиться власником або директором забезпечує перевірку достовірності інформації, яка надходить та впливає на прийняття управлінських рішень.

Проведення внутрішнього контролю регламентується внутрішніми документами та здійснюється, як вибірково так і суцільно за зовнішньоекономічними операціями.

Раціональність і доцільність організації внутрішнього контролю ЗЕД визначається якістю інформаційного забезпечення. Документальний контроль зовнішньоекономічної діяльності проводиться за допомогою нормативно-правової перевірки, логічної та арифметичної перевірки, зустрічної звірки, логічної перевірки.

Важливою складовою ефективності контролю зовнішньоекономічної діяльності є якість інформаційного

забезпечення, тобто своєчасна, достовірна та оперативна інформація. До основних інформаційних джерел, які використовуються в процесі контролю ЗЕД, відносять:

1. Законодавчо-нормативні акти, які регламентують принципи обліку ЗЕД.

2. Внутрішні організаційно-методичні документи, якими закріплено правила здійснення зовнішньоекономічних операцій з урахуванням їх специфіки.

3. Первинні документи та зведені реєстри в яких міститься інформація про зовнішньоекономічні операції.

4. Зовнішні та внутрішні форми звітності.

Вагомою перевагою проведення внутрішнього контролю ЗЕД є його часовий інтервал. Зокрема, контроль може здійснюватися, як попередній, поточний (оперативний) та наступний. В свою чергу Глущенко Я.І. відмічено, що «виокремлення попереднього, поточного та наступного контролю, визначення інформаційно-організаційних та методичних аспектів дозволяє удосконалити регламентне забезпечення внутрішнього контролю, більш оптимально розподілити функціональні обов'язки працівників й уникнути їх подвоювання» [2].

Попередній контроль зовнішньоекономічної діяльності проводять власник або уповноважена ним особа, а також бухгалтер. Особливість попереднього контролю – здійснення на всіх рівнях управління, а також можливість проведення його до моменту прийняття остаточного управлінського рішення або здійснення господарської операції у ЗЕД. Проводиться попередній контроль ЗЕД з метою уникнення незаконних господарських операцій та забезпечення ефективного використання ресурсів підприємства.

Призначення поточного (оперативного) контролю – виявити недоліки у процесі проведення ЗЕД, які неможливо було виявити при попередньому контролі, а також виявити можливі резерви. У процесі поточного контролю особливу увагу господарським операціям приділяє персонал, який зацікавлений в прийнятті управлінських рішень.

Відмітимо, що поєднання попереднього і поточного контролю ЗЕД надає можливість попередити непередбачені втрати матеріальних та фінансових ресурсів.

Підгрунтям для проведення наступного контролю є інформація зафіксована у бухгалтерській документації та здійснюється він після завершення зовнішньоекономічних операцій. Необхідність здійснення наступного контролю ЗЕД зумовлена визначенням законності та доцільності проведених операцій, виявленням порушень, зловживань та недоліків. Своєчасна оцінка здійснених зовнішньоекономічних операцій забезпечує ефективність прийнятих у подальшому управлінських рішень.

Оптимальним та найбільш дієвим внутрішній контроль ЗЕД є у випадку поєднання попереднього, поточного та наступного контролю. Досягнути такого поєднання вдається не всім суб'єктам господарювання, а лише тим в яких чітко налагоджена система внутрішнього контролю.

Висновки. Внутрішній контроль присутній в усіх суб'єктів господарювання, які здійснюють ЗЕД, адже ними проводиться контроль своєчасності оплати та поставки, оцінка отриманих доходів і понесених витрат, а також фінансовий результат від зовнішньоекономічних операцій. Важливо відмітити, що завдання та мета внутрішнього контролю ЗЕД повинні бути узгоджені та відповідати визначеній стратегії розвитку підприємства. До тогож, цифрові трансформації вимагають нового бачення та мислення щодо процесу здійснення внутрішнього контролю.

Список бібліографічного опису

1.Гевчук А.В. Внутрішній контроль обліку розрахункових операцій на підприємстві. Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. 2019. Вип. 2. С. 72-79.

2.Глущенко Я.І. Внутрішній контроль зовнішньоекономічного договору: інформаційно-організаційні та методичні аспекти. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 16. С. 64-68. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/16_2017/16.pdf

3.Гоголь Т.А., Маргасова В.Г. Організація управлінського обліку і контролю на підприємствах малого бізнесу. Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. 2018. № 2. С. 401-411.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

4. Дайновський Ю.А. Внутрішній контроль в управлінні діяльністю підприємств: сутність, значення. Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. 2016. Вип. 50. С. 105-109.

5. Михалків А.А., Косташ Т.В. Внутрішній контроль процесу господарювання: проблеми організації. Економіка та держава. 2020. № 1. С. 61-65. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2020/13.pdf

6. Кінзерська Н.В. Методичне забезпечення внутрішнього контролю зовнішньоекономічної діяльності підприємств торгівлі. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 27. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/442/424>

References

1. Hevchuk A.V. Vnutrishniy kontrol' obliku rozrakhunkovykh operatsiy na pidpryyemstvi. Vcheni zapysky universytetu «KROK». Seriya : Ekonomika. 2019. Vyp. 2. S. 72-79.

2. Hlushchenko Ya.I. Vnutrishniy kontrol' zovnishn'oeconomichnoho dohovoru: informatsiyno-orhanizatsiyni ta metodychni aspekty. Prychornomors'ki ekonomichni studiyi. 2017. Vyp. 16. S. 64-68. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/16_2017/16.pdf

3. Hohol' T.A., Marhasova V.H. Orhanizatsiya upravlins'koho obliku i kontrolyu na pidpryyemstvakh maloho biznesu. Visnyk KhNAU. Seriya : Ekonomichni nauky. 2018. # 2. S. 401-411.

4. Daynovs'ky Yu.A. Vnutrishniy kontrol' v upravlinni diyal'nistyuu pidpryyemstv: sutnist', znachennya. Visnyk L'vivs'koyi komertsiyanoi akademiyi. Seriya ekonomichna. 2016. Vyp. 50. S. 105-109.

5. Mykhalkiv A.A., Kostash T.V. Vnutrishniy kontrol' protsesu hospodaryuvannya: problemy orhanizatsiyi. Ekonomika ta derzhava. 2020. # 1. S. 61-65. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2020/13.pdf

6. Kinzers'ka N.V. Metodychne zabezpechennya vnutrishn'oho kontrolyu zovnishn'oeconomichnoi diyal'nosti pidpryyemstv torhivli. Ekonomika ta suspil'stvo. 2021. Vyp. 27. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/442/424>

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-23](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-23)

УДК 332.1-026.15

Фесіна Ю.Г., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

КРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Резолюція ООН затвердила 2021 рік міжнародним роком креативної економіки задля сталого розвитку. Тому концентрація уваги на цілях формування екосистеми креативної економіки та підвищення значимості людського капіталу є важливими завданнями сьогодення. Запропоновано та обгрунтовано авторський підхід до вибору системи показників для оцінювання креативного потенціалу регіону. Здійснено оцінку індексу талантів, технологій та толерантності. Обгрунтовано науково-методичний підхід для здійснення інтегральної оцінки креативного потенціалу регіону.

Ключові слова: креативність, креативний потенціал, талант, технологія, толерантність, оцінка, регіон.

Fesina Yu.

THE CREATIVE POTENTIAL OF REGIONAL DEVELOPMENT

The UN resolution declared 2021 the International Year of the Creative Economy for Sustainable Development. The focus on the goals of forming a creative economy ecosystem and increasing the importance of human capital are important tasks of our time. Creativity is one of the main factors of human capital development. It has not only cognitive dimension which is realized in generation of new ideas, but also depends on emotions and motivation of people, environment. In the offered approach to an estimation of creative potential of the region, the author abstracts from concrete spheres of creativity manifestation. At the same time the author tends to concentrate on the triad of classical indicators of creativity with the emphasis on the authors' substantiation of the indicators of their representation. The evaluation of the index of talents, technologies and tolerance in accordance with the proposed indicators is carried out. The scientific and methodological approach to the implementation of the integral assessment of the creative potential of the region was substantiated. According to the results of the assessment the regions were grouped into four groups - regions with a high level of creative potential, regions with an adequate level of creative potential, regions with a satisfactory level of creative potential and regions with a low level of creative potential. It is important to properly use the accumulation of creative potential and to help build it up through the formation of a creative economy ecosystem and its institutional support.

Key words: creativity, creative potential, talent, technology, tolerance, estimation, region.

Фесина Ю.Г.

КРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Резолюція ООН утворила 2021 год міжнародним годом креативної економіки для устійного розвитку. Концентрація уваги на цілях формування екосистеми креативної економіки і підвищення значимости людського капітала являються важкими задачами сучасности. Предложено і обосновано авторський підхід к вибору системи показателів для оцінки креативного потенціала регіона. Осуществлена оцінка індекса талантів, технологій і толерантности. Обосновано науково-методический підхід к осуществленію інтегральної оцінки креативного потенціала регіона.

Ключевые слова: креативность, креативный потенциал, талант, технология, толерантность, оценка, регион.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Згідно з резолюцією ООН, 2021 р. проголошено міжнародним роком креативної економіки задля сталого розвитку. Відтак, світова спільнота сконцентрована на цілях диверсифікації економічної системи, створення екосистеми креативної економіки та підвищення значимости людського капіталу. Розвиток людського капіталу, побудований з акцентом на креативне мислення, сприятиме активному пошуку інноваційних рішень для протидії викликам сьогодення, швидкому прийняттю рішень для подолання проблеми розвитку нерівності. Людський капітал, поряд із економічним, соціальним та природним капіталами дозволяють забезпечити індивідуальний добробут, сприяють його зростанню. Зазначені види капіталу є системоутворюючими для вимірювання добробуту та рівня прогресу в розвитку, згідно підходу ОЕСР [1]. Рамкова програма ОЕСР із регламентування системи навчання до 2030 р. розглядає креативність, як одну із ключових навичок ХХІ ст. [2]. Креативність базується на творчому потенціалі особистості, свободі мислення та дій, авторській генерації оригінальних ідей, що за умов наявності технологічної інфраструктури, захисту права інтелектуальної власності має стимулювати інноваційний

процес, підтримувати розвиток підприємницького сектору, сфери креативних індустрій. За таких умов можливо забезпечити рівномірність розвитку регіонів країни.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Останнім часом креативність розглядається в контексті невід'ємної риси креативної економіки. Вперше цей термін на позначення нового економічного напрямку, який виник унаслідок трансформації індустріальної економіки, застосував у своїй публікації економічний редактор видання Bloomberg Businessweek П. Кой (Peter Coy) [3]. Згодом Дж. Говкінс (John Howkins) підтвердив думку про те, що інформація та знання стали ресурсом, а креативність – головною цінністю для її носія. Професор відмічав, що носії творчої риси не відіграють ніякого значення, якщо вони не створюватимуть реальний креативний продукт [4]. Р. Флорида (R. Florida) вбачав у креативності можливості для економічного зростання, де тріада з толерантності, технологій та таланту розглядалася в якості основного рушія прогресу. При цьому дослідник відводив вирішальну роль у забезпеченні економічного розвитку виключно міським агломераціям, вважаючи їх центрами креативності та інновацій, нехтуючи роллю сільських територій [5]. Надмірна глорифікація креативного класу, урбаністичного простору для розвитку креативності, дефіцит уваги до представників некреативних індустрій, як потенційних носіїв креативності, вимагають перегляду сутності креативності та вибору її індикаторів. Адже, на відміну від творчих індустрій, де креативність виступає типовою рисою професії, існує ряд сфер, де примінення креативності сприяє їх розвитку та конкурентоспроможності. Безпосередньо й сам Р. Флорида виділяє не лише мистецьку чи культурну креативність, але й акцентує увагу на існуванні технологічної креативності (винахідливість) та економічної креативності (підприємливість). Всі вони тісно пов'язані, доповнюють одна одну, базуючись на процесі мислення.

На думку харківських науковиць, розвиток креативності в бізнесі має стати не лише фактором вирішення існуючих

проблем, але й сприяти певним удосконаленням. При цьому фокус державної підтримки пропонується спрямувати виключно на креативне підприємництво, враховуючи його більшу значимість в еволюційному розвитку держави [6].

Херсонські дослідники креативної економіки, її основою вважають безперервний інноваційний розвиток, що базується на людському капіталі, який забезпечується інтелектуальним капіталом, креативним потенціалом і талантом [7].

Вітчизняна дослідниця креативної економіки Л. Федулова притримується думки, що регіональна політика в питанні розвитку креативної економіки має ґрунтуватися на розумінні її багатогранної сутності, що знаходить свій прояв у культурному, соціальному, економічному, технологічному, екологічному чинниках [8]. С. Давимука та Л. Федулова в спільному дослідженні креативної економіки прийшли до висновку, що для її належного становлення в регіоні важливо, щоб забезпечувалися певні умови: оперативна генерація нових ідей й прийняття нестандартних рішень; існування регіональної конкуренції за нові знання та ноу-хау; існування умов для розвитку особистості; оперативний обмін інформаційними потоками; розвиток комунікацій та співробітництва між населенням, господарськими одиницями й інституціями влади [9, с. 276].

Цілі статті. У контексті глобального поширення концепції креативної економіки та її поступального становлення у вітчизняному соціально-економічному просторі, видається важливим обґрунтування необхідності оцінювання креативного потенціалу регіону для планування перспектив регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Креативність не може існувати сама по собі, її носіями виступають люди. Творчі навички людини разом із технічними навичками та досвідом, навичками вирішення проблем та спілкування, освітою, здоров'ям формують людський капітал. Учення про людський капітал в економічній теорії бере початок

від часів А. Сміта, котрий доводив, що знання, освіта, таланти та досвід дотичні до формування багатства націй. У сьогоденні це набуло вагомого підтвердження в працях нобелівського лауреата з економіки – Г. Беккера, котрий економічний ріст пов'язував із синергічною взаємодією складових людського капіталу.

Спроба оцінити рівень креативності регіонів України за допомогою методики Р. Флориди, із врахуванням особливостей вітчизняної статистичної бази, була здійснена Ю. Сотніковою [10]. Дослідниця вдалася до кластерного аналізу регіонів розділивши їх на групи за рівнем розвитку креативності. При цьому враховувалися такі показники: для визначення субіндексу таланту – чисельність зайнятих у сферах креативних індустрій (професійна та наукова діяльність, сфера інформації та телекомунікацій, мистецтво, спорт, розваги й відпочинок); частка зайнятих, що мають вищу освіту; чисельність зайнятих із вищою освітою; чисельність дослідників, які працюють у регіоні; для визначення субіндексу технологій – валові витрати на виконання наукових робіт; сумарний індекс інновацій; для визначення субіндексу толерантності – відношення тривалості часу для пошуку роботи жінок у співставленні з чоловіками; кількість зареєстрованих колективних угод; чисельність мігрантів, які прибули в регіон. Оцінюючи креативний потенціал регіонів Ю. Сиваш до вище зазначених субіндексів пропонує додати субіндекс інвестиційно-інноваційного розвитку промисловості [11]. І. Вахович та О. Чуль у свій час здійснювали інтегральну оцінку розвитку креативної економіки в регіонах за конкретними сферами креативних індустрій – культурна спадщина, традиційне мистецтво, творчі послуги тощо, задля визначення стратегічних орієнтирів регіонального розвитку креативної економіки [12].

Дослідниця когнітивної науки М. Боден відмічала, що первинне сприйняття креативності асоціюється з таємницею. Спираючись на походження терміну «креативність» – формувати з нічого, приводити до буття, професорка відмічає не лише незрозумілість, але й неможливість реалізації креативної

функції людиною. Це формує віру індивіда в те, що креативність є рідкісною та особливою силою й демотивує його творчий порив. Однак, зазначає Боден, якщо людина спиратиметься на віру в те, що креативність базується на простих навиках та фахових спроможностях, які можна розвивати наполегливою працею, то вона отримає цілком протилежний результат. Тут важливе розуміння того, що формування ментальної структури та продукування креативності вимагають тривалих затрат часу, накопичення та цільового використання енергії та максимальної концентрації на досягненні поставленої цілі в конкретній предметній області. Таким чином, креативність не є рисою вродженою й монопольною для конкретної статі, раси, культури, соціального походження тощо. Це риса кожної людини, яка може проявитися за умови прикладання зусиль та реалізації можливостей [13].

У пропонованому підході до оцінювання креативного потенціалу регіону, здійснена спроба абстрагуватися від конкретних сфер прояву креативності та сконцентруватися на тріаді класичних індикаторів креативності із акцентом на авторському обґрунтуванні показників їх представлення. Для оцінювання індикатора таланту пропонується розраховувати наступні показники: питому вагу учнів, котрі склали ЗНО з української мови та літератури, англійської мови, математики на 180-200 балів; питому вагу населення з повною вищою освітою у складі робочої сили та питому вагу дослідників, котрі задіяні в науково-дослідних роботах у загальній чисельності робочої сили з повною вищою освітою. Таким чином, здійснена спроба відійти від пропонованого підходу до визначення талантів через їх градацію в частині так званого креативного класу. Як було зазначено вище, креативність має властивість розвиватися індивідом, тому важливо оцінювати її на різних стадіях людського життя. Якщо оцінювати креативність на рівні дошкільного періоду життя людини, то можна стверджувати (з власних спостережень автора), що більшість дітей вже мають закладені її ознаки, що проявляються в прагненні пізнання

навколишнього світу. Креативність дитини, котра вступає в період шкільництва поступово може загасати, якщо програма підготовки не передбачає креативного підходу до вивчення шкільних навчальних предметів. Про це відмічає й Флоріда, посилаючись на праці британського експерта з питань освіти – К. Робінсона. Останній є відомим критиком освітньої системи, пропагандистом індивідуального підходу до учнів та технології підтримки зацікавленості до навчання й пізнання світу. Як відмічає вітчизняна дослідниця розвитку креативності в шкільній освіті В. Павленко: «орієнтація школи на формування в учнів репродуктивної діяльності часто призводить до того, що більшість випускників, які на «відмінно» засвоїли зміст шкільної програми, не вміють використовувати отримані у школі знання під час розв'язання проблемних життєвих ситуацій» [14, с. 28]. Включаючи до складу індикатора таланту найвищі результати зі здачі ЗНО, ми намагалися відобразити реальну ситуацію з проявом креативності, що ґрунтується на об'єктивності (незалежне оцінювання) та особливій ситуації, яка «вмикає» необхідність проявити креативність (для школярів чітко регламентовані правила проведення ЗНО викликають деяку складну життєву обставину). Вибір на користь зазначених навчальних дисциплін обумовлений тим, що їх завдання дозволяють виявити інтелектуальні здібності, які характеризують креативну особистість: швидкість та гнучкість думки, здатність до аналізу, оригінальність. Врахування тієї обставини, що креативна економіка базується на знаннях та різноманітних формах творчого самовираження особистості, до складу індикатора було включено показник частки населення з вищою освітою в складі робочої сили. Це дозволило ідентифікувати ту частину продуктивних сил, яка априорі здатна вирішувати практичні завдання з врахуванням креативного фактору. В свою чергу, показник частки дослідників дозволяє ідентифікувати індивідів, як правило з вищою освітою другого та третього освітнього рівня, наукового рівня (також їх представляють здобувачі третього рівня вищої освіти та здобувачі наукового рівня), які безпосередньо беруть участь в

створенні нових знань, продуктів, процесів, систем. У загальній чисельності осіб, котрі склали ЗНО з української мови та літератури, математики й англійської мови в 2020 р., частка випускників, котрі отримали високі бали (від 180 до 200) найвища в Львівській області. Найбільша частка осіб із вищою освітою в загальній чисельності робочої сили в 2020 р. спостерігається в Рівненській області. В Харківській області найвища питома вага дослідників у складі робочої сили з повною вищою освітою.

Для характеристики індикатора технологій було застосовано наступні показники: забезпеченість споживачів фіксованим доступом до Інтернет у розрахунку на 100 домогосподарств регіону; забезпеченість споживачів рухомим зв'язком у розрахунку на 100 жителів регіону; частка населених пунктів регіону, охоплених технологією 4G та кількість заявок на винаходи в розрахунку на 100 дослідників регіону. Для характеристики цього індексу автор виходив з того, що ключовою технологією сучасності, яка дозволяє проявити креативність у всіх її проявах, виступає технологія Інтернет. Тому запропоновано враховувати як технічні можливості доступу до інтернету (технологія 4G), так і забезпеченість мешканців регіону фіксованим доступом до мережі Інтернет та можливості мобільного доступу. Нині доступ до Інтернет розглядається як елемент необхідного блага, що забезпечує реалізацію інформаційно-комунікаційних функцій особистості. Завдяки сучасним цифровим технологіям людина отримує можливості не лише до здобуття знань, але й до демонстрації власної креативності через мультимедійні сервіси (YouTube), інформаційно-дискусійні сервіси (Livejournal), соціальні мережі (Facebook, Instagram, Tik Tok). Велику перевагу нині отримують мобільні пристрої (планшети, смартфони) в порівнянні з персональними комп'ютерами завдяки своїй зручності, технічним можливостям та економічним параметрам. Все це суттєво впливає не лише на покращення цифрової освіти, розвиток навичок та інклюзії, але й на доступність досліджень, інновацій, що не може не позначатись на розвитку креативності

особистості. Широкосмугові технології доступу до мережі Інтернет, що забезпечують високу швидкість передачі та обміну даними, поширення трендів «великих даних», «інтернету речей», «хмарних обчислень» тощо стали основою для розвитку цифрової економіки, передумовою для подолання вад традиційної галузевої спеціалізації регіонів й створення нових робочих місць, активізації ролі малого та середнього підприємництва. Найвищий рівень забезпечення споживачі фіксованим доступом до Інтернет у 2020 р. спостерігається в Київській та Одеській областях – у розрахунку на 100 домогосподарств регіону 76 та 71 точки відповідно. Забезпеченість рухомим зв'язком у розрахунку на 100 мешканців регіону найвища в Київській області (188), найнижча – в Донецькій області (69). Найбільше охоплено технологією 4G населених пунктів у Полтавській області – 97,9 % від їх загальної чисельності в регіоні, найменше – в Луганській області (23,5 %). До індикатора технологій також запропоновано відносити показник кількості винаходів у розрахунку на 100 дослідників у регіоні. Даний показник характеризує рівень генерації рішень, які володіють критеріями новизни, практичності застосування та унікальності (винахідницький рівень). Як відмічає Г. Андрощук, біля 94 % вітчизняних винахідників представлені інженерно-технічним персоналом та науково-педагогічними працівниками з вищою освітою (середній вік винахідника становить 46,4 р.) [15]. В Україні в 2020 р. було подана 1361 заявка на винахід, де найбільша частка припала на Дніпропетровську область (139 заявок) та Харківську область (209 заявок). Найменше заявок подано в Чернівецькій (2), Рівненській (5), Волинській (6) та Хмельницькій (9) областях. У розрахунку на чисельність дослідників, найбільше заявок генерується в Донецькій області (16 на 100 дослідників) та Закарпатській області (13), а найменше – в Чернівецькій області (1).

З точки зору Флориди, толерантність характеризується трьома ключовими показниками: часткою іммігрантів, індексом інтеграції (враховує розподіл етнічних та расових груп

усередині агломерації) та індексом геїв та лесбійок (рівень привітності та сприйняття населенням сексуальних меншин). Вважається, що ці параметри толерантності впливають на бар'єри входження особистості в певний життєвий простір та можливості створення нею проєктів на основі генерування нових ідей. Слід зауважити, що для креативності якість середовища відіграє вагомий роль. Чим більше середовище буде толерувати форми самовираження особистості людини, її свободи, тим стійкішою буде платформа для формування креативного прошарку в цьому середовищі. Створенню толерантного середовища сприяють довіра та відкритість, свобода думки та дій, знання та переконання, совість та відповідальність. Для оцінювання індикатора толерантності нами запропоновано враховувати наступні показники: гендерна толерантність (співвідношення зарплати жінок і чоловіків); сексуальна толерантність (кількість зафіксованих випадків гомо- та ксенофобії в розрахунку на 100 тис. мешканців регіону); правова толерантність (кількість кримінальних правопорушень на 1000 мешканців регіону); регіональна толерантність (співвідношення чисельності населення, яке прибуває в регіон та чисельності населення, яке вибуває з регіону). Останній показник, на погляд автора, демонструє рівень територіальної унікальності регіону. Якщо спостерігається перевищення припливу населення в регіон у співставленні з його вибуттям, то це може свідчити про сприятливість життєвого простору цього регіону. В основі такої міграційної ситуації лежить інтеграційна парадигма, яка проявляється в тріадному прояві інтеграції – інтеграція в суспільство, інтеграція в суспільстві та інтеграція суспільства. Це питання досліджено в праці [16]. Загалом, як відмічають Роберта Капелло (Roberta Capello) та Пітер Найджемп (Peter Nijkamp) [17], людському капіталу властива тенденція до міграції, що пояснює причину розвитку одних регіонів та районів у них і занепад інших. Серед регіонів країни в 2020 р. найвища чисельність прибулих у порівнянні з вибулими спостерігається в Київській області (вдвічі вища), Одеській області (на 22 % більше прибуває, ніж вибуває),

Харківській області (на 7,9 % більше), Івано-Франківській, Львівській, Полтавській областях (приблизно на 3 % більше) та Хмельницькій області (більше на 1,3 %). Гендерну толерантність пропонується вимірювати через економічний критерій – співвідношення зарплат жінок і чоловіків. Найвище таке співвідношення спостерігається в Чернівецькій області (95,5 %), найнижче – в Донецькій (62,5 %). Українське суспільство поступово трансформується в систему секулярно-раціональних цінностей з відносно високою часткою суспільної пам'яті про традиційні цінності та орієнтацією на цінності виживання. Це, безумовно, гальмує розвиток креативності, для якої важливе підґрунття ціннісних орієнтирів самовираження. Характеристика параметру сексуальної толерантності демонструє, що наше суспільство не готове абсолютно толерувати прояви сексуальної свободи, що на психо-емоційному рівні впливає на можливості здійснення креативної діяльності відповідними особами. Більшість випадків прояву нетерпимості до чужої поведінки, манери спілкування тощо спостерігається в міських просторових середовищах (м. Київ та Київська область, м. Житомир, м. Одеса, м. Харків з прилеглими районами регіону). Коефіцієнт правової толерантності відображає прояв поваги до прав і свобод інших людей, в тому числі й в частині поваги до інституту власності. В розрахунку на 1000 жителів регіону найбільша кількість облікованих кримінальних правопорушень у 2020 р. здійснювалася в Миколаївській (12,8) та Херсонській областях (12,4).

Для обчислення інтегрального індексу креативного потенціалу регіону здійснювалася побудова індексів за окремими блоками показників на основі яких будувався інтегральний індекс. Вище розглядувані показники є неоднорізними, а тому для співставлення їх було розділено на показники-стимулятори (їх зростання позитивно впливає на загальний рівень креативного потенціалу регіону) та показники-дестимулятори (їх зниження позитивно впливає на загальний рівень креативного потенціалу регіону). Процедура стандартизації показників здійснювалася за формулою:

– для стимуляторів:

$$X_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{i \min}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$$

– для дестимуляторів:

$$X_{ij} = \frac{x_{i \max} - x_{ij}}{x_{i \max} - x_{i \min}}$$

де X_{ij} – нормоване значення показника креативної діяльності в регіоні за період дослідження;

x_{ij} – значення j -го показника для i -го об'єкта дослідження;

$x_{i \min}$, $x_{i \max}$ – відповідно мінімальне та максимальне значення показника по всій сукупності об'єктів дослідження.

Для показників-стимуляторів еталоном виступає максимальне значення показника, а для дестимуляторів – мінімальне. Відстань до еталону розраховуємо наступним чином:

$$X = \sqrt{\sum_{i=1}^N (x_{ij} - x_{0j})^2},$$

де X – відстань ознаки до точки еталону;

x_{0j} – точка-еталон.

Інтегральна оцінка здійснювалася з врахуванням того, що кожному оцінюваному об'єкту (регіону) відповідає точка з координатами, рівними інтегральним оцінкам згідно зазначених трьох груп індексів креативності:

$$I_{\text{КПР}} = \sqrt{(X-1)^2 + (Y-1)^2 + (Z-1)^2},$$

де $I_{\text{КПР}}$ – інтегральний індекс креативного потенціалу регіону;

X, Y, Z – інтегральна оцінка індексів таланту, технологій та толерантності.

Результати інтегральної оцінки креативного потенціалу регіонів країни станом на 2020 р. та ранжування регіонів країни за її значенням відображено на рисунку 1.

Рис. 1. Результати ранжування регіонів країни за показником інтегральної оцінки креативного потенціалу

За результатами проведеного оцінювання, регіони було згруповано на чотири групи – регіони з високим рівнем креативного потенціалу, регіони з достатнім рівнем креативного потенціалу, регіони із задовільним рівнем креативного потенціалу та регіони з низьким рівнем креативного потенціалу. За індексом талантів перші місця обіймають Львівська, Харківська та Рівненська області; за індексом технологій – Київська, Івано-Франківська та Одеська області; за індексом толерантності – Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька області. Інтегральна оцінка креативного потенціалу регіонів країни показала, що найвищі рівні креативного потенціалу сконцентровано в Львівській, Харківській, Івано-Франківській областях.

До групи регіонів із високим потенціалом креативного розвитку увійшли: Львівська, Харківська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Чернігівська та Дніпропетровська області. Групу регіонів із достатнім рівнем креативного потенціалу склали: Сумська, Черкаська, Вінницька, Хмельницька, Житомирська, Волинська, Полтавська, Київська, Запорізька, Закарпатська області. Відмітимо, що регіон Сумщини досить близький до входження в групу регіонів із високим рівнем креативного потенціалу. До регіонів із задовільним креативним потенціалом віднесено: Кіровоградську, Чернівецьку, Одеську та Херсонську області. Найгірший креативний потенціал мають Миколаївська, Донецька та Луганська області.

Висновки. Креативність виступає одним із засадничих факторів розвитку людського капіталу. Вона має не лише когнітивний вимір, що реалізується в генеруванні нових ідей, але й залежить від емоцій та мотивації людей, оточуючого середовища. Для розвитку креативності важливий простір та різноманіття соціуму, щоб можна було комунікувати з представниками різних професій, поглядів тощо. В сільській місцевості розвивати креативність важко із-за монополії представників однієї професії, відносно однорідної діяльності. Їх тверді переконання в «силі землі» формують консервативний світогляд та несприйняття необхідності постійного пошуку себе та нових шляхів розвитку. Тому великі міські агломерації, зі своєю багатопрофільністю та розмаїттям, є більш сприятливим середовищем для креативних проявів особистості. Для активізації креативного середовища традиційно аграрних регіонів та його вирівнювання з урбанізованим креативним простором може стати подолання проблеми цифрового розриву між містом і селом. Очевидно, що цього недостатньо й повинна бути проявлена турбота про розвиток екосистеми креативної економіки та культивування креативності в соціумі загалом. Виявлений креативний потенціал регіонів ще не є запорукою їх успішного соціально-економічного розвитку. Важливо правильно використати акумуляцію цього потенціалу та сприяти

його нарощенню за рахунок формування екосистеми креативної економіки та здійснення її інституційної підтримки.

Список бібліографічного опису

1. OECD Future of Education and Skills 2030. OECD Learning Compass 2030. A series of Concept Notes. Paris, OECD Publishing, 2019. 150 p. URL: [https://www.oecd.org/education/2030-project/contact/OECD Learning Compass 2030 Concept Note Series.pdf](https://www.oecd.org/education/2030-project/contact/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf).

2. The Future of Education and Skills Education 2030. Paris, OECD Publishing, 2018. 21 p. URL: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf).

3. Peter Coy. The Creative Economy. *BusinessWeek*, August 28, 2000, URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2000-08-27/the-creative-economy>.

4. John Howkins. The Creative Economy: How People Make Money From Ideas. London: Penguin Global, 2001. 288 p.

5. Флорида Р. Homo creatives. Як новий клас завойовує світ / пер. з англ. М. Яковлев. Київ, 2018. 432 с.

6. Чечетова Н.Ф., Чечетова-Терашвілі Т.М. Креативне підприємство – основа креативної економіки країни та її регіонів. *East European Scientific Journal*. 2019. № 9 (49). С. 47-52. URL: <https://eesa-journal.com/wp-content/uploads/47-52-Chechetova-N.F.-Chechetova-Terashvili-T.M.-KREATIVNE-PIDPRIYEMNICTVO-%E2%80%93-OSNOVA-KREATIVNOYI-EKONOMIKI-KRAYINI-TA-YIYI-REGIONIV.pdf>

7. Ушкаренко Ю.В., Чмут А.В., Синякова К.М. Креативна економіка: сутність поняття та значення для України в умовах європейської інтеграції. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 67–72. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/10.pdf.

8. Федулова Л.І. Перспективність розвитку креативної економіки в Україні. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 37 (1). С. 63–68.

9. Давимука С.А., Федулова Л.І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія. Львів, 2017. 528 с.

10. Сотнікова Ю.В. Креативна економіка в Україні: реальність чи перспектива? *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2016. Вип. 3. С. 178–189.

11. Сиваш Ю.М. Оцінка креативного потенціалу регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 15. С. 117–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_15%282%29_27.

12. Вахович І.М., Чуль О.М. Формування стратегічних орієнтирів креативного регіонального розвитку на основі кластерного аналізу. *Бізнес Інформ*. 2014. № 9. С. 57–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_9_10.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

13. Boden Margaret A. The Creative Mind: Myths and Mechanisms / 2nd ed. Taylor & Francis e-Library, 2004. 344 p. URL: <https://pauladaunt.com/books/The%20Creative%20Mind%20Myths%20and%20Mechanisms.pdf>.

14. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів: монографія / за ред. проф. О.Є. Антонової. Житомир, 2017. 158 с.

15. Андрощук Г. Кому потрібна винахідницька діяльність в Україні? *Юридична Газета*. 2021. 18 жовт. (№ 19). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/komu-potribna-vinahidnitska-diyalnist-v-ukrayini.html>.

16. Риндзак О.Т. Міграційна політика в системі інтеграційних процесів України: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.07 / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. 516 с.

17. Capello R., Nijkamp P. Handbook of Regional Growth and Development Theories. Cheltenham (UK), Northampton (MA, USA), 2009. 529 p. URL: <http://herzog.economia.unam.mx/cedrus/descargas/Capello%20-%20NB%20of%20Regional%20Growth%20and%20Development%20Theories%20-%202009.pdf>

References

1. OECD Future of Education and Skills 2030. OECD Learning Compass 2030. A series of Concept Notes. Paris, OECD Publishing, 2019. 150 p. Available at: https://www.oecd.org/education/2030-project/contact/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf.

2. The Future of Education and Skills Education 2030. Paris, OECD Publishing, 2018. 21 p. Available at: [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf).

3. Peter Coy. The Creative Economy. *BusinessWeek*, August 28, 2000. Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2000-08-27/the-creative-economy>.

4. John Howkins. The Creative Economy: How People Make Money From Ideas. London: Penguin Global, 2001. 288 p.

5. Florida R. Homo creatives. Yak novyi klas zavoioviue svit, per. z anh. M. Yakovliev. Kyiv, 2018. 432 p. [in Ukrainian].

6. Chechetova N.F., Chechetova-Terashvili T.M. Kreatyvne pidpriemnytstvo, osnova kreatyvnoi ekonomiky krainy ta yii rehioniv. East European Scientific Journal. 2019. No 9. 47-52 pp. Available at: <https://eesa-journal.com/wp-content/uploads/47-52-Chechetova-N.F.-Chechetova-Terashvili-T.M.-KREATIVNE-PIDPRIYEMNICTVO-%E2%80%93-OSNOVA-KREATIVNOYI-EKONOMIKI-KRAYINI-TA-YIYI-REGIONIV.pdf> [in Ukrainian].

7. Ushkarenko Yu.V., Chmut A.V., Syniakova K.M. Kreatyvna ekonomika: sutnist poniattia ta znachennia dlia Ukrainy v umovakh yevropeiskoi

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

intehratsii. *Ekonomika i suspilstvo*. 2018. Vol. 18. 67–72 pp. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/10.pdf [in Ukrainian].

8. Fedulova L.I. *Perspektyvnist rozvytku kreatyvnoi ekonomiky v Ukraini*. *Ekonomichnyi visnyk universytetu*. 2018. Vol. 37. 63–68 pp. [in Ukrainian].

9. Davymuka S.A., Fedulova L.I. *Kreatyvnyi sektor ekonomiky: dosvid ta napriamy rozbudovy : monohrafiia*. Lviv, 2017. 528 p. [in Ukrainian].

10. Sotnikova Yu.V. *Kreatyvna ekonomika v Ukraini: realnist chy perspektyva? Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia*. *Ekonomichni nauky*. 2016. Vol. 3. 178–189 pp. [in Ukrainian].

11. Syvash Yu.M. *Otsinka kreatyvnoho potentsialu rehioniv Ukrainy*. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. 2017. Vol. 15. 117–120 pp. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_15%282%29_27. [in Ukrainian].

12. Vakhovych I.M., Chul O.M. *Formuvannia stratehichnykh oriientyriv kreatyvnoho rehionalnoho rozvytku na osnovi klasternoho analizu*. *Biznes Inform*. 2014. No 9. 57–65 pp. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_9_10. [in Ukrainian].

13. Boden Margaret A. *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*, 2nd ed. Taylor & Francis e-Library, 2004. 344 p. Available at: <https://pauladaunt.com/books/The%20Creative%20Mind%20Myths%20and%20Mechanisms.pdf>.

14. Pavlenko V.V. *Rozvytok kreatyvnosti molodshykh shkoliariv: monohrafiia*, za red. prof. O.Ie. Antonovoi. Zhytomyr, 2017. 158 p. [in Ukrainian].

15. Androshchuk H. *Komu potribna vynahidnytska diialnist v Ukraini?* *Yurydychna Hazeta*. 2021. 18 zhovt. No 9. Available at: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnovi-vlasnosti-avtorske-pravo/komu-potribna-vinahidnytska-diialnist-v-ukrayini.html>. [in Ukrainian].

16. Ryndzak O.T. *Mihratsiina polityka v systemi intehratsiinykh protsesiv Ukrainy: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.07*, Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa. Vinnytsia, 2020. 516 p. [in Ukrainian].

17. Capello R., Nijkamp P. *Handbook of Regional Growth and Development Theories*. Cheltenham, Northampton, 2009. 529 p. Available at: <http://herzog.economia.unam.mx/cedrus/descargas/Capello%20-%20HB%20of%20Regional%20Growth%20and%20Development%20Theories%20-%202009.pdf>

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-24](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-24)

УДК: 331.52

Чмут А.В., к.е.н, старша викладачка

Херсонський державний університет

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті представлено аналіз стану та тенденцій розвитку ринку праці Херсонської області на основні статистичних даних за 2020 рік. Під час аналізу ситуації на ринку праці висвітлені дані щодо обсягів робочої сили, кількості зайнятих і безробітних у динаміці. Проаналізовано галузеву структуру зайнятих, рівень заробітної плати та попит на працю.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, робоча сила, безробіття, заробітна плата.

Chmut A.

POSITION AND TRENDS OF LABOR MARKET DEVELOPMENT IN KHERSON REGION

The labor market is an important indicator of economic development of the country as a whole and its regions. In recent years, the Ukrainian labor market has seen an imbalance between supply and demand, which was the result of external factors: the socio-economic situation in the country, the international situation, state policy of labor market regulation, and since 2019 the COVID-19 pandemic has had its full impact. Given the trends of changes in the internal and external environment of the market, the analysis of trends in its development is a necessary tool for making operational management decisions at both state and local levels. The labor market of Kherson region is a component of the national labor market of Ukraine. Taking into account the views of researchers, the essence of the regional labor market can be defined as a system of relations between employers, employees and state and social partners to create conditions, distribution, exchange and use of labor in a particular region. The main function of the regional labor market is to provide all employers with the necessary labor force. In order to analyze the situation on the labor market, it is necessary to study its socio-economic indicators on the basis of existing statistics. The article presents an analysis of the state and trends of the labor market of Kherson region on the basis of fundamental statistical data for 2020. During the analysis of the situation on the labor market, data on the volume of labor force, the number of employed and unemployed in the dynamics are highlighted. The sectoral structure of employees, the level of wages and labor demand are analyzed.

The analysis of the labor market of Kherson region revealed a number of problems, including the growth of the number of unemployed, the growth of the

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

share of the unemployed in the region's labor force, reduction of labor force, low levels of average nominal wages, overall reduction of vacancies. The labor market in the region needs to be regulated taking into account existing trends, which should be aimed at increasing jobs, raising wages and overall economic development of the region.

Key words: labor market, employment, labor force, unemployment, wages.

Чмут А.В.

СОСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА ХЕРСОНСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье представлен анализ состояния и тенденций развития рынка труда Херсонской области на основные статистических данных 2020 года. При анализе ситуации на рынке труда освещены данные касательно количества рабочей силы, занятых и безработных в динамике. Проанализировано отраслевую структуру занятых, уровень заработной платы и спрос на труд.

Ключевые слова: рынок труда, занятость, рабочая сила, безработица, заработная плата.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями.

Ринки факторів виробництва є важливими складовими ринкової економіки. Будучи похідними від ринків товарів і послуг вони є невід'ємним елементом ринкового механізму. Особливої уваги заслуговує ринок праці, адже наразі саме він в багатьох аспектах є індикатором розвитку економіки країни в цілому та її регіонів. Останні роки на ринку праці України спостерігається дисбаланс між попитом і пропозицією, який в тому числі став результатом дії зовнішніх факторів: соціально-економічного стану в країні, міжнародної ситуації, державної політики регулювання ринку праці, а з 2019 року всієї вплив завдала пандемія COVID-19. Враховуючи тенденції до змін внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування ринку, аналіз тенденцій його розвитку є необхідним інструментом для прийняття оперативних управлінських рішень, як на державному, так і на локальному рівнях.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичні та практичні аспекти аналізу вітчизняного ринку праці знайшли відображення у

дослідженнях: Д.Богині, А.Колота, І.Гнатенко, В. Федоренко, Л. Федунчик.

Цілі статті. Аналіз стану та тенденцій розвитку ринку праці Херсонської області.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ринок праці Херсонської області є складовою національного ринку праці України. З урахуванням поглядів дослідників сутність регіонального ринку праці можна визначити як систему відносин між роботодавцями, найманими працівниками та державно-соціальними партнерами з питань створення умов, розподілу, обміну і використання робочої сили на території певного регіону [1]. Головною функцією регіонального ринку праці є забезпечення всіх суб'єктів господарювання необхідною робочою силою [2].

Для того, щоб провести аналіз кон'юнктури ринку праці, необхідно дослідити його соціально-економічні показники на підставі існуючих статистичних даних. Варто зазначити, що ринок робочої сили Херсонської області займає 2,7% від загальноукраїнського [3]. Розподіл населення за статусом участі у складі робочої сили представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл населення за статусом участі у складі робочої сили Херсонської області, тис осіб [4]

Показники	Роки					Темп приросту, %	
	2010	2015	2018	2019	2020	2020/ 2010 р.р.	2020 / 2019 р.р.
Робоча сила	534,9	496,6	499,5	503,8	490,1	-8,4	-2,7
Зайняті	488,8	445,8	448,2	455,3	434,5	-11,1	-4,6
Безробітні	46,1	50,8	51,3	48,5	55,6	20,6	14,6
% безробітних у складі робочої сили	8,6	10,2	10,3	9,6	11,3	-	-

Динаміка представлених показників демонструє негативні тенденції. Підвищення частки безробітних на фоні зниження кількості робочої сили свідчить про несприятливу ситуацію на ринку праці. В структурі безробітних у 2020 році 56% становили жінки і 44% – чоловіки. Аналіз безробітних за типом місцевості показав, що в їх структурі 64,2% були жителями міської місцевості. Середня тривалість пошуку роботи у 2020 році становила 5 місяців.

Зайнятість населення за видами економічної діяльності представлена на рис.1

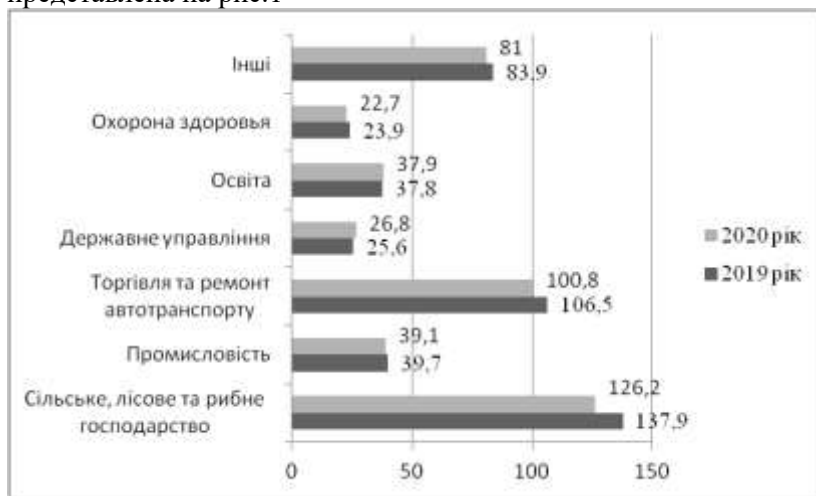

Рис.1. Зайнятість населення за окремими видами економічної діяльності, тис осіб [4].

На рис. 1 представлені галузі з найбільшою часткою зайнятих, серед них помітно виділяються галузь сільського господарства та торгівлі.

Середньооблікова кількість штатних працівників у 2020 році становила 146,9 тис. осіб. В розрізі галузей найбільша кількість 35,7 тис осіб відповідає галузі освіти, 20,6 тис осіб – охороні здоров'я, 24,8 тис осіб – промисловості, 15,4 тис. осіб сільському, лісовому та рибному господарству [4].

Важливим аспектом аналізу ринку праці є аналіз вартості праці в регіоні, зокрема динаміки середньої заробітної плати (рис.2.). В 2020 році середня номінальна заробітна плата зросла в порівнянні з попереднім періодом на 14,3% і склала 9354 грн., в той же час в середньому по Україні цей показник склав 11591,15 грн [5]. Ріст реальної заробітної плати в Херсонській області склав 11,3%[4].

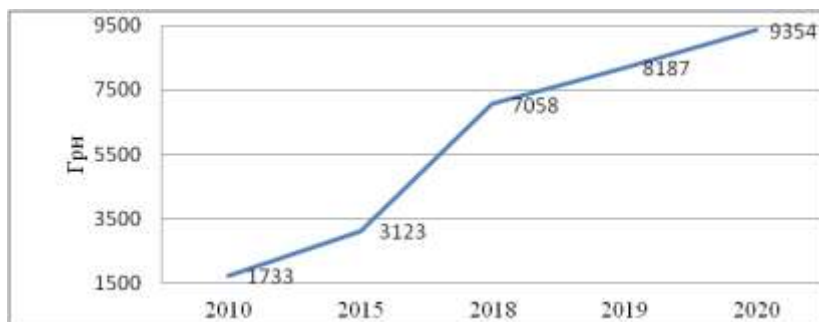

Рис 2. Середня номінальна заробітна плата в Херсонській області по роках [4].

Необхідно відмітити, що заробітну плату в межах 5000 грн отримували у 2020 році 7,7% працівників, в межах 5000-6000 грн – 19,3% працівників, 6000-10000 грн – 31,3% працівників, 10000-15000 грн – 20,2% працівників, понад 15000 – 21,5% працівників.

Майже на 7% в структурі зросла частка працівників, які отримують більше 15 тис грн заробітної плати в порівнянні з попереднім періодом.

Найбільші зарплати у сфері державного управління, фінансової та страхової діяльності, складського господарства та промисловості.

Аналіз ринку праці не буде повним без визначення пропозиції на ньому. Так, в 2020 році в Херсонській обласній службі зайнятості було зареєстровано 17628 вакансій, що складає 66,8% від попереднього періоду та свідчить про

зменшення попиту на працю. Найбільша кількість вакансій була в галузі сільського господарства – 5706 вакансій, освіти – 1066 вакансій, охорони здоров'я – 1301 вакансій та переробної промисловості – 1715 вакансій. За професійними групами найбільш затребуваними були робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин – 4100 вакансій, найпростіші професії – 3044 вакансій, працівники сфери торгівлі – 2692 вакансії [6]. Зниження попиту на працю, в тому числі висококваліфікованих працівників, зумовлює активну трудову міграцію населення, що в перспективі вкрай негативно позначиться на галузях економіки, а відповідно і на соціально-економічних показниках регіону.

Висновки. Аналіз ринку праці Херсонської області виявив ряд проблем серед яких, ріст чисельності безробітних, ріст частки безробітних у чисельності робочої сили регіону, зменшення кількості робочої сили, низькі рівні середньої номінальної заробітної плати, загальне зменшення кількості вакансій. Ринок праці регіону потребує регулювання з урахуванням існуючих тенденцій, яке має бути направлене на збільшення робочих місць, підвищення заробітної плати та загального економічного розвитку області.

Список бібліографічного опису

1. Монгуш О.С., Ондар О.С. Региональный рынок труда // *Экономика и бизнес: теория и практика*. 2021. №1-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/regionalnyy-rynok-truda> (дата звернення: 16.10.2021).
2. Лизанець А. Розвиток регіонального ринку праці в контексті євроінтеграційних процесів. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20145\(109\)/sep20145\(109\)_213_LyzanetsAH.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20145(109)/sep20145(109)_213_LyzanetsAH.pdf) (дата звернення: 17.10.2021).
3. Робоча сила України. Статистичний збірник URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_r_s_2020.pdf (дата звернення: 17.10.2021).
4. Статистичний щорічник Херсонської області за 2020 рік / За ред. Н.Г.Мельничук. Херсон: Головне управління статистики в Херсонській області, 2021. 403 с.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВІП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

5. Праця України у 2020 році. Статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/08/zb_Pracia2020.pdf (дата звернення: 17.10.2021).

6. Херсонський обласний центр зайнятості. Статистична інформація. URL: <https://khe.dcz.gov.ua/analytics/66> (дата звернення: 17.10.2021).

References

1.Mongush O.S., Ondar O.S. Regional'nyj rynek truda // Jekonomika i biznes: teorija i praktika. 2021. №1-1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/regionalnyy-rynok-truda> (accessed: 16.10.2021). [in Russian].

2.Lyzanecj A. Rozvytok regionaljnogho rynku praci v konteksti jevointegracijnykh procesiv. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20145\(109\)/sep20145\(109\)_213_LyzanetsAH.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20145(109)/sep20145(109)_213_LyzanetsAH.pdf) (accessed: 17.10.2021) [in Ukrainian].

3.Robocha syla Ukrainy. Statystychnyj zbirnyk URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_r_s_2020.pdf (accessed: 17.10.2021) [in Ukrainian].

4.Statystychnyj shhorichnyk Khersonsjkoi oblasti za 2020 rik / Za red. N.Gh.Meljnychuk. Kherson: Gholovne upravlinnja statystyky v Khersonsjkij oblasti, 2021. 403 p. [in Ukrainian].

5.Pracja Ukrainy u 2020 roci. Statystychnyj zbirnyk. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/08/zb_Pracia2020.pdf (accessed: 17.10.2021). [in Ukrainian].

6.Khersonsjkij oblasnyj centr zajnjatosti. Statystychna informacija URL: <https://khe.dcz.gov.ua/analytics/66> (accessed:17.10.2021). [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-25](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-25)

УДК 78.016:004

Шматковська Т.О., к.е.н., доцент

Волинський національний університет ім. Лесі Українки

Дзямулич М.І., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТА КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ НОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

В статті розглянуто сучасні особливості застосування інформаційних та комунікаційних технологій в умовах інтенсивного поширення цифрових програмних рішень в економічній діяльності. Визначено, що швидкі темпи цифровізації економіки призводять до загальної трансформації економічної системи і мають наслідком формування нових принципів та підходів до забезпечення ефективності бізнес-процесів. Доведено ключову роль інформаційних та комунікаційних технологій в процесі формування цифрової економіки на глобальному рівні.

Ключові слова: інформаційні технології, комунікаційні технології, цифрова економіка, діджиталізація, бізнес-процеси.

Shmatkovska T.O., Dziamulych M.I.

MODERN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE SYSTEM OF NEW TRENDS OF DIGITALIZATION OF ECONOMY

The article considers modern features of application of information and communication technologies in professional activity in the conditions of intensive distribution of digital software decisions in economic activity. It is determined that the rapid pace of digitalization of the economy leads to a general transformation of the economic system and result in the formation of new principles and approaches to ensuring the efficiency of business processes. The key role of information and communication technologies in the process of forming the digital economy at the global level is proved.

The aim of the work is to study the specific problems associated with the need to ensure the effectiveness of professional activities in business processes that require the use of digital information and communication technologies.

General principles of application of automated control and communication systems, which operate within the digital economy, are based on algorithms, which are embedded in them at the stage of initial formation of software solutions.

Accordingly, we can say that in a digital economy there is a general complication of the system of interaction of information and communication technologies, resulting in new approaches to business process management. But to ensure the proper functioning of such systems requires the presence of enterprises and organizations of qualified professionals who in their professional activities are able to ensure proper interaction of the elements of the digital economy and automated professional management systems. Therefore, the study of these trends makes it possible to reveal additional reserves for improving the efficiency of enterprises in the formation of the digital economy.

The general characteristic of readiness of a certain economic system for digital transformation is determined by the level of introduction of technological innovations related to information and communication technologies in all its links. In practice, the readiness of a particular economic system for digital transformation is determined by the Network Readiness Index (IMG), which is an indicator of the propensity of a country's economic system to use the opportunities provided by information and communication technologies. At the same time, countries with a high value of this index gain significant competitive advantages precisely due to greater readiness to move to the rails of the digital economy of the future.

The network readiness index makes it possible to assess the level of implementation of information and communication technologies both at the level of technological development and at the level of adaptation of management systems to the use of digital solutions. An important element that plays a key role in the application of digital information and communication technologies is the indicator of human capital, ie qualification and professional readiness of people for digital transformation and practical application of information technologies in business processes.

Based on the study, we can conclude that ensuring high efficiency of information and communication technologies in the process of forming the digital economy should provide a multi-component approach and include measures for the transformation of the national economy.

Key words: information technologies, communication technologies, digital economy, digitalization, business processes.

Шматковская Т.А., Дзямулич Н.И.

СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ И КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ НОВЫХ ТЕНДЕНЦИЙ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены современные особенности применения информационных и коммуникационных технологий при интенсивном распространении цифровых программных решений в экономической деятельности. Определено, что быстрые темпы цифровизации экономики

приводят к общей трансформации экономической системы и влечет формирование новых принципов и подходов к обеспечению эффективности бизнес-процессов. Доказана ключевая роль информационных и коммуникационных технологий в процессе формирования цифровой экономики на глобальном уровне.

Ключевые слова: информационные технологии, коммуникационные технологии, цифровая экономика, диджитализация, бизнес-процессы.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Стрімкий розвиток інформаційних технологій та їх інтеграція з засобами комунікації, що відбуваються протягом останнього часу, мають наслідком формування нової системи економічних відносин, котра базується на принципово новому алгоритмі функціонування бізнес-процесів, що являє собою інтегровані в економічну систему програмні засоби. Усе це призводить до системної трансформації економічних відносин і має наслідком формування нових принципів досягнення ефективності господарської діяльності, що в сукупності передумови для розвитку нової цифрової економіки.

Проте, загальні принципи застосування автоматизованих систем управління та комунікації, котрі функціонують в рамках цифрової економіки, базуються на алгоритмах, що закладені в них ще на етапі первинного формування програмних рішень. А відповідно, можна вести мову, що в умовах цифрової економіки відбувається загальне ускладнення системи взаємодії інформаційних та комунікаційних технологій, наслідком чого є формування нових підходів щодо управління бізнес-процесами. Але для забезпечення належної ефективності функціонування таких систем підприємства та організації потребують кваліфікованих фахівців, котрі в рамках своєї професійної діяльності здатні забезпечити належну взаємодію елементів цифрової економіки та автоматизованих професійних управлінських систем. Відтак, дослідження даних тенденцій надає змогу розкрити додаткові резерви підвищення ефективності функціонування підприємств в умовах формування цифрової економіки.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження проблематики забезпечення ефективності взаємодії інформаційних та комунікаційних технологій в діяльності підприємств не є новим для економічної науки. Однак, вивчення нових тенденцій, котрі пов'язані з діджиталізацією економічних відносин та широким впровадженням цифрових технологій бізнес-процеси різного рівня, є відносно новим для системних досліджень. Разом з тим, дані питання достатньо широко розкриті у дослідженнях таких вчених та практиків, як М.І. Дзямучич [1], І. Домацет та М. Лазіч [4], Б. Карлссон [3], Е. Дж. Малецькі та Б. Морісет [6], Дж. Халтвангер та Р.С. Джармін [5], Т.О. Шматковська [2, 8, 9], В. Якубів [10] та ін. Проте, динамічні зміни, що відбуваються в сучасних бізнес-процесах під впливом інтенсивного технологічного розвитку, потребують додаткового дослідження специфіки забезпечення ефективності професійної діяльності при застосуванні сучасних цифрових інформаційних та комунікаційних технологій.

Цілі статті. Метою роботи є дослідження специфічних проблем, пов'язаних з необхідністю забезпечення ефективності професійної діяльності у бізнес-процесах, які потребують застосування цифрових інформаційних та комунікаційних технологій.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як відомо, цифрова економіка являє собою економічну систему, засновану на цифрових технологіях і первинному використанні апаратного і програмного забезпечення, а також телекомунікаційних інформаційних технологій у всіх сферах економічної діяльності. Разом з тим, цифрова економіка базується на знаннях, оскільки по суті вона продуктом професійної та комерційної інформації, творчості та інноваційності суспільстві в цілому. Таким чином, цифрова економіка є стратегічним орієнтиром сучасного суспільства і передбачає собою трансформацію способу мислення, тобто перехід від традиційних методів економічного розвитку до

моделей динамічного розвитку, які базуються на постійному вдосконаленні та впровадженні інновацій. При цьому цифровізація як процес в даному аспекті є не лише доповненням до існуючих бізнес-процесів, але й передбачає трансформацію організаційної структури та суспільної культури, що означає зміну традиційних способів організації професійної взаємодії в рамках економічної системи.

Загальна характеристика готовності певної економічної системи до цифрової трансформації визначається рівнем впровадження в усі її ланки технологічних новацій, пов'язаних з інформаційними та комунікаційними технологіями. На практиці готовність певної економічної системи до цифрової трансформації визначається Індексом мережевої готовності (ІМГ), що являє собою показник схильності економічної системи певної країни до використання можливостей, що надаються інформаційно-комунікаційними технологіями. При цьому, країни з високим значенням даного індексу одержують відчутні конкурентні переваги саме за рахунок більшої готовності до переходу на рейки цифрової економіки майбутнього.

Конкретна оцінки готовності до цифрових трансформацій визначається в показнику ІМГ за сукупністю ранжування чотирьох ключових показників розвитку:

1. Технології.
2. Людський капітал.
3. Управління.
4. Впливовість.

Середнє значення за усіма наведеними критеріями і являє собою Індекс мережевої готовності. Значення даного показника для окремих країн світу наведено в табл. 1.

Як бачимо, індекс мережевої готовності дає змогу оцінити рівень впровадження інформаційно-комунікаційних технологій як на рівні технологічного розвитку, так і на рівні адаптації управлінських систем до використання цифрових рішень. При цьому важливим елементом, який відіграє ключову роль у застосуванні цифрових інформаційно-комунікаційних

технологій є показник людського капіталу, тобто кваліфікаційної та професійної готовності людей до цифрової трансформації та практичному застосуванні інформаційних технологій в бізнес-процесах.

Таблиця 1

Індекс мережевої готовності країн світу у 2020 році

Ранг	Країна	ІМГ	Технології	Людський капітал	Управління	Впливовість
1	Швеція	82,75	83,82	78,07	88,88	80,23
2	Данія	82,19	79,71	80,81	89,80	78,45
3	Сінгапур	81,39	76,16	77,86	83,35	88,17
4	Нідерланди	81,37	83,81	73,45	89,47	78,75
5	Швейцарія	80,41	85,67	70,02	85,04	80,93
6	Фінляндія	80,16	78,24	78,19	88,61	75,59
7	Норвегія	79,39	75,23	73,88	91,30	77,14
8	Сполучені Штати	78,91	82,88	74,59	86,23	71,96
9	Німеччина	77,48	79,18	70,54	83,52	76,69
10	Великобританія	76,27	78,34	69,69	82,65	74,40
11	Люксембург	75,27	79,28	68,35	82,06	71,39
12	Австралія	75,09	70,38	71,91	86,77	71,30
.....						
63	Мексика	49,67	37,92	48,89	54,92	56,96
64	Україна	49,43	41,51	48,87	58,19	49,16
65	Білорусь	49,16	39,05	48,94	54,47	54,17

Джерело: [7].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що забезпечення високої ефективності застосування інформаційно-комунікаційних технологій в процесі формування цифрової економіки повинне передбачати багатокомпонентний підхід і включати в себе заходи щодо перманентної трансформації економічних процесів. Зокрема, з метою підвищення ІМГ, котрий, в тому числі, характеризує рівень впровадження інформаційних та комунікаційних технологій в економічну систему, необхідно забезпечити достатні умови для успішної імплементації та реалізації таких рішень:

1. забезпечення сприятливого рівня ринкового середовища та відповідних інфраструктурних компонентів для розширення сфери використання інформаційних та комунікаційних

технологій в професійній діяльності фахівців економічного спрямування;

2. формування передумов для виявлення та ідентифікації груп зацікавлених стекхолдерів з метою посилення фінансової підтримки щодо впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій в практичну діяльність фахівців економічних спеціальностей.

Вважаємо, що реалізація процесу впровадження запропонованих рішень у практику господарювання надасть можливості щодо формування передумов для посилення процесу імплементації сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в професійну діяльність фахівців економічного спрямування, а відповідно – пришвидшення та спрощення обробки економічної інформації в цілому.

Список бібліографічного опису

1. Дзямулич М. І., Шматковська Т. О., Борисюк О. В. Великі дані та їх роль у формуванні цифрової економіки. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 70. №3. С. 16-21.

2. Шматковська Т. О. Сучасні інформаційні та комунікаційні технології в професійній діяльності. *Економічний форум*. 2021. №3. С. 110-115.

3. Carlsson, B. The Digital Economy: what is new and what is not? *Structural change and economic dynamics* 2004. Vol. 15 (3). Pp. 245-264.

4. Domazet, I., Lazić, M. Information and communication technologies as a driver of the digital economy. In: *XXII International Scientific Conference Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management: proceedings*. Subotica, 2017. Pp. 11-19.

5. Haltiwanger, J., Jarmin, R. S. Measuring the digital economy. *Understanding the Digital Economy: Data, Tools and Research*. Cambridge, Mass. [u.a.] : MIT Press. 2000. Pp 13-33.

6. Malecki, E. J., Moriset, B. The digital economy: Business organization, production processes and regional developments. Routledge, 2007. 296 p.

7. Network Readiness Index 2020. URL: <https://networkreadinessindex.org/nri-2020-countries/#complete-ranking>.

8. Shmatkovska T.O. Modern information technologies in strategic management accounting in the rating assessment of financial sustainability of the enterprise. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 4 (09).

9. Shmatkovska T., Mykhailovych P., Martyniuk R. Modern information technology in the automation of the accounting and analytical process: implementation of foreign experience in the realities of Ukraine. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. Vol 2 (14). С. 145-151.

10. Yakubiv, V., Sodoma R., Hrytsyna, O., Pavlikha, N., Shmatkovska, T., Tsymbaliuk, I., Marcus, O., Brodska, I. Development of electronic banking: a case study of Ukraine. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2019. Vol. 7(1). Pp. 219-232.

References

1.Dziamulych M.I., Shmatkovska T.O., Borysiuk O.V. Suchasni informatiini ta komunikatsiini tekhnologii v profesiinii diialnosti [Modern information and communication technologies in professional activity]. *Ekonomichnyi forum – Economic forum*. 2021. Vol. 3. Pp. 110-115 [in Ukrainian].

2.Shmatkovska T. O. Velyki dani ta yikh rol u formuvanni tsyfrovoy ekonomiky [Big data and their role in shaping the digital economy]. *Galyciyski ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Bulletin*. 2021. Vol. 70 (3). Pp. 16-21 [in Ukrainian].

3.Carlsson, B. The Digital Economy: what is new and what is not? *Structural change and economic dynamics* 2004. Vol. 15 (3). Pp. 245-264.

4.Domazet, I., Lazić, M. Information and communication technologies as a driver of the digital economy. In: *XXII International Scientific Conference Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management: proceedings*. Subotica, 2017. Pp. 11-19.

5.Haltiwanger, J., Jarmin, R.S. Measuring the digital economy. Understanding the Digital Economy: Data, Tools and Research. Cambridge, Mass. [u.a.] : MIT Press. 2000. Pp 13-33.

6.Malecki, E. J., Moriset, B. The digital economy: Business organization, production processes and regional developments. Routledge, 2007. 296 p.

7.Network Readiness Index 2020. URL: <https://networkreadinessindex.org/nri-2020-countries/#complete-ranking>.

8.Shmatkovska T. O. Modern information technologies in strategic management accounting in the rating assessment of financial sustainability of the enterprise. *Priazovskiy konomichniy visnyk – Priazovian Economic Bulletin*. 2018. Vol. 4 (09).

9.Shmatkovska T., Mykhailovych P., Martyniuk R. Modern information technology in the automation of the accounting and analytical process: implementation of foreign experience in the realities of Ukraine. *Ekonomichniy chasopys Skhidnoevropeiskogo natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky – Economic Journal of the Lesia Ukrainka East European National University*. 2018. Vol 2 (14). Pp. 145-151.

10. Yakubiv, V., Sodoma R., Hrytsyna, O., Pavlikha, N., Shmatkovska, T., Tsymbaliuk, I., Marcus, O., Brodska, I. Development of electronic banking: a case study of Ukraine. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2019. Vol. 7(1). Pp. 219-232.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-26](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-26)

УДК 331.55

Шубала І.В., к.е.н., доцент

Мисковець О.І.

Луцький національний технічний університет

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ЗМІНИ ПОКАЗНИКА РОБОЧОЇ СИЛИ У РЕГІОНІ

Метою дослідження є проведення аналізу та оцінки закономірностей зміни показника робочої сили на прикладі Волинської області як прикордонного регіону. Зроблено висновок, що існують резерви зростання робочої сили за рахунок зменшення чисельності осіб, які не знають де і як шукати роботу, зневірених, тих, які вважають, що немає підходящої роботи, працюють на сезонних роботах.

Ключові слова: робоча сила, зайняте населення, безробітне населення, особи, які не входять до складу робочої сили, лінія тренду, Волинська область.

Shubala I.V., Myskovets O.I.

THE ESSENCE, COMPONENTS AND FACTORS OF FORMATION OF HUMAN RESOURCES OF THE ENTERPRISE

The labor force is the basis of the labor potential of the country and individual regions. Therefore, it is important to constantly monitor changes in this indicator, study the causes and predict the prospects for change. The purpose of the study is to analyze and assess the patterns of change in the labor force on the example of Volyn region as a border region. The total population aged 15-70 years during the analyzed period was virtually unchanged -750 thousand people. Analysis of changes in the labor force showed that there was a sharp decline from 383.6 thousand people in 2013 to 455.4 thousand people in 2014, or 28.2 thousand people, or 5.8%. Gradually, the number of labor force decreased in 2020 to the minimum level for the analyzed period - 416.0 thousand people, or decreased by 67.6 thousand people by 2013. Thus, the negative trend of declining labor force in the Volyn region during the period 2013-2020, especially in 2014, is associated with the influence of a number of factors that determined the change in the labor potential of the region as a whole. On the one hand, the tendency to decrease the employed population had a negative impact, especially in 2014, which was associated with a decrease in economic activity of economic entities in the region and the country as a whole due to change of government, annexation of Crimea, war in Donbass, mobilization of resources to maintain the country's defense capabilities, which negatively affected the labor market. The change in the labor force and the

intensification of labor migration processes to the EU countries also had a negative impact.

On the other hand, there was a flow of part of the population that was part of the labor force, in the group of economically inactive, ie those who do not belong to the labor force. This was mainly due to a sharp increase in the number of retirees in 2014, as processes began to implement the pension reform, which provided for an increase in retirement age, length of service, restrictions on pensions and more. This has become a catalyst for the growth of this indicator. Also, mainly due to the decrease in the employed population, there was an increase in the number of mobilized persons for a special period, as well as persons who went to military service under contract. Reserves for labor growth have been identified by reducing the number of people who do not know where and how to look for work, the desperate, those who believe that there is no suitable job, work in seasonal jobs, the total value of which is estimated at 4.6 thousand people, and completion war in the Donbass will increase this figure to at least 10 thousand people.

Key words: labor force, employed population, unemployed population, persons who are not part of the labor force, trend line, Volyn region.

Шубалая И.В., Мысковец О.И.

АНАЛИЗ И ОЦЕНКА ЗАКОНОМЕРНОСТЕЙ ИЗМЕНЕНИЯ ПОКАЗАТЕЛЯ РАБОЧЕЙ СИЛЫ В РЕГИОНЕ

Целью исследования является анализ и оценка закономерностей изменения показателя рабочей силы на примере Волынской области как приграничного региона. Сделан вывод, что существуют резервы роста рабочей силы за счет уменьшения численности лиц, не знающих где и как искать работу, отчаявшихся, считающих, что нет подходящей работы, работающих на сезонных работах.

Ключевые слова: рабочая сила, занятое население, безработное население, лица, не входящие в состав рабочей силы, линия тренда, Волынская область.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Загальновідомо, що робоча сила становить основу трудового потенціалу країни та окремих регіонів. Тому важливо постійно моніторити зміну цього показника, вивчати причини та прогнозувати перспективи зміни. Особливо важливо аналізувати та оцінювати зміну робочої сили у прикордонних регіонах, до яких відноситься і Волинська область, адже тут є альтернативи

трудової міграції до більш розвинених країн ЄС, які пропонують у кілька разів вищий рівень оплати праці.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вивченням тенденцій і закономірностей зміни робочої сили, зокрема на регіональному рівні, займалися багато вітчизняних вчених [1-5]. Але, ситуація на ринку праці постійно змінюється, а також змінною є і сукупність факторів впливу на кількісні параметри робочої сили, тому виникає необхідність вивчення цих процесів, враховуючи поточні умови функціонування економіки окремого регіону та країни в цілому, особливо в умовах тотальних зовнішніх загроз.

Цілі статті. Метою даного дослідження є проведення аналізу та оцінки закономірностей зміни показника робочої сили на прикладі Волинської області як прикордонного регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «робоча сила» постійно вживалося і продовжує вживатися в наукових дослідженнях, які стосуються вивчення трудового потенціалу країни та її окремих регіонів. В офіційній вітчизняній статистиці це поняття з'явилося відносно недавно.

Адже, до 2019 року під показником робоча сила розуміли економічно активне населення, але до розрахунку та подальшого аналізу бралось населення вікової групи 15–70 років. З 2019 року згідно методологічних пояснень Державної служби статистики України надається таке визначення поняття «робоча сила» – «це населення обох статей віком 15 років і старше, яке впродовж обстежуваного тижня забезпечувало пропозицію робочої сили на ринку праці. Зайняті та безробітні в сумі складають робочу силу. Особи, які не входять до складу робочої сили (до 2019 року – економічно неактивне населення) – особи віком 15 років і старше, які впродовж обстежуваного тижня не відносилися ні до зайнятого, ні до безробітного населення» [6; 9].

На початковому етапі аналізу доцільно проаналізувати зміну показника робочої сили у віці 15–70 років на фоні

загальної зміни чисельності населення цього віку за період 2013–2020 рр. (рис. 1).

Цей період цікавий тим, що 2013 рік характеризувався відносною стабільністю економіки нашої країни та регіонів, а наступні, враховуючи початок війни на Сході України та анексію Криму, були нестабільними, що відповідно мало вплив і на зміну динаміки робочої сили.

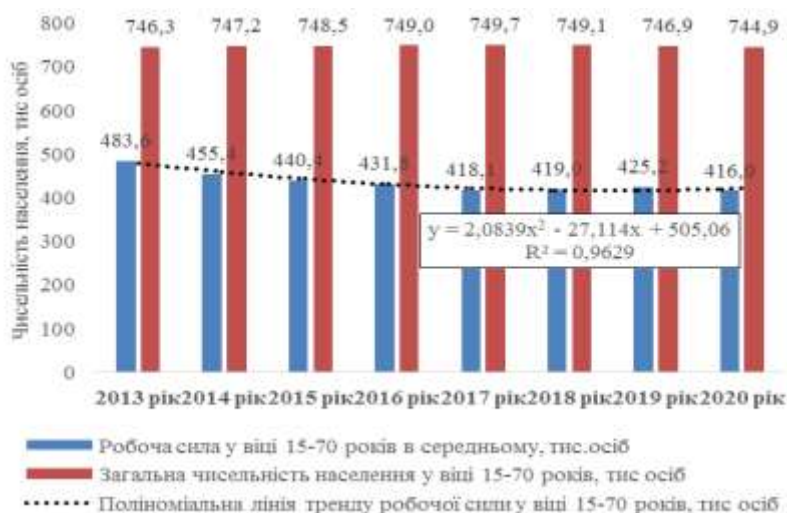

Рис. 1. Динаміка робочої сили у Волинській області за 2013–2020 рр. (побудовано автором за даними [6-9])

Як видно з рисунку, загальна чисельність населення у віці 15–70 років протягом аналізованого періоду була практично незмінною, коливаючись у межах 745–750 тис осіб. При цьому, все ж спостерігалось певне зменшення цього показника в кінці періоду у 2020 році до найнижчого значення – 744,9 тис осіб.

Аналізуючи зміну показника робочої сили, бачимо, що спостерігається його різке зниження з 383,6 тис осіб у 2013 році до 455,4 тис осіб у 2014 році, або на 28,2 тис осіб, тобто на 5,8%. Надалі ця тенденція мала продовження і поступово чисельність

робочої сили зменшилася у 2020 році до мінімального рівня за аналізований період – 416,0 тис осіб, або зменшилася на 67,6 тис осіб, або на 14,0% до 2013 року.

Значною мірою таку негативну зміну можна пояснити економічною нестабільністю в країні після 2014 року, але щоб виявити першопричини таких змін доцільно надалі проаналізувати тенденції зміни основних складових робочої сили – чисельності зайнятого та безробітного населення, а також чисельності осіб, які не входять до складу робочої сили у Волинській області за аналогічний період (рис. 2).

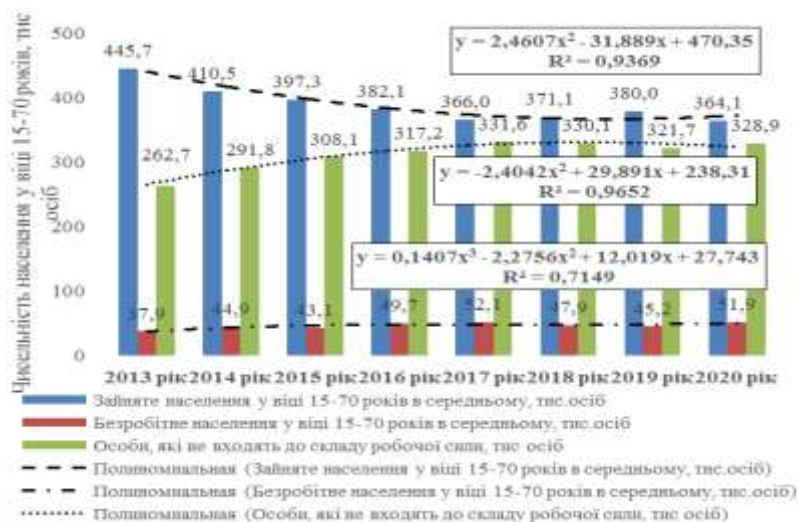

Рис. 2. Порівняння динаміки чисельності зайнятого, безробітного населення і осіб, які не входять до складу робочої сили у віці 15-70 років у Волинській області за 2013–2020 рр. (побудовано автором за даними [6-9])

З рисунка видно, що найбільш характерною протягом аналізованого періоду є негативна тенденція до постійного зменшення чисельності зайнятого населення – з 445,7 до 364,1 тис осіб, або на 81,6 тис осіб, 18,3%. Дана тенденція може

бути найкращим чином описана у вигляді поліноміальної трендової моделі, обраної на основі найбільшого значення коефіцієнта детермінації ($R^2=0,9369$).

Натомість відбувалося незначне зростання протягом цього періоду показника чисельності безробітного населення – з 37,9 до 51,9 тис осіб, або 14,0 тис осіб, що становить 36,9%. Але найкраща за значенням коефіцієнта детермінації ($R^2=0,7149$) трендова модель у вигляді поліноміальної залежності 3-го ступеня, свідчить про більш пологішу тенденцію до зростання безробітного населення. Тобто цей показник не є основним, що визначав зміну робочої сили у регіоні.

З іншого боку, аналізуючи зміну показника чисельності осіб, які не входять до складу робочої сили, спостерігаємо протилежну до чисельності зайнятих тенденцію до зростання – з 262,7 до 328,9 тис осіб, або на 66,2 тис осіб, 25,2% за увесь досліджуваний період. Побудована трендова модель, яка найкращим чином за достатньо високим максимальним значенням коефіцієнта детермінації ($R^2=0,9652$) у вигляді поліноміальної моделі 2-го ступеня підтверджує різку тенденцію до зростання даного показника, особливо у 2014–2017 рр., коли цей показник зростав. Але у наступних роках не спостерігалось стабільної тенденції до зростання.

Тобто на основі побудованих трендових моделей бачимо, що основними причинами зменшення чисельності робочої сили стало зменшення чисельності зайнятого населення, а також зростання чисельності осіб, які не відносяться до робочої сили.

Щодо зменшення чисельності зайнятого населення, то причини її зменшення пов'язуються з нестабільністю національної та регіональної економіки, яка функціонує в умовах продовження воєнних дій, а також засилля імпорту товарів, низьких доходів населення, відсутності дієвих стимулів до зростання доданої вартості у виробничій сфері. З іншого боку, потребують додаткового вивчення причини збільшення показника осіб, які не входять до складу робочої сили.

До чисельності осіб, які не входять до складу робочої сили (до 2019 року – економічно неактивного населення) відносять

також осіб, які «не шукають роботу, до яких у свою чергу відноситься група осіб, які не бажають працювати, оскільки не мають необхідності. До цієї групи осіб відносяться: пенсіонери, студенти (учні) денної форми навчання, особи, які мають дохід від особистого селянського господарства, особи, які приступають до військової строкової служби, особи, які виконують домашні (сімейні) обов'язки, доглядають дітей, хворих; особи, які знаходяться на утриманні; особи, які оформляють пенсію; за станом здоров'я» [6; 9].

Відповідно, надалі вивчено причини зміни чисельності осіб, які не входять до складу робочої сили за аналізований період, враховуючи необхідність детальнішого розгляду зміни за період 2013–2014 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка чисельності осіб, які не входять до складу робочої сили за причинами незайнятості у Волинській області за період 2013–2020 рр.

Причини незайнятості	2013 рік	2014 рік	2020 рік	Абсолютний приріст, тис осіб		Темп росту 2020р. до 2013р., %
				2014р. до 2013р.	2020р. до 2014р.	
пенсіонери	115,6	133,4	163,8	17,8	30,4	141,7
учні, студенти денної форми навчання	65,4	61,0	67,8	-4,4	6,8	103,6
виконують домашні (сімейні) обов'язки	71,2	70,6	71,4	-0,6	0,8	100,3
стан здоров'я	2,4	2,6	2,0	0,3	-0,7	83,5
зневірені	0,8	2,6	1,0	1,8	-1,6	125,2
перебувають на утриманні	0,5	0,0	0,0	-0,5	0,0	0,0
не знають де і як шукати роботу	1,8	4,4	0,7	2,5	-3,7	35,8
вважають, що немає підходящої роботи	2,1	8,2	2,6	6,1	-5,5	125,2
сезонний характер роботи	0,8	5,3	0,3	4,5	-4,9	41,7
сподіваються повернутися на попередню роботу	0,0	0,3	0,0	0,3	-0,3	0,0
інші	2,1	3,5	19,4	1,4	15,9	923,3
Всього	262,7	291,8	328,9	29,1	37,1	125,2

Примітка. Побудовано авторами на основі даних [7-9].

Як видно з таблиці, близько половини чисельності осіб, які не входять до складу робочої сили припадає на чисельність пенсіонерів. Також найбільшій частки 20–25% займають учні, студенти денної форми навчання, а також особи, які виконують домашні (сімейні) обов'язки. Частка та чисельність інших категорій осіб, які не входять до складу робочої сили були значно меншими.

Детальніше аналізуючи ці зміни, можна констатувати, що основною причиною зростання чисельності осіб, які не входять до складу робочої сили у 2013–2014 рр. на 29,1 тис осіб було зростання чисельності пенсіонерів – з 115,6 до 133,4 тис осіб, або на 17,8 тис осіб, тобто 15,4%. Також, у зв'язку зі складною економічною ситуацією у 2014 році, відбувся приріст чисельності осіб, які вважали, що немає підходящої роботи (+6,1 тис осіб), осіб, які не знали, де і як шукати роботу (+2,5 тис осіб), а також осіб, які мали сезонний характер роботи (+4,5 тис осіб). Але паралельно зменшилася на 4,4 тис осіб чисельність учні, студенти денної форми навчання, що пов'язується з демографічною кризою попередніх років.

Надалі у наступних роках вказана тенденція до зростання чисельності пенсіонерів знайшла продовження, адже цей показник збільшився за період 2014–2020 рр. ще на 30,4 тис осіб. Натомість вже спостерігалася тенденція до зростання чисельності учнів, студентів денної форми навчання (на 6,8 тис осіб), а також інших категорій (на 15,9 тис осіб). Можна припустити, що зростання чисельності інших категорій осіб пов'язується із військовою мобілізацією частини населення у зв'язку із необхідністю підтримувати обороноздатність нашої країни на Сході під час війни на Донбасі. Хоча офіційні статистичні дані про такі мобілізаційні заходи недоступні.

Таким чином чисельність осіб, які не відносяться до робочої сили у 2014–2020 рр. зростає ще на 37,1 тис осіб, а в цілому за період – на 66,2 тис осіб, або 25,2%. При цьому, найбільшим темпом росту характеризувалася саме категорія інших осіб (зросла у 9,3 рази), а також категорія пенсіонерів (на

41,7%), зневірених та тих, що вважають, що немає підходящої роботи (на 25,2%).

Висновки. Отже, негативна тенденція до зменшення чисельності робочої сили у Волинській області протягом періоду 2013–2020 рр., особливо у 2014 році, пов'язується з впливом ряду факторів, які визначали зміну трудового потенціалу регіону загалом.

З одного боку, негативний вплив мала стала тенденція до зменшення чисельності зайнятого населення, особливо у 2014 році, що була пов'язана із зменшенням економічної активності суб'єктів господарювання у регіоні та країні в цілому через зміну влади, анексію Криму, початок війни на Донбасі, мобілізацію ресурсів на підтримання обороноздатності країни, що негативно вплинуло на ринок праці. Також негативно вплинула на зміну робочої сили і активізація процесів трудової міграції до країн ЄС.

З іншого боку, відбувся перетік частини населення, що входило до складу робочої сили, в групу економічно неактивних, тобто тих, які не належать до робочої сили. Головним чином це відбулося через різке збільшення кількості пенсіонерів у 2014 році, адже розпочалися процеси щодо впровадження пенсійної реформи, що передбачала збільшення пенсійного віку, страхового стажу, встановлення обмежень на розмір пенсії тощо. Це стало певним катализатором зростання цього показника. Також переважно за рахунок зменшення зайнятого населення відбулося зростання чисельності мобілізованих осіб на період особливого періоду, а також осіб, які пішли на військову службу за контрактом.

Разом з тим, існують резерви зростання робочої сили за рахунок зменшення чисельності осіб, які не знають де і як шукати роботу, зневірених, тих, які вважають, що немає підходящої роботи, працюють на сезонних роботах, загальна величина яких оцінюється у 4,6 тис осіб, а завершення війни на Донбасі дозволить збільшити цей показник ще принаймні до 10 тис осіб.

Список бібліографічного опису

1. Shubalyi O., Rud N., Shubala I., Gordiichuk A., Potomkina O., Kosinskyi P. *Assessment of economic activity of the rural population by age and gender groups: a case study of Ukraine*. Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development". 2021. Vol. 21(2). P. 555-568.
2. Гордійчук А.І., Копера К.П. Шляхи регулювання мобільності робочої сили в Україні. *Економічні науки. Серія : Економічна теорія та економічна історія*. 2019. Вип. 16. С. 33-41.
3. Дзямулич М.І., Потьомкіна О. В. Механізми та важелі регулювання професійної мобільності робочої сили. *Економічний форум*. 2018. № 4. С. 303-309.
4. Ткаченко Л.Г. Розширення аналітичних можливостей обстеження робочої сили. *Статистика України*. 2019. № 4. С. 14-20.
5. Шубалий О.М., Шубала І.В., Потьомкіна О.В. *Моніторинг регіонального ринку праці: тенденції, закономірності, прогнози*. М-во освіти і науки України; Луцький НТУ. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2018. 220 с.
6. *Головне управління статистики у Волинській області* : офіційний веб-сайт: URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>.
7. *Економічна активність населення України 2013*. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. К., 2014. 197 с.
8. *Економічна активність населення України 2014*. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. К., 2015. 207 с.
9. *Робоча сила України 2020*. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. К., 2021. 190 с.

References

1. Shubalyi O., Rud N., Shubala I., Gordiichuk A., Potomkina O., Kosinskyi P. (2021). *Assessment of economic activity of the rural population by age and gender groups: a case study of Ukraine*. Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development". 21(2). 555-568.
2. Gordiichuk A.I., Kopera K.P. (2019). hlyakhy rehulyuvannya mobil'nosti robochoyi syly v Ukrayini [Ways to regulate labor mobility in Ukraine]. *Ekonomichni nauky. Seriya : Ekonomichna teoriya ta ekonomichna istoriya [Economic sciences. Series: Economic theory and economic history]*. 16, 33-41.
3. Dzyamulich M.I., Potemkina O.V. (2018). Mekhanizmy ta vazheli rehulyuvannya profesiynoy mobil'nosti robochoyi syly [Mechanisms and levers of regulation of professional mobility of labor]. *Ekonomichnyy forum [Economic forum]*. № 4, 303–309.
4. Tkachenko L.G. (2019). Rozshyrennya analitychnykh mozhlyvostey obstezhennya robochoyi syly [Expanding the analytical capabilities of the labor force survey]. *Statystyka Ukrayiny [Statistics of Ukraine]*. № 4, 14–20.
5. Shubalyi O.M., Shubala I.V., Potemkina O.V. (2018). *Monitorynh rehional'noho rynku pratsi: tendentsiyi, zakonomirnosti, prohozy [Monitoring of*

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВІП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

the regional labor market: trends, patterns, forecasts]. Lutsk: IVV Lutsk NTU, 220 p.

6. Holovne upravlinnya statystyky u Volyns'kiy oblasti: ofitsiynnyy veb-sayt [Main Department of Statistics in the Volyn region. Official website]. Retrieved from <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].

7. *Economic activity of the population of Ukraine 2013* (2014). Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, 197 p. [in Ukrainian].

8. *Economic activity of the population of Ukraine 2014* (2015). Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, 207 p. [in Ukrainian].

9. *Labor force of Ukraine 2020* (2021). Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, 190 p.

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-27](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-27)

УДК 658.14 (477.8): 332.14

Шубалий О.М., д.е.н., професор

Гриник І.С., аспірант кафедри економіки

Луцький національний технічний університет

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ ЗА РАХУНОК КОШТІВ ЗВЕДЕНИХ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Мета дослідження полягає в проведенні оцінки фінансового забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону за рахунок коштів зведених місцевих бюджетів. Проведено порівняльний аналіз доходів та рівня самодостатності зведених місцевих бюджетів Волинської та Рівненської областей; порівняльний аналіз динаміки показника валового регіонального продукту, що припадає в середньому на 1 грн загальних видатків місцевих бюджетів; вивчено зміну питомої ваги статей видатків зведених місцевих бюджетів, а також вивчено динаміку показників фінансової стійкості зведених місцевих бюджетів Північно-Західного регіону.

Ключові слова: місцеві бюджети, фінансове забезпечення, сталий розвиток, зведені доходи та видатки бюджету, Північно-Західний регіон.

Shubalyi O.M. Hrynyk I.S.

ASSESSMENT OF FINANCIAL SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NORTH-WEST REGION AT THE EXPENSE OF CONSOLIDATED LOCAL BUDGETS

Local budgets in the context of administrative reform are an important tool for influencing the socio-economic development of the regions, in particular, can largely determine the implementation of the 2030 Sustainable Development Goals at the regional level. The purpose of the study is to assess the financial support of sustainable development of the North-West region at the expense of consolidated local budgets.

To a large extent, the success of the 2030 Sustainable Development Goals depends on the state of funding in the economic, social and environmental spheres, as well as the level of socio-economic development of the region as a whole. According to the indicator of the share of own revenues in the total revenues of the consolidated budget during the whole period, Volyn region prevailed over Rivne region, which indicates an even greater opportunity for local budgets to generate own revenues for further financing of the Sustainable Development Goals.

Local authorities in Volyn region provide greater economic return from the redistribution of local budgets (which is manifested in changes in the gross regional product), ie in general have a greater impact on the level of socio-economic development of the region than in Rivne. Although in general the difference between these indicators in these regions is insignificant. Local budgets in the North-West region are already becoming not only social budgets, but are increasingly beginning to play a role in stimulating economic development. However, during the analyzed period there was no increase in funding for the environmental component of sustainable development, ie the cost of environmental measures and restoration of ecosystems, the share of which in total expenditures is less than 1%. That is, the local budgets of the region, which is characterized by a strong natural resource potential, are practically separated from the solution of urgent environmental problems. Local budgets in the region are forced to rely mainly on the growth of tax revenues, the share of which has been constantly increasing - from 78.8% to 89.8%. However, little use is made of opportunities to raise funds from European funds and international grant projects.

Thus, the generalized assessment showed that local budgets have not become an important source of funding for the implementation of the 2030 Sustainable Development Goals in the North-West region. In general, the inability of local budgets in the region to generate sufficient revenues to finance areas related to the implementation of the 2030 Sustainable Development Goals. Whereas only about 10% of funds are spent on financing economic activities. The main problem is the very low level of funding (up to 1%) from local environmental budgets, ie the environmental component of sustainable development of the North-West region.

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

Therefore, given the region's proximity to the European Union, it is important to significantly expand the sources of revenue for local budgets through grants, international financial assistance, etc., especially to increase funding for the environmental component of sustainable development.

Key words: local budgets, financial support, sustainable development, consolidated budget revenues and expenditures, North-West region.

Шубалый А.М., Грынык И.С.

ОЦЕНКА ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕВЕРО-ЗАПАДНОГО РЕГИОНА ЗА СЧЕТ СРЕДСТВ СВОДНЫХ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ

Цель исследования состоит в проведении оценки финансового обеспечения устойчивого развития Северо-Западного региона за счет средств сводных местных бюджетов. Проведен сравнительный анализ доходов и уровня самодостаточности сводных местных бюджетов Волынской и Ровенской областей; сравнительный анализ динамики показателя валового регионального продукта, который приходится в среднем на 1 грн общих расходов местных бюджетов; изучено изменение удельного веса статей расходов сводных местных бюджетов, а также изучена динамика показателей финансовой устойчивости сводных местных бюджетов Северо-Западного региона.

Ключевые слова: местные бюджеты, финансовое обеспечение, устойчивое развитие, сводные доходы и расходы бюджета, Северо-Западный регион.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Місцеві бюджети в умовах адміністративної реформи виступають важливим інструментом впливу на соціально-економічних розвиток регіонів, зокрема значною мірою можуть визначати реалізацію Цілей сталого розвитку 2030. З іншого боку зрозуміло, що місцеві бюджети також в переважній більшості не є самодостатніми, адже не всі регіони країни мають належні передумови для їх наповнення. Особливо це стосується місцевих бюджетів регіонів Західної України, рівень соціально-економічного розвитку яких є порівняно нижчим, що відповідно визначає й доходну частину місцевих бюджетів. До таких регіонів, зокрема можна віднести й Північно-Західний регіон,

який охоплює Волинську та Рівненську області. Зважаючи на викладене, особливого значення набуває проведення оцінки фінансового забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону за рахунок коштів зведених місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Вивченню проблемних питань, що стосуються фінансового забезпечення сталого розвитку на міжнародному, національному та регіональному рівнях присвячено багато наукових праць зарубіжних і вітчизняних вчених [1-4]. В той же час питання оцінки фінансового забезпечення сталого розвитку за рахунок коштів місцевих бюджетів саме Північно-Західного регіону України залишається недостатньо глибоко вивченим і потребує проведення спеціального дослідження.

Цілі статті. Мета дослідження полягає в проведенні оцінки фінансового забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону за рахунок коштів зведених місцевих бюджетів. Це передбачає реалізацію ряду завдань, що полягають у проведенні: порівняльного аналізу доходів та рівня самодостатності зведених місцевих бюджетів Волинської та Рівненської областей; порівняльного аналізу динаміки показника валового регіонального продукту, що припадає в середньому на 1 грн загальних видатків місцевих бюджетів; аналізу зміна питомої ваги статей видатків зведених місцевих бюджетів, а також вивченні динаміки показників фінансової стійкості зведених місцевих бюджетів Північно-Західного регіону за 2015–2019 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Цілі сталого розвитку 2030 охоплюють 17 напрямків, які охоплюють економічну, соціальну та екологічну сфери, але досягати їх потрібно комплексно, щоб забезпечити синергетичний ефект покращення середовища існування людини. Значною мірою успішність реалізації цих цілей залежить від стану фінансування за цими сферами і напрямками, а також рівня соціально-економічного розвитку відповідного регіону загалом.

Якщо виділити серед джерел фінансування досягнення Цілей сталого розвитку 2030 кошти зведених місцевих бюджетів, то важливо вивчити в динаміці яким чином вони витрачаються, наскільки місцеві бюджети взагалі здатні впливати на рівень сталого розвитку регіону загалом.

Тому спочатку важливо проаналізувати динаміку суми доходів та рівня самодостатності зведених місцевих бюджетів Волинської та Рівненської областей (рис. 1).

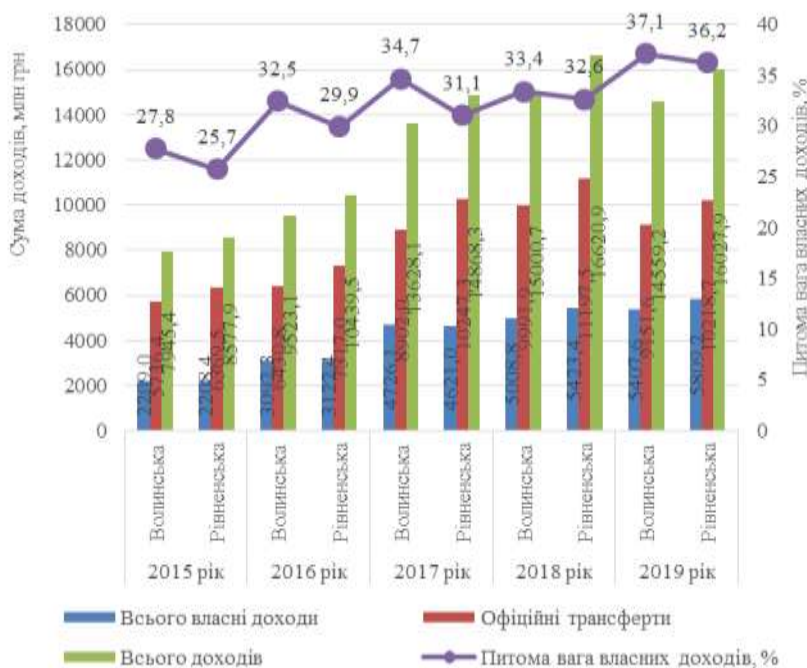

Рис. 1. Порівняльний аналіз доходів та рівня самодостатності зведених місцевих бюджетів Волинської та Рівненської областей за 2015-2019 рр. (складено за: [5-7])

Отже, якщо аналізувати динаміку загальних доходів, то у Рівненській області протягом усього аналізованого періоду вони

незначно переважали аналогічний показник Волинської області. При цьому, різниця між цими показниками у 2019 році набула найбільшого значення, але загальні доходи також мали тенденцію до зростання. Разом з тим, аналіз динаміки власних доходів бюджетів цих областей показує, що Волинська область у 2015 році та у 2017 році мала більші власні доходи, ніж Рівненська, незважаючи на переважання загальної суми доходів зведеного бюджету. В інші періоди різниця між цими регіонами за цим показником також була незначною, але вже на користь Рівненської області. Сума офіційних трансфертів як складова доходів місцевих бюджетів протягом аналізованого періоду у 3–4 рази переважала власні доходи цих бюджетів. Про рівень самодостатності місцевих бюджетів свідчить динаміка показника питомої ваги власних доходів у загальних доходах зведеного бюджету. Як бачимо, за цим показником протягом усього періоду Волинська область переважала Рівненську, що говорить про порівно більшу можливість місцевих бюджетів генерувати власні доходи для подальшого фінансування реалізації Цілей сталого розвитку саме у Волинській області.

На наступному етапі доцільно проаналізувати як загальні видатки місцевих бюджетів Волинської та Рівненської областей впливають на зміну показника валового регіонального продукту за тривалий період часу (рис. 2).

З рисунка видно, що рівень віддачі в середньому 1 грн видатків місцевих бюджетів Волинської та Рівненської областей з позицій забезпечення зростання валового регіонального продукту має тенденцію до зменшення. При цьому, за значенням протягом останніх 2017–2019 рр. цей показник у Волинській області є порівняно вищим, ніж у Рівненській області. Це загалом говорить, що місцеві органи влади у Волинській області забезпечують більшу економічну віддачу (яка проявляється у зміні показника валового регіонального продукту) від перерозподілу коштів місцевих бюджетів, тобто загалом мають більший вплив на рівень соціально-економічного розвитку регіону, ніж у Рівненській. Хоча загалом

різниця між вказаними показниками по цих регіонах є незначною.

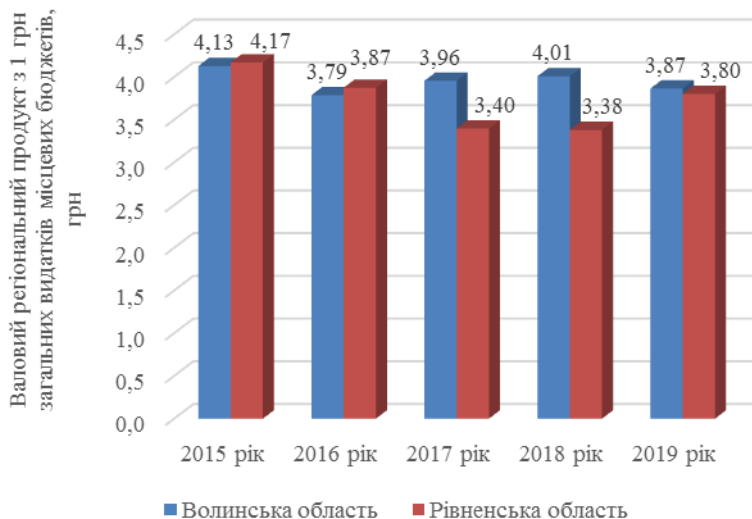

Рис. 2. Порівняльний аналіз динаміки показника валового регіонального продукту, що припадає в середньому на 1 грн загальних видатків місцевих бюджетів Волинської та Рівненської областей за 2015–2019 рр. (складено за: [5-7])

Надалі важливо зосередитися на детальнішому вивченні зміни структури основних статей видатків зведених місцевих бюджетів в цілому по Північно-Західного регіону (рис. 3).

З рисунка видно, що протягом даного періоду найбільшу питому вагу серед видатків зведеного місцевого бюджету займали видатки на освіту, частка яких збільшилася з 32,8% у 2015 році до 38,8% у 2019 році. До негативних змін можна віднести зменшення часток фінансування охорони здоров'я (з 18,3% до 14,1%), соціального захисту та соціального забезпечення (з 31,7% до 23,2%), культури і мистецтва (з 3,5% до 2,6%), натомість зростання частки витрат на державне управління (з 3,1% до 5,4%).

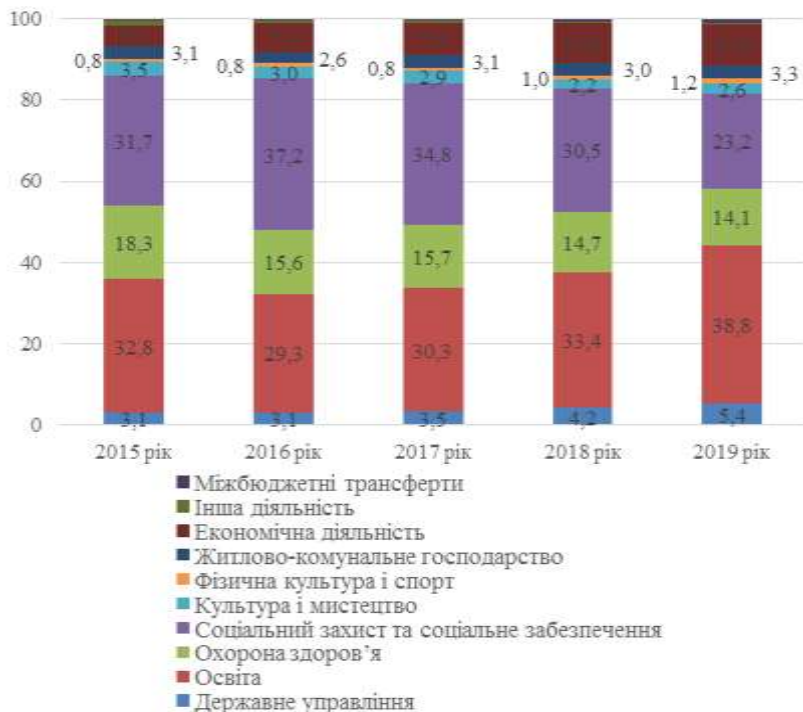

Рис. 3. Зміна питомої ваги статей видатків зведених місцевих бюджетів Північно-Західного регіону за 2015–2019 рр., % (складено за: [5-7])

Низькими залишалися частки витрат на житлово-комунальне господарство (близько 3%) та фізичну культуру і спорт (близько 1%). До певних позитивних змін можна віднести зростання у 2 рази частки фінансування економічної діяльності з 5,1% до 10,0%. Тобто місцеві бюджети Північно-Західного регіону вже стають не лише бюджетами соціального спрямування, але й все більшою мірою починають виконувати функцію стимулювання економічного розвитку. З іншого боку, протягом аналізованого періоду не спостерігалось зростання фінансування екологічного компоненти сталого розвитку, тобто

витрат на природоохоронні заходи та відновлення екосистем, частка яких у загальних видатках становить менше 1%. Тобто місцеві бюджети даного регіону, який відзначається потужним природно-ресурсним потенціалом, практично відособлюються від вирішення нагальних екологічних проблем.

Надалі важливо проаналізувати динаміку показників фінансової стійкості зведених місцевих бюджетів Північно-Західного регіону (рис. 4).

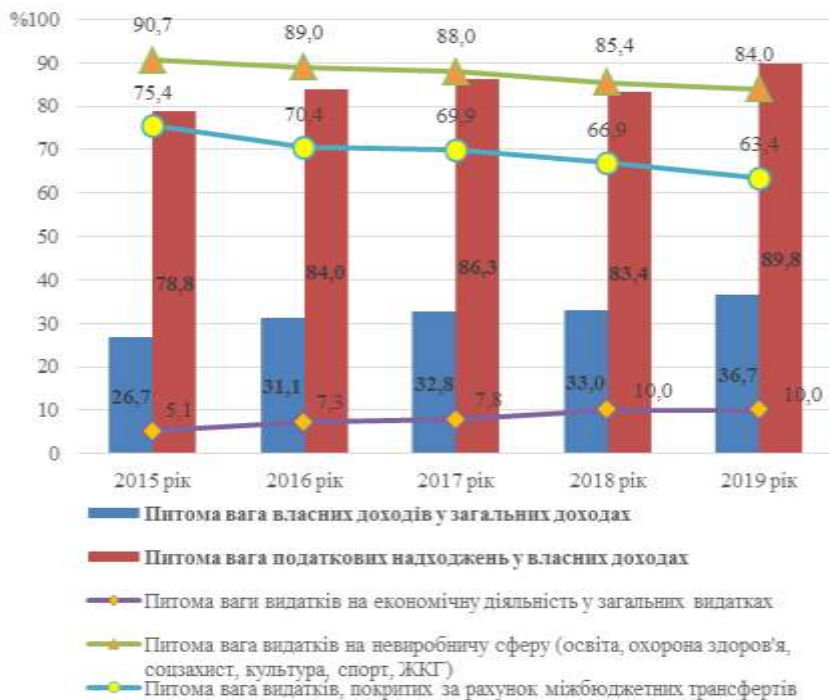

Рис. 4. Динаміка показників фінансової стійкості зведених місцевих бюджетів Північно-Західного регіону за 2015–2019 рр. (побудовано за даними [5-7])

До позитивних моментів можна віднести зростання питомої ваги власних доходів місцевих бюджетів в цілому

Північно-Західного регіону за аналізований період з 26,7% 36,7%, але це тільки третина від освоєних коштів, що говорить про дотаційний характер місцевих бюджетів. Місцеві бюджети регіону змушені переважно надіятися на зростання податкових надходжень, частка яких постійно збільшувалася – з 78,8% до 89,8%. З іншого боку, не використовуються можливості залучення коштів Європейських фондів та міжнародних грантових проєктів. До позитивних змін можна віднести збільшення частки видатків на економічну діяльність до 10,0%. Разом з тим, прослідковується більша спрямованість видатків на невиробничу сферу, але їх частка поступово знижувалася протягом досліджуваного періоду з 90,7% до 84,0%. Також безперечним позитивним моментом є зменшення частки видатків, покритих за рахунок міжбюджетних трансфертів (з 75,4% до 63,4%), хоча вона залишається надто великою.

Висновки. Отже, проведена узагальнена оцінка засвідчила, що місцеві бюджети не стали важливим джерелом фінансування процесу реалізації Цілей сталого розвитку 2030 у Північно-Західному регіоні. Загалом виявлено нездатність місцевих бюджетів даного регіону генерувати достатню суму доходів для фінансування напрямів, пов'язаних з реалізацією Цілей сталого розвитку 2030. Адже вони на 2/3 залишаються дотаційними і спрямованими переважно на вирішення поточних соціальних питань, тобто фінансування соціальної компоненти сталого розвитку. Тоді як на фінансування економічної діяльності витрачається тільки близько 10% коштів. Основною проблемою є дуже низький рівень фінансування (до 1%) за рахунок коштів місцевих бюджетів природоохоронної діяльності, тобто екологічної компоненти сталого розвитку Північно-Західного регіону.

Тому надалі, враховуючи близькість даного регіону до Європейського Союзу, важливо суттєво розширити джерела наповнення доходної частини місцевих бюджетів за рахунок грантових коштів, міжнародної фінансової допомоги тощо, особливо з метою підвищення фінансування екологічної компоненти сталого розвитку.

Список бібліографічного опису

1. Вахович І.М., Ропотан І.В. (2013). Фінансові джерела забезпечення сталого розвитку регіону. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*, 1 (16), 26–29.
2. Ziolo Magdalena. *Finanse zrównoważone. Rozwój, ryzyko, rynek*. Wydawnictwo PWE, Warszawa, 2020.
3. UNEP. (2016). Fiscal policies and the SDGs. Green economy. Policy brief. https://greenfiscalspolicy.org/policy_briefs/fiscal-policies-and-the-sdgs-unep-policy-brief/
4. Шубалий О.М., Гриник І.С. (2021). Фінансове забезпечення сталого розвитку регіону. *Evropský časopis ekonomiky a management*, Vol. 7, Issue 1. 71–80.
5. Статистичні збірники Міністерства фінансів України «Бюджет України»: офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України: URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik>
6. Головне управління статистики у Волинській області : офіційний веб-сайт: URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>.
7. Головне управління статистики у Рівненській області : офіційний веб-сайт: URL: <http://www.gusrv.gov.ua>.

References

1. Vakhovych, I.M., Ropotan, I.V. (2013). Finansovi dzherela zabezpechennia staloho rozvytku rehionu [Financial sources of sustainable development of the region]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy*. [Bulletin of the university of banking of the National bank of Ukraine], 1 (16), 26–29. [in Ukrainian].
2. Ziolo Magdalena (2020). *Finanse zrównoważone. Rozwój, ryzyko, rynek*. Wydawnictwo PWE, Warszawa [Sustainable finance. Development, risk, market]. PWE Publishing House, Warsaw. [in Polish].
3. UNEP. (2016). Fiscal policies and the SDGs. Green economy. Policy brief. https://greenfiscalspolicy.org/policy_briefs/fiscal-policies-and-the-sdgs-unep-policy-brief/
4. Shubalyi O.M, Hrynyk I.S. (2021). Finansove zabezpechennya staloho rozvytku rehionu. [Financial support for sustainable development of the region]. *Evropský časopis ekonomiky a management*, Vol. 7, Issue 1. 71–80. [in Ukrainian].
5. Statystychni zbirnyky Ministerstva finansiv Ukrayiny «Byudzhet Ukrainy»: ofitsiynyy veb-sayt Ministerstva finansiv Ukrayiny [Statistical collections of the Ministry of Finance of Ukraine "Budget of Ukraine": Official website of the Ministry of Finance of Ukraine] Retrieved from: <https://www.mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> [in Ukrainian].
6. Holovne upravlinnya statystryky u Volyn's'kiy oblasti: ofitsiynyy veb-sayt [Main Department of Statistics in the Volyn region. Official website]. Retrieved from: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

Економічні науки : збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія "Регіональна економіка". Випуск 18 (71). Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л.Л. Ковальська. Луцьк : ВП Луцького НТУ, 2021. 280 с.

7. Holovne upravlinnya statystryky u Rivnens'kiy oblasti: ofitsiynyy veb-sayt [Main Department of Statistics in Rivne Region: official website]. Retrieved from: <http://www.gusrv.gov.ua> [in Ukrainian].

DOI: [https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18\(71\)-28](https://doi.org/10.36910/2707-6296-2021-18(71)-28)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Наукове видання

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
Серія “Регіональна економіка”
Збірник наукових праць
Випуск 18 (71)

Комп’ютерна верстка: О.В. Середа

Редактор: Л.Л. Ковальська

Підп. до друку 25.11.2021 р. Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 17,5. Обл.-вид. арк. 17,0
Тираж 100 прим.

Адреса редакції: 43024 м. Луцьк, вул. С. Ковалевської, 29

Відділ іміджу та промоції
Луцького національного технічного університету
43018 м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ВІП ЛНТУ

Свідоцтво Держкомтелерадіо України ДК № 4123 від 28.07.2011 р.